CUMHURİYET'İN 80. YILI ARMAĞANI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 17

(1924 - 1925)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 17

(1924-1925)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün
Bütün Eserleri

Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. Adına Sahibi
İsmet Öğütücü

Genel Yayın Yönetmeni
Şule Perinçek

Redaksiyon
Prof. Dr. Nejat Kaymaz, Yücel Demirel, Em. Tnk. Kd. Alb. Ercan Güner, Kurtuluş Güran

Ankara Temsilciliği
Kemal Şenoğlu

Arşiv-Araştırma
Derya Çağlar, Ercan Dolapçı, Hüseyin Gültekin, Musa Sarıkaya, Gökçe Şenoğlu, Hâdiye Yılmaz

Çevrimyazı
Ercüment Hüsnü Baki, Ahmet Hezarfen, Sadık Perinçek

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Güler Kızılelma

Kapak Tasarımı
Emre Şenoğlu, Sistem Ofset

Montaj
Analiz

Baskı
Yaylacık Matbaası

Cilt
Cansın Mücellit

Satış ve Pazarlama
Şinasi Gökçe, Sevgi Sivaslı

Dağıtım
Mesut Barış, Fetih Kişioğlu

Abone
Gülsün Kaygısız Gökçe

Muhasebe
Saniye Yalçın
© 2005
Bu eserin yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir .
Birinci Basım: Ağustos 2005
Kaynak Yayınları: 425
ISBN: 975-343-235-6 (Tk. No)
975-343-428-6 (17. Cilt)

KAYNAK YAYINLARI

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 12/3-4 34430 Galatasaray-İstanbul
Telefon: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 - 292 21 08 Faks: 249 28 92
Ankara: (0312) 231 56 64 Web: www.kaynakyayinlari.com
E. Posta: iletisim@kaynakyayinlari.com
suleperincek@ataturkuneserleri.com

Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

M. Türker Acaroğlu

Prof. Dr. Feroz Ahmad

Prof. Dr. Sina Akşin

Talip Apaydın

Prof. Dr. Zeki Arıkan

Prof. Dr. İlhan Arsel

Ercüment Hüsnü Baki*

Nejat Birdoğan*

Em. Kur. Alb. Dr. Orhan Coşkun

Muazzez İlmiye Çığ

Ali Dündar

Erol Şadi Erdinç

Yrd. Doç. Dr. İsmet Görgülü

Prof. Dr. Tahir Hatipoğlu

Ahmet Hezarfen*

Prof. Dr. Alpaslan Işıklı

Suphi Karaman*

Prof. Dr. Nejat Kaymaz

Em. Tümg. Turhan Olcaytu*

Emin Özdemir

Sadık Perinçek*

Dr. Doğu Perinçek

Prof. Dr. Tülin Sağlamtunç

Zeki Sarıhan

Prof. Dr. Taner Timur

Prof. Dr. Şerafettin Turan

Gürbüz Tüfekçi

Memet Türkkan

* Sadık Perinçek'i 13 Eylül 2000, Nejat Birdoğan'ı 4 Mayıs 2001, Ercüment Hüsnü Baki'yi 23 Aralık 2001, Em. Tümg. Turhan Olcaytu'yu 25 Ağustos 2003, Suphi Karaman'ı 15 Nisan 2004, Ahmet Hezarfen'i 27 Mayıs 2005 tarihinde kaybettik.

Bu Cilde Katkıda Bulunanlar

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

Dr. Cüneyt Akalın, Dr. Faruk Alpkaya, Orhan Balcı, Yusuf Buldu, Sıtkı Çebi, Ertuğrul Danık, Arslan Eyce, Yılmaz Gruda, Muzaffer Günay, Rasih Nuri İleri, Turhan Kaygusuz, Alp Kuran, Mustafa Onar, Görkem Özdemir, Kiraz Perinçek, Kamil Şeker, İsmail Tatlıcan, Hamdi Temelçiloğlu, Enis User, Emin Yılmaz.

Adana Atatürk Müzesi, Adana İl Halk Kütüphanesi, Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Amasya İl Halk Kütüphanesi, Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Anıtkabir Derneği, Ankara İl Halk Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphane ve Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi Uzmanları, Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Antalya İl Halk Kütüphanesi, Arma Yayınları, Atatürk Araştırma Merkezi Kütüphanesi, Aziz Berker Kütüphanesi, Basın Müzesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Bostancı Kırtasiye çalışanları, Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Çukurova Üniversitesi Kütüphane Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Erciyes Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Fethiye İl Halk Kütüphanesi, Galatasaray Lisesi Kütüphanesi, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Harp Akademileri Komutanlığı Kütüphanesi, İş Bankası Yayınları, Hatay İl Halk Kütüphanesi, Havza Kaymakamlığı, Isparta Müzesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İzmir Kent Müzesi, İzmir Milli Kütüphane, Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kastamonu Müzesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya Mevlana Müzesi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlüğü Arşivi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Law Library of USA Congress, Macaristan Cumhuriyeti Büyükelçiliği Eğitim ve Kültür İşleri Müsteşarlığı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Milli Kütüphane, Mülkiyeliler Birliği, Rusya Devlet Kütüphanesi, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Rusya Tarihi Yayınlar Kütüphanesi, Samsun İl Halk Kütüphanesi, Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi, Serial and Government Publications Division Library of USA Congress, Sosyo-Politik Tarih Rusya Devlet Arşivi (RGASPİ), Süleyman Demirel Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Süleymaniye Kütüphanesi, Tarihi Yayınlar Rusya Devlet Kütüphanesi, Taşucu Belediye Başkanlığı, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Hava Kurumu Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Enformasyon Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü, TC Dışişleri Bakanlığı Arşiv ve Ulaştırma Daire Başkanlığı, Tokat İl Halk Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Arşivi.

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 17

(18 Eylül 1924 - 27 Eylül 1925)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 21
Medreselerin Açılmasını İsteyen Müftülere Cevap (18 Eylül 1924) 23
Medreselerin Açılmasını İsteyen Müftüler Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (18 Eylül 1924) 25
Rize-Erzurum Şosesinin İnşası Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (18 Eylül 1924) 26
Troçki'nin Kafkasya'ya Seyahat Sebebi Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (18 Eylül 1924) 27
Kastamonu Belediye, Müdafaai Hukuk ve Türk Ocağı'nın
Davetine Cevap (18 Eylül 1924) 28
Giresun Gençlerine Nutuk (19 Eylül 1924) 29
Ordu İdman Yurdu Defterine Yazı (19 Eylül 1924) 31
Ordu Halkına Nutuk (19 Eylül 1924) 32
Erzurum Felaketzedelerine Yardım Hakkında
Başvekâlet'e (19 Eylül 1924) 33
Erzurum Felaketzedelerine Yardım Hakkında
Başvekâlet'e (19 Eylül 1924) 34
Hamidiye Kruvazörü'ndeki Akşam Yemeğinde Nutuk (19/20 Eylül 1924) 35
Hamidiye Kruvazörü Hatıra Defterine Yazı (20 Eylül 1924) 36
Samsun Belediyesi'nde Verilen Ziyafette Nutuk (20 Eylül 1924) 38
Bahriye Teşkilatı Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (20 Eylül 1924) 41
Samsun-Çarşamba Demiryolu Hattının
İnşaatına Başlama Töreninde Nutuk (21 Eylül 1924) 42
Samsun'da Öğretmenlere Nutuk (22 Eylül 1924) 44
Samsun Muallimler Birliği'nin Hatıra Defterine Yazı (22 Eylül 1924) 49
İstanbul Gazetelerinin Yayınının Bildirilmesi Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (23 Eylül 1924) 50
Şahinzade Remzi Bey'in Aile Albümüne Hatıra Yazısı (23 Eylül 1924) 51
Havza Halkına Nutuk (24 Eylül 1924) 52

Amasya Halkına Nutuk (24 Eylül 1924) 53
Amasya Belediyesi'ndeki Ziyafette Nutuk (24 Eylül 1924) 54
Kokaryalı Sineması Yangını Dolayısıyla
İzmir Halkına Başsağlığı (25 Eylül 1924) 56
Muhacirlerin Vaziyeti ve İskân Vekâleti Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (26/27 Eylül 1924) 57
Muallim Mekteplerine Gerekli Ders Aletlerinin
Satın Alınması Hakkında Başvekâlet'e (29 Eylül 1924) 59
Erzincan Halk Fırkası'nda Nutuk (29 Eylül 1924) 60
İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey'e Teşekkür (30 Eylül 1924) 62
Erzurum Belediyesi'nce Verilen Ziyafette Nutuk (30 Eylül 1924) 63
Trabzon ve Erzurum'da İş Bankası'nın Açılması Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (1 Ekim 1924) 66
Rusya'nın Askeri Faaliyetiyle İlgili Havadisler Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (1 Ekim 1924) 67
Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue'e Teşekkür (1 Ekim 1924) 68
Tehvidi Efkâr'ın Yayını Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (2 Ekim 1924) 69
Erzurum Felaketzedelerine Yardım Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (2 Ekim 1924) 70
Erzurum Felaketzedelerine Bağış Hakkında
Riyaseti Cumhur Kalemi Mahsus Müdüriyeti'ne
İş Bankası Müdiri Umumisi Celâl Bey'e (2 Ekim 1924) 71
Satın Alınacak Pulluklar Hakkında
Başvekâlet'e (2 Ekim 1924) 72
Erzurum Felaketzedelerine Yardım Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (3 Ekim 1924) 73
Sarıkamış'a Hareket Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (4 Ekim 1924) 74
Abbas Hilmi Paşa'nın Zelzele Bağışı Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (5 Ekim 1924) 75
Kars Seyahati Hakkında Başvekil İsmet Paşa'ya (7 Ekim 1924) 76
Yaptığı Bağış Üzerine
Kitapçı İbrahim Hilmi Bey'e Teşekkür (8 Ekim 1924) 77
Lâtife Hanım Hakkında
İsmet Paşa'ya Mektup (9 Ekim 1924) 78
Kâzım Paşa'ya (9 Ekim 1924) 79
Muş ve Bitlis Heyetleri Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (9 Ekim 1924) 80

Kayseri'de Beklemesi Hakkında
Salih Bey'e (10 Ekim 1924) 82
Demiryolları Talimatnamesi Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (10 Ekim 1924) 83
Erzurum Lisesi'nin Vaziyeti Hakkında
Maarif Vekili Vasıf Bey'e (10 Ekim 1924) 84
Ankara-Sivas Şimendifer Hattına Başlanması Üzerine
Başvekil İsmet Paşa'yı Tebrik (11 Ekim 1924) 85
Şebinkarahisar Türk Ocağı'nda Gençlere Nutuk (12 Ekim 1924) 86
Şebinkarahisar Türk Ocağı Defterine Yazı (12 Ekim 1924) 87
Büyük Millet Meclisi'ni Toplantıya Davet (12 Ekim 1924) 88
Kayseri'de Behçet Kemal Efendi'nin Nutkuna Cevap (13 Ekim 1924) 89
İstanbul Şehremini Emin Bey'in Telgrafına Cevap (13 Ekim 1924) 90
Ankara'nın Başkent Oluşunun Yıldönümü Üzerine
Cemiyeti Umumiye Belediye Reisi Sanisi İbrahim Rauf ve
Şehremini Vekili Cemil Beylere (14 Ekim 1924) 91
Kayseri Lisesi Hatıra Defteri'ne Yazı (14 Ekim 1924) 92
Kayseri Hastanesi'ni Açış Konuşması (14 Ekim 1924) 93
Yozgat Seyahatinde Mebuslara (16 Ekim 1924) 94
Erzurum Felaketzedelerini Barındırmak Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (16 Ekim 1924) 96
Ankaralılara (18 Ekim 1924) 97
Anadolu Seyahatleri Hakkında
Cumhuriyet Gazetesi Muhabirine Demeç (19 Ekim 1924) 98
Anatole France'ın Ölümü Üzerine
Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue'e Taziye (19 Ekim 1924) 100
Ali Haydar Mithat ve Doktor Hüseyin Suat Beylerin
Telgrafları Hakkında Matbuata (19 Ekim 1924) 101
Ziya Gökalp'e (21 Ekim 1924) 102
Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue'e (21 Ekim 1924) 103
Lehistan'ın Felaketzedelere Yardımı Hakkında
Hariciye Vekâleti'ne (21 Ekim 1924) 104
Kars Belediye Reisi İbrahim Bey'e (23 Ekim 1924) 105
Ziya Gökalp'in Eşi Vecihe Hanım'a Taziye (26 Ekim 1924) 106
Meclis'in Tatil Devresinde Boşalan Vekilliklere Seçilen
Zevat Hakkında Tezkere (27 Ekim 1924) 107
Türk Milleti Hakkında
Mebuslarla Sohbet (28/29 Ekim 1924) 108
Cumhuriyet'in Yıldönümü Üzerine *Vakit*'e Demeç (29 Ekim 1924) 109

Cumhuriyet'in İlanının Birinci Yıldönümünde
İstanbul Halkına Teşekkür (30 Ekim 1924) 111
İstanbul Şehremaneti'ne Teşekkür (30 Ekim 1924) 112
İstanbul'da Darülfünun Emini İsmail Hakkı Bey'e (30 Ekim 1924) 113
Türk Mürettibin Cemiyeti Reisi Hayri Bey'e Teşekkür (30 Ekim 1924) 114
Mebusluktan İstifa Etmeleri İçin Kumandanlara (30 Ekim 1924) 115
Mebusluktan İstifa Etmeleri İçin
3. Ordu Müfettişi Cevat Paşa'ya
7. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Paşa'ya (31 Ekim 1924) 116
1. ve 2. Ordu Müfettişliklerinden Birine Tayini Hakkında
5. Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa'ya (31 Ekim 1924) 117
Mülga Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesi Üyelerinden
Yazar Recep Bey'e (31 Ekim 1924) 118
Büyük Millet Meclisi
2. Seçim Devresi 2. Toplantı Yılını Açış Konuşması (1 Kasım 1924) 119
Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nin İşlerinin
Dahiliye Vekili Recep Bey Tarafından Görülmesi Hakkında
Tezkere (5 Kasım 1924) 123
Cumhuriyet'in Yıldönümünü Tebrik Dolayısıyla
Edirne Valisi Abdullah Sabri Bey'e (6 Kasım 1924) 124
Dominik Cumhurbaşkanı'na Yazılan Cevap Hakkında
Hariciye Vekâleti'ne (8 Kasım 1924) 125
Dominik Cumhurbaşkanı Horacio Vasquez'e (8 Kasım 1924) 126
İbrahim Tali Bey'e Verilen İtimatname (9 Kasım 1924) 127
İran Büyükelçisi Mirza Sadek Tabatabai'nin Nutkuna Cevap (17 Kasım 1924) 128
Avusturya Elçisi August Kral'ın Nutkuna Cevap (20 Kasım 1924) 129
Başvekillikten İstifası Üzerine
İsmet Paşa'ya (22 Kasım 1924) 130
İsmet Paşa'nın Başvekillikten İstifası Hakkında
Büyük Millet Meclisi Riyasetine (22 Kasım 1924) 131
Başvekâlet'e Ali Fethi Bey'in Tayin ve
Yeni Hükümet Heyetinin Tasdik Olunduğu Hakkında
Tezkere (22 Kasım 1924) 132
Seçilen Hükümet Heyetinin Tasdiki Hakkında
Başvekil Ali Fethi Bey'e (22 Kasım 1924) 133
Le Matin Gazetesi Yazarı Titayna İle Mülakat (25 Kasım 1924) 134
Edirne'nin Kurtuluşunun Yıldönümü Üzerine
Edirne Belediye Reisi İbrahim Bey'e (30 Kasım 1924) 136
The Times Muhabiri Macartney'in Sorularına Cevap (11 Aralık 1924) 137

Kulaksızzade Emin Efendi'ye Verilen
İstiklal Madalyası Vesikası (16 Aralık 1924) 141
Eskişehir İstasyonunda Sohbet (2 Ocak 1925) 142
Milletin Kurtuluşu ve Saadeti Hakkında Not (3 Ocak 1925) 143
Sinop Meclisi Umumisi'ne Teşekkür (3 Ocak 1925) 144
Samsun-Sivas Demiryolu Hattına Başlanılması Üzerine
Samsun Valisi Fehmi Bey'e (3 Ocak 1925) 145
Adana'nın Kurtuluş Günü Kutlamaları Dolayısıyla Adanalılara (4 Ocak 1925) 146
Afgan Emiri Amanullah Han'a Başsağlığı Telgrafı (4 Ocak 1925) 147
Milleti İdaredeki Düstur Hakkında Not (4 Ocak 1925) 148
Memleket ve Millete Zararlı Olanlara Karşı Tavır
Hakkında Not (5 Ocak 1925) 149
Dahiliye Vekâleti'ne
Tekfurdağı Mebusu Cemil Bey'in Seçildiği
Hakkında Tezkere (5 Ocak 1925) 150
Konya Halkına Teşekkür (5 Ocak 1925) 151
Bazı İstanbul Gazetelerinin Vaziyeti Hakkında Not (7 Ocak 1925) 152
Konya Türk Ocağı'na Devredilecek Dükkânlar Hakkında
Başvekâlet'e (9 Ocak 1925) 153
Birinci İnönü Zaferi'nin
Dördüncü Yıldönümü Üzerine Nutuk (11 Ocak 1925) 154
Konya'da Hacı Hüseyin Ağa'yla Sohbet (12 Ocak 1925) 156
Osmaniye Halk Fırkası Hatıra Defterine Yazı (16 Ocak 1925) 163
Ceyhan Halkına Nutuk (16 Ocak 1925) 164
Adana'da Ziraat Mektebi'nde Nutuk (18 Ocak 1925) 165
Adana Türk Ocaklılarına (20 Ocak 1925) 166
Mersin Vilayeti Eytam İdaresi'nin Vaziyeti Hakkında
Başvekil Fethi Bey'e (22 Ocak 1925) 167
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Hakkında (25 Ocak 1925) 168
Cevad Abbas Bey'in İstiklal Madalyası Hakkında
Meclis Riyaseti'ne Tezkere (25 Ocak 1925) 169
Trabzonlu Mehmed Fahri Bey'in Asaletinin Tasdiki İçin
Dahiliye Vekili Cemil Bey'e (27 Ocak 1925) 170
Silifke Vali Vekili Fahri Bey'in Asaleti Hakkında
Başvekâlet'e (28 Ocak 1925) 171
Silifke Hükümet Konağı'nda Nutuk (28 Ocak 1925) 172
Silifke Türk Ocağı'nda Nutuk (28 Ocak 1925) 173
Silifke Türk Ocağı Hatıra Defterine Yazı (28 Ocak 1925) 174
Silifke Merkez İdman Yurdu Hatıra Defterine (28 Ocak 1925) 175

Silifke Merkez İdman Yurdu Bağış Defterine (28 Ocak 1925) 176
Silifke Sultanisi Hatıra Defterine Yazı (28 Ocak 1925) 177
Aydın Mebusu Dr. Reşit Galip Bey'e Teşekkür (1 Şubat 1925) 178
Fuat Bey'e İstiklal Madalyası Vesikası (1 Şubat 1925) 179
Bahriye Miralayı Ali Rıza Bey Hakkında
Bahriye Vekâleti'ne (9 Şubat 1925) 180
Meclis Birinci Devre Üyelerinden Bazısının
İstiklal Madalyaları Hakkında Meclis Riyaseti'ne (16 Şubat 1925) 181
Romanya Kralı Birinci Ferdinand'a (19 Şubat 1925) 182
Bükreş Elçiliği'ne Hüseyin Ragıp Bey'in Tayini Hakkında
Romanya Kralı Birinci Ferdinand'a (19 Şubat 1925) 183
Tayyare Cemiyeti Riyaseti'ne (24 Şubat 1925) 184
Kolordu Karargâhının Sivas'a Nakli Hakkında
6. Kolordu Kumandan Vekili Miralay Naci Bey'e (25 Şubat 1925) 185
Hıyaneti Vataniye Kanunu'na Ek Hakkında Tezkere (25 Şubat 1925) 186
17. Fırka Kumandanı Miralay Osman Bey'e (26 Şubat 1925) 187
Adanalıların İrticaya Karşı Hissiyatına Teşekkür (26 Şubat 1925) 188
İrticaya Karşı Koyan Kiğı Halkına (27 Şubat 1925) 189
Kiğı Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey'e (28 Şubat 1925) 190
İsviçre Cumhurbaşkanı'na (28 Şubat 1925) 191
Halkın İrtica Karşısındaki Cumhuriyetçi Hisleri Üzerine
Çeşitli İllere Telgraf (1 Mart 1925) 192
Bolu Türk Ocağı'na (1 Mart 1925) 193
Dahili Siyaset ve Şeyh Sait İsyanı Hakkında
Cumhuriyet Halk Fırkası Grup Toplantısında Konuşma (2 Mart 1925) 194
Başvekil Ali Fethi Bey'e (2 Mart 1925) 195
İstanbul Darülfünunu Emaneti'ne (3 Mart 1925) 196
Bayazıt Kadın Birliği Namına
Nezihe Muhiddin Hanım'a (3 Mart 1925) 197
İstanbul İhtiyat Zabitan Cemiyeti Reisi Hikmet ve
Üyelerinden Raşit ve Sabit Beylere (3 Mart 1925) 198
Fethi Bey'in Başvekâlet'ten İstifası Hakkında Tezkere (3 Mart 1925) 199
Başvekâlet'e Seçildiği Hakkında İsmet Paşa'ya (3 Mart 1925) 200
Başvekâlet'e İsmet Paşa'nın Seçildiği Hakkında
Meclis'e Tezkere (3 Mart 1925) 201
Başvekil İsmet Paşa'ya (3 Mart 1925) 202
İrtica Teşebbüsleri Hakkında
Mekâtibi Âliye Talebe Birliği'ne (4 Mart 1925) 203

Asilerin Tepelenmesi Hakkında
Çarsancak'ta Eski Ergani Mebusu Palulu Rüştü Bey'e (4 Mart 1925) 204
Genç İsyanı Dolayısıyla
Millete, Orduya ve Memurlara Beyanname (5 Mart 1925) 205
3. Ordu Müfettişliği'ne (9 Mart 1925) 207
Alman Büyükelçisi Rudolph Nadolny'nin Nutkuna Cevap (10 Mart 1925) 208
İtalya Büyükelçisi Giulio Cesare Montagna'nın
Nutkuna Cevap (12 Mart 1925) 209
Çorum Mebusu Ferit Bey'in Eşine Başsağlığı Telgrafı (13 Mart 1925) 210
İngiltere Büyükelçisi Ronald Charles Lindsay'e (16 Mart 1925) 211
Neriman Nerimanof'un Vefatı Üzerine
Kalinin'e (21 Mart 1925) 212
Teşkil Olunacak Aydınlatma Heyetleri Hakkında
Darülfünun Talebe Birliği'ne (21 Mart 1925) 213
İrtica Hadisesi Hakkında
Malatya Belediye Riyaseti'ne (24 Mart 1925) 214
Kiğı Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey ve Arkadaşlarına (26 Mart 1925) 215
Eski Maraş Mebusu Arslan Bey'e Verilecek
İstiklal Madalyası Hakkında Meclis Riyaseti'ne (28 Mart 1925) 216
Kiğı Halk Fırkası ve Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey'e (2 Nisan 1925) 217
Yunanistan Reisicumhuru Amiral Kunduriyotis'e (7 Nisan 1925) 218
Maraş Şehrinin İstiklal Madalyası Vesikası (13 Nisan 1925) 219
Belçika Elçisi Baron de Villefange de Sorinnes'in
Nutkuna Cevap (14 Nisan 1925) 220
Mektep Vergisi Kanunu Hakkında
Başvekâlet'e Tezkere (16 Nisan 1925) 221
Mektep Vergisi Kanunu Hakkında
Meclis Riyaseti'ne Tezkere (16 Nisan 1925) 222
Asi Reislerinin Yakalanması Üzerine
12. Fırka Kumandanı Osman Paşa'ya (16 Nisan 1925) 223
Diyarbekir'de İstiklal Mahkemesi Üyeleri
Kozan Mebusu Ali Saip, Bozok Mebusu Avni,
Kırşehir Mebusu Lütfi Müfit Beylere (16 Nisan 1925) 224
Kırklareli Mebusu Doktor Fuad ve
Zonguldak Mebusu Ragıb Beylerin Madalyaları Hakkında
Meclis'e Tezkere (18 Nisan 1925) 225
Türk Ticaret ve Sanayi Bankası
Heyeti İdare Reisi Abbas Halim Paşa'ya (19 Nisan 1925) 226

Rize Mebusu Rauf Bey'in Taltifi İçin
Müdafaai Milliye Vekâleti'ne (19 Nisan 1925) 227
Kiğı'da Yazıcızade İbrahim Bey'e Teşekkür (21 Nisan 1925) 228
Vatandaşların Ramazan Bayramını Tebrik (24 Nisan 1925) 229
Orduya Bayram Tebriki (24 Nisan 1925) 230
Türk Ocakları Üyelerine Nutuk (26 Nisan 1925) 231
Halk Fırkası Başmutemet Vekili Refik İsmail,
Mutemet Hâkim Rıza ve Sadi Beylere Teşekkür (27 Nisan 1925) 232
Kiğı Kuvayi Milliye Tabur Kumandanlığı'na (30 Nisan 1925) 233
318 Subaya Verilecek Takdirname Hakkında
Meclis'e Tezkere (3 Mayıs 1925) 234
Cumhuriyet Halk Fırkası
Vilayet Kongre Reisi Emiroğlu Süreyya Paşa'ya (4 Mayıs 1925) 235
Alman Devleti Reisicumhuru Mareşal von Hindenburg'a (5 Mayıs 1925) 236
147 Subaya Verilecek Takdirname Hakkında
Meclis'e Tezkere (5 Mayıs 1925) 237
İstanbul Türk Ticaret Birliği Kongresi Reisi Hüsnü Bey'e (6 Mayıs 1925) 238
Ceyhan Tayyare Cemiyeti Reisi
Müftü Hacı Halil Efendi ve Eşine (7 Mayıs 1925) 239
Hacı Mehmet Paşazade Sadık Bey'e Verilen Vekâletname (10 Mayıs 1925) 240
Gönderilen İstiklal Madalyası Vesikaları Hakkında
Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne (13 Mayıs 1925) 241
Piyade Mülazımıevvel Nuri Efendi'ye Verilen Takdirname (14 Mayıs 1925) 242
İtimatnamesini Sunan Mısır Sefiri Heddaya Paşa'ya Nutuk (18 Mayıs 1925) 243
Amerika'da Türk Teâvün Cemiyeti'ne (18 Mayıs 1925) 244
İtimatnamesini Sunan
Fransa Büyükelçisi Albert Sarraut'ya Nutuk (20 Mayıs 1925) 245
Avinoli Kâmil Bey Hakkında
İstiklal Mahkemesi Müddeiumumisi Süreyya Bey'e (20 Mayıs 1925) 246
Türk Tayyare Cemiyeti Riyaseti'ne (24 Mayıs 1925) 247
Hüsameddin Bey'e Verilen İstiklal Madalyası (24 Mayıs 1925) 248
Piyade Binbaşı Ali Ratip Efendi'ye Verilen
İstiklal Madalyası Vesikası (24 Mayıs 1925) 249
Seferberliğin Kaldırılması Dolayısıyla
Vatandaşlara Beyanname (31 Mayıs 1925) 250
Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Kraliyetleri ve
Denizler Aşırı Britanya Dominyonları Kralı ve
Hindistan İmparatoru George'a (31 Mayıs 1925) 252

Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Kraliyetleri ve
Denizler Aşırı Britanya Dominyonları Kralı ve
Hindistan İmparatoru George'a (31 Mayıs 1925) 253
İçtimai Şûra Cumhuriyetleri İttihadı
İcra Merkezi Komitesi Reisi'ne (8 Haziran 1925) 254
Hamdullah Suphi Bey'le Sohbet (12 Haziran 1925) 255
Avusturya Cumhurbaşkanı Doktor Hainisch'e (16 Haziran 1925) 256
Çekoslovakya Reisicumhuru Masaryk'e (16 Haziran 1925) 257
Darülmuallimin ve Darülmuallimat Mezunları Cemiyeti'ne
Teşekkür (8 Temmuz 1925) 258
Mersin Tayyare Cemiyeti Reisi Ömer Bey'e (17 Temmuz 1925) 259
Isparta Muallimler Birliği Riyaseti'ne Teşekkür (18 Temmuz 1925) 260
Heykeltraş Krippel'e (19 Temmuz 1925) 261
Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti Meclisi Umumi Riyaseti'ne
Teşekkür (24 Temmuz 1925) 262
Musul Hakkında
Seyyid Muhammed Cebbârî ve Akrabalarına (1 Ağustos 1925) 263
İtimatnamesini Sunan
İsveç Sefiri Wallenberg'e Cevap (1 Ağustos 1925) 264
İtimatnamesini Sunan
İspanya Sefiri Servert'in Nutkuna Cevap (3 Ağustos 1925) 265
İtimatnamesini Sunan
Hollanda'nın Ankara Sefiri Baron Rengers'e Cevap (5 Ağustos 1925) 266
İtimatnamesini Sunan
Yunanistan'ın Ankara Sefiri Argyropoulos'a Cevap (6 Ağustos 1925) 267
Afyon Mebusu Ali Bey'e 500 Lira Verilmesi Hakkında
İş Bankası'na (8 Ağustos 1925) 268
Üsküdar Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi Rıza Bey'e (8 Ağustos 1925) 269
Vekilharç Tahsin Efendi'ye 400 Lira Verilmesi Hakkında
İş Bankası'na Tezkere (9 Ağustos 1925) 270
Lâtife Hanım'la Evliliğin Bittiği Hakkında
Başvekâlet'e Tezkere (11 Ağustos 1925) 271
Ayrılık Üzerine
Lâtife Hanım'a Verilecek Para ve Eşyalar Hakkında Yazı (Ağustos 1925) 272
Lütfi Fikri Bey Hakkında
İstiklal Mahkemesi'ne Yazı (15 Ağustos 1925) 274
Kastamonu Kışlası'nda Nutuk (24 Ağustos 1925) 275
Sarık Hakkında
Kastamonu Memleket Kütüphanesinde Nutuk (24 Ağustos 1925) 276

Kastamonu Belediye Binasında Nutuk (24 Ağustos 1925) 277
İnebolu'da Halka Nutuk (26 Ağustos 1925) 280
İstanbul'da Dikilecek Heykel Hakkında
İstanbul Şehremini Operatör Emin Bey'e (26 Ağustos 1925) 282
İnebolu Türk Ocağı'nda Nutuk (27 Ağustos 1925) 283
Cide'de Müftü Ali, İdare Meclisi Üyelerinden Murad
Belediye Üyelerinden Fethi Beylere (27 Ağustos 1925) 287
Kastamonu Muallimler Birliği Heyetine (28 Ağustos 1925) 288
Afyonkarahisar Gençlerinin Telgrafına Cevap (29 Ağustos 1925) 289
Kastamonu'da Askerlere Nutuk (30 Ağustos 1925) 290
Daday Halkına Nutuk (30 Ağustos 1925) 291
Kastamonu Cumhuriyet Halk Fırkası'nda Nutuk (30 Ağustos 1925) 292
Kastamonu Halkına Veda Nutku (31 Ağustos 1925) 297
Çankırı'da Nutuk (31 Ağustos 1925) 298
31 Ağustos Tayyare Bayramı Dolayısıyla
Gönderilen Tebriklere Teşekkür (3 Eylül 1925) 300
Türk Mühendisleri Ocağı'na Teşekkür (3 Eylül 1925) 301
Ahmet Mahir Efendi'nin Ölümü Üzerine
Kastamonu'da Abidin Bey'e Başsağlığı (7 Eylül 1925) 302
İstanbul'da Darülfünun Fen Fakültesi Reisi
Hüsnü Hamit Bey'e (9 Eylül 1925) 303
Balıkesir Müftüsü Abdullah Efendi'ye,
İstanbul'da Tokat Mülga Rufai Şeyhi Şükrü Efendi'ye (9 Eylül 1925) 304
Doktor Âsım İsmail Bey'e Verilen Salahiyetname (9 Eylül 1925) 305
Tekkelerin Kapatılması ve Şapka Devrimi Üzerine
Gösterilen Hissiyata Teşekkür (9 Eylül 1925) 306
Gelibolu'da Şehitlikler İmar Komisyonu Reisi
İstanbul Merkez Kumandanı Ali Galip Bey'e (12 Eylül 1925) 307
Yargılanan Gazeteciler Hakkında
Şark İstiklal Mahkemesi Müddeiumumiliği'ne (13 Eylül 1925) 308
Kastamonu Çiftçiler Birliği Üyelerinden
Mebus Mehmet Fuat Bey'e (14 Eylül 1925) 309
Kastamonu Sanatkârlarının İmal Ettiği Şapka Hakkında
Kastamonu Vilayeti'ne (15 Eylül 1925) 310
Darüşşafaka Müdürü Ali Kâmi Bey'e (15 Eylül 1925) 311
Bergama'da İzmir Mebusu Osmanzade Hamdi Bey'e (16 Eylül 1925) 312
Şehitlikleri İmar Komisyonu Reisi
İstanbul Merkez Kumandanı Ali Galip Bey'e (18 Eylül 1925) 313

Ankara Hukuk Mektebi Tedris Heyeti Reisi
Mahmut Esat Bey'e (20 Eylül 1925) 314
Karesi Valisi Mümtaz ve Belediye Reisi Hayreddin Beylere (21 Eylül 1925) 315
Yavuz Gemisinde Donanma Kumandanı Yarbay Necati Bey'e (21 Eylül 1925) 316
Reşit Paşa Vapuru Hatıra Defterine Yazı (22 Eylül 1925) 317
İstanbul'dan Gelen Heyetlere Ertuğrul Yatı'nda Nutuk (22 Eylül 1925) 318
Şapka Hakkında
Geçit İstasyonu'nda Köylülerle Konuşma (22 Eylül 1925) 320
Bursa Seyahatindeki İzlenimler Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (23 Eylül 1925) 321
İstanbul Şehremini Emin Bey Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (23 Eylül 1925) 322
Bursa Türk Ocağı'nda Nutuk (24 Eylül 1925) 323
Bursa'da İstanbul Erkek Muallim Mektebi Heyetine (25 Eylül 1925) 326
Ankara'da Başvekil İsmet Paşa'ya (26 Eylül 1925) 327
Ferik Kâzım Paşa'nın Mektubu Hakkında
Başvekil İsmet Paşa'ya (27 Eylül 1925) 328
DİZİN 329

SUNUŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye halkının ulusal demokratik devriminin önderidir. O'nun hayatı, daha 1908 Devrimi öncesinden 1938'de hayata göz yummasına kadar toplumumuzun devrim süreçleriyle iç içedir.

Atatürk, çağımızın iki büyük devrim dinamiğinden birini oluşturan Mazlumlar Dünyası'nın başarıya ulaşan ilk devrimine önderlik etmiştir. Bu nedenle, O'nun başında bulunduğu eylem, yalnız ulusal tarihimize damgasını vurmakla kalmamış, insanlık tarihinin yaratılmasına da önemli katkıda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'mızın ve Cumhuriyet Devrimi'mizin, bir bütün olarak, bütün dünyada Kemalist Devrim diye bilinmesi, başka deyişle O'nun adıyla anılması doğaldır.

Bu gerçekler ışığında, Atatürk'ü bilmek ve anlamak, 20. yüzyıl Türkiye'sini ve dünyasını inceleme ve açıklama çabasının bir gereğidir. Oysa O'nun önderliğindeki büyük devrimci eylemi ateşleyen ve yönlendiren düşünce birikiminin belgeleri, çeşitli kitap, dergi, gazete, yayın ve arşivlere dağılmıştır. Bu nedenlerle, araştırmacılar ve ilgililer, Türkiye Devrimi'ni bütün yönleri ve derinliğiyle inceleme ve açıklama olanağından yoksundur.

Atatürk'ü kaybetmemizden bu yana 60 yıl geçtiği halde, yazı ve konuşmalarını, bir arada ve asıllarına uygun olarak yayımlama görevi, ne yazık ki, bugünlere kalmıştır.

Kaynak Yayınları, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni yayımlama görevini üstlenmekle tarifsiz bir onur duymaktadır ve yaptığı işin bilincindedir.

Kuvvet kaynağımız, Türkiye halkının devrimci pratiğini özetleyen bu büyük birikimi, önümüzdeki devrimci atılımların enerji kaynağına dönüştürme iradesidir. Biricik güvencemiz ise, Türkiye devriminin yaratıcısı ve sahibi olan Türkiye halkıdır ve onun aydın birikimidir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, yalnız bir derleme ve özgün metinlere göre düzeltme çalışması sınırları içinde kalmamış, bir araştırma ve keşif faaliyeti boyutlarına ulaşmıştır. Kaynak Yayınları, Atatürk'e ait ülkemiz ve yabancı ülkeler arşivlerinde gizlenen belgelere ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve özel bir çalışma yürütmüştür. Bu çabalarımızın ürünlerini toplamaktayız. Özellikle Türkiye ve eski Sovyetler Birliği arşivlerinde bulduğumuz, yüzlerce yeni belge, yazı, mektup, demeç, tutanak, görüşme ve konuşma, Türkiye devrim tarihinin bazı aşamalarını yeniden yazmayı gerektiren bilgileri ve kanıtları içermektedir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni yayımlama görevi, kuşkusuz ancak Türkiye devrim tarihine ve Atatürk araştırmalarına emek vermiş aydın ve uzman birikimiyle başarılabilirdi. Bu anlayışla oluşturulan Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, araştırmaların yürütülmesinde ve eserin oluşturulmasında izlenecek yöntemleri tartışmış ve anlayış birliğine varmıştır. Buna göre:

- Bu çalışmayla, Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün metinler ve belgeler bir araya getirilecektir.
- *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde, yalnız Atatürk'e ait olduğu kanıtlanmış olan metinler yer alacaktır. Hatıralardaki aktarmalar, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ne konmayacaktır.

• Hataların ve tahrifatların düzeltilmesi yanında, eksiklerin giderilmesi için, yayımlanmış metinler, asılları ve özgün belgelerle karşılaştırılacaktır.

• Belgenin kaynağı, konuşmanın nerede, hangi tarihte yapıldığı gibi nesnel bilgiler, yorumsuz olarak verilecektir.

• Metinler, eserde tarih sırasına göre yer alacaktır. Çünkü, Atatürk'ün görüşleri, tarihsel akış içinde anlamlıdır.

• Eser, günümüz Türkçesiyle yayımlanacaktır. Dildeki tarihi hava korunurken, artık anlaşılmayan sözcük ve deyimlerin yerine bugünkü karşılıkları konulacaktır.

Bu çerçevede binlerce kitap, gazete, dergi ve belge taranmış, incelenmiş, yayımlanmış metinlerle karşılaştırılmış; eski yazı metinler Latin harfli Türkçe yazıya yeniden aktarılmış; Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve diğer yabancı dillerden metinler, yeniden çevrilmiştir. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde yer alan bütün metinler ve tarihleri, belgelerin asıllarına ya da ilk kaynaklarına başvurularak teker teker incelenmiş, araştırılmış, karşılaştırılmış ve defalarca kontrol edilmiştir. Yüzlerce yanlış okuma, çeviri ve tarih hataları saptanıp giderilmiştir.

Metinler 40 yaş aydın kuşağının Türkçesi temel alınarak, tarihi dokusu bozulmadan sadeleştirildi.

Dipnotlarda, metinlerin daha önce yer aldığı kaynaklar ile belgelerin bulunduğu arşiv belirtilmiştir.

Rumi tarihlerin yanında miladi karşılıkları gösterilmiştir.

Öğle vaktini esas alan 12 saat sistemi korunmuştur. Örneğin; "saat 2 sonra'da", "saat 14'te"; "saat 6 evvel'de", "saat 06'da" anlamındadır.

Kişi ve yer adlarının yazılışına müdahale edilmemiş, farklılıklar korunmuştur. ("Saip, Sâip, Saib", "Saffet, Safvet" ya da "Kanlı sırt, Kanlısırt" gibi.)

Sonunda "Y.N." (Yayımlayanın Notu) imzası bulunan notlar Kaynak Yayınları tarafından konulmuştur.

Böylesine ağır ve yorucu olan bu çalışma sırasında, Danışma Kurulu'nun yanında çok sayıda uzman araştırmacı, arşivci, çevirmen ve redaktör görev almaktadır. Hepsinin adını burada anmamıza sayfalarımız yetmez. Değerli katkıları için kendilerine ne kadar teşekkür edilse azdır.

***

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni en başta O'nun önderliğinde Türkiye Devrimi'ni gerçekleştiren Türkiye halkına, Birinci Dünya Savaşı'nın, özellikle Çanakkale Direnişi'mizin, Kurtuluş Savaşı'mızın silahlı kuvvetlerine, şehit ve gazilerine, Cumhuriyet Devrimi'mizin Aydınlanma savaşçılarına, Devrim şehitlerine, Kubilay'lara, "Cumhuriyet bize emanet" diyen devrim gençliğine, ulusal demokratik devrimimizi tamamlamak için mücadele eden emekçi ve aydınlarımıza borçluyuz. Bu büyük eserin gerçek yaratıcıları, başta Atatürk, onlardır.

20. yüzyılın devrimci yükselişinde, Ezilen Dünya'nın ayağa kalkışını ateşleyen ve 21. yüzyılın büyük devrimci atılımlarına olağanüstü katkılarda bulunacak olan Türkiye halkına ve aydınlarına, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni, Cumhuriyet'in 75. yılı armağanı olarak, derin saygı ve bağlılıkla sunuyoruz.

Ekim 1998
KAYNAK YAYINLARI

MEDRESELERİN AÇILMASINI İSTEYEN MÜFTÜLERE CEVAP*

(18 EYLÜL 1924)

Rize, 18 (Özel muhabirimizden) - Reisicumhur Hazretleri Erzurum felaketinden çok üzülmüşler ve felaketzedelerle yakından alakadar olmak arzusuyla acilen Erzurum'a harekete karar vermişlerdir. Paşa Hazretleri, bugün akşamüzeri şehrimizden hareket edeceklerdir.

Paşa'ya Gelen Davetnameler

Paşa Hazretleri, Karadeniz sahilinin bütün şehirlerinden, Akdeniz şehirlerinden ve Kastamonu'dan gayet samimi davetnameler almışlardır.

* *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1924, Numara: 134, s.1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.176. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.
Aynı haber, *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*'nde şu şekilde yer almaktadır:

> "Bugün öğle üzeri halkın parlak tazimkârane tezahüratı arasında Giresun'a doğru Rize'den ayrılındı. Reisicumhur Hazretleri Rize'den ayrılırken bir hoca heyeti halk karşısında bir dilekçe ile Paşa Hazretleri'ne müracaat ederek kapattırılan medreselerin tekrar açılmasını rica ettiler. Gazi Paşa Hazretleri memleketin, milletin felaketi sebeplerinin ne olduğunu kısaca hatırlattılar. Ve bu arada şu sözleri söylediler:
> 'Mektep istemiyorsunuz. Halbuki millet onu istiyor. Bırakınız artık bu zavallı millet, bu memleketin evlatları yetişsin! Medreseler açılmayacaktır. Millete mektep lazımdır!'
> Gazi Hazretleri'nin yüksek sesle verdikleri bu kati cevap bütün halk ve mektep talebesi tarafından bravo sesleri ve heyecanlı alkışlarla karşılandı. Rizeliler limandaki bütün kayık ve motorlara binerek Hamidiye'yi saatlerce takip ettiler ve uğurladılar. Gün ve gece vapurda geçti."

Bkz. ... *Sonbahar Seyahatleri*, 1925, s.82. Eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur. Ayrıca bkz. *Tarih IV/ Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001, s.253.
Mahmut Esat Bozkurt, Mustafa Kemal Paşa'nın sözlerini şöyle aktarıyor:

> "Para istiyorsanız, size millet yetecek kadar verecektir. Açsanız, karnınızı doyuracaktır. Medreseler bir daha açılmayacaktır, anladınız mı?"

Bkz. Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali I-II*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.93.
Mehmet Fahri (Mete) ise, bir arkadaşına yazdığı 1 Ekim 1924 tarihli mektupta olayı şöyle anlatıyor:

> "... [Mustafa Kemal Paşa] Hükümet Konağı'na giderken okul öğrencilerinden birisi tarafından vuku bulan isteklerine karşılık olarak 'arzularınız yapılacaktır' demekle yetindi ve vilayet makamına çıktı. Buradan adliye dairelerinin bulunduğu orta kata inerken, merdivende Rize ve Pazar müftüleri tarafından kendisine bir dilekçe sunuldu. Dilekçeyi dikkatle okudu ve birdenbire bu müftü efendilere dönerek aşağıda yazılı sözleri yavaş yavaş artan bir şiddet ve asabiyetle söyledi:
> 'Medreselerin tekrar açılmasını istiyorsunuz. Ankara'da bulunan vekilleriniz sizler kadar düşünemiyor mu? Eğer kendi şahsınızdan, kendi hayatınızdan, kendi geçiminizden endişe ediyorsanız, buna imkân yoktur. Siz ibadetle meşgul olunuz. Böyle şeyler düşünmekte mana yoktur. Bu Tevhidi Ted-

Gazi Paşa Şerefine İnşaat

Gazi Paşa Hazretleri'nin teşrifleri şerefine burada, hükümet dairesi önünde iki çeşme, bir abide ve bir de havuz inşası kararlaştırılmış ve Paşa Hazretleri buraya gelmeden inşaatına başlanarak on gün zarfında tamamlanmıştır. Abidenin inşası fevkalade bir faaliyetle bir gecede yapılmıştır. Çeşmenin birine "Gazi Paşa", diğerine "Cumhuriyet" isimleri verilmiştir. Abideye milli harekâtın mühim safhaları kazınacaktır.

Rize, 18 (Özel muhabirimizden) - Reisicumhur Hazretleri, bugün öğleden sonra hükümet dairesini teşrif ve daireleri teftiş etmişler. müteakiben halkın alkışları ve İdman Yurdu bandosunun terennümleri arasında iskeleye gitmişlerdir.

İki Müftünün Garip Bir Dilekçesi

Paşa Hazretleri'nin hükümet dairesinden dönüşleri esnasında Rize ve Atina[1] *müftüleri tarafından kendilerine bir dilekçe verilmiştir. Dilekçede medreselerin tekrar açılması talep ediliyordu.*

Reisicumhur Hazretleri, dilekçe muhteviyatını öğrenince asabileşmişler ve müftülere hitaben:

"Tevhidi tedrisat mı istemiyorsunuz?[2] Bu millet mektep yapmayacak mı? Şimdiye kadar geri kalmamızda en büyük etkenin ne olduğunu bilmiyor musunuz? Hayır medreseler açılmayacak!"

Buyurmuşlar ve halk tarafından şiddetle alkışlanmışlardır. Paşa Hazretleri, hitabelerine devam buyurarak:

"Geçiminizi mi düşünüyorsunuz? Müsterih olun, ibadetinizle uğraşın. Bırakın bu milleti. Yoksa bu kararı veren Meclis'te sizden büyük âlimler mi yok? Millet bildiği gibi yapacak."

Paşa Hazretleri tekrar şiddetle alkışlanmışlardır ve müteakiben Vali Bey'le bir müddet konuşmuşlar ve bu arada "Bu adamlar burasını İran gibi mi yapmak istiyorlar?" *demişlerdir. Ahali, müftüleri kınamış ve Gazi'nin hitabesinden çok memnun olmuştur.*

risat Kanunu icabınca... *(yazamadım)*... medreseler açılmayacaktır. Bu bir kanundur. Bu, şunun veya bunun demesiyle değişemez ve değişmeyecektir. Alınız dilekçenizi!'
Valiye de:
'Bunlar İranlılardan ibret almadılar mı? Bunlara bu ciheti anlatın' dedi.
Bu sözler, sürekli alkışlarla karşılandı."

Bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.176.
Mustafa Kemal Paşa'nın Başvekil İsmet Paşa'ya bu konuda aynı gün çektiği telgraf için bkz. elinizdeki ciltte, s.25; Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in bu konudaki tebrik ve teşekkür telgrafına 30 Eylül 1924'te yayımlanan cevabı için bkz. elinizdeki ciltte, s.62. (Y.N.)

1 Rize'nin Pazar ilçesinin eski adı. (Y.N.)

2 *Cumhuriyet*'te yanlışlıkla "istiyorsunuz" yazılmış. Doğrusu "istemiyorsunuz" olmalı. (Y.N.)

MEDRESELERİN AÇILMASINI İSTEYEN MÜFTÜLER HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(18 EYLÜL 1924)

Şifre

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Bugün Rize'den ayrıldığım sırada Rize ve Atina[1] müftülerinin temsil ettiği bir hoca heyeti, bütün memleket ve civar halkı önünde kapattırılan medresclerin açılmasını dilekçeyle talep ettiler.

Dilekçeyi okuduktan sonra çok kızdım. Yüksek ve şiddetli bir sesle kendilerini azarladım ve memleketin, milletin şimdiye kadar felaketi sebeplerinin kendileri olduğuna işaret ettim.

"Mektep istemiyorsunuz! Halbuki millet onu istiyor. Bırakınız, artık bu zavallı millet, bu memleketin evlatları yetişsin. Medreseler açılmayacaktır. Millete mektep lazımdır" diye bağırdım.

Bütün halk ve mektep talebesi "bravo!" sesleri ve heyecanlı alkışlarla karşıladılar.[2] Ayrılmamdan sonra bu hocalara halkın bir fenalık yapmaları dahi muhtemeldir. Buna karşılık, Rize'deki liseyi canlandırmak elzemdir. Mektep binası ve eğitim aletleri yoktur.

Hocaları çok olan bu muhitte ilim ve irfan teşkilatımızın süratle faaliyete başlaması pek lüzumludur. Burada Osman Ağa'nın oğlu İsmail Bey, yirmi bin liralık bir mektep binası yapmak üzere imiş. Bunu taltif ederek, işin hızlandırılması ve hemen eğitim aletleri göndermek ve fazla alaka göstermek suretiyle, halkın taassuba karşı gösterdiği fiili tezahüre karşılık vermek icap eder.

18 Eylül 340 [1924]

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: V-4, D: 81, F: 2-394, 2-395'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", *50. Yıl Armağanı/ Erzurum ve Çevresi*, c.1, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1973, s.140-141, 166-167. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.176-177, 366-367. Aynı telgrafın Ankara'da alınan örneği olan ve aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.2; 131; 10.9.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belgeler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Rize'nin Pazar ilçesinin eski adı. (Y.N.)

2 Aynı gün yaşanan bu olay hakkında bkz. elinizdeki ciltte, s.24. (Y.N.)

RİZE-ERZURUM ŞOSESİNİN İNŞASI HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(18 EYLÜL 1924)

Şifre

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Rize'de gördüklerimden çok memnunum. Halk çok vatanperver ve Cumhuriyet-perverdir.

Arazisi ziraata müsait olmadığından, ticaret ve çay, portakal, mandalina, fındık gibi mahsulleri geliştirmek icap ediyor. Bilhassa Rize-Erzurum şosesinin inşası bu mıntıkaya daha geniş faaliyet sahası ve refah temin edecektir.

341 [1925] bütçesinde bu yolun inşası tasarlanmış mıdır?

18 Eylül 340 [1924]

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-12, D: 60, F: 5'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

TROÇKİ'NİN KAFKASYA'YA SEYAHAT SEBEBİ HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(18 EYLÜL 1924)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Adet

Rize
18.9.340 [1924]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Troçki'nin Gürcistan harekâtını idare etmek üzere bizzat Kafkasya'ya hareketini ajansta okudum. Hakiki seyahat sebebinin araştırılmasını münasip düşünüyorum.

Reisicumhur Gazi
Mustafa Kemal

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10-250.690.27;431c27m;18.9.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

KASTAMONU BELEDİYE, MÜDAFAAİ HUKUK VE TÜRK OCAĞI'NIN DAVETİNE CEVAP*

(18 EYLÜL 1924)

Reisicumhur Hazretleri'nin Trabzon'u teşrifleri üzerine şehrimizden birçok telgraflar çekilerek şehrimizi teşriflerinin istirham edildiğini yazmıştık.

Belediye, Müdafaai Hukuk ve Türk Ocağı'ndan çekilen telgraflara Gazi Reisimiz dünkü gün cevap vermişlerdir.

Her üç müesseseye de ayrı ayrı gelen bu telgrafların sureti aşağıdadır:

Rize - Samimi hissiyat ve davetinize teşekkür ederim. İnebolu ve Kastamonu'yu ziyarete karar vermişken zelzele dolayısıyla ıstıraba düşen Erzurum'a hareketi lüzumlu gördüm. İnebolu ve Kastamonu'yu şiddetli arzuma rağmen bu defa ziyaret edemeyeceğime pek üzgünüm. İlk fırsatta geleceğimi vaat ederim, Efendim.

18.9.1340 [1924]

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Açıksöz*, 20 Eylül 1924. Numara: 1174, s.1. Eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

GİRESUN GENÇLERİNE NUTUK*

(19 EYLÜL 1924)

19 Eylül 340 [1924]

[...] Bugün Giresun en büyük, en tarihi ve en heyecanlı gününü geçirecekti. [...] Yüz binlerce halk, sahillere dökülmüş, caddeleri doldurmuştu. Halk, Reisicumhur'unu, Gazi Paşa'sını görmek ve alkışlamak için sabırsızlanıyordu. [...] Paşa, iskeleye adım atar atmaz bir kurban kesildi. [...] Piyade ve jandarma subayları ve askerleri iskelede mevki almışlardı. "Nasılsınız askerler" diye hatır soruldu.

Mithat Paşa Oteli'nin köşesini takiben yerlerini tutmuş olan halk, Paşa'yı görür görmez bir alkış tufanı, "Yaşa büyük kurtarıcı" nidaları göklere yükselmeye başladı.

Bilgi Yurdu'nun yılmaz gençleri bütün meydanı çınlatıyorlardı.

[...] Gazi Paşa, Yurt binasının önünden geçerken, gençler namına Doktor Necdet Bey çok heyecanlı bir nutuk söylediler. Nutuk başlarken yurdun formasını giymiş iki yurtlu genç, Süreyya ve Sırrı Beyler, Bilgi Yurdu ismini taşıyan merasim bayrağıyla Paşa'nın önünü kesmişlerdi. Yurt binasından Paşa'nın üstüne konfetiler yağıyordu.

Maalesef Paşa'nın nutkunu tamamen not edemedik. Gür ve kuvvetli bir sesle Paşa böyle başladı:

"Ey genç! Bütün memleketin gençliğine tercüman olan kıymettar sözlerinden fevkalade memnun oldum .. Hakikatin ifadesi olan Giresun gençliğini tebrik ederim.

* *Giresun Işık*, 24 Eylül 1924, Numara: 101, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*. Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.32. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa'nın konuşması diğer kaynak ve gazetelerde şu şekilde yer almaktadır:

> "[...]
> Reisicumhur Hazretleri gençlerin bu tezahüratına karşı gelecekten emin olduğunu beyan buyurarak:
>
> 'Bu sözlerinizle bütün memleket gençliğine tercüman olmaktasınız. Muharebe meydanlarında kanlarını akıtan şehitlerin ruhları, bu sözleri işitmekte ve müsterih olmaktadır. Memleketin şuurlu ve zinde gençliği karşısında hissettiğim bahtiyarlık büyüktür' cümleleriyle karşılık vermişlerdir."

Bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1973, c.1, s.170; *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Eylül 1924, Numara: 1226, s.1-2; *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1924, Numara: 135, s.1-2; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1925, s.84-85. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.177. *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*'ndeki eski yazı belge Ahmet Hezarfen, *Hâkimiyeti Milliye* ve *Cumhuriyet*'teki eski yazı metinler Hüseyin Gültekin, *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*'ndeki ise Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur. (Y.N.)

Afyonkarahisar, Dumlupınar'da sizin uşaklardan da vardı. Bundan dolayı müsterih ve memnun olabilirsiniz. Bu sözleri söyleyen gençlikle memleket iftihar edecektir...

Bu memleketin gençliği, hakkımda pek büyük teveccüh gösterdi... Bu kadar layık olduğumu bilmiyordum. *(Layıksınız Paşa sesleri.)*

Arkadaşlar, bu memleketi ve bu milleti asırlardan beri berbat edenler çoktan ölmüştür. Bütün gençlik buna iman etmelidirler... Bizim başlarımız gitmedikçe, bizim kanımız akmadıkça bunlar bir daha dönmeyeceklerdir."

[...] Hükümetten dönerken Hazine Vekili Hasan Fikret Bey yazıhanesi balkonundan Paşa'ya hitaben bazı sözler söylemiştir. [...]

Bilgi Yurdu kapısında bekleyen heyet, Paşa Hazretleri'ne "buyurunuz" demişler ve bütün heyetle yurda dahil olunmuştur. Yurdun piyanosu çalıyordu. Paşa, piyanonun yanında yeşil kanepeye oturmuşlar ve yurt heyeti kendisine takdim edilmiştir. Yurt binasını beğenmeyen Paşa "Yalnız bir salonunuz mu vardır?" *demesi üzerine kendilerine izahat verilmiş ve bu binaya ne için gelindiği tafsilatıyla anlatılmıştır.* "Emvali metruke[1] binalarından müsait bir bina var mıdır?" *diye sormuşlar, müsait binalar kendilerine anlatılınca Vali'ye işaretle yaverine bağırmış,* "Ne için gençlere istedikleri binayı vermediniz" *demişlerdir. Birçok mazeretler öne süren Vali, kendisini haklı çıkarmak istemiş, birçok derelerden su getirmiş ise de Paşa'nın kati emirlerine karşı para etmemiş,* "Ben Maliye ile anlaşırım. Siz bu binayı gençlere verin" *diye Giresun gençlerini minnetler içinde bırakmışlardır. Paşa Hazretleri sohbet esnasında buyurmuşlardır ki:* "Ne için ayrı bir isim altında çalışıyorsunuz? Yeni binaya taşındıktan sonra isminizi Türk Ocağı'na çevirin" *demişlerdir. Daha bazı özel sohbetlerde bulunduktan sonra, Paşa, Bilgi Yurdu'ndan* "Bu kadar kuvvetli ve zinde bir gençlik içinde kendimi gördüğümden dolayı bahtiyarım" *sözleriyle ayrılmıştır. [...]*

Paşa Hazretleri, belediye önünde otomobillerinden inmişler ve iskeleye kadar olan mesafeyi yaya olarak yürümüşlerdir. İskeleye gelmezden evvel Yıldız Lokantası'nın Fransızca yazılı levhası nazarı dikkatini çekmiş ve derhal indirilmesi için emir verilmiştir. İskeleden sonra birinci takın önünde yerlere kapanarak Paşa'nın yanına birisi yaklaştı. Paşa, derhal durdu. Titreyen elleriyle Paşa'ya bir kâğıt uzatan bu adam aynı zamanda söylüyordu: "Üç günden beri çoluk çocuk aç yatıyoruz. Mavnalarımızı işe karıştırmıyorlar, Paşam" diyor ve mütemadiyen ağlıyordu. Paşa, Vali'den meselenin izahını istedi ve sonra hemen mavnaların suya inmesine ve iş görmelerine emir verdi. Kayıkçı tekrar Paşa'nın ayaklarına kapandı.

Bütün memleket halkının alkışları arasında iskeleye ulaşan Paşa Hazretleri, iki taraflı duran halkın ellerini sıkmış ve istimbotlarına binerek yine yaşa sesleri arasında iskeleden uzaklaşmışlardır.

1 Emvali metruke: Terk edilmiş, bırakılmış, sahipleri bilinmeyen mallar. Hükümetçe görülen idari ve siyasi lüzum ve zaruret üzerine bulundukları yerlerden başka yerlere naklolunan veya kendiliklerinden bulundukları yerleri terk ederek kaybolan, ayrılan veyahut yabancı memleketlere, yahut düşman işgali altında bulunan yerlere kaçan gayrimüslim unsurların bıraktıkları mallar hakkında kullanılır bir tabirdir. (Y.N.)

ORDU İDMAN YURDU DEFTERİNE YAZI*

(19 EYLÜL 1924)

İdman Yurdu'nun yeni teşekkül etmiş olmasına rağmen, mevcudiyetini derhal hissettirir ve gösterir ruhta gençlerden meydana geldiğini gördüm. Memnunum.

İdmanın bedeni olduğu kadar, fikri olmasına dikkati çekerim.

19 Eylül 340 [1924]

Gazi M. Kemal

* Sıtkı Çebi, *Atatürk Ordu'da*. Ordu İli ve İlçelerini Kalkındırma Vakfı Yayınları, s.28.

ORDU HALKINA NUTUK*

(19 EYLÜL 1924)

Ordu, 19 (AA) - Ordulular mütehassisane beklemekte oldukları Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri'nin teşriflerini haber alınca, halk fevkalade heyecan ile akın akın karşılamaya koşuştular ve saat 3 sonrada ufukta görünen ve Büyük Gazi'mizi getiren Hamidiye Kruvazörü'nü herkes büyük bir istekle beklemekteydi. Reisicumhur Hazretleri'ne vapurda karşılama ve saygı törenini yapmak üzere Vali Rifat ve Ordu Mebusu Faik, Belediye ve Halk Fırkası Reisi Yusuf Beylerden meydana gelen heyet Hamidiye Kruvazörü'ne gitmiş ve kendilerini Halk Fırkası, Belediye, Ticaret Odası, Hilali Ahmer, İdare Meclisi ve Vilayet Encümeni, Muallimler Birliği, Gençlik Yükselme Birliği, İdman Yurdu, ihtiyat subayları, manifatura, terziler, kunduracılar, esnaf heyetleri ve müesseseler tarafından ayrı ayrı kayıklarla diğer karşılama heyetleri takip etmiştir. Valinin riyasetindeki karşılama heyeti tarafından Reisicumhur Hazretleri'ne hükümet ve halk namına tazimat arz olunmuştur. [...]

Reisicumhur Hazretleri, iskeleye ulaştıkları sırada aşağıdaki beyanatta bulunmuşlardır:

Muhterem Ordu ahalisi! Hakkımda gösterdiğiniz samimi tezahürat bende pek derin hissiyat bıraktı. Maalesef ciddi bir sebep, aranızda fazla kalmama mâni oluyor. Bunun için üzgünüm. Fakat vaat ediyorum: İlk fırsatta aranızda daha fazla kalmakla bu üzüntüyü gidereceğim. Gönül arzu ederdi ki, burada günlerce kalayım ve sevimli köylerinizi gezerek zevk alayım.

Arkadaşlar, sizin gibi şuurlu bir millete sahip olan bu devlet, bütün cihana karşı iftihar etmek hakkına sahiptir. Büyük üzüntüyle sizlerden ayrılıyorum. Fakat vaadimi yaptığım zaman bu üzüntülerim sona erecektir. Allahaısmarladık.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Eylül 1924, Numara: 1226, s.1-2. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın konuşması *Cumhuriyet*'te şu şekilde yer almaktadır:

> "Muhterem Ordu ahalisi, hakkımda gösterdiğiniz samimi tezahürat bende derin hissiyat bıraktı. Bu şuurlu tezahüratınızla Türk milletinin bütün cihan karşısında ilelebet yaşayacağını bir daha ispat etmiş olan sizin samimi çehreleriniz ve sevimli gözleriniz karşısında günlerce kalmak ve sizinle samimi hasbıhallerde bulunmak isterdim. Fakat ciddi bir sebep buna mânidir. İnşallah samimi ve sevimli muhitinizi ziyaret ederim. Allahaısmarladık."

Bkz. *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1924, Numara: 134, s.3. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, Ankara, 1972, s.32-33. (Y.N.)

ERZURUM FELAKETZEDELERİNE YARDIM HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(19 EYLÜL 1924)

Telgraf
Aceledir

Ordu
19.9.1340 [1924]

Ankara'da Başvekâlet Canibi Samiine[1]

Erzurum vilayeti ve havalisinde zelzeleden haneleri yıkılan halka zeminlikler inşası için harp felaketzedeleri tahsisatından yirmi bin liranın verilmesi hakkındaki 10 Eylül 340 [1924] tarihli Heyeti Vekile kararı münasip görülmüştür, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-8-1, D: 56-1, F: 6'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 "Yüksek katına" anlamında. (Y.N.)

ERZURUM FELAKETZEDELERİNE YARDIM HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(19 EYLÜL 1924)

Aceledir

Ordu
19.9.1340 [1924]

Ankara'da Başvekâlet Canibi Samiine[1]

Erzurum zelzelesi dolayısıyla felakete uğrayanların ihtiyacının giderilmesine sarf olunmak üzere kırk bin liranın tahsisatından verilmesi hakkındaki 17 Eylül 1340 [1924] tarihli Heyeti Vekile kararı uygun görülmüştür, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-8-1, D: 56-1, F: 6-2'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 "Yüksek katına" anlamında. (Y.N.)

HAMİDİYE KRUVAZÖRÜ'NDEKİ AKŞAM YEMEĞİNDE NUTUK*

(19/20 EYLÜL 1924)

Reisicumhur Hazretleri 20 Eylül sabahı Samsun'da karaya çıkarak Erzurum'a gideceklerinden, son akşam yemeğini 19/20 akşamı Hamidiye ve Peykişevket süvarileri ve Hamidiye'nin kumanda ve subaylar heyetleriyle birlikte Hamidiye'de yediler. [...] Hamidiye Süvarisi Binbaşı Hüsameddin Bey yemek esnasında şu nutku irat etti:

[...]

Reisicumhur Hazretleri cevaplarında:

"Bir haftadır Hamidiye ile seyahatimde memleketimizin güzel şehirlerini gördüm. Bundan daha mühim olmak üzere donanmamızı, subaylarını tanıdım. Bu seyahatimde sevk ve idarenizdeki gemide gördüğüm inzibat ve intizamdan ve yüksek nezaketten pek memnunum.

Tarihte büyük bahri kumandanlarımız vardır. Fakat modern donanma teşekkülüne teşebbüs ettikten sonra bu gibi kahramanlıklara, parlak harekâta pek tesadüf olunamaz. Benim için gemiden ziyade subaylarını tanımak mühimdir. Milli mücahede esnasında donanmamızın toplu olarak istihdamına imkân yoktu. Bununla beraber, dağınık ve vatanperverane hizmetler pek çoktur. Seyahatim esnasında gördüğüm intizam, inzibat ve terbiye, bana gelecekteki Cumhuriyet donanması namına pek kuvvetli ümitler vermiştir. Bu hususta pek müsait intibalarla ve gönül rahatlığıyla ayrılıyorum. Ben daha yakından alakadar olarak bu donanmanın teşekkülüne yardım edeceğim. Bu seyahatim bana güzel Karadeniz şehirlerini ve bahriyemizi tanıttı. Bunu temin eden Hamidiye'nin süvarisine, subaylarına ve bütün mürettebatına samimi teşekkürlerimi takdim ederim" *buyurmuşlardır.*

* *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1925, s.86-88. Ayrıca bkz. Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, TC Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 1966, s.70-71; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*. Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.33. ...*Sonbahar Seyahatleri*'ndeki eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

HAMİDİYE KRUVAZÖRÜ HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(20 EYLÜL 1924)

Hamidiye Kruvazörü'nde
20 Eylül 1340 [1924] Cumartesi

Hamidiye Kruvazörü, maziden yadigâr kalan donanma kısımları içinde, Türk Cumhuriyeti'nin denizlerde faaliyete geçen ilk gemisi oldu. Beş seneden beri hasretini çektiğim deniz hayatını bana yaşatan, bu gemi oldu. Türk Donanması kumanda ve zabitan heyetini bu gemide ve buna refakat eden Peykişevket Torpido Kruvazörü'nde tanıdım.

Temas ettiğim, ruhu genç, mefkûresi genç bu geleceğin kumandan ve subayları, bende bahriyemiz için kuvvetli ümitler hasıl etti. Bu kıymetli, şiddetli arzulu heyeti, mazinin yadigârı olan bu gemi içinde bırakmakla yetinilemez. Onları kabiliyetli ve müstahak oldukları kadar gelişmeye mazhar edebilmek için, bugünün icaplarına kavuşturmak lazımdır. Sınırlarının mühim ve büyük kısımları deniz olan Türk devletinin donanması da mühim ve büyük olmak gerektir. O zaman Türk Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. Mükemmel ve kadir bir Türk donanmasına sahip olmak gayedir. Bunun ilk çıkış noktası, harp gemileri tedarikinden evvel onları muvaffakiyetle sevk ve idareye muktedir kumandanlara, subaylara, mütehassıslara sahip olmaktır. Hamidiye'de ve Peykişevket'te tanıdığım arkadaşlar, gayeye yürüyebileceğimizin canlı ve kıymetli delilleridir.

* Aslı, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde (TİTE) bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk'ün Silâhlı Kuvvetlerle İlgili Söylev, Demeç, Tamim ve Telgrafları*, Derleyen: Em. Deniz Albay Raşit Metel, TC Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 1973, s.132-133; *Vatan*, 28 Eylül 1924, Numara: 526, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 30 Eylül 1924, Numara: 1234, s.2; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1925, s.89. TİTE'deki eski yazı belge Ahmet Hezarfen ve Musa Sarıkaya, *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, *Vatan* ve *...Sonbahar Seyahatleri*'ndekiler ise Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.
29 Eylül 1924 tarihli *Hâkimiyeti Milliye*'deki haberde şu bilgi yer almaktadır:

> "[...] Paşa Hazretleri fotoğraflarından bir adedini Hamidiye'ye hediye ederek, altına şu cümleyi yazmışlardır:
>
> 'Hamidiye kumanda ve subaylar heyetine seyahat hatırası.
>
> 20 Eylül 340 [1924]
> Gazi M. Kemal'"

Bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Eylül 1924, Numara: 1233, s.2. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur. (Y.N.)

Bugün için bu güzide heyet büyük alaka ile muhafaza olunacaktır. Mevcut büyük küçük gemilerimizden yalnız istifade edilebilir olanlar ayrılabilir ve canlandırılabilir. Donanmamızın tamamında, faal ve faydalı unsurlardan mütevazı bir bahri birlik vücuda getirmek imkânına kani oldum. Bunun için Cumhuriyet hükümetinin, tedbir ve teşebbüsleriyle şahsen alakadar olacağım. Esaslı ve kıymetli bir çıkış noktasını bulduktan sonra ondan muazzam gayeye yürümek ve ona ulaşmak elbette kolay olacaktır.

Gazi M. Kemal

SAMSUN BELEDİYESİ'NDE VERİLEN ZİYAFETTE NUTUK*

(20 EYLÜL 1924)

Samsun, 21 (AA) - Reisicumhur Hazretleri'nin Samsun'a ulaştıkları 20 Eylül akşamı belediye dairesinde şereflerine 60 kişilik bir ziyafet verilmiştir. Ziyafet esnasında belediye dairesinin geniş koridorları, odaları ve civar sokaklar hınca hınç halk ile dolu idi. Bütün şehir donatılmıştı.

Ziyafetin nihayetine doğru belediye üyelerinden İbrahim Veysi Efendi şehir namına aşağıdaki nutku irat etti: [...]

Reisicumhur Hazretleri kalkarak pek asil ve vakur bir tavır, pek ahenkli ve canlı bir sesle cevabi nutuklarını irat buyurdular. Nutkun hemen her cümlesi davetliler tarafından heyecanla alkışlandı. Alkışlar yemek salonu haricinde koridorlarda ve sokaklardaki halk kitlesi arasında pek heyecanlı akisler hasıl ediyordu.

Reisicumhur Hazretleri'nin nutukları aşağıdadır:

Efendiler, muhterem Samsun ahalisinin hakkımda gösterdikleri sıcak ve samimi hissiyat ve muhabbetten dolayı fevkalade mütehassisim, çok memnun ve müteşekkirim. Bugün gördüğüm tezahürat, muhterem halkın şefkat, muhabbet ve hassasiyetinin tecellisi olduğu kadar, yüksek bir medeni kabiliyetin parlak gelişmesine de kıymetli bir delil teşkil etmektedir. Milletin, yapılan mücahedelerin ve inkılapların mahiyet ve kıymetini bu kadar hassasiyetle, bu derece şuurla idrak ve takdir etmekte bulunması, cidden iftihar ve itimada layıktır. Bu, hepimiz için büyük bahtiyarlıktır. Şahsıma dair gösterilen teveccüh ve itimada gelince, buna karşılık ne suretle hissiyatımı ifade edebileceğimde şaşkınım. Yalnız şu kadar arz edeyim ki, gördüklerim ve duyduklarım bir insan kalbini durduracak kadar his ve heyecan bahşetmektedir. Muhterem halka bütün kalbimle teşekkürlerimi ve muhabbetlerimi takdim ederken, onların selamet ve saadeti yolunda bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da daima mevcudiyetimi ortaya koymakla en büyük saadeti duyacağımı arz eylerim.

Efendiler, bu kıymetli toplantıdan istifade ederek, malumunuz olan bazı noktalar üzerinde kısa bir değerlendirmede bulunmaya müsaadenizi rica edeceğim.

Arkadaşlar, bugün memleketin idaresi mesuliyetini taşıyan heyet, bence mefkûre ve maksat itibariyle, bütün milleti kapsayan ve unvanı Halk Fırkası olan Cumhuriyet fırkasıdır. Bu fırkanın esas umdesi, memleket ve milletin hakiki selamet ve saadeti-

* *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Eylül 1924, Numara: 1228, s.1-2; *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1924, Numara: 137, s.1-2; *Vakit*, 23 Eylül 1924, Numara: 2420, s.1-2; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1925, s.92-95. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.190-192. Eski yazı metinler Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

ni temine çalışmaktır. Bu maksada götüren yol bence birdir ve bellidir: O da Cumhuriyet'i takviye etmek ve sağlamlaştırmakla beraber, fikri ve toplumsal inkılapta ve medeniyet ve yenilik yolunda milletin seri, azimkârane ve muvaffakiyetle yürümesini temine aracı olmaktır. Bu bir ve belli olan ve fakat şüphesiz yorucu ve uzun olan yolun yolcuları baştan sona kadar bir hizada ve aynı zindelik veya[1] aynı yorgunluk derecesiyle yürüyemeyebilir ve bu takdirde fikirleri ve tedbirleri arasında fark olabilir. Fakat yoldan sapmamaları, genel hedeften gözlerini ayırmamaları, esas maksadı ihlal etmemeleri lazım gelir. Biz bugün muayyen yolun başında bulunuyoruz. Henüz fikirlere tesir icra edecek kadar mesafe kat olunmuş değildir. Görüşler lüzumu derecede açıklık ve isabet kazanmalıdır.[2] Ondan evvel tefrika fikri alelade fırkacılıktır ki, memleket ve milletin huzur ve emniyet şartları henüz böyle bir tefrikaya yol açmaya müsait değildir, efendiler...

Böyle bir zamanın tabii olarak gelmesi halinde alınabilecek vaziyetleri bugünden ifade etmek, teorilerin hatırı için memleketin birliğini ihlalden başka bir netice vermez. Bütün gezdiğim ve gördüğüm yerlerde bu hakikatin tamamıyla anlaşılmış olduğuna kanaat getirdim.

Efendiler, halkımız yüksek şuurludur; her türlü ilerlemeye kabiliyetli ve müstahaktır; fedakârdır, saygıdeğerdir. Böyle bir halkın samimi kucağında onların temsilcileriyle bir arada bulunmaktan hissettiğim saadet büyüktür. Size ve muhterem Samsun halkına samimi teşekkürlerimi ve muhabbetlerimi tekrar etmekle zevk duyarım.

Gazi Hazretleri'nin bu cevabi nutkundan biraz sonra Belediye Reisi Beyefendi ayağa kalkarak, yemek salonunda Reisicumhur'un sofraya oturduğu sandalyenin arkasında özel olarak konulmuş bir koltuğu göstererek "Değerli hazır bulunanlar, bu koltuk Reisicumhur Hazretleri'nin Samsun'a ilk geldikleri zaman belediye dairesinde oturdukları koltuktur; uğur sayarak buraya getirilmiştir. Arz ederim" dediler.

Bunun üzerine Reisicumhur Hazretleri tekrar ayağa kalkarak aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Arkadaşlar, memleket namına nutuk irat eden muhterem arkadaşımız ve şimdi Belediye Reisi Beyefendi, beş sene evvel Samsun'a ayak bastığım günlere ait hatırama temas ettiler. Hakikaten düşmanların İzmir'e çıktıkları ve bütün vatanı parçalamaya karar verdikleri günlerde idi ki, İstanbul'dan çıkarak Samsun'a gelmiştim. Bu güzel ve kıymetli şehirde yabancı askerler ve subaylar dolaşıyordu. Bu güzel şehir ahalisinin dahil ile irtibatı Merzifon'da bulunan yabancı askerlerle kesilmişti. Karadeniz'e açık olan bu şehir ve onun vatanperver halkı düşman donanmanın toplarıyla tehdit altında bulunuyordu. Fakat, bütün bunlara rağmen ben Samsun'u ve Samsun halkını gördüğüm zaman memleket ve millete ait bütün tasavvurlarımın, kararlarımın her halde uygulanabilir olduğuna bir defa daha kuvvetle kani oldum. Samsunlu-

1 Anadolu Ajansı'ndan aktaran *Cumhuriyet*'teki "aynı zindelik veya" sözcüklerinin aslı olan "aynı zindegi veya" sözcükleri yerine, diğer gazetelerde "aynı zamanda". (Y.N.)

2 *Hâkimiyeti Milliye* ve *...Sonbahar Seyahatleri*'ndeki aslı "Noktai nazarlar lüzumu derecede vuzuh ve isabet kesbetmelidir" olan cümle *Vakit* ve Anadolu Ajansı'ndan aktaran *Cumhuriyet*'te şu şekildedir: "Ana noktai nazar lüzumu kadar vüzuh ve sarahat kesbetmelidir." (Y.N.)

ların hal ve vaziyetlerinde gördüğüm, gözlerinde okuduğum vatanperverlik, fedakârlık, ümit ve tasavvurlarımı sağlam kanaate vardırmaya kâfi gelmişti. Bu kanaatimi o zamanın İstanbul ricalinin en büyüklerine bildirmekte gecikmedim. Fakat, onlar memlekete ve millete kıymet atfetmekte çoktan düşmanların gerisinde kalmışlardı.

Muhterem Samsunlular hakkında ilk gözlemimin verdiği fikir ve kanaatteki isabetimi, beş seneyi aşkın bir devrin bütün hadiseleri ve neticeleri bariz bir surette ispat etmiştir.

Bu kıymetli memleket ve bu temiz şuurlu fedakâr halk, zaman zaman ve[1] layık olduğu derecede temsil edilememiş bulunmakla beraber, Samsun'u ve Samsunluları daima ilk gördüğüm gibi ve bugün tekrar gördüğüm gibi tasavvur etmekte asla tereddüt etmedim.

1 *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "ve" bağlacı yok. (Y.N.)

BAHRİYE TEŞKİLATI HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(20 EYLÜL 1924)

1. Bugün öğleyin Samsun'a çıkarak harp gemilerini terk ettik. Samsun'dan hareket günüm ayrıca bildirilecektir. Hamidiye ve Peykişevket'in seyahatim esnasında gösterdikleri intizam ve vazifeperverliği zatıâlilerine arz ve teşekkür etmeyi bir vecibe sayarım. Bahriye ile temastan çok istifade ettim.

2. Bu iki gemi, pek ziyade tamire muhtaçtırlar. İstanbul'a dönüşlerinde esaslıca tamirleri ve noksanlarının tamamlanması için icap edenlere emir buyurulmasını rica ederim, efendim.

3. Bahriyemiz hakkındaki yeni intibaları dönüşümde izah ve ciddi bir canlandırma yolu teklif edeceğim. Şu anda yaptığımız bahri teşkilat ve sahip olduğumuz bahri heyetler, vasıtalar, baştan başa incelenmeye ve ayıklanmaya muhtaçtır. Lüzumsuz ve menfaatsız unsurların muhafaza edilmekte olduğu anlaşılıyor.

Mustafa Kemal

* Emk. Dz. Alb. Saim Besbelli, *Atatürk ve Türk Denizciliği*, (Atatürk Konferansları V, 1971-1972'den ayrı basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1975, s.312. Ayrıca bkz. Öğ. Yzb. Rasim Ünlü, "Atatürk'ün Hamidiye Savaş Gemisiyle Karadeniz Seyahati (11-24 Eylül 1924)", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II İkinci Dünya Harbi ve Türkiye (20-22 Ekim 1997-İstanbul)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.553.
Telgraf, kaynakta, Hamidiye Kruvazörü hatırat defterine yazılan yazının ardından şu açıklamayla yer almaktadır: "Atatürk, geziden dönüşte Samsun'da karaya çıktığı zaman Başbakan'a şu telgrafı gönderiyor:" (Y.N.)

SAMSUN-ÇARŞAMBA DEMİRYOLU HATTININ İNŞAATINA BAŞLAMA TÖRENİNDE NUTUK*

(21 EYLÜL 1924)

Samsun, 21 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün öğleden sonra saat 3'te Samsun-Çarşamba ve uzantısı şimendifer hattının inşaatına başlama merasiminde hazır bulunmuşlardır. Merasim mahallinde bayraklarla donatılmış birçok gölgelikler yapılmıştır.

Merasime şimendifer hattının imtiyaz sahibi Nemlizade Galip Bey'in aşağıdaki nutkuyla başlanmıştır: [...]

Buna Reisicumhur Hazretleri aşağıdaki nutuk ile cevap vermişlerdir:

Efendiler, vatandaşlarımızın milli sermaye[1] ile memlekette demiryolu inşa etmek teşebbüsü, izaha muhtaç olmayan birçok bakımlardan fevkalade mühimdir. Böyle milli teşebbüslerin Cumhuriyet hükümetimiz ve riyaset tarafından ne kadar büyük memnuniyet ve iftiharla karşılanmakta olduğu kolaylıkla tahmin edilebilir. Demiryolu yapmakta ilk milli teşebbüsün tatbikatına başlandığını bizzat görmek fırsatı, benim için cidden mesut bir tesadüftür. Memleketimizin asırlardan beri yolsuz bırakıldığı ve bir demiryoluna olan ihtiyacın şiddeti düşünülürse, bu hususta müteşebbis olanları ne kadar takdir etmek ve onlara ne derece destek olmak lazım geleceği pek güzel anlaşılır. Nemlioğullarını bu teşebbüs ve muvaffakiyetlerinden dolayı hararetle tebrik ederim.

Efendiler, memlekctin her tarafında olduğu gibi, bu defa ziyaret ettiğim vilayetlerimizde de, en büyük sıkıntının yolsuzluk olduğu, bütün millet fertleri tarafından acı bir surette tekrar olundu. Bu üzüntüye iştirak tabiidir. En derin teessürle alakadarlardan sordum ki, vilayetin yolu kâfidir denebilmek için kaç kilometre yol inşasına lüzum vardır? İfade olunan rakamlar iki yüz, üç yüz, dört yüz kilometre idi. Ben bu rakamları gördüğüm vilayetler için beş yüz, hatta yedi yüz kilometreye kadar çıkardıktan sonra düşündüm: Dün liva olan bugünkü vilayetlerimizde yedi yüz senede yedi yüz kilometre yol yapılamaz mıydı? Daha basit ifade edeyim, senede bir kilometrelik yol yapılamaz mıydı? Bu hesabı bütün milletin yapması ve bunun sebepleri üzerinde her gün daha derin düşünmesi lazımdır. Bu hesap ve değerlendirme bugünkü idare adamları hakkında insaflı bulunmaya da dayanak olur.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Eylül 1924, Numara: 1228, s.2; *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1924, Numara: 137, s.2; *Vakit*, 23 Eylül 1924, Numara: 2420, s.2; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1925, s.97-98. Eski yazı metinler Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.193-194.

1 *Hâkimiyeti Milliye*'de "milli bir sermaye". (Y.N.)

Efendiler, bu münasebetle şunu da beyan edeyim ki, memleket idaresinde yüksekten atarcasına, muğlak,[1] karışık fikirlerle ne yapılmak arzu ettiğini bilmeyenlere, halkın aklıselimine müracaatı tavsiye etmelidir. Halk, köylüler, bana her yerde iş programını şu iki kelime ile hatırlattılar: Yol, mektep. Hatta yoldan bahsederlerken, yol köylünün kanadıdır demeleriyle her şeyden evvel ona ehemmiyet verdikleri anlaşılıyor. Hakikaten bütün iktisadiyat birinci kelimenin ve her şey ikinci kelimenin özündedir.

Efendiler, merkezi Anadolu'nun iskelesi olan Samsun'u Sivas'a bağlayacak demiryoluna başlanırken, Nemlioğulları hakiki programa fiilen girişmekle ne kıymetli bir misal olmuştur. Samsun-Çarşamba demiryolunun ne kadar feyiz ve refah yolu olacağını düşünerek iftihar edebilirler.

1 "Yüksekten atarcasına, muğlak" sözcüklerinin Anadolu Ajansı'ndan aktaran *Cumhuriyet* ve *Vakit*'teki aslı olan "bâlâpervazâne, muğlak" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye*'de "bilâperva, zata müteallik" (pervasız, kişisel). (Y.N.)

SAMSUN'DA ÖĞRETMENLERE NUTUK*

(22 EYLÜL 1924)

Samsun, 23 (AA) - Reisicumhur Hazretleri 22 Eylül'de Samsun'da askeri kıtaları, kışlaları teftiş etmiş ve gördükleri intizamdan ve talim ve terbiyenin mükemmeliyetinden memnuniyetlerini beyan etmişlerdir. Ondan sonra bütün Samsun muallime ve muallimlerinin toplandığı İstiklal Ticaret Mektebi'ne gidilerek orada Gazi Paşa Hazretleri'nin şerefine verilen bir çay ziyafetinde pek samimi iki saat geçirilmiştir. Ziyafete piyano refakatiyle talebe tarafından söylenen milli şarkılarla başlanmış ve bir muallime ve üç muallim tarafından nutuklar irat olunmuştur. Reisicumhur Hazretleri cevaben bütün dinleyicileri heyecanlandıran ve mütehassis eden aşağıdaki nutku irat buyurdular:

Muhterem Hanım, Muhterem Beyefendiler,

Bu çay ziyafetini tertip edenlere özel olarak teşekkür ederim. Bu vesile beni Samsun'un çok aydın bir muhitinde bulundurmuş oldu. Bu vesile, beni beyinleri ilim ve fen ile süslü, kıymetli insanlardan meydana gelen bir heyetin huzurunda bulunmakla pek mesut etti.

Efendiler, dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için,[1] hayat için, muvaffakiyetler için en hakiki mürşit[2] ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde yol gösterici aramak gaflettir, cehalettir, sapkınlıktır. Yalnız, ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının gelişmesini idrak etmek ve ilerlemelerini zamanında takip eylemek şarttır. Bin, iki bin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizdiği düsturları, şu kadar bin sene sonra bugün aynen tatbike kalkışmak[3] elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir. Çok mesut bir his ile anlıyorum ki, muhataplarım bu hakikatlere nüfuz etmişlerdir. Mesudiyetim yükseliyor. Şununla ki, muhataplarım talim ve terbiyeleri altında bulunan yeni nesli de bu hakikatin nurlarıyla[4] doğuşuna etkili ve etken olacak surette yetiştireceklerini vaat eylemişlerdir. Bu, hepimiz için iftihara değer bir noktadır.

* *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1924, Numara: 139, s.1-2; *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Eylül 1924, Numara: 1230, s.1-2; *Vakit*, 25 Eylül 1924, Numara: 2422, s.1-2; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1925, s.103-108; *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Numara: 12, Ağustos 1927, s.110-116. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.194-199. *Maarif Vekâleti Mecmuası*'ndaki eski yazı metin Musa Sarıkaya, diğerleri Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde yer alan "maddiyat için, maneviyat için" sözcükleri *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*'de yanlışlıkla "medeniyet için" şeklinde okunmuş. (Y.N.)

2 Mürşit: İrşat eden, doğru yolu gösteren, kılavuz. (Y.N.)

3 *Hâkimiyeti Milliye* ve ...*Sonbahar Seyahatleri*'nde "çalışmak". (Y.N.)

4 *Cumhuriyet*'te "hakikatin nurlarının"; *Vakit*'te "hakikat nurlarının". (Y.N.)

Muhterem efendiler, hemşiremiz hanımefendi ve ondan sonra beyanatta bulunan muhterem ve hassas arkadaşlarımız uzak maziyi çok güzel işaretle açıkladılar. Yakın mazinin acılarını da hakikaten kalpleri kan ağlatacak tarzda beyan buyurdular. Bu vesile ile, şahsıma çok teveccühkâr bulunmak nezaketini gösterdiler. Bu teveccühlerin samimi kalplerden çıkması itibariyle şüphesiz çok memnunum, mütehassisim ve müteşekkirim. Yalnız sizden olan bir şahsa sizden fazla ehemmiyet atfetmek, her şeyi milletin bir ferdinin şahsiyetinde toplamak, geçmişe, bugüne, geleceğe, bütün bu devirlere ait bir toplum meselesinin açıklanmasını ve ortaya konulmasını, bu yüksek topluluğun mütevazı[1] bir şahsiyetinden beklemek, elbette ki layık değildir; elbette ki lazım değildir.

Muhterem kardeşler! Memleket ve milletin hayat ve geleceğine olan muhabbet ve hürmetimden dolayı huzurunuzda bir hakikat noktasını izaha mecburum. Vatandaşlar! Vatandaşınız olan[2] herhangi bir şahsı istediğiniz gibi[3] sevebilirsiniz; kardeşiniz gibi, arkadaşınız gibi, babanız gibi, evladınız gibi, sevgiliniz gibi sevebilirsiniz. Fakat bu sevgi sizi, milli mevcudiyetinizi, bütün muhabbetlerinize rağmen, herhangi bir şahsa, herhangi bir sevdiğinize vermeye sevk etmemelidir. Bunun aksine hareket kadar büyük hata olamaz. Bir millet için, bir millet varlığı, bir millet şerefi ve haysiyeti, bir millet büyüklüğü için bu kadar hata olamaz.[4] Ben, mensup olduğum büyük milletimin böyle bir hatayı artık işlemeyeceği hakkında tam bir itimada sahip olmakla müsterihim ve iftihar ediyorum.

Arkadaşlar, ben ve benim gibi birçok vatandaşlar, kardeşler, bundan beş, beş buçuk sene evvel vatan ve millet[5] ümitsiz bir felakete düştüğü zaman, vazifeli oldukları, vicdanen, namusen, haysiyeten[6] mükellef bulundukları vazifeyi yapmak mevkiinde kaldılar. Bunu bittabi yapacaklardı. Yapmaları mecburi idi, vicdani idi, insani idi, milli namus icabı idi. Ben bu mukaddes esasların haricinde hareket edebilir miydim? Efendiler, elbette edemezdim. Türk milletinin hakiki hiçbir ferdi bu icapların haricinde hareket edemezdi. Ben de elbette bu acı manzara karşısında vicdanımın emirlerine, milli namusumuza muhalif[7] hareket edemezdim. Mensubu olmakla iftihar ettiğim yüksek toplumun yüksek haysiyetine elbette aykırı hareket edemezdim. Bence mensubiyetiyle iftihar ettiğim milletin hiçbir ferdi bu namus icabından asla ayrılmamıştır. Eğer bundan müstesna gösterilenler varsa, emin olunuz aziz ve namuskâr vatandaşlar, onların kalp ve vicdanı milletimizin müşterek temiz vicdanından hiç ilham alamamış, kapkara, sefil vicdanlardır.

1 *Hâkimiyeti Milliye* ve ...*Sonbahar Seyahatleri*'nde "münferit" (tek). (Y.N.)
2 "Vatandaşınız olan" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve ...*Sonbahar Seyahatleri*'nde "Vatanımızda". (Y.N.)
3 "İstediğiniz gibi" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve ...*Sonbahar Seyahatleri*'nde "istediğinizi". (Y.N.)
4 *Hâkimiyeti Milliye* ve ...*Sonbahar Seyahatleri*'nde bu cümle yok. (Y.N.)
5 *Hâkimiyeti Milliye* ve ...*Sonbahar Seyahatleri*'nde "vatanı aslîi millet". (Y.N.)
6 "Vicdanen, namusen, haysiyeten" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve ...*Sonbahar Seyahatleri*'nde "namusu vicdan, namusu haysiyetle". (Y.N.)
7 *Hâkimiyeti Milliye* ve ...*Sonbahar Seyahatleri*'nde "...emirlerine muhalif, namusu milliyemizin hilafında". (Y.N.)

Efendiler, bizim milletimiz derin, büyük bir maziye sahiptir. Milletimizin hayat eserlerini düşünelim. Bu düşünce bizi elbette altı-yedi asırlık Osmanlı Türklüğünden, çok asırlık Selçuk Türklerine ve ondan evvel bu devirlerin her birine denk olan büyük Türk devrine kavuşturur.[1] Bütün bu devirlere dikkat buyurunuz, Türk kendi ruhunu, benliğini, hayatını unutmuş, nereden geldiği belirsiz birtakım reislerin şuursuz vasıtası olmak mevkiine düşmüştür. Türk milleti kendi benliğini, kendi dimağını, kendi ruhunu unutur gibi olmuş ve[2] bütün mevcudiyetiyle herhangi bir maksada, neticesi zillet olan, esaret olan, karşılık beklemeksizin köle olmaya götüren hakir bir hedefe sürüklenmiştir. Millet ne yazık ki bu gaflet halini[3] çok sürdürdü. Bu yüzden her türlü sefaletlere ve mahkûmiyetlere uğramaktan kendini kurtaramadı. Bütün bu tebaiyetleri, aldığı milli olmayan terbiyenin icapları olduğunu fark etmeksizin, sağlam bir terbiyenin eseri olduğu kanaatiyle tatbik ediyordu. Terbiyenin esası, terbiyenin hedefi, terbiyenin mahiyeti ne büyüktür. Bu hususta istikamet yanlış ise ve koskoca bir millet emniyet ve itimat ettiği kitapları, mukaddes kitapları[4] şahit göstererek rehber olduklarını iddia edenlerin sözlerine inanarak yürürse ve bu yürüyüş istikameti kendilerini mahv ve yok olmaya düşürürse, kabahat bu istikameti takip eden nezih, ahlaklı, fedakâr, rehberlerine itimat eden zavallı halktan ziyade, rehberlere ait değil midir?

Efendiler, söz söyleyen arkadaşlarımızdan biri bana nereden ilham ve kuvvet aldığımı sordu. Bu soruya kısa bir cevap vermek isterim. Diyebilirim ki, bugünkü uyanışı, dünc, maziye borçluyuz. Her halde babalarımızın, analarımızın, mürebbilerimizin ruh ve beyinlerimizin gelişiminde feyizli tesirleri vardır. Gerçi biz, belki burada bulunanların tamamı dünyaya geldiğimiz zaman bu topraklar üzerinde yaşayanlarla beraber, kahredici bir istibdadın pençesi içinde idik. Ağızlar kilitlenmiş gibi idi. Muallimler, mürebbiler yalnız bir noktayı kafalara yerleştirmeye mecbur tutulmakta idi: Benliğini, her şeyini unutarak bir heyulaya boyun eğmek, onun kulu, kölesi olmak. Bununla beraber, hatırlamak lazımdır ki, o tazyik altında dahi, bizi bugün için yetiştirmeye çalışan hakiki ve fedakâr muallimler[5] ve mürebbiler eksik değildi. Onların bize verdikleri feyiz elbette esersiz kalmamıştır. Şimdi burada bir zatıâliye tesadüf ettim. O, benim rüştiye birinci sınıfında muallimim idi. Bana henüz temel şeyler öğretirken gelecek için ilk fikirleri de vermişti.

Efendiler, izah etmek istiyorum ki, ilk ilham ana baba kucağından sonra mektepteki mürebbinin lisanından, vicdanından, terbiyesinden alınır. Bu ilhamların gelişmeye mazhar olması, millet ve memlekete hizmet edebilecek kudret ve kabiliyeti bahşedebilmesi için, millet ve memlekete büyük ve derin alaka yaratan fikir ve duygularla her an takviye olunmak lazımdır. Bu fikir ve duyguların kaynağı bizzat memleket ve milettir. Milletin müşterek arzu ve eğiliminc temas etmek ve onun icaplarına mevcudiyetini hasretmeyi hareket düsturu bilmek, hakiki yolda yürüyebilmek için yegâne esastır. Bir milletin fertlerinde hâkim olması, riayet edilmesi icap eden milletin müşterek arzusu.

1 *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "... ne büyük Türk devirlerine kavuşturacaktır". (Y.N.)
2 *Hâkimiyeti Milliye*'de "benliğini, kendi dimağını, kendi ruhunu unutur gibi olmuş ve" sözcükleri yok. (Y.N.)
3 "Gaflet halini" sözcüklerinin aslı olan "hali gafleti" sözcükleri yerine, *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "hatayı gafleti". (Y.N.)
4 *Hâkimiyeti Milliye* ve *...Sonbahar Seyahatleri*'nde "mukaddes kitapları" sözcükleri yok. (Y.N.)
5 *Hâkimiyeti Milliye* ve *...Sonbahar Seyahatleri*'nde "hakiki fedakârlar ve fedakâr muallimler". (Y.N.)

ortak fikridir. Bir insan memleket ve milletine faydalı bir iş yaparken, gözünden bir an uzak bulundurmamaya mecbur olduğu düstur milletin hakiki eğilimidir.

Dolayısıyla efendiler, arkadaşımızın sorduğu ilham ve kuvvet kaynağı milletin kendisidir. Milletin müşterek eğiliminin, genel fikri olduğunu inkâr edenler de vardır. Bu gibileri hepiniz çok işitmişsinizdir. Bu gibiler, memleket ve milletle alakasız ve gafil insanlardır. Memleketimizin ve milletimizin başına gelmiş olan bunca felaketler hiç şüphe etmemelidir ki, bu gafil insanların memleketin talih ve iradesini ellerinde tutmuş olmalarından ileri gelmiştir.

Efendiler, bir toplumun mutlaka ortak bir fikri vardır. Eğer bu her zaman ifade edilemiyor ve ortaya konulamıyorsa, onun mevcut olmadığına hükmolunmamalıdır. O, fiiliyatta mutlaka mevcuttur. Varlığımızı, bağımsızlığımızı kurtaran bütün fiil ve hareketler, milletin müşterek fikrinin, arzusunun, azminin yüksek tecellisi eserinden başka bir şey değildir. Arkadaşlar, bugün ulaştığımız netice şüphe yok, çok memnuniyet ve ümit vericidir. Fakat bu memnuniyeti mahfuz tutabilmek için, ümitleri fiiliyat sahasına koyabilmek için bundan sonra dikkat edilecek noktalar da çoktur. Son söz söyleyen hoca efendinin beyanatından ilham alarak arz edeyim ki, en mühim, en esaslı nokta terbiye meselesidir. Terbiyedir ki, bir milleti hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır veya bir milleti esaret ve sefalete terk eder.

Efendiler, terbiye kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman herkes kendince kastolunan bir manaya intikal eder. Tafsilata girişilirse terbiyenin hedefleri, maksatları çeşitlilik gösterir. Mesela dini terbiye, milli terbiye, milletlerarası terbiye... Bütün terbiyelerin hedef ve gayeleri başka başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği terbiyenin milli terbiye olduğunu katiyetle ifade ettikten sonra diğerleri üzerinde durmayacağım. Yalnız işaret etmek istediğim manayı kısa bir misal ile izah edeceğim.

Efendiler, yeryüzünde üç yüz milyonu aşkın İslam vardır. Bunlar ana baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlak almaktadırlar. Fakat maalesef hadisenin hakikati şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kitleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevi terbiye ve ahlak onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek insani meziyeti verememiştir, veremiyor. Çünkü terbiye hedefleri milli değildir.

Efendiler, milli terbiyenin ne demek olduğunu bilmekte artık herhangi bir karışıklık kalmamalıdır. Bir de milli terbiye esas olduktan sonra, onun lisanını, usulünü, vasıtalarını da milli yapmak zarureti münakaşa kabul etmez. Milli terbiye ile geliştirilmek ve yükseltilmek istenilen genç beyinleri bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayali, lüzumsuz şeylerle doldurmaktan dikkatle kaçınmak lazımdır.

Hoca efendi bu fikrini izah için "Vettini vezzeytûni vb..." âyetini kendince yorumladılar; incir ve zeytin çekirdeğinden düstur çıkardılar. Birindeki çokluğa diğerindeki tekliğe işaret ettiler. Âyetin manası bu mudur, değil midir, bir şey demeyeceğim. Yalnız bu seyahatim esnasında tesadüfen bu âyetin manasını ben diğer bir hoca efendiden sormuştum. Bunun için yarım saat kadar araştırmaya ihtiyacı olduğunu söyledi. Ömrünü medreselerde dini ilimler okumak ve okutmakla geçiren bir zat bir kitabın bir satırını Türkçe ifade edebilmek için böyle bir ihtiyaç öne sürerse, millet, millet efradı

ne desin? Onun için efendiler, genç neslin beyni yorulmadan, onun her şeyi almaya ve özümlemeye yatkın[1] elvahı[2] hakikat izleriyle süslenmelidir.

Muhterem efendiler, bu toplantıda söylenen sözler o kadar hissiyatıma, rikkatime sebep oldu ki, kulağımda o kadar ilâhi bir ahenk vücuda getirdi ki, bunu bozmamak için bir kelime bile telaffuz etmek niyetinde değildim. Fakat huzurunuzun ruhumda hasıl ettiği zapt edilemez haz ve his,[3] beni hissiyat ve fikrimi beyana sevk etti.

Beni dinlemek zahmetine katlandığınızdan, hepinize teşekkür ederim.

1 "Yatkın" sözcüğünün aslı olan "müstait" sözcüğü yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve *...Sonbahar Seyahatleri*'nde "müsait". (Y.N.)

2 Elvah: Levhalar, tablolar. (Y.N.)

3 "Zapt edilemez haz ve his" sözcüklerinin aslı olan "gayri kabili zapt haz ve tahassüs" sözcükleri yerine, *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "gayri kabili kıyas haz" (kıyaslanamaz haz). (Y.N.)

SAMSUN MUALLİMLER BİRLİĞİ'NİN HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(22 EYLÜL 1924)

Samsun
22 Eylül 1340 [1924]

Samsun Muallimler Birliği heyetini tebrik ederim. Gösterdikleri aydınlık birlik eserleri takdire değerdir. Samsun evlatları bu birliğin feyzinden ne kadar istifade edeceklerdir. Bütün Türkiye'yi kapsayan Muallimler Birliği'nin bütün milleti aydınlık birlik haline getirdiği zaman Türk milletinin nasıl bir demir kitle olacağını düşünmek cidden büyük zevk ve saadettir.

Bu kadar nurlu, bu kadar mesut netice verecek bir hedefin rehberlerini hürmetle selamlarım.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Samsun İl Yıllığı*, 1967, s.134. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları II", *Belleten*, Aralık 1990, sayı 211, s.1171-1172. Eski yazı belge Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

İSTANBUL GAZETELERİNİN YAYININ BİLDİRİLMESİ HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(23 EYLÜL 1924)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Samsun
23.9.340 [1924]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Tekmil İstanbul gazetelerinin başmakaleleri özeti, bilhassa eleştiri ve muhalefet noktalarına ait parçaları aynen olmak üzere bana yetiştirilmesi hususunun özel olarak emir buyurulmasını rica ederim. Halk tamamen bizimle fikren, hissen, fiilen beraberdir. Her yerde büyükten küçüğüne kadar erkek kadın gözyaşlarıyla feryat figan ederek itimatlarını göstermekte ve dediklerimizi yapmaya büyük kitleler halinde ve çılgınca tezahürlerle yemin etmektedirler. Bu manzaralar karşısında çok ilham toplamaktayım. Münasebet düşürdükçe muhalif fikirlere cevaplar vereceğim. Onun için beni aydınlatmanızı rica ederim.

Reisicumhur Gazi
Mustafa Kemal

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10-1.1.6.;16;23.9.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ŞAHİNZADE REMZİ BEY'İN AİLE ALBÜMÜNE HATIRA YAZISI*

(23 EYLÜL 1924)

Samsun'da kaldığımız günler zarfında misafir olduğumuz Şahinzade Remzi Bey'in hanesinde, hane sahibi tarafından gördüğümüz misafirperverliği ve nezaketi özel olarak kaydederim.

23 Eylül 1340 [1924]

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran Cemal Kutay, *Bilinmeyen Tarihimiz*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1974, c.3, s.400,402. Ayrıca bkz. Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s.402-403. *Bilinmeyen Tarihimiz*'deki eski yazı belge Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

HAVZA HALKINA NUTUK*

(24 EYLÜL 1924)

Havza, 24 (AA) - Gazi Paşa Hazretleri, eşleri ve maiyetleriyle bugün öğleden sonra emsalsiz tezahürat içinde Havza'yı teşrif ettiler. Kasabanın girişinden belediyeye kadar uzanan caddelere yerleşmiş kadın, erkek binlerce halkın uzun alkışlarına, "yaşa, var ol" seslerine, Paşa, "çok teşekkür ederim Havzalılar, zahmet buyurdunuz" *diye karşılık vermişlerdir. Kasaba girişinde Paşa'yla buluşan Zübeyirzade Nafiz Bey, Gazi'nin ilk Havza'ya geldiği ve teşkilata başladığı günleri, bilhassa 25 Mayıs 35 [1919] tarihini hatırlattı. Latife Hanımefendi de bu tarihin tespitini istedi. Halkın ufukları doldıran alkış tufanı arasında belediyeye inen Gazi Paşa Hazretleri belediye ve cemiyetler erkânını kabul buyurarak belediye namına okunan bir nutka cevaben:*

"Kahraman Havzalılar!

Sizinle en elemli ve yaslı günlerde tanıştım. Aranızda günlerce kaldım. Bana mazinin kıymettar hatıratını canlandıran şu daire içinde kıymettar mesai ve yardımınızdan pek istifade ettim" *demişlerdir.*

Paşa Hazretleri buradan nasıl İstanbul'a çağırıldığını ve bundaki maksadı izah ettikten sonra:

"Eğer Havzalıların o samimi ve metin karşılamaları olmasa ve eğer Havza'nın faydalı ve şifalı kaplıcaları sıhhi ahvalim üzerinde müspet bir tesir bırakmasaydı, emin olunuz ki, inkılap için çalışamayacaktım. Bundan dolayıdır ki, Havza'ya ve Havzalılara çok borçluyum. Kalbi bağlılığımı ebediyen saklayacak, sizi hiç unutmayacağım. Muhterem Havzalılar, ilk cüreti, ilk cesareti gösteren, ilk teşkilat yapan siz oldunuz. İnkılap ve Cumhuriyet tarihinde kahraman Havza'nın ve Havzalıların büyük bir yeri vardır" *buyurdular.*

Gazi M. Kemal Paşa Hazretleri, Havza hakkında eser yazan Fuat'ı takdir ettikten sonra şu sözleri söylemişlerdir:

"Kahraman Havzalılar, sizinle tekrar görüştüğüme cidden memnun oldum. Sizi hiç unutamayacağım."

* *Hâkimiyeti Milliye,* 26 Eylül 1924, Numara: 1231, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II,* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.199-200. *Hâkimiyeti Milliye'*deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur. (Y.N.)

AMASYA HALKINA NUTUK*

(24 EYLÜL 1924)

Gazi Mustafa Kemal Paşa ve eşleri Lâtife Hanımefendi 24 Eylül 1924 Çarşamba günü saat alaturka 1'de Amasya'yı şereflendirmişlerdir. Kulüstepe önünde büyük bir zafer takı kurulmuş ve radyum lambaları ile aydınlatma yapılmıştır. Gazi orada:

"Muhterem Amasyalılar,

Güzel ve sevimli memleketinizi birinci defa olarak, beş sene evvel yaşadığımız kara, felaketli bir günde ziyaret etmiştim. Bu acı günleri hatırlatırken, o zaman azim ve sebat tavsiye ettiğimi de hatırlarsanız teşekkür ederim. Bütün vatandaşlarım gibi, Amasyalılar da bu tavsiyemi iyi karşılamakta hiç tereddüt etmemişti. Bugün bütün felaketlerden sonra yeni mesaimizde muvaffakiyet ve yenileşme yolunda emniyetle yürüyebilmek için aynı tavsiyeyi tekrar edeceğim. Cumhuriyet bayrağı altında birlik, azim ve gayret en esaslı düsturumuz olmalıdır. Gösterilen iyi kabulden dolayı hepinize teşekkürler ederim" *demiştir.*

* Ahmet Demiray, *Resimli Amasya Tarihi*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., Ankara, 1954, s.149; *Amasya İl Yıllığı 1967*, Ticaret Matbaacılık A.Ş., s.101; *Yurt Ansiklopedisi*, c.1, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1981, s.438; Hüseyin Menç, *Millî Mücadele Yıllarında Amasya/ Portreler-Belgeler*, Ankara, 1992, s.237.

AMASYA BELEDİYESİ'NDEKİ ZİYAFETTE NUTUK*

(24 EYLÜL 1924)

Amasya, 25 (AA) - Dün akşam Amasya Belediyesi'nde Reisicumhur Hazretleri'nin şerefine 50 kişilik bir ziyafet verilmiştir. Ziyafette Amasya'nın pek mükemmel fasıl takımı çalıp söylemiştir. Ziyafet esnasında şehirde bütün mekteplerin ve halkın iştirakiyle muhteşem bir fener alayı yakılmış ve heyecanlı tezahürat icra edilmiştir. Ziyafetin nihayetinde Reisicumhur Hazretleri aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Muhterem efendiler, benim için, memleket için, inkılap için çok mühim günler geçirdiğim bir şehirde bulunuyorum. Bu şehrin muhterem ahalisi gecenin karanlığına rağmen beni uzaklardan, çok parlak, pek hararetli, samimi tezahüratla karşıladılar. Bu dakikada bu kıymetli halkın kıymetli temsilcileriyle, mensuplarıyla bir sofrada bulunuyorum. Bütün bunlara ait hissiyatım, fikirlerim o kadar çok, o kadar heyecan halindedir ki, bunları tamamıyla ifade ve izah için beşeri lisanı yetersiz görüyorum. Biliyorsunuz ki, kalpten kalbe yol vardır. Benim bu dakikadaki bütün hislerimi en açık bir surette kendi kalblerinizde,[1] kendi vicdanlarınızda okuyabilirsiniz. Yalnız Amasya'da geçirdiğim günlere ait iki hatırayı canlandırmadan geçemeyeceğim. Biri halen müftünüz bulunan Kâmil Efendi Hazretleri'ne aittir.

Efendiler, bundan beş sene evvel buraya geldiğim zaman, bu şehir halkı da bütün millet gibi hakiki vaziyeti anlamamışlardı. Fikirlerde karışıklık vardı; beyinler adeta durgun bir halde idi. Ben burada birçok zevatla beraber Kâmil Efendi Hazretleri'yle de görüştüm. Canlandırmak istediğim hatıra, Efendi Hazretleri'nin bir camii şerifte hakikati halka izah etmiş olmasıdır. Efendi Hazretleri halka dediler ki: "Milletin şerefi, haysiyeti, hürriyeti, bağımsızlığı hakikaten tehlikeye düşmüştür. Bu felaketten kurtulmak,[2] icap ederse vatanın son bir ferdine kadar ölmeyi göze almak lazımdır. Padişah olsun, halife olsun, isim ve unvanı her ne olursa olsun, hiçbir şahıs ve makamın mevcudiyetinin hükmü kalmamıştır. Yegâne kurtuluş çaresi halkın doğrudan doğruya hâkimiyeti eline alması ve iradesini kullanmasıdır." İşte Efendi Hazretleri'nin vuku bulan bu yol gösterici vaaz ve nasihatinden sonra herkes çalışmaya baş-

* *Hâkimiyeti Milliye*, 26 Eylül 1924, Numara: 1231, s.1; *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1924, Numara: 140, s.1-2; *Vakit*, 26 Eylül 1924, Numara: 2423, s.1; *Tanin*, 26 Eylül 1924, Numara: 702, s.1; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1341 [1925], s.112-113. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.200-201. *Tanin* ve *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya, diğerleri Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 *Cumhuriyet*, *Vakit* ve *Tanin*'de "kendi kalblerinizde" sözcükleri yoktur. (Y.N.)

2 *Vakit*'te "kurtulmak için". (Y.N.)

ladı. Bu münasebetle Müftü Kâmil Efendi Hazretleri'ni takdirle yâd ediyorum. Genç Cumhuriyet'imiz bu gibi ulema ile iftihar eder.

İkinci hatıram şudur: Biliyorsunuz ki, yeni Türk devleti, yeni Türk Cumhuriyeti tesis olunmazdan evvel[1] birçok asırlar büyük ecdadımızın sırtlarına yüklenerek muhtelif devletler, muhtelif hükümetler teşkil edenler, hiçbir vakit millet mevcudiyetini tanımamışlar, ona hürmet etmemişlerdir. Maddi, manevi bütün mevcudiyet, her şey kendi şahsi makam ve menfaatlarından ibaretti. Kendi mevkileri için, kendi menfaatları için, milleti, memleketi feda etmekte asla tereddüt etmezlerdi. Çok vesileler, bilhassa en son hadiseler bunu ispat etmiştir.[2]

Efendiler, milletin mevcudiyetini tanımayı alçalma sayanlar, kendilerinin Allah'ın gölgesi olduğunu iddia gafletinde, cüretinde, sahtekârlığında bulunanlar, en nihayet bu mukaddes varlığa ilk defa bu şehirde hürmete mecbur edilmiştir. Bu noktayı izah için bir iki kelime ilave edeyim: Hepiniz hatırlarsınız ki, Sivas Kongresi'nden sonra milletin iradesini temsil etmek üzere bir heyet teşkil olunmuş idi. Ben o heyetin riyasetinde idim. Demin izah ettiğim makam sahiplerinin bir delegesi, millet temsilcileriyle karşı karşıya gelmeyi kabul ederek İstanbul'dan buraya, Amasya'ya gelmişti. Ben milletin mevcudiyetine hürmet, iradesine riayet şartını, esas olarak ihtiva eden bir anlaşmayı o delegeye burada imza ettirmiştim. İşte bu itibarla Amasya, inkılap ve Cumhuriyet tarihinde daima ehemmiyetini muhafaza edecek bir mevki kazanmıştır.

Efendiler, beş sene sonra Amasya'da geçirmekte olduğum bu dakikaların bence çok kıymetli olduğunu beyan etmekle yetiniyorum.

1 "Tesis olunmazdan evvel" sözcüklerinin aslı olan "teessüs etmezden evvel" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve *...Sonbahar Seyahatleri*'nde "teessüs eder etmez". (Y.N.)

2 *Cumhuriyet, Vakit* ve *Tanin*'de bu cümle yoktur. (Y.N.)

KOKARYALI SİNEMASI YANGINI DOLAYISIYLA İZMİR HALKINA BAŞSAĞLIĞI*

(25 EYLÜL 1924)[1]

Kokaryalı[2] Sineması'nın yandığını ve yangın esnasında sekiz-on kadın ve çocuğun da maalesef yandıklarını haber aldım. İzmir'in uğradığı bu felaketinden dolayı üzüntümü ve taziyemi beyan eylerim, Efendim.

Latife Gazi Mustafa Kemal Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal

* *Anadolu*, 25 Eylül 1924, Numara: 3185. Eski yazı metin Prof. Dr. Zeki Arıkan ve Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 *Anadolu*'da telgrafın tarihi yer almamaktadır. 25 Eylül 1924, telgrafın *Anadolu*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

2 Güzelyalı semtinin eski adı. (Y.N.)

MUHACİRLERİN VAZİYETİ VE İSKÂN VEKÂLETİ HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(26/27 EYLÜL 1924)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Tokat
26/27 Eylül 340 [1924]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Tokat'ta bulunduğum bir gün zarfında hükümetin bütün idare şubeleri, bilhassa muhacirler işleri ile yakından meşgul oldum. Burada muhacirlerin vaziyeti şöyledir: Muhacirlere henüz arazi verilmediğinden şikâyet ettiler. Vali Bey, arazi verildiğini, fakat henüz verilen arazinin sınırlarının tayin olunmadığını, fakat başlandığını söylüyor. Kendilerine[1] henüz hane gösterilmemiş muhacirler de vardır. Bilhassa vilayetin kazalarında mesleksizlik yüzünden ortaya çıkan ahvalin daha feci olduğu, oradan gelen muhacirler tarafından söylenmektedir. Ermeni emvali metruke[2] bağlarının yerliler ve memurlar elinde bulunmasından da şikâyet olundu. Buradaki iskân müdürünün raporlarına itimaden yapılan muamelelerin baştan nihayetine kadar güvenilir olmadığına hükmolunabilir. Ankara'da Vekâlet'in genel muamelelerini dinlediğim zaman çok memnun olmuştum. Gördüklerim katiyen bunu tekzip edecek mahiyettedir. Bunlardan fazla, Tokat İskân Müdürü, gözleri hemen görmez, elleri titrek bir ihtiyar emeklidir. Yokluğu varlığından faydalıdır. Hiç olmazsa muhacirlerin ahvaliyle alakadar olacak, kazaları dolaşacak faal bir iskân müdürüne acilen ihtiyaç vardır. Fakat bu memur bir iki güne kadar gelip işe başlamalıdır. Samsun mıntıka müdürünün faal bir zat olduğu söyleniyor. Bizzat bu müdürün buraya gelip kazaları dolaşarak vazife yapmasını emir buyurmanızı rica ederim. Müdür Muavini Osman Bey, müdüre vekâlet

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Özel Kalem Evrakı, K.No: 40, D.No: 237, B.No: 17'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Yrd. Doç. Dr. Abdullah İlgazi, "Atatürk'ün Bilinmeyen Bir Mektubu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Mart 2001, Sayı: 49, s.82-83, 85-86. Eski yazı belge Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 Telgrafın Ankara'da alınan sureti olan eski yazı belgede yanlışlıkla "Kendi fikrine" yazılmış. "Kendilerine" olmalı. (Y.N.)

2 Emvali metruke: Terk edilmiş, bırakılmış, sahipleri bilinmeyen mallar. Hükümetçe görülen idari ve siyasi lüzum ve zaruret üzerine bulundukları yerlerden başka yerlere naklolunan veya kendiliklerinden bulundukları yerleri terk ederek kaybolan, ayrılan veyahut yabancı memleketlere, yahut düşman işgali altında bulunan yerlere kaçan gayrimüslim unsurların bıraktıkları mallar hakkında kullanılır bir tabirdir. (Y.N.)

cdebilir. Bana verilen şikâyet dilekçelerinin tamamını gelecek olan müdür tarafından incelenmek üzere burada Vali Bey'e bıraktım. İskân Vekâleti bütçesinde, bu havaliye gönderilen muhacirlerin iskânına kâfi para yok mudur? Muhacirlerin iskânı meselesinin Başvekil tarafından yürütülmesi ve bütün Heyeti Vekile'nin alakadar olması lazım gelirken, koskoca kadrolu bir vekâlet yapmış olmaktaki hata vahimen meydandadır. Bu bakımdan bütün muhacirlerin vaziyeti şimdiden incelenirse Meclis'in toplantısında ilk teklif bu vekâletin kadrosunun lağvı olacaktır.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

MUALLİM MEKTEPLERİNE GEREKLİ DERS ALETLERİNİN SATIN ALINMASI HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(29 EYLÜL 1924)

Telgraf

Suşehri
29.9.340 [1924]

Başvekâlet'e

Kız ve erkek muallim mekteplerine lüzum görülen ders aletlerinin, tekel vaziyetinde bulunan Almanya'da Trup adlı ders aletleri imalathanesinden ve Rasathane'ye gerekli aletlerin tekel vaziyetinde bulunan fabrikalardan pazarlık suretiyle satın alınması hakkındaki 24.9.340 [1924] tarihli Heyeti Vekile kararı uygun görülmüştür, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: IV-7, D: 55, F: 7-1'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.186-187, 370. Eski yazı belge Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

ERZİNCAN HALK FIRKASI'NDA NUTUK*

(29 EYLÜL 1924)

Reisicumhur Hazretleri, 29.9.340 [1924] sabahı Suşehri'nden hareketle akşam saat altıda Erzincan'a ulaştılar. Ahalinin rica ve ısrarı üzerine Refahiye'ye uğrayarak bir müddet istirahat etmişler ve öğle yemeğini Refahiye Mebusu Tevfik Bey'in hanesinde yemişlerdir. Gazi Hazretleri Erzincan'a üç saat mesafede bir handa Kolordu Kumandanı Asım Paşa, Vali Faiz Bey ve Belediye Reisi ve Halk Fırkası tarafından karşılanmışlardır. Şehrin girişine yaklaştıklarında 21 pare top atılmış ve subaylar, muhtelif askeri kıtalar ve memurlar tarafından selamlanmışlardır. Şehir girişinden belediye dairesine kadar güzergâhta ihtiramla dizilmiş olan mektepler, esnaf cemiyetleri ve Erzincan halkı ve bağlı yerlerden koşup gelen binlerce ahalinin pek heyecanlı tezahüratı arasında Gazi Hazretleri yaya olarak belediye dairesini teşrif buyurmuşlardır. Birkaç adet kurban kesilmiştir. Belediyede bir müddet istirahatten sonra hükümet, kolordu, Halk Fırkası'nı ziyaret buyurmuşlardır. Gece muhteşem fener alayı yapılmış ve bütün şehir aydınlatılmıştır. Akşam ikamet buyurdukları müfettişlik dairesinde şereflerine elli kişilik bir ziyafet verilmiştir. Ziyafette, Halk Fırkası'ndan Münir Ziya Bey aşağıdaki nutku irat etti: [...]

Reisicumhur Hazretleri, cevabi nutuklarında Erzincan ve bağlı yerleri ve Halk Fırkası'nı temsil eden muhterem heyetlerle bir arada bulunmaktan doğan memnuniyetini ve vilayet sınırından itibaren güzergâhta ve bilhassa Erzincan'da yapılan tezahürattan, gösterilen muhabbet ve itimat eserlerinden dolayı hislerini ve teşekkürlerini beyan buyurmuşlar ve şahsı hakkında sarf olunan takdirlerin hepimizin mensubu olmakla iftihar ettiğimiz millete ait olduğunu kaydettikten sonra, Erzincanlıların, yapılan inkılapları, bütün mana ve kapsamı ile idrak ve takdir etmiş ve yenilik yolunda yüksek idrak ve kabiliyet ile yürümeye azmetmiş bulunduğunu görmekle çok bahtiyarlık hissettiklerini ifade ettiler. Erzincan'ın memleketimizin doğu kısımlarında çok mühim bir merkez olduğunu, bu merkezin fikir ve irfan ve kültür sahasının geniş ol-

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: V-4, D: 81, F: 2-219, 2-220 ve 2-221'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1973, c.1, s.144-145, 171-173; *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Ekim 1924, Numara: 1235, s.1; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1341 [1925], s.117-119. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.187. *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*'ndeki eski yazı belge Ahmet Hezarfen, *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya ve Hüseyin Gültekin, ...*Sonbahar Seyahatleri*'ndeki ise Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

duğunu izahtan sonra "Erzincan'ın az zamanda layık olduğu ve Cumhuriyet'in kendisinden beklediği mertebede nur merkezi, feyiz kaynağı olacağına tamamen kaniim" *sözleriyle nutuklarına son vermişlerdir. Reisicumhur Hazretleri 30 Eylül sabahı Erzincan'dan Erzurum'a hareket edeceklerdir.*

Ajans Temsilcisi

İZMİR MEBUSU MAHMUT ESAT BEY'E TEŞEKKÜR*

(30 EYLÜL 1924)[1]

Reisicumhur Hazretleri'nin iki mutaassıp hocanın aykırı görüşlerine karşı verdikleri cevaplardan[2] *pek mütehassis olan İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey, Reisicumhur Hazretleri'ne tebrik ve teşekkürü içeren bir telgraf çekmiştir. Reisicumhur Hazretleri, Mahmut Esat Bey'e aşağıdaki cevabı göndermiştir:*

Gezdiğim ve gördüğüm her yerde millet cehalet ve taassuba ilanı harp halindedir. Medeniyet ve yenilik yolunda bir an kaybetmeye rızası yoktur. Paslı beyinlerin şuursuz sözleri, anında milletin müşterek ve müthiş feveranıyla bunalmaktadır. Bunu gözlerimle gördüm. Bu münasebetle vaki beyanatımdan dolayı gösterilen ve bildirilen sevinçlere teşekkür ederim, Efendim.[3]

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Tanin*, 30 Eylül 1924, Numara: 706, s.1. Ayrıca bkz. Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, TC Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 1966, s.66; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.149. *Tanin*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Kaynaklarda telgrafın tarihi yer almamaktadır. 30 Eylül 1924, telgrafın *Tanin*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

2 Mustafa Kemal Paşa'nın 18 Eylül 1924'te, Rize'de medreselerin açılmasını isteyen müftülere cevabı için bkz. elinizdeki ciltte, s.23-25. (Y.N.)

3 Son cümle *Tanin*'de yoktur. (Y.N.)

ERZURUM BELEDİYESİ'NCE VERİLEN ZİYAFETTE NUTUK*

(30 EYLÜL 1924)

30.9.340 [1924]
Gece, saat: 9

Gazi Paşa Hazretleri'nin Erzurum'da Belediye tarafından verilen ziyafette irat buyurdukları hitabe:

Efendiler, muhterem hemşehrilerim, kahraman Erzurumluların bugün hakkımda gösterdikleri samimi, merdane ve vefakârane tezahürattan dolayı, fevkalade memnunum. Bugünkü manzara beni o kadar mütehassis etti ki, layıkıyla ifade edemeyeceğim. Fakat, bu manzaranın manasını, ulviyetini, belki benden daha az üzgün olanlar, çok güzel ifade edebilirler. Bunun izahını, o arkadaşlara terk etmeyi tercih ederim.

Bundan beş buçuk sene evvel buraya gelmiş ve aynı tarihte buradan ayrılmıştım. Buraya gelirken ve ayrılırken bu muhterem halk beni, bugünkü gibi, samimiyetle, muhabbetle kabul etmiş ve uğurlamıştı. O günün vicdanımda saklı olan hatırasını, derin bir hisle yâd etmek isterim.

Memleket namına konuşan arkadaşımızın izah ettiği gibi, benim buraya gelişim, bütün milletin ateşten bir çember içine alınmış olduğu bir zamana tesadüf etti. Bütün millet, bu çemberin içinden nasıl çıkacağını düşünmekle meşguldü. Memleketin batı ucu düşman ayaklarına terk edilmiş ve oradaki halk silaha sarılmış, buranın ahalisi ise

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: V-4, D: 81, F: 2-197 ve 2-198'den fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1973, c.1, s.147-150, 175-176; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1341 [1925], s.127-130. Özeti için bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Ekim 1924, Numara: 1236, s.1; *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1924, Numara: 145, s.3; *Vakit*, 2 Ekim 1924, Numara: 2429, s. l. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.202-204. *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*'ndeki eski yazı belge Ahmet Hezarfen, diğer eski yazı metinler Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.
Vakit'te, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum ziyareti hakkında şu bilgi de yer almaktadır:

> "Erzurum, 1 Teşrinievvel [1 Ekim] (AA) - Reisicumhur Hazretleri, 30 Eylül Erzurum'a ulaştıkları günü, Erzurum'da yeni inşa kılınan bir caddenin açılış törenini icra eylemişler ve Belediye Reisi'nin caddenin 'Gazi Mustafa Kemal Caddesi' diye isimlendirilmesi hakkındaki ricasına rağmen, 'Cumhuriyet Caddesi' namı verilmesini tavsiye eylemişler ve cadde bu suretle isimlendirilmiştir. Gazi Hazretleri bugün Erzurum hükümet dairesinde Vali, Kolordu Kumandanı olduğu halde, felaketzedeler komisyonuyla felaketin çapı ve yapılacak seri yardım hakkında fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Yarın bizzat depremin tahribat icra eylediği Pasinler mıntıkasına gideceklerdir."

Bkz. *Vakit*, 2 Ekim 1924, Numara: 2429, s.1. (Y.N.)

memleketin felaketten kurtulması için ayağa kalkmış bir vaziyette idi. Ben, işte böyle bir zamanda Erzurum'a geldim. Burada gördüğüm samimiyet, mertlik, vefakârlık. benim memleketi kurtarmak için her türlü fedakârlığı yapmak hususundaki azim ve kuvvetimi artırmıştı. O zamanki vaziyetimi pekâlâ biliyorsunuz. Burada rütbemi, resmi mevkiimi, üniformamı attım ve bütün kâinata ilan ettim ki, sinei millette bir ferdim.

Arkadaşlar! O gün memleketin, milletin kurtuluşu için nasıl her şeyimden vazgeçmiş isem, bugün de, icap ettiği takdirde, millet için, onun hayat ve saadeti için bütün mevcudiyetimi feda etmekle en büyük zevki ve saadeti duyacağımı temin ederim.

Arkadaşlar! Erzurum'a öyle bir zamanda gelmek istiyordum ki, Cumhuriyet'in ümran ve refah sahasında üstlendiği vazifeler, burada beklediğimiz eserlerini baştan başa tecelli ettirmiş olsun. Merkezde, bu maksatla çalışıyorduk. Böyle bir neticenin husulü vasıtalarını hazırlamakla meşguldük. Fakat son günlerin felaketi, her türlü fikirleri bertaraf etti. Musibete dair aldığım haberlerden son derece üzgün olarak, derhal bu havaliye koştum. Malumunuzdur ki, Karadeniz ve Akdeniz sahillerinde büyük bir seyahat yapmak için yola çıkmıştım. Fakat Trabzon'da o acı haberi alır almaz, buraya koşmak, buradaki felaketzedelerle hemdert olmak, en büyük emelim oldu. Zelzelenin bu havalide yaptığı tahribattan içim kan ağlıyor.

Efendiler! Emin olabilirsiniz ki, Erzurum'daki zelzeleden üzülen, bütün bir millettir. Bütün Türk camiasının kalbi, tıpkı benim üzüntümle çarpmaktadır. Umumun bu üzüntülere yalnız manen alakadar kalmayacağı, mevcut felaketi hafifletmek için maddeten de şefkat vazifesini yapacağı muhakkaktır.

Arkadaşlar! Hükümet heyetimizin Erzurum felaketi ile, felaketzedeleriyle pek sıkı surette alakadar olduğunu, yalnız resmi vazife icabı olduğu için değil, insani, vicdani hislerle ıstırabı hafifletmek için en tesirli tedbirleri almakla iştigal ettiğini ehemmiyetle kaydederim. Benim buraya gelişim, aynı zamanda hükümetin de lazım gelen malumatı almasında, ayrıca kolaylık temin edecektir. Mümkün olan her şey yapılacak, vaziyeti iyileştirmeye çare bulunacaktır. Bu felaketzedelere merkezi hükümetin seri yardımı şüphesizdir. Buraya gelmekliğim, felaketzedelerin ahvalini mahallinde bizzat inceleyerek bulabileceğim tedbirleri merkezi hükümete bildirmek hususunda faydalı olacaktır.

Efendiler! Demin Erzurumlular namına nutuk irat eden arkadaşımız, beyanatında esaslı bir noktaya temas etti. O da, milletin hakiki hâkimiyetine, hakiki hürriyet ve bağımsızlığına darbe vuran eski zevat ve müesseselerin yıkılmasıdır. Muhterem Erzurum hemşerilerimden bu eski müesseselerin bertaraf edilmesinden doğan memnuniyeti işitmek, bildiğim bir hakikati tekrar etmiş olmakla beraber, ayrıca beni bahtiyar etmiştir.

Hakikaten efendiler, Cumhuriyet hayatı, bu eski müesseseler ile beraber yürüyemezdi. İsabet, bu noktada idi. Görüyorum ki, Erzurumlu kardaşlarımın hür ve yüksek vicdanı, bu mühim noktada en açık bir kanaate sahiptir. Demek ki, biz, memleketin diğer kısımları için olduğu gibi, Erzurum'un hakiki eğilimlerini yerine getirmişiz. Bununla da, ayrıca bahtiyarım.

Efendiler! Bu defa Erzurum'a gelirken ayrı ayrı mıntıkalardan geçtim. Memleketin doğusu ile batısı ve merkezi arasındaki irtibat, Cumhuriyet idaresinin kâfi göremeyeceği bir derecededir. Bunun için, doğuyu vatanın diğer kısımlarına bağlayacak

bir şimendifer hattının buraya kadar uzatılmasını, Türk Cumhuriyeti için hayati mesele sayıyorum. Ve hükümetin de buna aynı ehemmiyeti vermekte olduğunu ve memleketin doğu ucu ile batı ucunun medeni nakliye vasıtalarıyla birkaç sene zarfında mutlaka birleşeceğini size temin ederim.

Efendiler! Erzurum, birçok devirlerde, birçok defalar tecavüze, taarruza, baskıya uğramış bir sınır memleketimizdir ve bu yüzden birçok harabeler vücuda gelmiş ve buradaki insanların hali cidden acı olmuştur. Artık bu acı günlerin tekrarlanmasına katiyen ihtimal vermemelidir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcudiyeti, Erzurum ve havalisinin hayatıyla alakadar olmakta ve onun huzur ve emniyetine tamamen kefil olmaktadır.

Efendiler! Cumhuriyet idaresinin feyizli faaliyeti sayesinde, bütün bu harabelerin mamureye ve bütün bu acıların refah ve saadete dönüşmesi muhakkaktır. Gelecekten bunu emniyetle bekleyebilirsiniz. Memleket namına konuşan arkadaşımızın şahsıma yönelttiği samimi ve kalbi sözlerinden dolayı kendilerine ve namına konuştuğu hemşerilerime bir defa daha teşekkür ederim.

TRABZON VE ERZURUM'DA İŞ BANKASI'NIN AÇILMASI HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(1 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Erzurum

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne
şifre

Trabzon ve Erzurum'da dahi İş Bankası'nın bir şubesi bulunması pek faydalı olacaktır. Erzurum'da bina ve kasa tedariki hususunda vilayet ve kolordu yardım edeceklerini vaat ettiler. Burada şubenin müdürlüğünü yapabilecek bir zat yoktur. Bununla beraber veznedar bulunabilir. Bu şubelerin açılması hakkında Celal Beyefendi ile görüşmenizi ve imkân aramanızı ve Celal Bey'in Vali Bey ile haberleşmesini rica ederim.

1 Teşrinievvel 340 [1 Ekim 1924]

M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-7, D: 55, F: 4'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

RUSYA'NIN ASKERİ FAALİYETİYLE İLGİLİ HAVADİSLER HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(1 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Erzurum
1 Teşrinievvel 340 [1 Ekim 1924]

Ankara'da Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

İstanbul'dan alınan 29 Eylül 340 [1924] tarihli ajansta Riga'dan çekilen bir telgrafa atfen Sovyet askeri dairelerinde büyük faaliyet hüküm sürdüğü ve Rusya'nın Türkiye'yi Kafkas isyanına yardım etmekle itham ettiğini ve Rus Askeri Şûrası'nın silah ve mühimmat tedarikine hız verdiğini okudum. Bu havadis yalnız bana mı verilmiştir, yoksa ajans havadisi olarak her tarafa yayılmış ve ilan olunmuş mudur? Hariciye'de bu malumata ne dereceye kadar kıymet atfolunmaktadır. Bildirilmesi rica olunur.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10-247.671.50;.43147m;1.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

FRANSA CUMHURBAŞKANI GASTON DOUMERGUE'E TEŞEKKÜR*

(1 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Erzurum
1 Teşrinievvel 340 [1 Ekim 1924]

Ankara'da Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

C. Fransa Reisicumhuru'nun telgrafnamesine aşağıdaki mealde imzamla bir cevap yazıp çekmenizi rica ederim.

Paris'te Fransa Reisicumhuru Mösyö Gaston Dömerg[1]

Erzurum halkının uğradığı felaket dolayısıyla zatıâlilerinin derin üzüntülerini ve Fransa'nın samimi bir alaka ile Türkiye'nin kederine iştirakini ifade eden telgrafınızı aldım. Musibete uğrayanlarla ilk temasa geldiğim günde ve üzüntülerimin en şiddetli bir zamanında beni bulan bu pek dostane tesellinizden duyduğum teşekkür hissine itimat buyurmanızı rica ederim.

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.4;B1,2.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Fransa Cumhurbaşkanı'na çekilen telgrafın gazetelerde yayımlanan örneği için bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Ekim 1924, Numara: 1236, s.1; *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1924, Numara: 146, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.150-151. Eski yazı belge ve metinler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Gaston Doumergue. (Y.N.)

TEHVİDİ EFKÂR'IN YAYINI HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(2 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Erzurum
2 Teşrinievvel 1340 [2 Ekim 1924]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

1. Fransa Reisicumhuru'ndan gelecek mektup için görüşleri isabetlidir.

2. *Tehvidi Efkâr*'ın neşriyatına karşı ciddi ve tesirli tedbir almak icap edecektir, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.4;B1;2.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ERZURUM FELAKETZEDELERİNE YARDIM HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(2 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti Başvekaleti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Aceledir

Erzurum
2 Teşrinievvel 340 [2 Ekim 1924]

1. Erzurum felaketzedeleri için her tarafta yardım toplanmaya başlandığı bildirilmektedir. Bu hususun münasip surette teşvik edilmesi ve hızlandırılması uygundur. Erzurum'da irat ettiğim nutuktan[1] halkımızı maddi yardıma daveti içeren kısmının ajansta ayrıca zikredilmek suretiyle yayımlanmasını uygun bulmaktayım. Nutukta bununla alakalı kısım aşağıdadır:

Erzurum'daki zelzeleden üzülen, bütün Türk milletidir. Bütün Türk camiasının kalbi tıpkı benim üzüntümle çarpmaktadır. Umumun bu üzüntüye yalnız manen alakadar kalmayacağı, mevcut felaketi hafifletmek için maddeten de şefkat vazifesini yapacağı muhakkaktır.

2. Burada Vali Beyefendi'nin riyaseti altında zelzele felaketzedelerine yardım işleriyle iştigal eden özel bir heyet vardır. Muhtelif yerlerde toplanan yardımlar başka başka makamlara gönderiliyor. Erzurum felaketzedeleri için her tarafta toplanmakta olan bağışların yukarıda bahsolunan Erzurum Hareketi Arz Felaketzedegânı Komisyonu[2] Riyaseti'ne gönderilmesi uygun olur. Bütün bağışlar belirtilen komisyon riyaseti emrine İş Bankası'na verilmelidir. Ve keyfiyetten komisyon reisi haberdar edilmelidir. Burada görülecek ihtiyaç üzerine bağışların şekil ve tarzı komsiyon ile İş Bankası arasında kararlaştırılabilir, Efendim.

2 Teşrinievvel 340 [2 Ekim 1924]

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.12;B1;10.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Erzurum Belediyesi'nce verilen ziyafette söylenen 30 Eylül 1924 tarihli bu nutuk için bkz. elinizdeki ciltte, s.63-65. (Y.N.)

2 Erzurum Zelzele Felaketzedeleri Komisyonu. (Y.N.)

ERZURUM FELAKETZEDELERİNE BAĞIŞ HAKKINDA RİYASETİ CUMHUR KALEMİ MAHSUS MÜDÜRİYETİ'NE İŞ BANKASI MÜDİRİ UMUMİSİ CELÂL BEY'E*

(2 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Erzurum
2.10.340 [1924]

Ankara'da Riyaseti Cumhur Kalemi Mahsus Müdüriyeti'ne
İş Bankası Müdiri Umumisi Celâl Beyefendi'ye mahsustur:

Erzurum felaketzedeleri için tarafımdan on bin lira, Lâtife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi tarafından da on bin lira bağışlanmıştır. Mebus Kılıç Ali, Hamdullah Suphi, Rauf ve Sâlih Beyler üçer yüz, Başkâtip Tevfik Bey iki yüz ve Seryaver Rüsûhî ve Muhafız Kıtaları Kumandanı İsmail Hakkı Beyler yüzer, Yaver Muzaffer ve Memduh Beyler ellişer lira veriyorlar. İşbu meblağın Erzurum Hareketi Arz Felâketzedegânı Komisyonu Riyaseti emrine kayıt ve muhafazasını ve keyfiyetin belirtilen komisyon riyasetine de bildirilmesini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: V-4, D: 81, F: 2-173'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*, c.1, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1973, s.178. Bu konudaki haber için bkz. *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1924, Numara: 146, s.1. *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*'ndeki eski yazı belge Ahmet Hezarfen, *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

SATIN ALINACAK PULLUKLAR HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(2 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Ankara[1]
2.10.1340 [1924]

Başvekâlet Canibi Samiine

Mübadele Vekâleti'nce pazarlık suretiyle satın alınması kararlaştırılan pulluğun dört bin iki yüzü belirlenen vaktinde teslim olunmuş ise de kalanının ancak 3 Teşrinievvel'de [3 Ekim] teslim alınabileceği anlaşıldığından ve hariçten tedariki imkânı da bulunmadığından, zaruret dolayısıyla Ağustos nihayetinde biten mukavele müddetinin 3 Teşrinievvel'e [3 Ekim] kadar uzatılması hakkındaki 1 Teşrinievvel 1340 [3 Ekim 1924] tarihli Heyeti Vekile kararı uygun görülmüştür, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-12, D: 60, F: 7 ve 7-1'de bulunan eski yazı belgelerin fotokopileri Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belgeler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Belge antetli kâğıda yazılmıştır. O tarihte Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dadır.

ERZURUM FELAKETZEDELERİNE YARDIM HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(3 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Erzurum
3 Ekim 340 [1924]

Ankara'da Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Erzurum'a ulaştığımın ertesi günü (1 Teşrinievvel sene 340 [1 Ekim 1924]) Vali Bey'in riyasetindeki Hareketi Arz[1] Felaketzedegânı Komisyonu'yla fikir alışverişinde bulundum. Kolordu ve müstahkem kumandanları da hazır idi. Müzakeremizin neticesine göre tespit edebildiğim bazı görüşleri ihtiva edecek bir rapor hazırlamalarını söyledim. Bu rapor muhteviyatını gözlemlerim ve araştırmalarımla mukayese ettikten sonra tatbikat projesini tespit etmeyi düşündüm. Bugün felaketzedelerin gruplandırıldığı Hasankale, Köprüköy, Emrekum ve Dölek mevkilerine gittim. Harap mahalleri gördüm ve felaketzede halk ile konuştum. Yapılması lazım gelen işler hakkında tatbik edilebilir ve onları memnun edebilecek bazı tedbirler kendiliğinden meydana çıktı. Yarın tekrar arz olunan komisyonla müzakere ederek esasları tespit edeceğim. Zatı devletinize de başlanması lazım gelen işler hakkında malumat verebileceğim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.12,B1;3.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Hareketi arz: Zelzele, deprem. (Y.N.)

SARIKAMIŞ'A HAREKET HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(4 EKİM 1924)

Çıkış Yeri: Erzurum
Numarası: 296
Tarihi: 4.10

Ankara Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Erzurum zelzele mıntıkası için lüzumlu olan kerestenin süratle kesilmesi ve nakli işlerini ve Sarıkamış mıntıkasında vuku bulan zelzele tahribatını yeniden incelemek için bugün 4.10.40'ta [1924] Erzurum'dan Sarıkamış'a hareket ediyorum, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.12;B1;10.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ABBAS HİLMİ PAŞA'NIN ZELZELE BAĞIŞI HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(5 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Sarıkamış
5 Teşrinievvel 340 [5 Ekim 1924]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Tarafımdan Abbas Hilmi Paşa'yı ziyaretle zelzele felaketzedeleri için elli bin liradan aşağı olmamak üzere yardımda bulunmasını rica ettiğimi Erzurum'da Yunus Nadi Bey'e yazmıştım. Bunun üzerine malum bağışta bulunmuştur, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.12;B1;10.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

KARS SEYAHATİ HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(7 EKİM 1924)

Şifre

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

6.10.340 [1924] sabahı, trenle Sarıkamış'tan Kars'a gittik. Kars'ta bütün halk, köylerden arabaları ile gelen çiftçiler ve garnizon aileleri tarafından pek samimi tezahüratta bulunuldu.

Kars vilayeti kazaları ve Ardahan vilayeti, davet ve tazimat arzı için Kars'a özel heyetler göndermişlerdi. Bütün sınır vilayetlerimizi görmeye vaktin müsait olmadığına pek üzgünüm.

Kars'ta Hükümet, Ticaret Odası, Belediye, Halk Fırkası, Türk Ocağı ve Kız Mektebi'ni ziyaret ettim. Genel olarak gördüklerimden memnunum. Bilhassa Türk Ocağı'nda yoğun bir gençlik pek ziyade hassasiyet gösterdi.

Anavatana yeni iltihak etmiş olmalarından ve özel vaziyetleri dolayısıyla hükümetçe bu havaliye fazla alaka göstermek icap etmektedir. Buralarda müdrik, hassas, müteşebbis ve mahallin ihtiyaç ve icaplarını takdir ve tatmine muktedir bir idare makinesi tesisine lüzum vardır. Şimdiye kadar Kars'ta ekserisi vekil olmak üzere on dokuz vali gelip gitmiş.

Kars'ta yaptığım incelemelere göre, on üç hane yıkılmış ve 85 insan açıkta kalmıştır. Kısmen zedelenmiş haneler de vardır. Hükümetçe tahsis olunan iki bin liranın sarfından sonra, icap ederse Erzurum Hareketi Arz Felaketzegânı Komisyonu'nca[1] da yardım tavsiye edeceğim.

Bugün (7.10.340 [1924]) Sarıkamış'ta kalarak, kereste kesimi ve nakli ve askeri yardım meseleleri hakkında bir daha kumandanlarla görüşeceğim ve yarın (8.10.340 [1924]) Erzurum'a hareket edeceğim, Efendim.

7.10.340 [1924]

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden fotokopisiyle birlikte aktaran: Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*, c.1, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1973, s.156-157, 185-186. Aynı telgrafın Ankara'da alınan örneği olan ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.12;B I;10.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.191-192. *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*'ndeki eski yazı belge Ahmet Hezarfen, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Erzurum Zelzele Felaketzedeleri Komisyonu. (Y.N.)

YAPTIĞI BAĞIŞ ÜZERİNE KİTAPÇI İBRAHİM HİLMİ BEY'E TEŞEKKÜR*

(8 EKİM 1924)

Kitapçı İbrahim Hilmi Bey, Erzurum felaketzedelerinin çocuklarına bin liralık kitap bağışlamıştı. Reisicumhur Hazretleri'nden adı geçene şu telgraf gelmiştir:

İstanbul'da Babıâli Caddesi'nde Kitapçı İbrahim Hilmi Bey'e

Erzurum zelzele felaketzedeleri çocuklarına hediye ettiğiniz kitaplar dolayısıyla çok teşekkür ederim. Memleketin ilim ve irfanı için bu vesile ile gösterdiğiniz alakayı kıymetli buldum.

İlim ve irfan ile donanmış bir kavim her nevi felakete, tabiatten gelse bile, çare bulabileceğine işaret olan bu nevi bağışınız bütün milletçe takdire değer manadadır.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Vakit*, 9 Ekim 1924, Numara: 2436, s.5. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V.* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.150; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.192. *Vakit*'teki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

LÂTİFE HANIM HAKKINDA İSMET PAŞA'YA MEKTUP*

(9 EKİM 1924)

Erzurum
9 Teşrinievvel 340 [9 Ekim 1924]

Azizim İsmet,

Lâtife Hanım bizden evvel Ankara'ya geliyor. Beraber seyahate devamı münasip görmedik. Çünkü iki senelik tecrübe, beraber yaşamak imkânı olamayacağına kanaat hasıl ettirdi. Kararımdan kendisini haberdar ettim. Çok kederli ve mahzundur. Zatiâlinizin ve belki Fevzi Paşa Hazretleri'nin anlaşma için aracılığınızı rica edecektir. Kararım katidir. Yalnız gerek kendisinin ve gerek ailesinin şeref ve haysiyetini rencide etmek istemiyorum. Kendisine ve ailesine hürmetimi ve hakiki dostluğumu muhafaza edeceğim. Ayrılma şeklini Ankara'da kararlaştırırız. Sükûnetle İzmir'e gitmeye rızasını temin lazımdır. Gözlerinizden öperim.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: S. Eriş Ülger, *Özgün Belge ve Fotoğraflarla Atatürk*, TBMM Basımevi, Ankara, 1996, s.136. Ayrıca bkz. Salih Bozok-Cemil S. Bozok, *Hep Atatürk'ün Yanında*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1985, s.222-223. Eski yazı belge Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa, 5 Ağustos 1925'te Lâtife Hanım'la evliliklerine son vermiş ve durumu 11 Ağustos 1925'te hükümete tezkereyle bildirmiştir. Söz konusu tezkere için bkz. elinizdeki ciltte, s.271. (Y.N.)

KÂZIM PAŞA'YA*

(9 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Adet

9.10.340 [1924]

Azizim Kâzım Paşa,

Mektubunuzu aldım, arzularınızı öğrendim. Her şey mümkündür. Fakat ilerisi için memleketimizin doğu ve güneydoğu kısımları her yerden mühimdir. Bilhassa Bitlis ve Bitlis'e civar güney mıntıkaları henüz Cumhuriyet'in hayatı ile alakadardır. Bu havalide gerek mülki gerek askeri yapacağınız olumlu ve maddi vazifeler geleceğiniz için çok kuvvetli teminat olacaktır. Gönderdiğiniz heyet, bana güzel hissiyat ilham etti. Zatıâlilerinden çok memnuniyetle bahsettiler. Hacı Musa Bey vaziyetini güzel incelemek ve kendisini Cumhuriyet'in adaleti karşısında benzerlerine ibret olacak vaziyete sokmak çare ve tedbirlerini az zamanda bulmanızı beklerim. Bütün arkadaşlarla gözlerinizden öperiz, Efendim.

Gazi Mustafa Kemal

Kılıç Ali Bey'in mektubunda bahsettiğiniz Nafıa Vekâleti'nin nazarı dikkatini çekeceğim.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Orhan Dirik, *Babam General Kâzım Dirik ve Ben*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s.46. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

MUŞ VE BİTLİS HEYETLERİ HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(9 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Erzurum
10.10.40 [1924][1]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Sarıkamış'tan dönüşümü müteakip 8.10.340 [1924] akşamı Hareketi Arz Felaketzegânı Komisyonu'yla görüştüm. Askeriye tarafından fiilen yardım için ayrılan ve tahsis olunan kuvvetler yerlerine varmışlardır. Ve çalışmaya başlamışlardır. Sarıkamış ormanlarında kereste ve ağaç kesimine başlanmıştır. Talimatnamede kararlaştırılmış bütün tedbirlere, icraata esas olacak hazırlıklara teşebbüs olunacaktır. Heyeti Vekile'yi malumattar etmek için kararnamenin tebliğinden beri geçen birkaç günün faaliyetlerini arz etmelerini tavsiye ettim. Zelzele sahasını gezmeye giden Hasan Paşa'nın dönüşünde ilk raporlarını arz edeceklerdir. Ben heyetten ve faaliyetlerinden memnun ve eminim. Dönüşümde bazı köylere uğrayarak halkla görüştüm. Herkes müsterih ve emindir. Cumhuriyet hükümetine dua ediyor.

Bugün (9 Teşrinievvel 340 [9 Ekim 1924]) öğleyin Muş ve Bitlis'ten gelen 22 kişilik iki heyeti kabul ettim. Kendileriyle görüştüm. Her iki heyet de birlikte beni davetle beraber, Cumhuriyet hükümetinden memnuniyet ifade eden ve Cumhuriyet'e kuvvetli bağlarını gösteren beyanatta bulundular. Bitlis heyeti Yusuf Ziya'nın hareketini kınadı. Cumhuriyet hükümetinin halkın huzur ve istirahatini, genel asayişi temine her suretle kadir olduğunu ve lüzum görürse bütün kuvvet ve şiddetiyle hareket edeceğinden şüphe edilmemesi lazım gelcceğini izah ettim. Kendilerinin bütün kuvvetleriyle hükümetin arkasında olduklarını temin ettiler. Muş heyeti Hacı Musa'nın

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01-40.237.12; B1: 10.10.1924'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Telgrafın Ankara'da alınan sureti olan eski yazı belgede 10 Ekim 1924 tarihi bulunmaktadır. Ancak belgede yer alan "Bugün (9 Teşrinievvel 340 [9 Ekim 1924]) öğleyin Muş ve Bitlis'ten gelen 22 kişilik iki heyeti kabul ettim" ifadesinden telgrafın 9 Ekim 1924 günü yazıldığı anlaşılmaktadır. (Y.N.)

bazen eşkıyalık yaptırdığını itiraf etti. Kendisine çok iyilik etmiş isem de, halka tecavüzlere hükümetin katiyen müsaade edemeyeceğini ve adaletin çok kuvvetli olduğunu, kendisi için fena olabileceğini söylemelerini ihtar ettim. Heyetler ile görüştüğümden memnunum. İlk fırsatta memleketlerini ziyaret edeceğimi vaat ettim.

Reisicumhur Gazi
Mustafa Kemal

KAYSERİ'DE BEKLEMESİ HAKKINDA SALİH BEY'E*

(10 EKİM 1924)[1]

Kayseri'den ileri geçmeyiniz, orada beni bekleyiniz.

Gazi Mustafa Kemal

* Salih Bozok-Cemil S. Bozok, *Hep Atatürk'ün Yanında*, Çağdaş Yayınları, İstanbul,1985, s.222. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Derleyen: Hulûsi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s.540.
Telgraf, *Hep Atatürk'ün Yanında*'da şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Atatürk, bir gün, o zamanki başyaveri Rüsuhi'yi yanına çağırarak, Lâtife Hanım'ı Ankara'ya göndermek hakkındaki kararını kendisine tebliğ etmişti. Kararın tatbikine Rüsuhi memurdu. Atatürk, İsmet İnönü'ye teslim edilmek üzere bir de mektup yazmıştı. Lâtife Hanım'a Rüsuhi Bey'le birlikte Ankara'ya hareket etmesi lazım geldiği tebliğ edildi. Fakat Latife Hanım 'Ben ancak Salih Bey'le birlikte gidebilirim' diyordu. Bunun üzerine Atatürk beni çağırdı ve 'Lâtife'yi Ankara'ya sen götüreceksin' emrini verdi.
> [...] Erzincan'a vardığımız zaman Lâtife Hanım oraya iki gün sonra gelecek olan Atatürk'e verilmek üzere bir mektup yazıp kumandana bırakmıştı. Bu mektup Atatürk'ün üzerinde çok büyük tesir yapmış olacak ki, Kayseri'ye gelmeden evvel yolun bir noktasında Atatürk'ten şöyle bir telgraf aldım:"

Bkz. aynı eser, s.221-222. (Y.N.)

1 *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*'nda telgrafın 10 Ekim 1924 günü çekildiği belirtilmektedir. (Y.N.)

DEMİRYOLLARI TALİMATNAMESİ HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(10 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Hususi

Erzurum
10.10.340 [1924]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Ankara-Musaköyü ve Samsun-Sivas ve arada Diyarbekir-Ergani ve Uzunköprü-Keşan demiryollarının vazife ve salahiyetine dair 11.8.340 [1924] tarihli talimatnameden beş maddenin çıkarılması hakkında Heyeti Vekile kararı uygundur, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-13, D: 60-1, F: 10'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ERZURUM LİSESİ'NİN VAZİYETİ HAKKINDA MAARİF VEKİLİ VASIF BEY'E*

(10 EKİM 1924)

Telgraf

Maarif Vekili Vasıf Beyefendi'ye

Erzurum Lise binası ve hali maksada kâfi değildir.

Lise'nin masa ve sıra gibi eşyası, genel olarak döşemeleri çok fenadır. Mümkünse 341 [1925] bütçesinde Erzurum'da iyi bir lise inşası nazarı dikkate alınmalıdır, Efendim.

10.10.340 [1924]

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-11. D: 59, F: 14'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu. *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1. TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.193, 373. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ANKARA-SİVAS ŞİMENDİFER HATTINA BAŞLANMASI ÜZERİNE BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YI TEBRİK*

(11 EKİM 1924)

Telgraf

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Ankara-Sivas şimendifer hattının ray döşemesine başlandığını memnuniyetle öğrendim. Bu muvaffakiyetten dolayı zatı devletlerini büyük bir hararetle tebrik eder ve bu maksadın hasıl olması için sarf buyurulan mesaiden dolayı teşekkürler takdim eylerim, Efendim.

11.10.340 [1924]

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-13, D: 60-1, F: 11'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 14 Ekim 1924, Numara: 1246, s.1. Eski yazı belge ve metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ŞEBİNKARAHİSAR TÜRK OCAĞI'NDA GENÇLERE NUTUK*

(12 EKİM 1924)

Ben bu şehri çok beğendim. Bu sevgimin devamına işaret olmak üzere Şarkikarahisar adının Şebinkarahisar olarak düzeltilmesini teklif ediyorum.

Şapı başta olmak üzere Fatih'lerin otağ kurduğu bu toprakların içinde daha neler varsa ele alınmak ve tarihen olduğu kadar iktisaden de bu şehri ileri götürmek vazifemiz olmalıdır. Sürekli yangınlar görmüşsünüz, memleketiniz bir harabeye dönmüş; fakat esef etmeyiniz. Şu tek gözlü mütevazı Ocağınızda derin bir samimiyet, geniş ve anlayışlı bir kültür buldum. Kalkınacaksınız, mesut olacaksınız. Türk Ocakları modern dekorlarla ölçülmez. Türkün bu şen ocakları sönmez alevlerle ilelebet tütecektir ve bu harabeler bir gün birer mamureler haline gelecektir.

* Sadık Sarısaman, "Mustafa Kemal Paşa'nın Şebinkarahisar'ı Ziyareti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu*, c.5, sayı 19, Mayıs 1997, s.297.

ŞEBİNKARAHİSAR TÜRK OCAĞI DEFTERİNE YAZI*

(12 EKİM 1924)

Türk Ocağı, Türkün has ocağı, varlık ve birlik ocağı yüksek alevlerle tütsün, muhitine nurlar saçsın, yaşasın ve yaşatsın.

* Sadık Sarısaman, "Mustafa Kemal Paşa'nın Şebinkarahisar'ı Ziyareti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu*, c.5, Sayı: 19, Mayıs 1997, s.297-298.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'Nİ TOPLANTIYA DAVET*

(12 EKİM 1924)

Ayın 11. Cumartesi günü sınırlarımızda hiçbir hadise vuku bulmamıştır. Dün öğleyin Reisicumhur Hazretleri tarafından Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne ve Başvekâlet'e Meclis'i derhal toplantıya davet ettiklerine dair bir telgraf gönderilmiş ve işbu telgraf süratle bütün alakadar makamlara tebliğ olunmuştur. Aşağıda görüleceği üzere, Meclis Reisi Fethi Beyefendi derhal vilayetlere bir tamim göndererek mebuslarımızın süratle Ankara'ya hareket etmelerini bildirmişlerdir. Aynı zamanda Meclis İdare Heyeti de bu telgrafı almış ve Meclis'in Perşembe'ye kadar hazırlanması için bütün tertibatı almıştır. Meclis yeni senede toplanacaktır. Reisicumhur Hazretleri dün gece Sivas'ta bulunmakta idiler. Derhal hareket edecekler ve Kayseri yoluyla Çarşamba günü şehrimizde bulunacaklardır. Meclis, çoğunluk hasıl olduğu takdirde Perşembe, olmazsa mutlaka Cumartesi günü toplanacaktır. Meclis'in 23 Teşrinievvel [23 Ekim] yerine acilen bugünlerde toplanması, herhalde Musul meselesinin ortaya çıkardığı vaziyetle alakadar olduğu tahmin edilmektedir. Reisicumhur Hazretleri'nin Meclis Riyaseti'ne ve Başvekâlet'e gönderdikleri telgrafname şudur:

Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne ve Başvekâlet'e

1. Görülen lüzum üzerine Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 19. maddesi icabınca Büyük Millet Meclisi'ni derhal toplantıya davet eylerim.

2. Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne ve Başvekâlet'e 12.10.340 [1924] öğleyin Suşehri'nden yazılmıştır. Hükümetçe gerekli tebligatta bulunulması rica olunur.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Ekim 1924, Numara: 1245, s.1; *Tanin*, 13 Ekim 1924, Numara: 719, s.1. Ayrıca bkz. *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1341 [1925], s.146-147. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, *Tanin*'deki Musa Sarıkaya, ...*Sonbahar Seyahatleri*'ndeki Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

KAYSERİ'DE BEHÇET KEMAL EFENDİ'NİN NUTKUNA CEVAP*

(13 EKİM 1924)

Reisicumhur Hazretleri'nin Kayseri'yi teşrif ettikleri 13 Teşrinievvel [13 Ekim] akşamı şereflerine fener alayı ve şenlikler yapmak suretiyle hürmet ve muhabbetini gösteren halk ve mektepliler, Paşa Hazretleri'nin ikamet buyurdukları hanenin etrafına toplanarak pek samimi tezahüratta bulunmuşlardır. Gazi Paşa halkın arasına çıkmış ve pek hararetli alkışlarla "Yaşa Büyük Gazi" nidalarıyla selamlanmışlardır. Bu esnada talebeden Behçet Kemal Efendi[1] *pek vatanperverane ve ateşli bir nutuk irat etmiş ve halkın hissiyatına hakkıyla tercüman olan bu nutuk sürekli bir surette alkışlanmıştır. Gazi Paşa bu nutka cevap vererek hislerini ve teşekkürlerini beyan eylemiş ve bu arada demiştir ki:*

Mazinin gericileşmiş,[2] çürümüş zihniyeti ölmüştür. Bütün dünya bilmelidir ki, Türk milleti hakkını, haysiyetini, şerefini tanıtmaya kadirdir. Türk vatanının bir karış toprağı için bütün millet bir vücut olarak ayağa kalkar. Haysiyetinin bir zerresine, vatanının bir avuç toprağına vuku bulacak tecavüzün bütün mevcudiyetine vurulmuş darbe olacağını artık Türk milletinin fark etmediği zehabına kapılmak hatadır. Saygısızlığın, tecavüzün küçüğü büyüğü yoktur.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Ekim 1924, Numara: 1247, s.1; *Vakit*, 15 Ekim 1924, Numara: 2442, s.1; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1341 [1925], s.152. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.195; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V.* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.34. ...*Sonbahar Seyahatleri*'ndeki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, diğerleri Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Behçet Kemal Çağlar. (Y.N.)

2 "Gericileşmiş" sözcüğünün aslı olan "müstereddi" sözcüğü yerine gazetelerde yanlışlıkla "müstereddid" yazılmış. (Y.N.)

İSTANBUL ŞEHREMİNİ EMİN BEY'İN TELGRAFINA CEVAP*

(13 EKİM 1924)

İstanbul'un kurtuluş bayramı münasebetiyle Şehremini Emin Bey tarafından İstanbul halkı namına Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri'ne çekilen telgrafa Mustafa Kemal Paşa Hazretleri dün Kayseri'den aşağıdaki cevabi telgrafnameyi göndermişlerdir:

Kayseri, 13 Teşrinievvel [13 Ekim]

Ferdi saltanatın kaldırılması mesut gününün yıldönümünde İstanbul namına ifade edilen hissiyata teşekkür eder, bu vesile ile muhterem İstanbul halkına selam ve hürmetlerimin bildirilmesini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1924, Numara: 158, s.1; *Vakit*, 15 Ekim 1924, Numara: 2442, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*. Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972. s.150. Eski yazı metinler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ANKARA'NIN BAŞKENT OLUŞUNUN YILDÖNÜMÜ ÜZERİNE CEMİYETİ UMUMİYE BELEDİYE REİSİ SANİSİ İBRAHİM RAUF VE ŞEHREMİNİ VEKİLİ CEMİL BEYLERE*

(14 EKİM 1924)

Reisicumhur Hazretleri dün Cemiyeti Umumiye Belediye Reisi Sanisi İbrahim Rauf ve Şehremini Vekili Cemil Beylere şu telgrafı göndermişlerdir:

C. Ankara'nın Cumhuriyet hükümetimizin merkezi olmasına Büyük Millet Meclisi'nce karar verildiği günün[1] yıldönümü münasebetiyle ifade olunan hissiyata teşekkür eder ve muhterem hemşerilerime saadet temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Ekim 1924, Numara: 1247, s.1. Eski yazı metin Musa Sarıkaya ve Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 Ankara'nın başkent olmasına 13 Ekim 1923 günü karar verilmiştir. (Y.N.)

KAYSERİ LİSESİ HATIRA DEFTERİ'NE YAZI*

(14 EKİM 1924)

14 Teşrinievvel 1340 [14 Ekim 1924]

Kayseri Lisesi'ni müdürüyle, muallimleriyle, bütün talebesiyle Cumhuriyet'in ateşli, feyizli bir ocağı bulduk.

Lâtife Gazi Mustafa Kemal Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.196, 376. Ayrıca bkz. Ömer Çelebi, *Atatürk Kayseri'de*, Türk Tarih Kurumu, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1973, s.85. Eski yazı belge Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

KAYSERİ HASTANESİ'Nİ AÇIŞ KONUŞMASI*

(14 EKİM 1924)

14 Teşrinievvel 340 [14 Ekim 1924]

Bugün Gazi Paşa Hazretleri Hükümet Dairesi'ni, Kumandanlık, Halk Fırkası ve Ticaret Odası'nı ziyaret ettiler ve temeli 1300 [1884] tarihinde atılmış olan ve henüz tamamlanan memleket hastanesini açtılar. Reisicumhur Hazretleri hastanenin kapısındaki kırmızı beyaz kurdeleleri keserek açılış töreni yapmak için uzatılan makası eline aldıkları sırada hazır bulunanlardan biri Zeynelabidin namında bir zatın türbedarını işaret ederek: "Efendim, müsaade buyurursanız bir dua yapsın" dedi.

Reisicumhur Hazretleri "Hoca Efendi'nin dua yapmasına hacet yoktur. Cenabı âlem benim lisanımı da bilir, duayı ben yaparım" *buyurdular ve bu müessesenin Kayseri halkı için hakiki bir şifa merkezi olmasını temenni ederek burada çalışan ve çalışacak olan kıymetli Türk tabiplerinin mesailerinde muvaffak olacaklarını, bu suretle milletin sıhhat ve afiyetine esaslı hizmetler yaparak vicdani bir memnuniyet duyacaklarını, bu hizmetlerinin yalnız Kayseri halkıyla sınırlı olmadığını, bütün Türk milletinin pek muhtaç olduğu mukaddes bir hizmeti yapacaklarından tamamen emin bulunduklarını ve bundan halik ve hafızı beşeriyetin de*[1] *memnun olacağını beyan ettikten sonra kurdeleleri keserek içeriye girdiler.*

* *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1341 [1925], s.152-154. Ayrıca bkz. Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, c.1, Tarihi Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000, s.310-311. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 "İnsanlığın yaratıcısı ve koruyucusu olan Allah'ın da" anlamında. (Y.N.)

YOZGAT SEYAHATİNDE MEBUSLARA*

(16 EKİM 1924)

Yozgat, 16 (A.A.)

Reisicumhur Hazretleri 15.10.340'ta [1924] Kayseri'den hareketle yağmur dolayısıyla geç vakit Yozgat'a ulaştılar. Ve şehirden uzakta vali, kumandan ve arabalarla bekleyen bazı zevat ve hanımlar tarafından karşılandılar. Yozgat'tan ve civar köylerden Gazi Paşa Hazretleri'ni selamlamaya koşan binlerce halk yağmura rağmen şehrin girişinde beklemişlerdir. Gazi Hazretleri 16.10.40'ta [1924] Yozgat'ta kalarak hükümet ve belediyeyi ziyaret ettiler. Saat 10 evvelde beraberlerinde Yozgat mebusları Salih, Avni, Süleyman Sırrı, Hamdi ve Rauf ve Kılıç Ali Beyler ve maiyeti olduğu halde ikametgâhlarından çıkarak "Çok yaşasın Büyük Gazi'miz" temennileri ve samimi alkışları arasında yürüyerek hükümete gelmişlerdir. Hükümette üst seviyedeki memurlar ve muallimleri kabul ederek her birinden vazife ve faaliyetleri hakkında tafsilatlı malumat ve izahat almışlardır. Vilayetin kazalarında doktor olmadığı ve merkez hastanesinde yalnız bir operatör mevcut olduğu arz olununca Reisicumhur Hazretleri beraberlerinde bulunan mebuslara hitaben "İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerde doktorları milletin hayat ve sıhhatiyle alakadar etmek çarelerini bulmalıyız"[1] *buyurdular. Vilayetin dört yüz kilometreye ulaşan yollarının baştan başa tamire muhtaç bir halde bulunduğu ve yeniden yüz on kilometre yol inşasına mecburiyet olduğu ortaya çıkmış ve vilayet dahilinde sükun ve asayişin hüküm sürdüğü ve Evkaf'a ait emlakın ıslah ve tamirine teşebbüs edildiği memnuniyetle anlaşılmaktadır. Vilayet dahilindeki muhacirlerin ahvali nispeten iyi bulunmuştur. Muallimlerle muhtelif ders programları hakkında fikir alışverişinde bulunulmuştur. Reisicumhur Hazretleri vilayetin idaresinde gösterdikleri liyakatten ve verilen izahattan dolayı Vali Aziz Bey'e teşekkür etmişlerdir. Hükümetten ayrıldıkları sırada girişte mevki alan mektep talebesi tarafından milli neşideler okunmuş ve buketler takdim olunmuştur. Hükümetten*

* *Hâkimiyeti Miliye*, 17 Ekim 1924, Numara: 1249, s.2; *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1924, Numara: 160, s.3; *Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri*, 1341 [1925], s.155. Ayrıca bkz. Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, c.1, Tarihi Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000, s.311-312. ...*Sonbahar Seyahatleri*'ndeki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, diğerleri Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 ...*Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri*'nde Mustafa Kemal Paşa'nın sözleri şu şekilde yer almaktadır:

> "İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerdeki doktorları önce milletin hayatı ve sağlığı ile ilgilendirecek çareleri bulmalı, her ilde tam teşekküllü en az bir devlet hastanesi, her ilçe ve nahiyede en az bir tam donanımlı sağlık ocağı, her köyde bir hekim, ebe ve hastabakıcı bulunduracak şekilde sağlık teşkilatını hazırlamalıyız."

Bkz. aynı eser, s.312. (Y.N.)

belediye dairesini teşriflerinde güzergâhta bulunan halk ve esnaf cemaatleri tarafından samimi tezahüratta bulunulmuş ve yüz kadar kurban kesilmiştir. Gazi Hazretleri belediyede Halk Fırkası heyetleri, eşraf, tüccarlar ve muhtelif esnaf temsilcileriyle bir saatten fazla memleketin ihtiyacı hakkında hasbıhal eylemişlerdir. Herkes birlik halinde memleketin gelişmesi için şimendiferin Yozgat'tan geçirilmesi ve tüccarlar İş Bankası'nın bir şube açmasını rica etmişlerdir. Gazi Paşa Hazretleri şimendifer güzergâhını bir daha incelettireceğini ve altından kalkılamayacak müşkülat yoksa arzularının tatmin edileceğini ve olamadığı takdirde bir şube ile irtibat tesisi yönünün araştırılacağını vaat buyurdular. Belediyede Maden'den gelen heyeti de kabul buyurmuşlardır. Belediyede bulundukları müddet zarfında etrafına toplanan halk tarafından davul zurna çalmak suretiyle sevinç gösterisi yapılmış ve fasılalı toplar atılmıştır. Her yerde olduğu gibi Yozgat'ta hanımlar Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi Hazretleri'ni ziyaret etmişler ve ayrıca "Gazi Paşa bizim babamızdır, onu da ziyaret edeceğiz" demişlerdir. Gazi Paşa Hazretleri arzuları üzere hanımların ziyaretini Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi Hazretleri'yle beraber kabul etmişlerdir. Geceleyin halk tarafından fener alayı yapılmıştır.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.196, 376. Ayrıca bkz. Ömer Çelebi, *Atatürk Kayseri'de*, Türk Tarih Kurumu, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1973, s.85. Eski yazı belge Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

ERZURUM FELAKETZEDELERİNİ BARINDIRMAK HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(16 EKİM 1924)

Yozgat
16.10.340 [1924]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Kış mevsiminin gelip çatması münasebetiyle Erzurum zelzele felaketzedelerini mümkün sürat ile barındırmak ihmal edilemez bir zaruret olup, zaten sarf edilecek para iane akçesi ve bu ise Varidatı Umumiye'ye alınmamış olduğu ve iane akçesinden pazarlık suretiyle kereste satın alınması mümkün ve uygun bulunduğu ve Muvazenei Umumiye'ye dahil akçeden pazarlık suretiyle satın alımlar için Muvazenei Umumiye Kanunu'nun açık ve kesin hükmüne nazaran Heyeti Vekile'ce Meclis'ten mezuniyet teminine teşebbüs edilmesi belirtilen komisyon riyasetinin bu konudaki müracaatı üzerine Heyeti Vekile'nin 15 Teşrinievvel 340 [15 Ekim 1924] tarihli kararı uygundur, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-8-1, D: 56-1, F: 24'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Erol Şadi Erdinç ve Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ANKARALILARA*

(18 EKİM 1924)

Ankara elli gün kadar süren bir hasretten sonra çok bağlı olduğu, çok sevdiği sevgili Gazi'sine büyük Reis'ine kavuştu. [...] Dün bundan dolayı Ankara'yı baştan başa neşe bürümüştü. [...]

Reisicumhur Hazretleri ve eşleri Hanımefendi ve kendilerini bütün karşılayanlar takiben otomobilden inmişler ve kıtaları selamlayarak yaya olarak yürümeye başlamışlardır. Biraz daha aşağıda kız mektepleri hizasına gelince kız lisesinden iki hanım kız tarafından biri Reisicumhur Hazretleri'ne diğeri Lâtife Hanımefendi'ye iki buket takdim ve bir nutuk irat ve Reisicumhur Hazretleri ve Lâtife Hanımefendi hanım kızlara teşekkür eylemişlerdir. Reisicumhur Hazretleri bundan sonra iki sıra dizilen halkı selamlayarak ve hatırlarını sorarak belediye heyetinin bulunduğu tak önüne gelmişlerdir. Burada Ankara Valisi Şehremini Vekili Cemil Bey ile bütün Cemiyeti Umumiyei Belediye üyeleri ve Ankara eşrafı bulunuyordu ve takın üzerinde "Ankara şehri büyük kurtarıcısına hoş geldiniz der" cümlesi yazılmıştı. Evvela Ankara Valisi, Paşa Hazretleri'ni karşıladılar. Reisicumhur Hazretleri, Cemiyeti Umumiyei Belediye üyelerinin birer birer ellerini sıktılar. Bu esnada tak altında iki kurban kesildi ve Cemil Bey şu kısa nutku ile şehrin hissiyatına tercüman oldu.

[...]

Reisicumhur Hazretleri sevimli ve iltifatkâr bir çehre ile Cemil Bey'e karşılık olarak "Memleketin birçok yerlerini dolaştım, uzaklardan, sahillerden ve memleketimizin ortasından hepinize selamlar getirdim. Gösterilen teveccüh ve muhabbetten doğan memnuniyetimi ve selamımı halka tebliğ ediniz" *buyurdular.*

* *Hâkimiyeti Milliye,* 19 Ekim 1924, Numara: 1250, s.1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928),* c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.197-198; Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938),* c.1, Tarihi Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000, s.313. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ANADOLU SEYAHATLERİ HAKKINDA *CUMHURİYET* GAZETESİ MUHABİRİNE DEMEÇ*

(19 EKİM 1924)

Ankara, 19 Teşrinievvel [19 Ekim] (Özel muhabirimizden)

Muhterem Reisicumhur'umuzun 29 Ağustos tarihinden beri tam 50 gün devam eden Anadolu seyahatleri bugün için nihayet buldu.

Birtakım tatlı ve acı hadiselerle dolu olan ve devletin tarihçesi itibariyle ehemmiyeti aşikâr olan bu müddet zarfında Gazi'miz o hadiselere bizzat temas etmişler ve bilfiil alakadar olmuşlardır. Dolayısıyla intibalarını öğrenmek, Cumhuriyet muhabiri için bir vazife idi. İlk fırsattan istifade ederek bu vazifeyi yerine getirdim. Lütfen kabul buyurulan istirhamım üzerine vuku bulan mülakatı aşağıda kaydediyorum.

-Muhterem Paşa Hazretleri seyahatinizin intibalarını lütfeder misiniz?

-Bunu ikiye ayırmak lazımdır: Genel şeklinden hasıl ettiğim intiba ve hadiselerden aldığım intibalar. Umumi kanaatim şudur ki, temelleri kuvvetli bir fikir birliğinden meydana gelen bir vatanda seyahat ettim. Bu birlik, cumhuriyet fikrinden başka bir şey değildir. Hadiselere ait intibalara gelince, bunlar da mahiyetleri itibariyledir. Vatan çocuklarının her ferdinde her zümre ve mesleğinde derhal hissolunan hararetli bir ses ve ilerleme heyecanı var. Memleketin sahilleri ve iç tarafları maddi, manevi ve fikri bir faaliyet humması içindedir. Sahillerimizdeki samimi gayreti İç Anadolu'nun en kenar köşesinde dahi aynen gördüm. Vatanın her parçası istisnasız Türk tarihinin maddi ve kati dayanaklarıdır. Ziyaret ettiğim yerlerin ve bu yerlerdeki kardeşlerin hepsinden ayrı ayrı bahsetmek uzun olur. Her merhalenin her ufku bana aynı sevinç ve saadeti verdi.

Katiyetle bir daha gördüm ki, ilerlemeyi, yükselmeyi ve asrın icaplarını seven ve talep eden güzide bir halkımız vardır. Türk'e olumlu ve iyi bir şeyi veriniz, bunu reddetmesi ihtimali yoktur. Fakat düne kadar ona olumsuz ve ezici şeyler verdikten sonra, bunun neticelerinden yine onu kabahatli görmek haksızdır, haksızlıktır.

Halkın karanlığı aşmak ve refaha ve iyiliğe varmak arzusu el ile tutulacak kadar barizdir. Cumhuriyet'in eli bu arzuyu tutmuştur. Ve dolayısıyla tarihin daima takdis ettiği halkı istediği gayeye ulaştıracaktır.

* *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1924, Numara: 163, s.1. Ayrıca bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.229; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.198. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

Kısa bir müddet içinde ancak bunları söylemek mümkündür. Memnunum, bu seyahatten en azami, en kalbi derecede memnunum. Mazideki kanaatlerimin kuvvetini kat kat takviye ederek döndüm.

Muhterem Gazi, Heyeti Vekile'ye gideceklerdi. Müsaadelerini aldım ve lütuflarına karşı teşekkürler arz edip ayrıldım.

Nüshet

ANATOLE FRANCE'IN ÖLÜMÜ ÜZERİNE FRANSA CUMHURBAŞKANI GASTON DOUMERGUE'E TAZİYE*

(19 EKİM 1924)

Reisicumhur'umuzun Fransız Reisicumhuru'na Anatol Frans'ın[1] *vefatı münasebetiyle çektikleri taziye telgrafı:*

Büyük Anatol Frans'ın kaybıyla Fransız fikir ve edebiyat âlemini pek üzen matem haberini dün Ankara'ya dönüşümde büyük bir üzüntüyle aldım. Zatıâlilerine Türk hükümet ve milletinin en hassas taziyetlerini takdim ederim. Fransız milletinin hüznüne iştirak eder ve Madam Frans'ın kederi huzurunda hürmetle eğilirim.

19 Teşrinievvel 340 [19 Ekim 1924]

Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Ekim 1924, Numara: 1254. s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.151. Eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Anatole France. (Y.N.)

ALİ HAYDAR MİTHAT VE DOKTOR HÜSEYİN SUAT BEYLERİN TELGRAFLARI HAKKINDA MATBUATA*

(19 EKİM 1924)[1]

Ali Haydar Mithat[2] ve Hüseyin Suat[3] Beylerin Dahiliye Vekâleti'ne çekmiş oldukları telgrafa Reisicumhur Hazretleri'nin verdikleri cevap dünkü nüshamızda her-nasılsa noksan çıkmış olduğundan, bugün söz konusu telgrafnamenin tamamını aşağıya alıyoruz:

Ali Haydar Mithat ve Doktor Hüseyin Suat namındaki zatların kendileri selamlanmadıklarından dolayı,[4] Şehremini'nin[5] halk namına olan telgrafnamesine iştirak etmediklerini, Dahiliye Vekâleti'ne telgrafname ile bildirdiklerinden haberdar oldum. İstanbul'dan geçerken, bindiğim gemi, usulü dairesinde İstanbul'un muhterem halkını selamlamıştır. Eğer, ayrıca Ali Haydar Mithat ve Hüseyin Suat namındaki zatları selamlamamış ise, adı geçenlerin esasen selamlanmaya layık bulunmamalarından ileri gelmiş bulunacaktır.[6]

* *Tanin*, 20 Ekim 1924, Numara: 726, s. 1. Ayrıca bkz. Ali Haydar Mithat, *Hatıralarım 1872-1946*, Akçit Yayını, İstanbul, 1946, s.357. *Tanin*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur. Ali Haydar Mithat, *Hatıralarım 1872-1946*'da telgrafa şu açıklamayla yer verilmektedir:

> "... Doktor Emin Bey'in şehremini sıfatıyla Reisicumhur'un İstanbul'dan geçmesi dolayısıyla İstanbul halkının hasıl ettiği sevinç ve şükranı halk namına bir telgrafla Ankara'ya arz ve tebliğ ettiği sırada, ben de samimi bir hissiyat ile Dahiliye Vekili Recep Bey'e şu telgrafı çektim:
>
> 'Dahiliye Vekili Recep Beyefendi'ye
>
> Bugün İstanbul ahalisi namına Şehremini tarafından çekilen telgrafa ben iştirak etmiyorum. Çünkü Reisicumhur Hazretleri şehrin önünden geçerken halkını selamlamamıştır.
>
> Ali Haydar Mithat'
>
> Doktor Hüseyin Suat Bey de fikrime iştirak ederek, aynı mealde ayrıca bir telgraf da o çekmişti. İstanbul matbuatı söz konusu telgraflardan derhal haberdar olarak, telgrafın metinlerini aynen gazetelerde yayımladılar. Birkaç gün sonra cevap olmak üzere Ankara'dan gelen bir telgrafta şöyle denmekteydi: 'Dahiliye Vekili Recep Bey tarafından Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa'ya arz olunan Ali Haydar Mithat ve Hüseyin Suat Beylerin çektikleri telgraflardan fevkalade üzüldüklerinden, matbuatta yayımlanmak üzere aşağıdaki tebligat yapılmıştır:'"

Bkz. *age*, s.356-357. (Y.N.)

1 *Tanin*'de telgrafın tarihi yer almamaktadır. 19 Ekim 1924, telgrafın *Tanin*'de ilk olarak yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

2 Mithat Paşa'nın oğlu. (Y.N.)

3 Hüseyin Suat Yalçın. (Y.N.)

4 *Hatıralarım 1872-1946*'da "kendilerini selâmlamadığımdan dolayı". (Y.N.)

5 Şehremini: Belediye reisi. (Y.N.)

6 *Hatıralarım 1872-1946*'da "ileri gelmiştir". (Y.N.)

ZİYA GÖKALP'E*

(21 EKİM 1924)

Ankara
21.10.1340 [1924]

Pangaltı'da Rıfat Beyefendi'ye

İstanbul-Beyoğlu'nda Fransız Hastanesi'nde Türk Mütefekkir Muhterem Ziya Gökalp Beyefendi'ye

Rahatsızlığınızdan çok üzüntüyle haberdar oldum. Sıhhat ve afiyetiniz haberi memleketçe beklenmektedir. Süratle iyileşmeniz için Avrupa'da tedavinize ihtiyaç varsa icap eden her şeyin tahsisine kefilim. Cevabınızın teferruatıyla bildirilmesini bekliyorum. Sıhhatiniz ve tedavi mahalliniz hakkında bildiriminizi bekler en muhabbetkâr selamlarımı beyan ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Atatürk Arşivi, A: IV-1, D: 49, F: 21-15'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: Mehmet Önder, "Ziya Gökalp ve Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 1987, c.3, Sayı 9, s.626. Ayrıca bkz. Mehmet Önder, *Atatürk Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.54, 64; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.151. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Cevdet Geçkili tarafından okunmuştur.
Ziya Gökalp adına gelen cevabi telgraf, Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Atatürk Arşivi, D: 49, F: 14'ten aktaran *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*'nde şu şekilde yer almaktadır:

"İstanbul, 22.10.1340

Ankara'da Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Ölüm yatağında bulunan Ziya Gökalp Bey'e devletlilerinin telgrafını okuduk. Çok mütehassis oldu. İçinde minnet okunan ve günlerden beri gülmeyen gözlerinde bir minnet şulesi parıldadı. Bize aynen şu cümleleri yazdırdı: 'Teşekkürlerimi yazınız. Ölürken beni hatırladığı için minnettarım. Gazi Paşa ve Lâtife Hanım'a ithafen yazdığım *Türk Medeniyeti Tarihi* eserimi bastıramadan ölüyorum. Çocuklarıma babalık vazifemi yapamadım. Onları milletime ve kurtarıcımıza bırakıyorum' dedi ve sözünü bitiremedi. O dakikadan beri muntazam söz söylemediği için son vasiyeti hükmünde olan bu ifadesini, hakkında gösterilen samimi alakadan cesaret alarak kurtarıcımıza arzı vicdan borcu bildik. Kendisi ümitsiz hastadır. Ailesi fakirlik içinde perişandır. Memleketin büyük bir dâhisinin yokluk içinde hayata veda ederken kendisine milletin borçlu olduğu son vazifeyi yerine getirmek hususunda devletlilerinin yol göstermesini ve sahip çıkmasını istirham ederiz, Efendim.

Halim Sabit M. Zekeriya"

Bkz. *age*, s.627. Ziya Gökalp, bu telgraftan birkaç gün sonra, 25 Ekim 1924 sabahı saat 5'te, 49 yaşında öldü. Mustafa Kemal Paşa'nın Ziya Gökalp'in eşi Vecihe Hanım'a yazdığı taziye telgrafı için bkz. elinizdeki ciltte, s.106. (Y.N.)

FRANSA CUMHURBAŞKANI GASTON DOUMERGUE'E*

(21 EKİM 1924)

Dün, Fransız Reisicumhuru Mösyö Dömerg[1] *Cenaplarıyla Reisicumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri arasında gayet dostane mektuplar teati edildiğini yazmıştık. Bugün bu mektupların tercümelerini aynen arz ediyoruz.*

[...]

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri de dünkü tayyareyle şu mektubu göndermiştir:

Reis Efendi,

Fransa ve Türkiye hükümet merkezleri arasında hava ulaşımı tesisi vesilesiyle gönderilen mektubu almakla övünç duyarım. Bu hayırlı hadisenin gerektirdiği nezaket eserinden pek mütehassis oldum. Zatı asilanelerinin fikrine iştirak eyler ve memleketlerimizi yekdiğerine bağlayan münasebetlerin daha ziyade kuvvetlenmesini görmek hususunda en samimi temennilerimi arz ederim.

Fransa'nın ümran ve refahı ve değerli Reisinin şahsi saadeti için aynı samimiyet derecesiyle sıcak temennilerde bulunmaktayım. Yüksek ihtiramlarımı zatı asilanelerine arz ve tebliğ için bunu güzel bir vesile kabul eyledim.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Ekim 1924, Numara: 1254, s.1; *Vakit*, 23 Ekim 1924, Numara: 2450, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.517. Eski yazı metinler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Gaston Doumergue. (Y.N.)

LEHİSTAN'IN FELAKETZEDELERE YARDIMI HAKKINDA HARİCİYE VEKÂLETİ'NE*

(21 EKİM 1924)

No: 6/781 Ankara, 21.10.1340 [1924]

19 Teşrinievvel 1340 [19 Ekim 1924] tarih ve Umuru Siyasiye Müdüriyeti Umumiyesi 20486/134 numaralı tezkerei devletleri cevabıdır.

Erzurum müthiş afetinden dolayı Lehistan[1] Cumhuriyeti Reisi ile hükümeti namına ifade olunan taziyetkârane hissiyattan ve afetzedelere yirmi bin Frank tahsis ve hediye edilmesinden dolayı, Lehistan Reisicumhuru'na, sefir vasıtasıyla en samimi teşekkürlerimin tebliğine aracı olunmasını rica ederim, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 1/3'ten aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.425.

1 Polonya. (Y.N.)

KARS BELEDİYE REİSİ İBRAHİM BEY'E*

(23 EKİM 1924)

Çıkış Yeri: Ankara
Numarası: 8391
Tarihi: 23.10

Kars Belediye Reisi İbrahim Bey'e

C. Orada bulunduğum zamanı daima sevinçle yâd edeceğim. Kars'ın muhterem halkına, gösterdikleri samimi hissiyattan dolayı teşekkür ve selamlarımın tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: F. Kırzıoğlu, *Milli Mücadelede Kars ve Atatürk İle İlgili Belgeler*, s.164. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

ZİYA GÖKALP'İN EŞİ VECİHE HANIM'A TAZİYE*

(26 EKİM 1924)

Çıkış Yeri: Ankara
Numarası: 9037
Tarih: 26.10.340 [1924]

İstanbul Vilayeti Vasıtasıyla
Ziya Gökalp Bey'in Eşi Hanımefendi'ye

Muhterem eşiniz Ziya Gökalp Bey'in bütün Türk âlemi için pek acı bir kayıp teşkil eden ebedi yokluğundan doğan taziyetkârane hissiyatımı ve Türk milletinin samimi ve kalbi üzüntüsünü zatı ismetanelerine arz eder ve Türk millet ve hükümetinin bu büyük mütefekkirin ailesi hakkındaki müşfikane hissiyatını temin ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Atatürk Arşivi, A: IV-1, D: 49, F: 21-3'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: Mehmet Önder, "Ziya Gökalp ve Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Temmuz 1987, c.3, Sayı: 9, s.628-629. Ayrıca bkz. *Tanin*, 27 Ekim 1924, Numara: 283, s.4; Ali Nüzhet, *Ziya Gökalp'in Hayatı ve Malta Mektupları*, İstanbul, 1931, s.185; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*. Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.152. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*'ndeki eski yazı belge Servet Bayoğlu, *Tanin*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

MECLİS'İN TATİL DEVRESİNDE BOŞALAN VEKİLLİKLERE SEÇİLEN ZEVAT HAKKINDA TEZKERE*

(27 EKİM 1924)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
6/815

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Yüce Meclis'in toplantı halinde olmadığı esnada istifa eden Kütahya Mebusu Ferid Bey'in yerine Dahiliye Vekâleti'ne 31 Mayıs 1340 [1924] tarihinde Kütahya Mebusu Recep ve aynı şekilde istifa eden İzmir Mebusu Mahmut Celal Bey'in yerine Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'ne 7 Temmuz 1340 [1924] tarihinde Bursa Mebusu Refet ve Aydın Mebusu Zekâi Bey'in Londra Elçiliği'ne tayini dolayısıyla boşalan Ziraat Vekâleti'ne de 30 Ağustos 1340 [1924] tarihinde Menteşe Mebusu Şükrü Kaya Beyler Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 44. maddesi icabınca Başvekil tarafından seçilmiş ve vaki olan seçim tarafımdan tasdik edilerek memuriyetleri icra kılınmıştır.

Keyfiyeti yüce Meclis'e arz eylerim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2. c.9, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.55. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Ekim 1924, Numara: 1258, s.1. Eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın bu tezkeresi. Büyük Millet Meclisi'nin 27 Ekim 1924 günü öğleden sonra saat 2.50'de açılan ve riyasetini İsmet Bey'in yaptığı 48. toplantı 2. celsesinde okunmuştur. (Y.N.)

TÜRK MİLLETİ HAKKINDA MEBUSLARLA SOHBET*

(28/29 EKİM 1924)

Ankara, 29 (Başyazarımızdan) - Gazi Paşa'nın mebuslara çekmekte olduğu ziyafetlerden sonuncusunda Kastamonu Mebusu Ali Rıza, İzmir mebuslarından Rahmi, Mahmut Esat, Ankara Mebusu Şakir, Ardahan Mebusu Talat, Çorum Mebusu Ferit Beylerle Konya mebuslarından bazıları hazır bulunmuşlardır. Ziyafetten sonra şamimi hasbıhal on iki saat devam etmiştir. Gazi Paşa söz arasında muhtelif eserlerden bahsetmişler ve bazı yerlerini okumuşlardır. Ziyafette hazır bulunan mebuslardan biri beş sene evvel verilen meclisi mebusan[1] *ziyafetinde Gazi Paşa tarafından irat edilen nutuktan şu sözleri hatırlatmıştır:* "Türk milletinin istibdat ve tahakkümle idare edilebileceğini zannedenler, Türkü ve Türk tarihini bilmeyenler ve anlamayanlardır." *Gazi Paşa, beş sene evvel söylemiş olduğu bu sözleri hatırlamış ve hararetle teyit ettikten sonra şu beyanatta bulunmuşlardır:*

-Evet yine tekrar ediyorum, böyledir. Türk milletini demokrasiden başka bir şekille idare imkânı yoktur. Harabelerin içinde Türk köylüsüne rast geldim. Zelzelenin zararlarından ben teselli edeceğime, onlar beni teselli ettiler.

Milletin maddi mahrumiyetleri çoktur. Fakat efendiliği ezelden beri benimsemiştir. Efendiliği benimsemek ona her yeniliği yaptıracaktır. Türk halkı mutaassıp değildir. Her yeniliğe kabiliyetlidir. Muhtelif tarih devirlerinde buna mâni olanlar, fuzuli âlim kisvesine bürünenler, "İyi şey ama halkın efkârı tahammül eder mi" diyorlardı. Eder efendi eder. Sen halka iftira ediyorsun.

Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle merasimde muhalif mebusların tamamen hazır bulunması nazarı dikkati çekmiştir. Genel olarak tebrikler ve temenniler teati edilmiştir. Yalnız geldi geleli grip ve sıtmadan mustarip bulunan Refet Paşa bu merasimde hazır bulunamamıştır.

* *Vatan*, 31 Ekim 1924, Numara: 558, s.1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.198-199. *Vatan*'daki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Burada kastedilen, Büyük Millet Meclisi olmalı. (Y.N.)

CUMHURİYET'İN YILDÖNÜMÜ ÜZERİNE *VAKİT*'E DEMEÇ*

(29 EKİM 1924)

Ankara, Cumhuriyet'in yıldönümü bayramı içinde mutluluk ve sevinçle çalkalanırken, muhabirimiz bu mesut günün yıldönümünde Reisicumhur Hazretleri'nin intiba, his ve fikirlerini öğrenmek istemiş ve Büyük Millet Meclisi'nin Riyaseticumhur Salonu'nda kabule mazhar olmuştur. Reisicumhur Hazretleri, muhabirimizin muhtelif sorularına karşılık aşağıdaki cevaplarını Vakit'e lütuf buyurmuşlardır. Telgrafla aldığımız bu mülakata aynen yer veriyoruz:

Türk milletinin tabiat ve şiarına en uygun olan idare cumhuriyet idaresidir. Bir senelik hayat bu hakikati bütün açıklığıyla ispat etmiştir. Türk milleti hâkimiyetini en kapsamlı surette tecelli ettiren yeni idareye kavuşuncaya kadar daima mevcut siyasi müesseselere yabancı kalmıştır. Bunda ne kadar haklı olduğunu anlamamış kimse yoktur, zannederim. Çünkü mazinin müesseseleri, başından nihayete kadar milletin başında yumruk tutan bir sürü müstebitler kadrosundan başka bir şey değildir.

Cumhuriyet'in ilk senesi beklediğimiz feyzi tamamen vermiş midir? Memleket o kadar harap, millet o kadar yıpranmış bir hale getirilmiştir ki, uzun bir mazinin açtığı bu gedikleri bir sene kadar kısa bir zamanda Cumhuriyet idaresinin dahi tamamen kapatabilmesine elbette imkân olamazdı. Fakat Cumhuriyet'in feyizleri bütün memleketin ufuklarında her kalbe[1] kuvvetli ümitler verebilecek kadar nurludur. Bunu memleketin en kuytu köşelerinde dahi kolaylıkla görmek mümkündür.

Mefkûreyi beyninde daima canlı bulunduranların attığı kuvvetli ve maddi adımlar esersiz kalmamıştır. Fakat her adımı kısa ve yetersiz görmek, her an daha uzun ve art arda esaslı adımlarla ileriye yürümek bütün vatandaşlarca esas meslek sayıldıkça israf olunan uzun asırların zayiatını nispeten az zamanda telafi mümkün olacağı kanaatindeyim.

Bugün gelen Vakit'te irticai bazı eğilimleri memnun edebilecek ve ümitlendirebilecek hareketler karşısında hükümetin ciddi davranacağını tahmin eden bir telgraf vardır. İrticai eğilimler denilmekle galiba Cumhuriyet idaresinden başka bir idareye

* *Vakit*, 31 Ekim 1924, Numara: 2457, s.1. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.199-200; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, Ankara, 1954, s.74-76. *Vakit*'teki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 *Vakit*'teki "her kalbe" sözcükleri *Başöğretmen Atatürk* ve *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*'te yanlışlıkla "herbalde" şeklinde okunmuş. (Y.N.)

dönmek değil, fakat o türden idarelerde rol oynayan ve din perdesine bürünen yalancıları ümide düşürecek bazı politikacılar kastolunuyor. Bu irtica sözleri hakkındaki devletlilerinin görüşünü rica edebilir miyim?

Türkiye'de esasen mürteci yoktu ve yoktur; vehim vardı, vesvese vardı. Cumhuriyet'in ilanı ve onun zaruri icaplarından olan lüzumsuz müesseselerin lağvı üzerine herkesin açıklıkla gördüğü manzara, o vehim ve vesvese sahipleri için de gönül ferahlığına sebep olmuştur.

Bundan sonra yalnız bir şey hatıra gelebilir. O da, bazı adi politikacıların, hasis menfaatperestlerin o vehim ve hayali uyandırmaya çalışması, o yüzden hırs ve menfaat tatmini düşüncesinden ibarettir.

Temin ederim ki, bütün mevcudiyetimle temin ederim ki, bu gibiler, her ne şekil, suret ve vesileyle olursa olsun, mevcudiyetlerini hissettirdikleri gün, Türk milletinin amansız kahrına hedef olmaktan kurtulamayacaklardır.

Artık Türkiye din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir. Bu gibi oyuncular varsa, kendilerine başka taraflarda sahne arasınlar.

Mazinin gafletleri, paslı ataletleri, Türkiye halkının beyninden silinmiş olduğundan şüphe ve tereddüde mahal yoktur. Ulaştığımız mesut vaziyetten bir adım geriye gitmek, kimsenin söz konusu etmeye dahi salahiyettar olmadığı kati bir hakikattir.

Türkiye'de cumhuriyet vardır ve cumhuriyetperverler vardır. Bu mukaddes mevcudiyetleri tahrip edici unsurlar artık Türkiye havasını zehirlenmeden teneffüs edemezler.

Reisicumhur'umuza İstanbul'un özlemi ne kadar derin olacağına şüphesiz vâkıf bulunuyorsunuz; yabancı işgalleri en şiddetli bir zulüm ve yolsuzluk ile devam ederken bile İstanbul, asil İstanbul, Gazi Paşa Hazretleri'nin işaret buyurdukları noktaya bağlı kaldı. İstanbul, dehanızın kurtardığı yurtlardan biridir ki, Türkün bütün güzel kudretine orada misaller bulabiliriz. Gazi Paşa'mızın İstanbul'u ziyaret imkânı hasıl olduğu zamanlarda bu şereften mahrum kalışı, her ne olursa olsun[1] *İstanbul'u dolduran sevenlerinizi şüphesiz mahzun etmiştir. İstanbul Cemiyeti Umumiyei Belediyesi de son toplantısında bunu arza karar verdi. Bu karar belki yeni bir şey de değildir. Dumlupınar'a gelen heyet reisi demişti ki, o da ancak Afyonkarahisar Mebusu Ali Bey'in aracılığıyla orada hazır bulunduklarını arza fırsat bulabilmişlerdi. İstanbul'un bu samimi özlemini tatmine inayet buyurmaz mısınız?*

Dumlupınar'a gelen heyetin herhangi bir davetini öğrenmiş değilim. Her halde İstanbul'a gelmemiş, gelememişsem, mutlaka henüz o ziyareti erteleyecek ciddi sebepler ve meşguliyetler olduğunu kabul etmek lazımdır. İstanbul'a mutlaka gideceğim. Yalnız oraya ziyaretimin, oradaki huzurumun İstanbul için faydalı olabileceği bir zamanı seçmek istiyorum. Maksadı yalnız bir ziyaretle sınırlı olarak değerlendirseydim, onu her vakit temin mümkün olabilirdi. Tasavvur ettiğim zaman uzak olmayacaktır.

1 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III*'te "sebebi her ne olursa olsun". (Y.N.)

CUMHURİYET'İN İLANININ BİRİNCİ YILDÖNÜMÜNDE İSTANBUL HALKINA TEŞEKKÜR*

(30 EKİM 1924)

Ankara, 30 (AA) - Cumhuriyet'in ilanı gününün birinci yıldönümü münasebetiyle memleketin her tarafından belediye ve Halk Fırkası heyetleri, üst seviyedeki memurlar ve kumandanlarla cemiyetler ve müesseseler vesair zevattan Reisicumhur Hazretleri'ne binlerce samimi tebrik telgrafları gelmiş ve Paşa Hazretleri de her birine ayrı ayrı cevap vermişlerdir. Bunların birkaçını aşağıya alıyoruz:

[...]

İstanbul Şehremaneti'ne

C. Cumhuriyet'in ilan edildiği büyük günün birinci yıldönümünü tebrik vesilesiyle muhterem İstanbul halkı namına ifade olunan samimane hissiyata teşekkürler takdim eylerim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Son Telgraf*, 31 Ekim 1924, Numara [illegible]; *Açıksöz*, 1 Kasım 1924, Numara: 1208, s.1; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Kasım 1924, Numara: 1261, s.2. Ayrıca bkz. Mehmet Emin Elmacı, "Osmanlı Başkentinde Cumhuriyet'in İlk Yıldönümü", *Toplumsal Tarih*, Eylül 1998, sayı 58, s.17. *Son Telgraf*'taki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, *Açıksöz*'deki Hüseyin Gültekin, *Hâkimiyeti Milliye*'deki Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

İSTANBUL ŞEHREMANETİ'NE TEŞEKKÜR*

(30 EKİM 1924)

İstanbul Şehremaneti'ne

Ankara, 30 - C. İstanbul şehrinin en seçkin bir caddesine ismimi vermek ve birinci kısmının açılış törenini Cumhuriyet'imizin birinci yıldönümüne rastlayan bir günde icra etmek suretiyle hakkımda gösterilen büyük kadirşinaslığa teşekkür ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet,* 1 Kasım 1924. Numara: 174, s.2; *Açıksöz.* 1 Kasım 1924. Numara: 1208, s.1; *Hâkimiyeti Milliye,* 2 Kasım 1924, Numara: 1261, s.2. Ayrıca bkz. Mehmet Emin Elmacı, "Osmanlı Başkentinde Cumhuriyet'in İlk Yıldönümü", *Toplumsal Tarih,* Eylül 1998, Sayı: 58, s.18. *Açıksöz*'deki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, diğerleri Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

İSTANBUL'DA DARÜLFÜNUN EMİNİ İSMAYIL HAKKI BEY'E*

(30 EKİM 1924)

İstanbul'da Darülfünun Emini İsmayıl Hakkı Beyefendi'ye

C. Türk Cumhuriyeti'nin ilanının yıldönümünü tebrik münasebetiyle mensubiyetiyle iftihar ettiğim Darülfünunumuzun gösterdiği samimi hissiyattan kaynaklanan teşekkürlerimi takdim ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet,* 1 Kasım 1924, Numara: 174, s.2; *Vakit,* 1 Kasım 1924, Numara: 2458, s.2; *Tanin,* 1 Kasım 1924, Numara: 737, s.2; *Açıksöz,* 1 Kasım 1924, Numara: 1208, s.1; *Hâkimiyeti Milliye,* 2 Kasım 1924, Numara: 1261, s.2. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928),* c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.200. *Açıksöz*'deki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, diğerleri Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

TÜRK MÜRETTİBİN CEMİYETİ REİSİ HAYRİ BEY'E TEŞEKKÜR*

(30 EKİM 1924)

İstanbul'da Türk Mürettibin Cemiyeti Reisi Hayri Bey'e

Cumhuriyet'in ilanının yıldönümünü tebrik münasebetiyle ifade olunan hissiyata teşekkür ederim, Efendim.

Reisicumhur Gazi
Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1924, Numara: 174, s.2; *Vakit*, 1 Kasım 1924, Numara: 2458, s.2. Eski yazı metinler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

MEBUSLUKTAN İSTİFA ETMELERİ İÇİN KUMANDANLARA*

(30 EKİM 1924)

Şifre makine başındadır.

3. Ordu Müfettişi Cevat Paşa Hazretleri'ne
1. Kolordu Kumandanı İzzettin Paşa Hazretleri'ne
2. Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşa Hazretleri'ne
3. Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa Hazretleri'ne
5. Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa Hazretleri'ne
7. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Paşa Hazretleri'ne

1. Bana olan itimat ve muhabbetinize dayanarak gördüğüm ciddi lüzum üzerine derhal istifanamenizi telgrafla Meclis Riyaseti'ne bildirmenizi teklif ederim. Mühim olan askeri vazifenize kayıtsız şartsız mevcudiyet hasretmek sebebi, kayda değerdir.

2. Erkânıharbiyei Umumiye Reisi Müşir Fevzi Paşa Hazretleri aynı lüzumdan dolayı teklifim üzerine istifanamesini vermiştir.

3. 3. Ordu Müfettişi Cevat, 1. Kolordu İzzettin, 2. Kolordu Ali Hikmet, 3. Kolordu Şükrü Naili, 5. Kolordu Fahrettin, 7. Kolordu Cafer Tayyar Paşalar Hazretlerine yazılmıştır.

4. Telgraf başında keyfiyetten haberdar etmenizi bekliyorum.

30.10.1924

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Gazi Mustafa Kemal Tarafından, *Nutuk*, c.2, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.307; Kemal Atatürk, *Nutuk*, c.2, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1969, s.857.

MEBUSLUKTAN İSTİFA ETMELERİ İÇİN 3. ORDU MÜFETTİŞİ CEVAT PAŞA'YA 7. KOLORDU KUMANDANI CAFER TAYYAR PAŞA'YA*

(31 EKİM 1924)

Makine başında şifre 31.10.1924

3. Ordu Müfettişi Cevat Paşa Hazretleri'ne
7. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Paşa Hazretleri'ne

Kumandanların mebus bulunmalarının orduda ve kumanda hususunda talep olunan disiplin ile uzlaşmaz olduğuna kanaat hasıl olmuştur. 1. ve 2. Ordu Müfettişlerinin vazifelerinden istifa ederek Meclis'e dönmekle orduları münasip görülmeyen bir zamanda başsız bırakmış olmaları bu görüşü teyit eder. Seçim daireniz halkı ordunun disiplininin selameti için vereceğiniz karardan elbette memnun olur. Önceki bildirimime nazaran kararınızın bildirilmesini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Gazi Mustafa Kemal Tarafından, *Nutuk*, c.2, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.309; Kemal Atatürk, *Nutuk*, c.2, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1969, s.859.

1. VE 2. ORDU MÜFETTİŞLİKLERİNDEN BİRİNE TAYİNİ HAKKINDA 5. KOLORDU KUMANDANI FAHRETTİN PAŞA'YA*

(31 EKİM 1924)

Makine başında zata mahsustur 31.10.340 [1924]

5. Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa Hazretleri'ne

Boşalan 1. ve 2. Ordu Müfettişliklerinden birine tayininiz kararlaştırılmıştır. Hususi ahvalinize göre hangisini tercih buyurursanız, makine başında cevabınızı rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul, 1970, s.381.

MÜLGA ŞÛRAYI DEVLET TANZİMAT DAİRESİ ÜYELERİNDEN YAZAR RECEP BEY'E*

(31 EKİM 1924)

Çıkış Yeri: Ankara
Numarası: 10336
Tarih: 31.10.40 [1924]

Göztepe Mülga Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesi Üyelerinden
Yazar Recep Bey'e

Cumhuriyet'in ilanının yıldönümünü tebrik münasebetiyle ifade olunan hissiyata teşekkür ederim, Efendim.

Reisicumhur
Mustafa Kemal

* Aslı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi Müdürlükleri Arşivi, Envanter No: 302'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Aynı telgrafın "İstanbul Milli Mecmua Müdürü Mehmet Mesih Bey'e" gönderilen örneği için bkz. *Millî Mecmua*, 5 Kasım 1924, Numara: 24, s.374; "Edirne Valisi Abdullah Sabri Beyefendi'ye" gönderilen örneği için bkz. *Paşaeli*, 6 Kasım 1924, Numara: 169, s. l. *Paşaeli*'ndeki eski yazı metin Kemal Şenoğlu, diğerleri Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
2. SEÇİM DEVRESİ 2. TOPLANTI YILINI AÇIŞ KONUŞMASI*

(1 KASIM 1924)

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri: Celseyi açıyorum.

Büyük Millet Meclisi'nin muhterem üyeleri!

Büyük Millet Meclisi'nin altıncı faaliyet senesine dahil oluyoruz. Değerli üyeleri hürmetle selamlarım. *(Teşekkür ederiz sesleri.)* Halk idaresinin engellerden tasfiyesi için yüce Meclis'in koyduğu kanunlar, şimdiye kadar tamamen ve büyük bir muvaffakiyetle tatbik olunmuştur.

Asırlardan beri devamlı olarak, terakki yolunda ilerlemekte bulunan medeni milletlerden Türkiye'yi alıkoymuş olan engellerin ortadan kalktığını Türk milleti büyük bir sevinçle idrak eyledi. *(Bravo sesleri.)*

Hepimizin, halkın en tenha tabakaları içinde dahi, bizzat gözlem ve temasımızla tezahür eden bu hakikat, Cumhuriyet yolundaki kazanımların ufak veya büyük herhangi bir engele karşı milletimiz tarafından mutlaka müdafaa olunacağına en ikna edici delildir. *(Bravo sesleri.)*

Kazanımların muhafazası şüphesiz dursun, Türk milletinin eğilimi ve kati kararı, Cumhuriyet, medeniyet ve terakki yolunda durmadan korkusuzca ilerlemektir. *(Alkışlar.)*

Efendiler! Geçen toplantı senesi zarfında memleketin dahili ahvalini özet olarak ifade etmek için, diyebiliriz ki, genel ahval, tabii ve istikrarlı olarak devam etmiştir. Cumhuriyet'in emniyet ve asayişin muhafazasına verdiği ehemmiyet memleketin her tarafında herkes tarafından hissolunmuş ve devamlı olarak artmakta bulunan semereleri, halkın huzurunu temin eden dereceyi bulmuştur. Gerçi Hakkâri vilayetimiz dahilinde bazı Nasturi eşkıyasının işlediği ağır suçlar özel tedbirleri gerektirmiş ise de, hadise, halkın emniyetinin ve Cumhuriyet haysiyetinin talep ettiği bir sürat ve katiyetle hallolunmuştur. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Efendiler! Erzurum ve Kars vilayetlerimizin bazı kısımlarında vuku bulan zelzele, ne yazık ki birçok zayiata sebep oldu; fakat felaketzede halkın bizzat sahip olduğu kuvvet, bütün milletin gösterdiği alaka ve şefkat ve Cumhuriyet hükümetinin bütün vasıtaları kullanarak aldığı tedbirler, felaket izlerini hafifletmiştir.

* *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, c.10, TBMM Matbaası, 1340 [1924] Ankara, s.1-5; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.10, TBMM Matbaası, 1975, s.2-4. Bu konuşma için yazıldığı anlaşılan ve aslı TBMM Kütüphanesi, MF No: 1011, RM 225/1-2-3'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, İstanbul, 1945, s.320-324. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*'ndeki eski yazı zabıt Kemal Şenoğlu, TBMM Kütüphanesi'ndeki eski yazı belge Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur. Mustafa Kemal Paşa bu konuşmayı, Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1924 günü öğleden sonra saat 1.50'de açılan 1. toplantı 1. celsesinde yapmıştır. (Y.N.)

Diğer taraftan mübadele mukavelesiyle anavatana kavuşan kardeşlerimizin birçok ihtiyaçları henüz karşılanamamıştır ki, hükümetin ve yüce Meclis'in bunun için acil tedbirler alması lüzumludur.

Muhterem efendiler! Uzun harp hayatından barışa intikal etmiş olan büyük ordumuzun geçen sene zarfında gösterdiği hayat ve zindelik bilhassa kayda değerdir. Hiçbir zaman saldırgan olmayı düşünmemiş olan ve fakat daima haksız taarruza uğrayacağını hesap eden bir millet ordusu olarak, ordumuz uzun bir seferden sonra hemen diğer bir sefere başlayacakmış gibi maddeten ve manen hazır bulunmaktadır. *(Alkışlar.)*

Efendiler! Bahriyemizi esaslı ve ciddi bir surette ıslah etmek düşünülmelidir. Bu konuda çıkış noktası bilhassa güzide unsurları hakkıyla yetiştirip ondan memleketin acil ihtiyacında istifade temin etmek ve her halde memleketin takatini aşan hayallerden uzak kalmak olmalıdır. *(Doğru sesleri.)*

Memleket müdafaasından bahsederken askerlik dünyasında mühim ve tesirli bir etken mahiyetinde bulunan hava kuvvetlerine yüce Meclis'in bilhassa alakasını ve dikkatini çekerim.

Efendiler! Medeni devletlerin genel idaresinde bilhassa dikkat çekici olan mali vaziyet, Cumhuriyet devrinde bariz bir iyileşme göstermiştir.

Yahya Galip Bey (Kırşehir): Maşallah, maşallah.

Reisicumhur Hazretleri (devamla): Maliyemiz; intizam, inzibat ve emniyet esaslarını muvaffakiyetle takip etti. Bir borçlanmaya muhtaç olmaksızın iç borçları muntazaman ödemekteyiz. Dış borçlara gelince; taahhüdün yerine getirilmesi tabii olup, antlaşma icabından olan daha önceki muameleler halen cereyan etmektedir.

Maliyemiz, sayım vergisi gibi asırlık vergilerin ıslahı yolunda başladığı ilk adımında halka derhal ferahlık hissettirdi. Memleketin başında ortaçağın en insafsız belası olarak hâlâ musallat duran aşarın kaldırılmasını yüce Meclis'e teklif edebilecek bir mali seviyeye Cumhuriyet idaresinin bir senede ulaşması, cidden memnuniyet verici ve teşekküre değerdir. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Ticari ahvalimiz, devamlı bir gelişmeyi hakkıyla ümit ettirecek surettedir.

Memleketin ziraat vasıtasıyla zenginleşebileceği esası üzerinde geçen sene alınan tedbirler, umumi ahvalde derhal kendini hissettirmiştir. Gelecek seneler dahi ziraatta bol ve verimli neticeleri temin ettirecek tedbirlerin başlıca devlet meselelerinden sayılması zaruridir. *(Alkışlar.)*

Efendiler! Geçen sene esnasında bütün memleketi kapsayan bir sıhhi teşkilata başlanılmıştır.

Zamanımıza kadar umumi sıhhatin uğradığı ihmalin derecesi, mücadele yoluna girildikçe, daha kuvvetle ortaya çıkmaktadır. Önümüzdeki sene dahi bütün sıhhi mücadeleler için bilhassa tedbirler almak lüzumludur. Bilhassa sıtmaya karşı başlı başına bir mücadele devresine girilmesi, yüce Meclis'in göz önünde bulunduracağı mühim meselelerden sayılsa yeri vardır. Muhakkaktır ki, bizim için nüfusun korunmasını ve artırılmasını ve çalışanların kuvvet ve zindeliğini temin eden tedbirlerin başında sıtma mücadelesi bulunmalıdır.

Değerli üyeler! Maarifte başlanılan genel ve esaslı ıslahata ciddiyetle devam olunmak lazımdır. Geçen sene zarfında, milli eğitim için konulan esaslar çok kıymetli neticeler vermiştir.

Memlekette arzu ettiğimiz maarif teşkilatının talep ettiği muallim ve binalar, nitelik ve niceliği düşünülünce, noksanın tamamlanması için uzun seneler lazım olduğu teslim olunur. Bununla beraber, sekiz ay kadar kısa bir müddet zarfında, yeni esasların muvaffakiyetle tatbik sahasına konulduğunun eserleri ortadadır. Daha şimdiden, kadın ve erkek Cumhuriyet muallimlerinin, talim heyetlerinin yetiştirmekte oldukları talebeler ile beraber, hakiki bir irfan ordusu manzarası arz ettiğine, memleketin çoğu kısımlarında bizzat şahit oldum. Bu aydın heyetlerin, bulundukları muhitlerde, eğitim bölgelerindeki talebelerden başka doğrudan doğruya halk üzerindeki feyizli tesirlerini büyük memnuniyetle yâd ederim. Bu husus, aynı zamanda Cumhuriyetperver ve ilerlemeye arzulu halkımızın mektebe, nura olan özlemini ve cehalete ve taassuba olan düşmanlığının şiddetini de ifade eden en kuvvetli delildir. *(Alkışlar.)*

Efendiler! Adliye genel ıslahatındaki isabetli tatbikat, muamelelerin süratinde ve hâkim mesleğinin yüksek kıymet ve rağbetini ortaya çıkarmakta derhal tesirini göstermiştir. Gerçi memlekette adli ihtiyacın temini için icap eden bütün kanunların çıkarılması ve bilhassa kâfi adette hâkimlerin ve ikinci derecede adliye memurlarının tedariki zamana muhtaçtır. Ancak büyük kanunlar hazırlanıncaya kadar, acil değişikliklerle genel hayatın bir an evvel medeni esaslara dayandırılması elzemdir. Bu yönü yüce Meclis'in bilhassa incelemesine sunarım.

Şunu da ilave etmeliyim ki, bu defa, muhtelif devlet şubelerinden yüce Meclis'in mesai sahasına takdim olunan kanunlar, genel olarak memleket idaresinin acilen muhtaç bulunduğu kanunlardır.

Muhterem efendiler! Millet hâkimiyetini en gelişmiş şekilde tecelli ettiren Cumhuriyet'e kadar memlekette göz önünde bulundurulmamış olan nafıa sisteminin geçen devrede verdiği semereler, aynı yola azimle ve ısrarla yürümek için bilhassa kuvvet ve cesaret kaynağıdır. Demiryolu ve yol ihtiyacı memleketin bütün ihtiyaçlarının o kadar başında kendisini hissettirmektedir ki, hiçbir hayal ve teori peşinde aldanmaksızın, memleketin kaynakları ve evlatlarıyla işe devam etmek katiyen elzemdir. *(Alkışlar.)* Memleket evladının müşterek arzu ve kanaatinin de böyle olduğunu bizzat yakından gördüm. Milletimizin medeniyet yolunda gelişmesi için bütün devlet şubelerinde göz önünde tuttuğumuz maddi ve manevi bütün tedbirler, ancak şimendifer ve yollarla hakiki semereler verebilir. *(Çok doğru sesleri.)*

Medeniyetin bugünkü vasıtalarını, hatta bugünkü fikriyatını demiryolu haricinde yayabilmek güçtür. Demiryolu refah ve ümran yoludur. Değerli üyeler! Tedarik edilebilir ve kullanılabilir her vasıta ile ulaşımı geliştirmek, bütün teşebbüslerimizin üstünde tereddütsüz gayemiz olmalıdır. *(Bravo sesleri.)*

Muhterem arkadaşlar! Cumhuriyet'in merkezi olan Ankara için bu sene dahi yüce Meclis'in geniş tedbirlerine ihtiyaç olduğunu arz etmek lüzumunu hissediyorum.

Ankara'nın asri ve kâfi haberleşme vasıtaları ile donatılması ve şiddetle ihtiyaç hissolunan meskenlerin inşası acil ihtiyaçlardandır.

Hiç şüphe etmemelidir ki, Anadolu ortasında süratle vücuda getirilecek asri ve mamur bir Ankara, asırlarca ihmal edilmiş olan Türk vatanı için başlı başına bir medeniyet merkezi, Türk devleti için pek mühim bir dayanak noktası olacaktır. *(Alkışlar, bravo sesleri.)*

Efendiler! Müsaadenizle harici vaziyetimiz hakkında bir özet yapmak istiyorum. Geçen toplantı senesinde Lozan Barış Antlaşması yürürlüğe konulmuştur. Bu suretle uzun harp senelerinden sonra ayrıca devam etmiş olan şüphe devresi ortadan kalkmış ve Türkiye Cumhuriyeti'yle imzacı devletler arasında tabii münasebetler yoluna girilmiştir. Askıdaki meseleler, antlaşmanın göz önünde bulundurduğu tabii cereyandadır. Musul vilayeti için hak ve adalet dairesinde alınacağını ümit ettiğimiz kararı bekliyoruz. Sonradan statükonun muhafazasında ortaya çıkan anlaşmazlığın Cemiyeti Akvam[1] Meclisi'nde geçici bir çözüme kavuştuğu haber alınmıştır.

Fransa Cumhuriyeti'yle geçen sene başında ortaya çıkmış olan sınır hadiseleri süratle bertaraf edildikten başka iki cumhuriyet arasında kolaylaştırıcı ve bariz dostane hisleri memnuniyetle görülmektedir. *(Alkışlar.)*

İtalya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimizin samimi bir gelişme gösterdiğini memnuniyetle kaydederim.

Kadim dostumuz Rusya Sovyet Cumhuriyeti'yle münasebetlerimiz dostluk vadisinde her gün daha ziyade gelişmekte ve ilerlemektedir. *(Şiddetli alkışlar.)*

Cumhuriyet hükümetimiz, Rusya Sovyet Cumhuriyeti'yle hakiki ve geniş iyi münasebetleri, mazide olduğu gibi siyasi şiar saymaktadır. *(Alkışlar.)*

Lehistan Cumhuriyeti'yle münasebetlerimiz dostane bir surette gelişmektedir.

Muhterem efendiler! Geçen toplantı devresinde tasdike arz edilmemiş olan yeni antlaşmalar yüce Meclis'e takdim olunacaktır. Yüce Meclis'in tasdikine arz olunan bu antlaşmalar ile Türkiye Cumhuriyeti'nin, yeni esaslar dahilinde, Amerika, İspanya, İsveç, Felemenk, Çekoslovakya devletleriyle resmi münasebetleri tesis edilmiş olacağını memnuniyetle hatırlatırım. *(Bravo sesleri.)*

İran'la ve Afgan'la münasebetlerimiz dostane olarak devam etmektedir.

Efendiler! Lozan Antlaşması'nın katiyet kazandığı andan itibaren Türkiye Cumhuriyeti, Cemiyeti Akvam ile resmen temasa geldi. Cumhuriyet, Cemiyet-i Akvam'a karşı eseri itimat göstermiştir. Bu itimattaki isabetin, göreceğimiz adilane kararlar ile teyit olunacağını ümit etmekteyiz. Şüphe yoktur ki, halis bir Cemiyeti Akvam mefkûresi, milletler için selamet sebebi sayılacak mahiyettedir.

Değerli üyeler! Türk milleti, yeni hayat devresinde bütün ilerleme vasıtalarına doğru, büyük bir gayret hamlesiyle ilerlemektedir. Zihniyetler karışıklıktan uzak ve arınmış olarak memleketi ve aileyi refaha kavuşturacak mesai yolunda yürümek... İşte milletin yegâne gözünü diktiği nokta budur. *(Bravo sesleri, alkışlar.)* Şimdiye kadar millete rehberlik etmiş olan Büyük Millet Meclisi, halkın medeniyet ve ilerlemeye olan şiddetli özlemi ve ihtiyacı zemininde de isabetle yol göstericilikte bulunmak mühim vazifesindedir. Her faaliyet senesinin neticesi Türk tarihinde birer iftihar sayfası teşkil eden Büyük Millet Meclisi'nin yeni faaliyet senesinde de yenilik ve yükselme yolunda feyizli eserlerle dolu olmasını temenni ederim. *(Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar arasında Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri kürsüden inmişler ve riyaset makamını Reis Vekili İsmet Bey işgal buyurmuşlardır.)*

1 Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

MÜBADELE İMAR VE İSKÂN VEKÂLETİ'NİN İŞLERİNİN DAHİLİYE VEKİLİ RECEP BEY TARAFINDAN GÖRÜLMESİ HAKKINDA TEZKERE*

(5 KASIM 1924)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Büyük Millet Meclisi Reis Vekilliğine seçilmesinden dolayı Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'nden istifa eden Bursa Mebusu Refet Bey'in yerine adı geçen Vekâlet işlerinin vekâleten Dahiliye Vekili Recep Bey tarafından görülmesi Başvekâlet'in yazısı üzerine tasvip kılınmıştır. Keyfiyeti yüce Meclis'e arz ederim, Efendim.

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.10, TBMM Matbaası, 1975, s.19.
Mustafa Kemal Paşa'nın bu tezkeresi, Büyük Millet Meclisi'nin 5 Kasım 1924 günü öğleden sonra saat 1.45'te açılan ve riyasetini Birinci Reis Vekili İsmet Bey'in yaptığı 2. toplantı 1. celsesinde okunmuştur. (Y.N.)

CUMHURİYET'İN YILDÖNÜMÜNÜ TEBRİK DOLAYISIYLA EDİRNE VALİSİ ABDULLAH SABRİ BEY'E*

(6 KASIM 1924)[1]

Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri, Cumhuriyet'in yıldönümü münasebetiyle vilayetimize aşağıdaki cevabi telgrafnameyi göndermişlerdir:

Edirne Valisi Abdullah Sabri Beyefendi'ye

Cumhuriyet'in ilanının yıldönümünü tebrik münasebetiyle gösterilen hissiyata teşekkür ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Paşaeli*, 6 Kasım 1924, Numara: 169, s.1. Eski yazı metin Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

1 *Paşaeli*'de telgrafın tarihi yer almamaktadır. 6 Kasım 1924, telgrafın *Paşaeli*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

DOMİNİK CUMHURBAŞKANI'NA YAZILAN CEVAP HAKKINDA HARİCİYE VEKÂLETİ'NE*

(8 KASIM 1924)

No: 6/841 Ankara, 8.11.340 [1924]

5.11.340 [1924] tarihli ve Umuru Siyasiye 21551/156 numaralı tezkereye cevaptır: Dominika Reisicumhuru Mösyö Horacio Vasquez'e yazılan cevapname uygundur. Hazırlanmasını ve imzalanmak üzere gönderilmesini rica ederim, Efendim.[1]

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 1/49'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.30.
Belge, kaynakta "Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti'nden Hariciye Vekâleti'ne" başlığı altında yayımlanmıştır. (Y.N.)

1 Hazırlanan cevapname, bir sonraki sayfada yer alan tarihsiz belge olmalıdır. (Y.N.)

DOMİNİK CUMHURBAŞKANI HORACIO VASQUEZ'E*

(8 KASIM 1924)[1]

Halis ve muazzez dostum,

Zatıâlii asilanelerinin Dominika Riyaseti Cumhuruna seçilmesini içeren Riyasetpenahilerinin mektubunu büyük bir sevinçle aldığımı bildirmekle iftihar eylerim. Zatı Riyasetpenahilerine bu vesile ile halisane tebriklerimi ulaştırmaya fırsat bulduğumdan dolayı pek mesudum.

Dominika Cumhuriyeti ile Türkiye arasında mevcut dostane münasebetlerin sürmesine kuvvet sarf olunacağına dair Riyasetpenahilerinin bildirimi bilhassa memnuniyete sebep oldu. Aynı gayeye ulaşmak hususunda tarafımdan dahi mesai esirgenmeyeceğini temin eder ve bu iyi vesileden istifade ederek yüksek ihtiramkâr teminatımı bildiririm.

Halis Dostunuz
Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 1/49'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001. s.31. Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.

1 Bilâl N. Şimşir, belgenin Atatürk tarafından hangi tarihte imzalandığının saptanamadığını belirtmektedir. Üzerinde "Müsvedde" kaydı bulunan ve "Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal'den, Dominika Reisicumhuru Mösyö Horacio Vasquez Hazretleri'ne" başlığı altında yayımlanan bu belge, bir önceki sayfada yer alan belgede Horacio Vasquez'e yazıldığı söylenen cevapname olmalıdır. (Y.N.)

İBRAHİM TALİ BEY'E VERİLEN İTİMATNAME*

(9 KASIM 1924)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Bu yazılı belgeleri göreceklerin cümlesine selam.

Türkiye Cumhuriyeti'yle Estonya Cumhuriyeti arasında bir dostluk antlaşması yapılması hakkında Estonya delegesi ile Varşova'da müzakere icrası ve Türkiye Cumhuriyeti namına imza koymak üzere ehliyet, dirayet ve tecrübesine tam itimadımız olan Varşova elçimiz İbrahim Tali Bey tam salahiyete sahip olarak tarafımızdan delege tayin edilmiştir. Sözle de tasdik edilmek üzere işbu salahiyetname tarafımızdan imzalanarak adı geçene verildi. 1340 [1924] senesi Teşrinisanisi'nin [Kasım] dokuzuncu günü Ankara'da tanzim olunmuştur.

Teşrinisani 1340 [Kasım 1924]

Türkiye Cumhuriyeti Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Dündar Akünal, "Belge ve Resimlerle Dr. İbrahim Tali Öngören", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 40, 1987, s.23. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki tarafından okunmuştur.

İRAN BÜYÜKELÇİSİ MİRZA SADEK TABATABAİ'NİN NUTKUNA CEVAP*

(17 KASIM 1924)

Ankara, 17.11.1924

Sefir Hazretleri,

Metbuu muazzamınız[1] Şah Hazretleri tarafından nezdime büyükelçi tayin buyurulduğunuzu bildiren mektubu memnuniyetle teslim alıyorum. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Türk milleti hakkında gösterdiğiniz samimi hislerden ve kalbi alakadan pek ziyade mütehassis oldum. Türkiye'de büyükelçiliğe tayininize saik olan yüce maksatların hayata geçmesi hususunda sarf eyleyeceğiniz mesai ve çabaların her iki millet ve memleketin siyasi ve iktisadi münasebetleri için pek faydalı semereler vermesini samimiyetle temenni ederim. Bu hususta gerek Cumhuriyet Hükümeti tarafından ve gerek tarafımdan tam desteğe mazhar olacağınızı da temin eder ve zatıâlii sefiranelerine halisane hoş geldiniz derim.

* *Hâkimiyeti Milliye,* 18 Kasım 1924, Numara: 1275, s.1; D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 5/3'ten aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları,* c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.435. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 "Büyük hükümdarınız" anlamında. (Y.N.)

AVUSTURYA ELÇİSİ AUGUST KRAL'IN NUTKUNA CEVAP*

(20 KASIM 1924)

Çankaya, Ankara, 20.11.1924

Sefir Efendi,

Avusturya Reisicumhuru tarafından fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin olunduğunuzu bildiren itimatnamenizi büyük bir memnuniyetle alıyorum.

Gerek şahsıma gerek Türkiye'nin refahıyla alakalı olarak Avusturya Reisicumhuru tarafından bana tebliğ buyurduğunuz temennilerden dolayı teşekkür ederim. Bilmukabele zatı hakkındaki hislerime ve Avusturya'nın saadetine dair beslediğim temennilere adı geçen nezdinde tercüman olmanızı rica ederim.

Zaten yabancısı olmadığınız memleketimiz hakkında beslediğiniz muhabbete dair olan sözlerinizden ziyadesiyle mütehassis oldum.

Türkiye ile Avusturya arasında hayırlı olarak süren samimi ve dostane münasebetlerin gelişmesi hususunda gerek tarafımdan ve gerek Cumhuriyet hükümeti tarafından tam desteğe mazhar olacağınızı size temin edebilmekle iftihar ediyorum.

Cumhuriyet hükümetinin halisane yardımının ilavesiyle çabanız sayesinde Türkiye'deki vazifenizin büyük bir muvaffakiyetle taçlanacağında şüphem yoktur.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Kasım 1924, Numara: 1278, s.1; D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 4'ten aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.370. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

BAŞVEKİLLİKTEN İSTİFASI ÜZERİNE İSMET PAŞA'YA*

(22 KASIM 1924)

Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri'ne

Sıhhi ahvalinizin gösterdiği kati zaruret dolayısıyla Başvekâlet'ten vuku bulan istifanızı üzülerek kabul ediyorum. Yeni hükümet heyetinin teşekkülüne kadar vekâleten işlerin yürütülmesini rica eder ve gerek zatı devletlerinin ve gerek riyaset buyurduğunuz Heyeti Vekile'nin vatan ve milletin selamet ve saadetini temine yönelik hizmetlerinden dolayı şükranlarımı takdim eder ve zatı devletlerine sıhhat ve afiyet temenni ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Kasım 1924, Numara: 1279, s.1; *Tanin*, 23 Kasım 1924, Numara: 759, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.518. Eski yazı metinler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

İSMET PAŞA'NIN BAŞVEKİLLİKTEN İSTİFASI HAKKINDA BÜYÜK MİLLET MECLİSİ RİYASETİ'NE*

(22 KASIM 1924)

22.11.1340 [1924]

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Sıhhi ahvalinin gösterdiği kati zaruret dolayısıyla Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri Başvekâlet'ten istifa etmişlerdir. İstifası kabul olunarak yeni Heyeti Vekile'nin teşkiline kadar vekâleten vazife yapmaları kendilerinden rica olunmuştur. Başvekili tayin ve onun seçeceği vekillerden meydana gelen hükümet heyetini tasdik ettikten sonra yüce Meclis'e arz edeceğim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre: 2, c.10, TBMM Matbaası, 1975, s.358. Ayrıca bkz: *Hâkimiyeti Milliye,* 23 Kasım 1924, Numara: 1279, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV,* Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.517-518. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa'nın bu tezkeresi, Büyük Millet Meclisi'nin 22 Kasım 1924 günü öğleden sonra saat 3.50'de açılan ve riyasetini Birinci Reis Vekili İsmet Bey'in yaptığı 11. toplantı 1. celsesinde okunmuştur. (Y.N.)

BAŞVEKÂLET'E ALİ FETHİ BEY'İN TAYİN VE YENİ HÜKÜMET HEYETİNİN TASDİK OLUNDUĞU HAKKINDA TEZKERE*

(22 KASIM 1924)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Başvekâlet'e Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Ali Fethi Beyefendi Hazretleri tayin olunmuştur. Adı geçen tarafından seçilen ve isimleri ve üstlendikleri vekâletler aşağıda yazılı bulunan hükümet heyeti tasdik edilmiş olmakla yüce Meclis'e arz olunur, Efendim.

Başvekil ve Müdafaai Milliye Vekili: İstanbul Mebusu Ali Fethi Beyefendi Hazretleri,

Adliye Vekili: İzmir Mebusu Mahmut Esat Beyefendi,

Dahiliye Vekili ve Mübadele İmar ve İskân Vekâleti Vekili: Kütahya Mebusu Recep Beyefendi,

Hariciye Vekili: Menteşe Mebusu Şükrü Kaya Beyefendi,

Maliye Vekili: Çankırı Mebusu Mustafa Abdülhalik Beyefendi,

Maarif Vekili: İzmir Mebusu Saraçoğlu Şükrü Beyefendi,

Ziraat Vekili: Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Beyefendi,

Ticaret Vekili: Gaziantep Mebusu Ali Cenani Beyefendi,

Nafıa Vekili: Diyarbakır Mebusu Feyzi Beyefendi,

Sıhhıye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili: Aydın Mebusu Doktor Mazhar Beyefendi.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, c.10, TBMM Matbaası, 1975, s.375; *Hâkimiyeti Milliye*, 23 Kasım 1924, Numara: 1279, s.1. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

SEÇİLEN HÜKÜMET HEYETİNİN TASDİKİ HAKKINDA BAŞVEKİL ALİ FETHİ BEY'E*

(22 KASIM 1924)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti
Başkitabeti
Evrak Müdüriyeti
Adet
6/868

Ankara
22.11.340 [1924]

Başvekil Ali Fethi Beyefendi Hazretleri'ne

22.11.1340 [1924] tarihli tezkere ile tarafı devletlerinizden seçildiği bildirilmiş olan hükümet heyeti, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun özel maddesi icabınca tasdik edilmiş ve keyfiyet yüce Meclis'e arz olunmuştur. Zatı samilerinize ve mesai arkadaşlarınıza muvaffakiyetler temenni ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 22-1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

LE MATIN GAZETESİ YAZARI TİTAYNA İLE MÜLAKAT*

(25 KASIM 1924)[1]

[...]

Ankara, Kasım

Ankara'dan ayrılışımın arifesinde, Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmek fırsatına nail olamadığımdan dolayı ümitsizlik içinde idim ki, ummadığım bir anda kendisinin beni Meclis'teki odasında kabul edeceği bildirildi.

[...]

Paşa'dan kıymetli dakikalarını almamak üzere, derhal mülakatın mevzuuna girişmekliğim için müsaadesini talep ettim ve dedim ki:

-Reisicumhur Hazretleri Ankara'ya, tam da Meclis'i açış konuşmasında memleketim için çok dostça beyanatta bulunduğunuz bir sırada geldim. Bu beyanat Fransa'da çok memnuniyet yarattı...

Daha sözümü tamamlamamıştım ki, Paşa bana şunları söyledi:

-Daha açık konuşmak isterim. Okurlarınıza şunu söyleyin: Fransa ile Türkiye arasındaki münasebetler her zaman için sempatiyle dolu olmuştur. Söz konusu olan, içgüdüsel bir sempatiydi ve ortak zevklerden kaynaklanıyordu. Türkiye kendi mevcudiyetini idrak ettiği günümüzde geçmişten gelen bu sempatiye yeni, akli bir sempati ekleniyor. Bu ise olsa olsa iki cumhuriyet arasındaki dostluk münasebetlerini yakınlaştıracaktır. Ben şahsen bu münasebetlerin daha da sıklaştırılmasından yanayım.

-Bu münasebetler, gazetelerden anladığım kadarıyla Fransa'ya yapacağınız seyahatle daha da gelişecek.

-Fransa'ya seyahatim mi? Hakikaten General Mougin'le bu konudan söz ettik ve kendisine Türk toprağından dışarıya ayak attığım zaman ilk olarak Fransa'ya gitme

* *Le Matin*, 25 Kasım 1924, s.1. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 30 Kasım 1924, Numara: 203, s.2; *Vakit*, 30 Kasım 1924, Numara: 2487, s.2; *Tanin*, 30 Kasım 1924, Numara: 786, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tanim ve Telgraflari V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.106-108. *Le Matin*'deki Fransızca metin Cüneyt Akalın tarafından Türkçeye çevrilmiş, *Vakit*'teki eski yazı metin Musa Sarıkaya, *Cumhuriyet* ve *Tanin*'dekiler Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 *Le Matin*'de mülakatın yapıldığı gün belirtilmemektedir. 25 Kasım 1924, mülakatın *Le Matin*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

sözü verdim. On beş sene evvel tanımış olduğum memleketinizi ziyaret etmek beni mesut edecektir.

-Ne vakit?

-Kesin bir tarih vermem imkânsız. Ortada halli lazım gelen pek çok mesele vardır. Her şey şartlara bağlı. Belki Türkiye'nin çok yavaş geliştiği yolunda bize yöneltilen eleştirileri işitmişsinizdir. Genç Cumhuriyet'in bundan yalnızca bir sene evvel doğduğu ve her şeyin sıfırdan başlayarak yeniden yapılması gerektiği bir başlangıç noktasında olduğu unutuluyor mu yoksa? Bize bu eleştirileri yöneltenler, mesai arkadaşlarımın ve bütün Türk milletinin sarf ettiği mesaiyi yerinde görmek için hiç buralara geldiler mi?

-Sizin ve hükümetinizin tamamen liberal olan fikirleri Fransa'da malum olmakla beraber, hilafetin kaldırılması bir nebze de olsa şaşkınlık yarattı.

-Bu soru bana çok soruldu. Buna hep aynı samimiyetle cevap verdim. Size de bugün aynı samimiyetle cevap vereceğim. Hilafet, günümüzde hiçbir mevcudiyet sebebi olmayan maziden kalma bir hayaldir. Tunuslular, Mısırlılar, Hintliler veya diğer Müslümanlar, aslında İngiliz hâkimiyeti veya Fransız boyunduruğu altındadırlar. Kahire'de yakında yeni bir halife tayin olunacaktır.

-Her halükârda Türkiye dini mazisinden kati surette alakasını kesti, her türlü ayak bağını atmış olarak ileri atıldı... Ne kadar büyük bir iş başardınız!

-Evet, vaziyeti kavramış nadir kişilerden biri de sizsiniz. Umarım, yabancıların karşılaştığı konforsuzluk sizi fazla sıkıntıya sokmamıştır. Buraya geri döndüğünüzde –zira yine geleceğinizi ümit ederim– Ankara'yı değişmiş bulacaksınız. Büyük bir otel inşa ediliyor. Ümit ederim bu otel vatandaşlarınızı buralara çeker. Onları burada görmek beni mesut edecek.

Ama şunu sormama izin verin. Türkiye'ye sempati duymanıza yol açan neydi?

-Reisicumhur Hazretleri, tıpkı sizin ifade ettiğiniz üzere iki memleketimizin yaptığı gibi, ben de içimden geldiği gibi davrandım. Uzaktan, içgüdülerimin etkisiyle ve sebeplerini bilerek buraya geldim.

-Evet, İstanbul'u ziyaret etmiş olduğunuza göre, Türkiye'yi biraz görmüşsünüz. Bir sonraki seyahatinizde, çok ilginç bir Doğu Türkiye gezisine çıkmayı ihmal etmeyin.

EDİRNE'NİN KURTULUŞUNUN YILDÖNÜMÜ ÜZERİNE EDİRNE BELEDİYE REİSİ İBRAHİM BEY'E*

(30 KASIM 1924)[1]

Edirne'mizin mesut kurtuluşunun yıldönümü münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri'nden Edirne Belediyesi'ne aşağıdaki tebrik telgrafı gelmiştir:

Edirne Belediye Reisi İbrahim Beyefendi'ye

Edirne'nin kurtuluş bayramının yıldönümünü tebrik ve muhterem halkın sevincine iştirak eylerim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Paşaeli*, 30 Kasım 1924, Numara: 175, s. l; *Vakit*, 3 Aralık 1924, Numara: 2490, s.2. *Paşaeli*'ndeki eski yazı metin Kemal Şenoğlu, *Vakit*'teki Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 30 Kasım 1924, telgrafın *Paşaeli*'nde yayımlandığı tarihtir. Edirne, 25 Kasım 1922'de kurtulmuştur. (Y.N.)

THE TIMES MUHABİRİ MACARTNEY'İN SORULARINA CEVAP*

(11 ARALIK 1924)

Bir seneyi aşkın zamandan beri İstanbul'da bulunan Times özel muhabiri son günlerde Ankara'ya gelmiş ve Reisicumhur Hazretleri'yle temas etmişti. Muhabirin İstanbul'a döndükten sonra Gazi Paşa Hazretleri'nden yazılı olarak vuku bulan bazı sorularına aracı üzerinden aldığı cevapları elde ettik. Aynen yayımlıyoruz:

* *Hâkimiyeti Milliye,* 11 Aralık 1924, Numara: 1295, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III,* Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, Ankara, 1954, s.76-77; Nevin Yurdsever Ateş, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası,* Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1994, s.217-219. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.
Hâkimiyeti Milliye'de röportajın tarihi yer almamaktadır. 11 Aralık 1924, röportajın *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlandığı tarihtir.
Erik Jan Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* adlı kitabında, *The Times*'ın İstanbul Muhabiri Maxwell Macartney'in 21 Kasım 1924 günü Mustafa Kemal Paşa'yla bir röportaj yaptığını belirtmekte ve 25 Kasım 1924 tarihiyle İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen gizli bir rapora dayanarak şunları kaydetmektedir:

> "Belgeden anlaşıldığına göre, Macartney, Cumhurbaşkanı ile Ankara'da yaptığı görüşmeyi İstanbul'a döner dönmez elçiliğe rapor etmişti. Metnin, Macartney'in yayımlamayı düşündüğü orijinal şekli, belgeye eklenerek gönderilmişti. Son onay için Cumhurbaşkanlığı'na sunulduğu halde, henüz bir cevap alınmamış olduğundan, metin Londra'ya kesin bir gizlilik içinde ulaştırılmıştı. [...]
> 26 Kasım tarihli bu rapora eklenen bir nottan, Cumhurbaşkanı'nın Macartney'in hazırladığı metindeki sözlerinin ifade ediliş biçimini onaylamadığını ve metnin yayınının şimdilik durdurulmasını istediğini öğreniyoruz. Ne var ki, Büyükelçi'yle görüşmesinde Macartney, röportajın dürüst bir dökümünü yaptığında ısrar etti. Sonuçta, metin oldukça değiştirilmiş ve son derece sakınımlı bir hale getirilmiş olarak, Türk hükümetinin yayın organı olan *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlandı; ancak haber değerini yitirdiği için *The Times*'ça hiçbir zaman kullanılmayacağı açıktı."

Bkz. Erik Jan Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası,* Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.83-85.
Söz konusu mülakatın İngiltere Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nden (FO 424/261'e ek, E 10611 9/32/44 Conf. print) aktarılan metni şudur:

> "Beni kabul etmek ve siyasal duruma ilişkin bazı açıklamalarda bulunmak nezaketini gösteren Gazi Paşa, henüz Terakkiperverleri kelimenin dar anlamı ile yeni bir parti kuran bir grup olarak kabul edip edemeyeceği hususunda karar vermediğini söyleyerek, bu ümitleri (partilerüstü vaziyet alabileceği konusunda - E.J.Z.) derhal kökünden bitirdi. 'Her parti' dedi 'belirli prensipler ve idealler üzerinde kurulmalıdır. Eğer yeni parti belirli bir muhafazakâr programla ortaya çıkmış olsaydı, onları hakikaten yeni bir parti olarak kabul edebilir ve samimiyetlerine inanabilirdim. Ancak, Terakkiperverlerin samimiyetine henüz kani olabilmiş değilim. Yayımladıkları programın, hakiki hedef ve arzularını ifade ettiği konusunda da henüz tatmin olmadım. Partiyi teşkil eden şahsiyetlerin tahlili, saflarında hakiki cumhuriyetçi olamayacak şahısların olduğunu gösteriyor. Rauf Bey'in Meclis'te hilafet hakkında yaptığı beyanatları veyahut yine onun Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul basınına söylediklerini unutamam. Kâzım Karabekir Paşa da, Cumhuriyet'in ilanından duyduğu hoşnutsuzluğu saklama zahmetinde bile bulunmadı. Yine yeni partinin liderlerinden Sabit Bey, Meclis'te Cumhuriyet'in bu kadar erken ilan edilmesini kınadı ve Türkçe bir tabirle ifade ederek şu soruyu sordu: 'Niye iki ayağımızı bir pabuca sokuyorsunuz?'

-Bizde yürürlükte olan siyasi fırkalar sistemi karşısında ve Türkiye'ye kıyasen Gazi'nin vaziyeti nedir?

'Fakat' diye devam etti Gazi, 'bir saniyeliğine programlarının samimi olduğunu farz edelim. O zaman Halk Fırkası'nın esas prensiplerinden, umumi ana hatları itibariyle ne farklılık gösteriyor? Cumhuriyetçi olduklarını iddia ediyorlar. Biz de öyleyiz. Milli hâkimiyeti himaye etmek arzusundalar. Bu, Halk Fırkası'nın ve Cumhuriyet'in asıl prensibidir. Eğer hakikaten niyetleri böyleyse, o zaman, niçin bizden ayrıldılar?

Ancak, müsaade edin, programlarını biraz daha teferruatıyla inceleyelim. Kanaatimce çapraşık ve mantıksız muhtelif noktalar var. Bu noktalardan biri, doğrudan oy kullanma hakkı talebi. Bu prensip, zaten bir ideal olarak kabul edilmiş bulunmaktadır ve nitekim bu prensibin nasıl fiiliyata konabileceği meselesi, son birkaç gündür Halk Fırkası'nın önüne gelmiştir ve halihazırda münakaşa edilmektedir. Terakkiperverler, yine cumhurbaşkanının veto hakkının iptal edilmesi taraftarıdırlar. Ancak, cumhurbaşkanına Meclisi feshetme hakkının verilmesi teklifi olduğu gibi, şarta bağlı olmayan veto hakkı da geçen yıl Meclis tarafından reddedildi. Eğer, cumhurbaşkanına verilen şarta bağlı veto hakkı Meclis tarafından kabul edildiyse ve bu kadar çok hürmet ettiklerini iddia ettikleri Teşkilatı Esasiye'ye hakkıyla konulduysa, o zaman Terakkiperverler bunun iptalini, Meclis'te böylesine küçük bir azınlık olduklarını bile bile nasıl teklif edebilirler? Programlarından, bu neticeye Meclis'teki faaliyetleriyle değil, doğrudan halkın oyuna müracaat ederek ulaşma niyetinde oldukları ortaya çıkıyor. Ve hatta insan, muhalefetin bununla da tatmin olmayacağı, halka danışma fırsatını ayrıca, halkın Cumhuriyet'in bizzat yapısı üzerine aleyhte bir karar bildireceği ümidiyle kullanacakları neticesini çıkarmak zorunda bırakılmaktadır.

Bir başka nokta daha var. Muhalefet şahsi istibdada karşı olduğunu söylüyor. Böyle bir ifade, böyle bir istibdadın mevcut olduğunu ima etmektedir. Fakat programları, böyle bir istibdadı ortadan kaldırmak için nasıl bir teklifte bulunduklarını gösterecek hiçbir hususu ihtiva etmemektedir. Şahsen ben, bu istibdadın mevcudiyetine inanmıyorum. Fakat, bu istibdat mevcut olsa bile, bu tamamen ve sadece milli hâkimiyet ile Halk Fırkası'nın temel prensiplerini muhafaza için vardır.'

O zamana kadar konuşurken muhafaza ettiği ciddiyetinden bir an uzaklaşan Gazi, bir sigarayı, görüştüğümüz muhteşem bir şekilde döşenmiş Meclis'teki odanın etrafında sallayarak, yüzünde hafif bir gülümsemeyle 'Her halükârda' diye sözüne devam etti, 'sadece bir yıl önce Cumhuriyet'e o kadar karşı ve müstebit Osmanlı hanedanının muhafazasında çok arzulu olduğunu gördüğümüz bazı muhalefet üyelerinin, iddia edilen bu istibdada karşı bu kadar haykırışları nedendir?'

Cumhurbaşkanı yine ciddi ses tonuna dönerek devam etti: 'Şurası unutulmamalıdır ki, Cumhuriyet hâlâ ilk safhalarındadır ve Halk Fırkası'nın prensipleri tatbik edilmesine rağmen, sistem hiç şüphesiz seneler içinde teferruatlar bakımından birçok tadilatlara maruz kalacaktır.

Cumhuriyetlerin çok farklı çeşitleri vardır ve Türkiye'de bizim tek bir sıçrayışta sizin İngiltere'de asırlar boyunca elde edebildiğiniz bütün siyasi tecrübeyi ve imtiyazları kazanabileceğimiz beklenemez. Mesela, İstanbul'da hilafetin kalacağını zikreden Misakı Milli, o zamanın ihtiyaçlarına uygun siyasi bir ahittir. Eğer o sırada cumhuriyeti kurma arzumu açıklamış olsaydım, çok iyi biliyorum ki, milli bağımsızlık mücadelesinde beni destekleyen Rauf Bey ve arkadaşları beni derhal terk ederlerdi. Aynı anda hem düşmanlarımızla harp etmek ve hem de bu cinsten bir dahili siyasi mücadeleyi devam ettirmek benim için imkânsızdı.'

Bu eleştirilerin muhalefeti çok kızdıracağını söylemeye bile lüzum yok. Ama, halk kitlelerinin kendi tarafında olacağı konusunda Cumhurbaşkanının kafasında hiçbir şüphe yok. Bana ilk başta sorduğu sorulardan biri, ne kadar süredir Türkiye'de olduğumdu ve söylediğimde, o takdirde memlekette, insanın İstanbul basınından memleketin hissiyatınının hakiki bir tablosunu elde edemeyeceğini bilecek kadar kâfi uzunlukta yaşadığım karşılığını verdi. 'İstanbul basını, Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntısından başka bir şey değildir' dedi. 'Sizi temin ederim ki, halka hiç ehemmiyet vermeyen ve ona karşı tek bir hissi, hakir görme hissi olan basının halk üzerinde herhangi bir tesiri de yoktur. Genel olarak başyazarlar, kendilerinden başka kimsenin görüşlerini temsil etmeyen kişilerdir ve bunu bile her zaman yapmazlar; çünkü gazetelerine hakikatte kafalarının derinliklerinde ne olduğunu her zaman yazmazlar."

Erik Jan Zürcher, *Political Opposition In The Early Turkish Republic The Progressive Republican Party 1924-1925,* E.J. Brill, Leiden, New York, Kobenhavn, Köln, 1991, s.155-158'deki İngilizce metin Şule Perinçek tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ayrıca bkz. Erik Jan Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası,* Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.182-184. (Y.N.)

-Milli hâkimiyet esasına dayanan ve bilhassa Cumhuriyet idaresine sahip bulunan memleketlerde siyasi fırkaların mevcudiyeti tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde de yekdiğerini denetleyen fırkalar kurulacağına şüphe yoktur. Bu tabii olan vaziyet karşısında Gazi Paşa'nın vaziyeti de tabii olmaktan başka bir şey olmayacaktır.

-Gazi, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın asli riyasetini hâlâ muhafaza etmekte midir? Ve bunu muhafaza etmeyi düşünüyor mu?

-Gazi, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın reisi umumiliğini halen muhafaza etmektedir ve bunu muhafaza edecektir. Yalnız reisicumhurluğa seçildiğinden beri olduğu gibi, reisicumhurluk makamında kaldıkça Fırka'nın reisi umumiliği vazifesi ile bilfiil iştigal etmeyecektir. Bu vazife vekâleten Fırka'nın diğer bir lideri tarafından yerine getirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti anayasasına göre reisicumhur olan Gazi aynı zamanda mebustur. Reisicumhurluk müddetinin –ki Meclis'in toplantı devresiyle beraber– bitiminde fırkası ile beraber ve fırkasının başında bilfiil çalışacaktır.

-Gazi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı hakiki yeni bir siyasi fırka olarak kabul ediyor mu? Değilse niçin değil?

-Türkiye'de yeni bir siyasi fırka teşekkülü bazı kanuni muamelelere tabidir ki, yeni fırka bu muameleleri yapmış olduğundan teşekkül etmiş sayılır.

-Terakkiperver Fırka'nın programını nasıl buluyor? Bilhassa veto hakkı ve fesih hakkı[1] hakkındaki fikirleriyle din serbestisine, milli hâkimiyetin muhafazasına ve bir istibdadın mevcudiyetine dair olan ima ve dokundurmalar hakkındaki fikirleri nedir?

-Terakkiperver Fırka'nın programında mevcut fırkanın umdelerinden hariç ve münakaşa mevzuu olmaya değerli esaslı bir prensip ve fikir görülmüyor. Teferruata ait görülebilen bazı noktalar, mütehassısların her gün yeniden inceleyebileceği ve münakaşa edebileceği ve yeni neticelere ulaşabileceği hususlardır. Veto hakkı ve fesih hakkı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun özel maddeleriyle açıklanmış ve tespit olunmuştur. Dini fikir ve itikatlara hürmetkâr olmak öteden beri tabii ve genel bir anlayıştır. Bunun aksini düşünmek için sebep yoktur. Milli hâkimiyetimiz asla tehlikeye maruz değildir. Bütün millet onun müdrik ve fedakâr muhafızıdır. Bir istibdadın mevcudiyetine dair olan ima ve dokundurmaların bence izahı mümkün değildir. Cumhuriyet Halk Fırkası ve onun bütün liderleri ve mensupları Türkiye'de her nevi istibdadı kökünden yıkmak için ve memleket ve millete tam bir hürriyet kazandırmak için bugüne kadar milletle beraber hayatlarını ortaya koymaktan çekinmemiş ve hiçbir vakit çekinmeyecek insanlar olduğuna göre, işaret olunan istibdat her halde mevcut değildir. Maksatlı olarak vuku bulan bu yoldaki ima ve dokundurmaların millet nazarında hiçbir kıymeti yoktur.

-Gazi, matbuatın bu kadar büyük bir kısmının bilhassa İstanbul'da muhalefete teveccühkâr olmasını ve hükümeti bu kadar kuvvetle eleştirmesini nasıl izah ediyorlar? Bu gazetelerin halkın çoğunluğu üzerinde bir tesiri var mıdır?

1 Cumhurbaşkanının Meclis'i feshetme yetkisi kastediliyor. (Y.N.)

-İstanbul'da çoğu gazetelerin Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ve onun hükümetini eleştirmesini ve muhalefete teveccühkâr olmasını Gazi'nin lisanıyla izaha hacet yoktur. Bu keyfiyeti izah eder sebepler Ankara'yı ve İstanbul'u yakından görüp anlamış olanlarca kolaylıkla anlaşılabilir. Özel maksatla neşriyat yapan bazı gazetelerin halkın çoğunluğu üzerinde yaptığı tesir her memlekette olduğu gibi o gazetelerin lehinde değildir.

KULAKSIZZADE EMİN EFENDİ'YE VERİLEN İSTİKLAL MADALYASI VESİKASI*

(16 ARALIK 1924)

Bilfiil kıta başında kahramanlık ve fedakârlık gösterdiğinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 21.4.340 [1924] tarihinde vuku bulan birinci toplantı senesi 42. toplantısının birinci celsesinde aşağıda hüviyeti yazılı Kulaksızzade Emin Efendi'ye bir kıta kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.

16.12.340 [1924]

Gazi M. Kemal

Giresun Nahiyesi Süvari Müfrezesi'nden
Balıkesirli Kulaksızzade Emin Efendi

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Kadir Aslan, *Milli Mücadelede Dörtyol*, Hatay, 1991, s.108. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ESKİŞEHİR İSTASYONUNDA SOHBET*

(2 OCAK 1925)[1]

Gazi Paşa Konya'ya giderken Eskişehir istasyonunda birkaç saat kalmıştı. Eskişehir'de çıkan "İstikbal" refikimiz bu birkaç saat içinde Gazi Paşa'nın vagonunda geçen hasbıhali şöyle anlatıyor.

Gazi Paşa derhal mektep hatırasını yâd etti. Sınıf arkadaşı Erkanıharbiye Reisi Mustafa İzzet Beyefendi'yi de çağırdı. Gazi, sakin iskemlesine oturdu. Hasbıhal başladı. Şehri sordu. Sıhhiye Müdürü kızıl hastalığından bahsetti. Herkes yakınlaştı. Her şey konuşulmaya başlandı. Gazi çok değişmişti. Dün aramıza geldiği zaman, vatandaşlarını bir şey yapmaya sevk eden sert bir hitabı var idi. Şimdi çok sakinleşmiş ve etrafı dinlemek merakında görünüyordu. Hasbıhal arasında, Anadolu şehirleri, mebuslarımız, son inkılap, gazetecilik, Fırka programı ve son dini eser konuşuldu.

Gazi Paşa, şehirlerimizi hiç beğenmiyordu. Fakat ümidi var idi. "Her halde daha düzgün ve daha rahat şehirler doğacak. Her şeyden evvel huzur elzem" *dedi. Mebuslarımızdan Emin Bey'i affetmiş idi. Arif Bey'e şaşıyor idi. İnkılap için çok derin fikirler söyledi. Révolution yapıldı. Artık révolution için çok gayreti lüzumlu sayıyor idi.*

Gazetecilik, Cahit Bey'den Kadri, Lütfi, Sadri İbrahim Bey'e kadar konuşuldu. Her birisini Gazi Paşa takip etmiş idi.

Henüz Musul gibi devletin hayati bir meselesi var iken, bir Amerikalının aile bütçesi kadar bütçesi olan bir devletin hükümeti aleyhine yazılacak yazılarda insaflı olmak pek dürüst bir hareket olacağı konuşuldu. Gazi Paşa son dini eser "Namus-ül akvam" hakkında görüşlerini söyledi. Eseri ciddi bulmuş idi. Bütün bu hasbıhal esnasında iki buçuk saat geçmiş idi. Pek samimi ve munis sözleri karşısında sessiz kalan heyet derin bir vecde girmiş idi. Onun sesi, onun bakışları herkesi büyülemiş idi.

Halk Fırkası temsilcisinin olmadığı nazarı dikkatten kaçmadı. Onu sordu, nihayet tren hareket etti.

* *Akşam*, 8 Ocak 1925, Numara: 2243, s.2. Eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Mustafa Kemal Paşa, 1 Ocak 1925 günü saat 17.00'de Ankara'dan yola çıkarak, 2 Ocak 1925 günü sabahı Eskişehir'e gelmiş saat 9.00'da Konya'ya hareket etmiştir. (Y.N.)

MİLLETİN KURTULUŞU VE SAADETİ HAKKINDA NOT*

(3 OCAK 1925)

Vakit sütunlarının Reisicumhur Hazretleri'nin hatıra defterlerinden bazı sayfalarla süsleneceğini yazmıştık. Bugün bu defterden bir yaprak bu sütunlarda bugünün ve geleceğin değerlendirmesine sunuluyor. Türk toprağındaki büyük inkılabı temin ve teyit eden ve ebedileştiren fikir, Gazi'nin bu birkaç satırında asırları aydınlatacak bir meşale halinde parlamaktadır.

Konya, 3 Kânunusani 1341 [3 Ocak 1925]

Memleket ve milletin kurtuluşu ve saadeti için çalışmaktan başka bir maksadım yoktur. Bu, bir insan için kâfi sevinç ve haz temin eder.

Benimle beraber olan arkadaşlarım, bütün vatandaşlarım da aynı maksadı takip etmektedirler. Şahsi, ailevi huzur ve saadetin milletin huzur ve saadetiyle, memleketin emniyet ve dokunulmazlığıyla mümkün olduğunu hakiki ve ciddi bir surette idrak etmişlerdir.

Ben ve benimle beraber olanlar, hedefimizin yüceliğine, yolumuzun doğruluğuna eminiz. Bunda asla şüphe ve tereddüdümüz yoktur.

Milletimizin, Türk milletinin yakın, uzak tarihine lüzumu kadar vukufumuz vardır. Mazinin derslerini bugün ve gelecekteki hayat için göz önünde tutmak dikkatinden mahrum değiliz. Yaptığımız hizmetlerle iftihar etmiyoruz. Yapacağımız hizmetlerin iftihara vesile olabileceği ümidiyle teselli bulmaktayız.

Milleti, aklımızın ermediği veya yapmak kudret ve kabiliyetini nefsimizde görmediğimiz hususlar hakkında aldatarak geçici teveccühler elde etmeye tenezzül etmeyiz. Millete adi politikacılar gibi yalancı vaatlerde bulunmaktan nefret ederiz.

Vatani, milli meselelerde yürürken fikri ve fiili kusur ve noksanlarımızı görüp iyi niyetle ihtar edenlerden memnun ve müteşekkir kalırız. Fakat bizim maksadımızı kötüye yormak ve millet ve memlekete ait mefkûrelerimizin tatbikine mâni olmak için çalışanlara iyi niyet atfedemeyiz. Bu gibiler cidden hain değilseler mutlaka gafildirler ve bu sebeple hıyanete, şer ve fesada alettirler.

Biz böyle gafillerin hakikat gününde yerlere kapandıklarını çok gördük.

Milletimizi hakiki kurtuluşa, saadete kavuşturmak için tatbikinin zaruri olduğuna kanaat getirdiğimiz esasları tatbik ve icrada tereddüt göstermedik. Bu esasların devam ve istikrarını temin için ise hayatlarımız ortadadır.

* Klişesiyle birlikte yayımlayan: *Vakit*, 10 Aralık 1925, Numara: 2854, s.1 ve *Vakit*, 15 Aralık 1925, Numara: 2859, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.209. *Vakit*'teki eski yazı belge ve metin Musa Sarıkaya ve Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

SİNOP MECLİSİ UMUMİSİ'NE TEŞEKKÜR*

(3 OCAK 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/11
Tel

Ankara[1]
3.1.1341 [1925]

Sinop Meclisi Umumi Reisi Nizameddin Beyefendi'ye

C. Vilayet Meclisi Umumisi'nin hakkımda gösterdiği samimane hislerden dolayı muhterem heyetinize teşekkürlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Musafa Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2, D: 89, F: 1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Telgraf, antetli kâğıda yazılmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu sırada Konya'dadır. (Y.N.)

SAMSUN-SİVAS DEMİRYOLU HATTINA BAŞLANILMASI ÜZERİNE SAMSUN VALİSİ FEHMİ BEY'E*

(3 OCAK 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/6
Tel

Ankara[1]
3.1.1341 [1925]

Samsun Valisi Fehmi Beyefendi'ye

C. Samsun-Sivas hattının ray döşemesine başlanıldığı haberine memnun oldum. Memleketimizin iktisat ve ticaret hayatında pek büyük bir gelişme etkeni olacak olan bu mühim hattın bir an evvel tamamlanması için alakadarlara muvaffakiyetler temenni eyler ve bu münasebetle muhterem halkımızın hakkımda gösterdiği samimi hislere ve temennilere teşekkür ederim, Efendim.

Reisicuhmur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-13, D: 60-1, F: 13'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Telgraf, antetli kâğıda yazılmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu sırada Konya'dadır. (Y.N.)

ADANA'NIN KURTULUŞ GÜNÜ KUTLAMALARI DOLAYISIYLA ADANALILARA*

(4 OCAK 1925)

Adana, 4 (Özel muhabirimizden) - Gazi Paşa Hazretleri Kurtuluş bayramlarına iştirak etmeleri için Adanalılar tarafından vuku bulan davete cevap vermişlerdir. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri telgraflarında diyorlar ki:

Konya'ya şimdi ulaştım. Adana'nın kurtuluş gününü beraber kutlamak için yetişebileceğimi zannetmiyorum. Mazur görmenizi rica ederim. Bununla beraber muhterem Adanalıları başkaca ziyaret imkânını arayacağım, Efendim.

* *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1925, Numara: 239, s.2. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

AFGAN EMİRİ AMANULLAH HAN'A BAŞSAĞLIĞI TELGRAFI*

(4 OCAK 1925)

Afgan Emiri Amanullah Han Hazretleri'ne

Emaretpenahilerinin oğlu Rahmetullah Han'ın ölümü acı haberini büyük bir üzüntüyle öğrendim. Zatı Emaretpenahileriyle hanedanınızın matemlerine iştirak ve bu gibi elemlerden ve kederlerden korunmuş kalmasını temenni ederim.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 59'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1. Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.14. Haberi için bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Ocak 1925, s.1.
Belge sureti, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda "Hariciye Vekâleti'nden Türkiye Reisicumhuru Riyasetpenahilerine" gönderilen 4 Ocak 1925 tarihli yazı içinde yer almaktadır. Yazıda, Afgan Emiri'nin oğlu Rahmetullah'ın öldüğü bildirilmekte ve yukarıdaki telgrafın Emir'e gönderilmesine müsaade buyurulması istenmektedir. Yine kitapta "Kâbil Elçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne, 7.1.1341, No. 3/1"den aktarılarak, Türkiye Elçisi'nin 4 Ocak 1925 Pazar günü Türkiye hükümetinin başsağlığı dileğini Emir'e bildirdiği belirtilmektedir. Afgan Emiri Amanullah Han'ın cevabi telgrafı için bkz. aynı eser, s.15; ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Ocak 1925. (Y.N.)

MİLLETİ İDAREDEKİ DÜSTUR HAKKINDA NOT*

(4 OCAK 1925)

Reisicumhur Hazretleri'nin hatıra defterinden bir yaprak dünkü nüshamızı süslemekteydi. Bugün Gazi'nin defterinden diğer iki not sütunlarımızı süslemektedir.

Konya, 4 Kânunusani 341 [4Ocak 1925]

Milleti idarede düsturumuz, milletin müşterek ve genel fikir ve eğilimlerine tabi olmaktır. Bu fikir ve eğilimlerin hakiki ve ciddi olabilmesi, milletin maddi ve manevi ihtiyaç kaynaklarından gelmesine bağlıdır.

* Klişesiyle birlikte yayımlayan: *Vakit*, 11 Aralık 1925, Numara: 2855, s.1 ve *Vakit*, 15 Aralık 1925, Numara: 2859, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.210. *Vakit*'teki eski yazı belge ve metin Musa Sarıkaya ve Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

MEMLEKET VE MİLLETE ZARARLI OLANLARA KARŞI TAVIR HAKKINDA NOT*

(5 OCAK 1925)

Konya, 5 Kânunusani 341 [5 Ocak 1925]

Kamuoyu gibi gösterilmek istenilen suni fikirler, en nihayet, hususi fikirler gibi değerlendirilebilir. Kıymetli ve faydalı görülürse nazarı dikkate alınır; fakat, genel idarede tabi olunması gerekli düsturlar mahiyetinde kabul edilemezler.

Pratik[1] kıymeti olmayan fikirlerin ve görüşlerin lüzumundan fazla ehemmiyetle karşılanmaması, o fikirler ve görüşlerin sahiplerini üzmemelidir. Dargın hislerine mağlup olarak serzenişlerde bulunanları mazur görsek bile haklı bulamayız.

Bilhassa, bizi keyfî hareket eder müstebitler diye vasıflandırmalarını büyük haksızlık, insafsızlık olmak üzere kabul ederiz.

Biz keyfi hareket etmeyiz. Müstebit asla değiliz. Hayatımız, bütün faaliyetimiz memleket işlerinde keyfi ve müstebitçe hareket edenlere karşı mücadele ile geçmiştir.

Bizim; akıl, mantık, zekâ ile hareket etmek şiarımızdır. Bütün hayatımızı dolduran vakalar, bu hakikatin delilidirler.

Memleket ve millet işlerinde, şahıslarıyla, fiilleriyle, fikirleriyle zararlı olmak vaziyetine düşenlere karşı zaman zaman sertleştiğimiz vakidir. Milleti hakiki kurtuluş yolunda yürümekten men'e çalışmak isteyenlere şiddetli ve amansız olmak eğilimindeyiz! Toplumsal nizamımızı –bilerek veya bilmeyerek– ihlal edici kimselere müsaadekâr olamayız! Bunlar doğrudur. Bizden bu hususlarda sükûnet ve tarafsızlık talep edenleri tatmin edemiyorsak, bunun sebebi, memleket ve millet menfaatını her şeyin üstünde gördüğümüzdendir.

* Klişesiyle birlikte yayımlayan: *Vakit*, 11 Aralık 1925, Numara: 2855, s.1 ve *Vakit*, 15 Aralık 1925, Numara: 2859, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*. Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.210-211. *Vakit*'teki eski yazı belge ve metin Musa Sarıkaya ve Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 "Pratik" sözcüğünün aslı olan "Amelî" sözcüğü, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*'te yanlışlıkla "Umumî" şeklinde okunmuştur. (Y.N.)

DAHİLİYE VEKÂLETİ'NE TEKFURDAĞI MEBUSU CEMİL BEY'İN SEÇİLDİĞİ HAKKINDA TEZKERE*

(5 OCAK 1925)

Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Recep Beyefendi'nin vuku bulan istifası üzerine Dahiliye Vekâleti'ne Tekfurdağı[1] Mebusu Cemil Beyefendi'nin seçildiği Başvekâleti Celileden bildirilmekle vaki olan seçim tasvip edilmiştir. Keyfiyeti yüce Meclis'in bilgisine arz eylerim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.2, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.10. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Ocak 1925, Numara: 1316, s.1. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa'nın bu tezkeresi, Büyük Millet Meclisi'nin 5 Ocak 1925 günü öğleden sonra saat 1.45'te açılan ve riyasetini Kâzım Paşa'nın yaptığı 32. toplantı 1. celsesinde okunmuştur. (Y.N.)

1 Tekirdağ. (Y.N.)

KONYA HALKINA TEŞEKKÜR*

(5 OCAK 1925)

Konya, 5 (AA) - Reisicumhur Hazretleri belediyeyi ziyaretlerinde:

"Konya'nın muhterem halkı her defa olduğu gibi, bu defaki seyahatimde de hakkında pek samimi tezahüratta bulundu. Çok mütehassis ve müteşekkirim. Bildirilmesini rica ederim" *demişlerdir.*

Halk Fırkası'nda memleketin ümranı, ilerlemesi ve iktisadiyatıyla alakalı hasbıhal yapıldığı sırada söz belediyelere gelince Reisicumhur Hazretleri:

"Faal ve muktedir reisler oldukça memleketlerimizin ümrana mazhar olacağı şüphesizdir" *demişlerdir.*

* *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1925, Numara: 240, s.3. Eski yazı belge Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

BAZI İSTANBUL GAZETELERİNİN VAZİYETİ HAKKINDA NOT*

(7 OCAK 1925)

Reisicumhur Hazretleri'nin defterlerinden üçüncü bölümü de bugün aşağıya alıyoruz:

Konya, 7 Kânunusani 1341 [7 Ocak 1925]

Bazı İstanbul gazetelerinin, zaman zaman ortaya attıkları münakaşa zeminleri dikkati çekmekten geri kalmıyor. Her hükümetin, hükümet ricalinden her birinin münakaşa edilebilecek ve eleştirilebilecek işleri bulunur.[1] Bir fırkanın, bir fırka mensuplarının ise her şeyi, her şeyden evvel mevcudiyetleri sakıncalı görülür ve haklı olarak eleştirilebilir. Fakat, işaret etmek istediğim gazetelerin münakaşa ve eleştirilerindeki mana esas itibariyle başka mahiyet arz ediyor. Bir "İstanbul-Anadolu" meselesi yaratılıyor gibidir. Bunu çok tehlikeli görüyorum. Böyle bir mesele bütün vatandaşlar tarafından anlaşılır şekle getirildiği takdirde camiamızda büyük bir gediğin açılmasına sebebiyet verilmiş olacaktır.

Anadolu'dan ziyade İstanbul'un zararlı çıkacağı şüphesizdir. Anadolu'nun zararı, İstanbul'un zarar görmüş olmasından kaynaklanmış olacaktır.

Bir "İstanbul-Anadolu" meselesi yaratmak isteyen mühim etkenleri dahilden ziyade hariçte aramak lazımdır.

Bilerek veya bilmeyerek yabancı kaynakların ilhamına kapılanlar vardır. Bunlar fikirleriyle, kalemleriyle, sözleriyle toplumsal birliğimizi zaafa düşürebilecek faaliyette bulunuyorlar.

Vatandaşlar bu gibileri tanımalı ve onların sözlerindeki hakiki manayı bulmaya çalışmalıdır.

Hükümet merkezi İstanbul'da olmalıdır davası "İstanbul-Anadolu" meselesinin bütün noktalarından biridir.

Bütün irfan müesseselerinin İstanbul'da yoğunlaşmış bırakılması eğilimi aynı mesele icaplarındandır.

"Ankara hükümet merkezidir ve ebediyen hükümet merkezi kalacaktır."[2]

* Klişesiyle birlikte yayımlayan: *Vakit*, 12 Aralık 1925, Numara: 2856, s.1 ve *Vakit*, 15 Aralık 1925, Numara: 2859, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.211-212. *Vakit*'teki eski yazı belge ve metin Musa Sarıkaya ve Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 "Bulunur" sözcüğü *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*'te yanlışlıkla "bulunabilir" şeklinde okunmuştur. (Y.N.)

2 Eski yazı belgede "Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin irfan..." diye başlayan cümle silinmiş, not burada son bulmuştur. (Y.N.)

KONYA TÜRK OCAĞI'NA DEVREDİLECEK DÜKKÂNLAR HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(9 OCAK 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Konya
9.1.1341 [1925]

Başvekâlet Canibi Samisine

7.1.1341 [1925] tarihli yazıya ektir. Konya Türk Ocağı namına takdir olunan bedel ile devri Maliye Vekâleti Celilesinden Konya Vilayeti'ne emir verilen ve öteden beri aynı numara altında bulunan emvali metrukeden[1] bir salon ile altındaki iki dükkâna Vilayet İdare Meclisi'nce beş bin lira devir bedeli takdir edilmiş ve bu bedel Maliye'ce kabul olunmuştur. Ancak emrin ulaşmasından sonra İdare Meclisi'nce dükkânın birine ayrı numara konularak ayrılmasına ve yalnız salon ile bir dükkânın devrine teşebbüs edilmekle muamele sekteye uğramıştır. Emir ve ilk karar doğrultusunda ve takdir edilen bedel ile salonla beraber altındaki her iki dükkânın Ocak namına devri muamelesinin tamamlanması ve neticelendirilmesi vasıtalarının temin olunmasını ve bildirilmesini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 26'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Emvali metruke: Terk edilmiş, bırakılmış, sahipleri bilinmeyen mallar. Hükümetçe görülen idari ve siyasi lüzum ve zaruret üzerine bulundukları yerlerden başka yerlere naklolunan veya kendiliklerinden bulundukları yerleri terk ederek kaybolan, ayrılan veyahut yabancı memleketlere, yahut düşman işgali altında bulunan yerlere kaçan gayrimüslim unsurların bıraktıkları mallar hakkında kullanılır bir tabirdir. (Y.N.)

BİRİNCİ İNÖNÜ ZAFERİ'NİN DÖRDÜNCÜ YILDÖNÜMÜ ÜZERİNE NUTUK*

(11 OCAK 1925)

Konya, 11 (AA) - Birinci İnönü Meydan Muharebesi'nin dördüncü yıldönümü Konya'da Reisicumhur Hazretleri'nin huzuruyla pek parlak bir surette kutlanmıştır. Saat üç buçukta Konya'da mevcut kıtalar, vali, mebuslar, memurlar ve kadın, erkek büyük bir halk kitlesi Alâeddin Tepesi'nde toplandılar. Kolordu Kumandanı Naci Paşa'nın Birinci İnönü Muharebesi'nin ehemmiyeti hakkındaki beyanatını müteakip erkânıharbiyesi tarafından muharebenin tafsilatı izah olunmuştur. Saat dörtte Reisicumhur Hazretleri beraberinde 2. Ordu Müfettişi Ferik Fahrettin Paşa Hazretleri ve maiyetleri olduğu halde merasim meydanını teşrif ettiler; dizilmiş olan kıtaları teftiş ettiler, daha sonra tepenin yüksek bir mahalline çıktılar. Subaylar, kıtalar ve ahali Gazi Hazretleri'nin etrafında toplandı. Reisicumhur Hazretleri ahali ve askerleri son derece heyecanlandıran ve mütehassis eden aşağıdaki nutku irat buyurdular:

Arkadaşlar, bugün Birinci İnönü Meydan Muharebesi'nin dördüncü yıldönümünü idrak ediyoruz. Bugünü idrak mazhariyetinden dolayı, huzurunda bulunduğum asker, subay ve kumandan arkadaşlarımı tebrik ederim. Size bizzat arz etmek fırsatıyla mesut olduğum bu tebriklerimi, buradan, Alâeddin Tepesi'nden, bütün ordumuza ve bütün Türk milletine derin hürmetlerimle yolluyorum.

Arkadaşlar, Birinci İnönü Meydan Muharebesi, inkılap tarihimizin çok mühim, çok feyizli bir sayfasıdır. Gelecek kuşaklarımız ve bütün cihan bu sayfayı okudukça ve inceledikçe Türk inkılabını yapan bugünkü Türk ordusunu ve bu orduyu sinesinden çıkaran bugünkü Türk camiasını, elbette, tazimle yâd ve takdir edecektir.

Arkadaşlar, bu mühim ve parlak zafer yeni Türk devletinin her manasıyla henüz teşekküle başladığı günlerde kazanılmıştır. Ordumuz yeni tanzim ve ıslah edilmekte bulunuyordu. Büyük cephe pek çok üstün düşmanlar karşısında her nevi kuvvetten istifade zaruretinde bulunuyordu.[1] Bu zaruret yüzünden idi ki, cephenin mühim bir parçası üzerinde mahiyet ve maksadı şüpheli bazı teşekküller bulunuyordu. Bu teşck-

* *Hâkimiyeti Milliye*, 12 Ocak 1925, Numara: 1321, s.1; *İkdam*, 12 Ocak 1925, Numara: 9978, s.1-2; *Babalık*, 12 Ocak 1925, Numara: 1690, s.2; *Akşam*, 13 Ocak 1925, Numara: 2248, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.205-206; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.202. *Akşam*'daki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, *İkdam*'daki Hadiye Yılmaz, diğerleri Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 *İkdam*'da yer alan bu cümle diğer kaynaklarda şöyledir: "Büyük cephenin çok faik düşmanlar karşısında setri için her nevi kuvvetten istifade zaruretinde bulunuyorduk." (Y.N.)

küllerin başındaki reisler, Türk milletini, düşman tayyareleri ile atılan halife fetvalarına itaat ettirmek ve milletin talihini[1] düşman arzusuna[2] boyun eğdirmek için isyan ettiler; düşman ordusuyla birleştiler. Bir avuç Türk ordusu bu hainleri tepelemek için Gediz civarında toplandı.

İşte bu sırada idi ki, Yunan ordusunun Bursa'daki kuvvetleri, Eskişehir istikametinde hareket ve tecavüze geçti. Vaziyet müşkül idi.[3] Fakat Türk ordusu, Türk milleti maksadının meşruiyetinden ve bu maksadın zaferinden o kadar emin idi ki, bir an tereddüt göstermedi. Her istikamet için düşündüğü tedbirleri tatbik etti. Ve üç zayıf fırka ile üç misli düşman kuvvetini İnönü sırtlarında karşılamaktan ve onunla neticeli meydan muharebesi kabul etmekten asla çekinmedi.

Arkadaşlar, bu meydan muharebesinin safhaları öyle hadiselerin[4] tecellisine saha oldu ki, o hakikatleri kısaca ifade etmek için, diyeceğim ki, zafer "zafer benimdir" diyebilenindir; muvaffakiyet "muvaffak olacağım" diye başlayanın ve "muvaffak oldum" diyebilenindir.

Arkadaşlar, bilirsiniz ki, muharebe, daimi mücadele halinde bulunan görünmez kuvvetlerin göze görünür şekil ve suret almasıdır. Onun için, Birinci İnönü muharebe meydanının ufuklarında yükselen zafer güneşi, Türk milletinin yüksek fazilet ve maneviyatının tezahürüdür. Bu doğuş karşısında büyük hezimetler oldu...

Arkadaşlar, Birinci İnönü Zaferi, İkinci İnönü Zaferi'nin, Sakarya büyük kanlı savaşının, Afyonkarahisar, Dumlupınar büyük meydan muharebesinin ve en nihayet Türk vatanının, Türk bağımsızlığının ilk zafer müjdecisi olmuştur. Bu sebeple Birinci İnönü Meydan Muharebesi'ni kazanan Türk ordusunun bütün mensupları, cihan tarihinde unutulmaz şanlı bir menkıbe sahibi olarak ebediyen yaşayacaklardır.

Arkadaşlar! Bu münasebetle Türk ordusu gazilerini hürmet ve minnetle yâd edcrim. Ve şehitlerimizin aziz ruhlarına takdislerimi takdim ile sözlerime son veririm.

1 Gazetelerde yer alan ve "milletin talihini" sözcüklerinin aslı olan "talii milleti" sözcükleri, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*'de "tabiî milleti" şeklinde okunmuş. (Y.N.)
2 *İkdam* ve *Akşam*'da "düşman ordusuna". (Y.N.)
3 *İkdam*'da "müşkülleşmişti". (Y.N.)
4 "Hadiselerin" sözcüğünün aslı olan "hadisatın" sözcüğü yerine, *İkdam*'da "hakikatlerin". (Y.N.)

KONYA'DA HACI HÜSEYİN AĞA'YLA SOHBET*

(12 OCAK 1925)[1]

Muhterem okuyucularıma bugün Babalık'ta büyük misafirin küçük haneyi ziyaretinden bahsedeceğim. Gazi Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa Abdi Develili Hüseyin Ağa'nın hanesinde.

Hüseyin Ağa, Konya'nın ne eşrafından ne de muteberan dediğimiz kibar sınıfındandır. Onu bütün Konya bilir ki, tam bir köylüdür. O, eşraftan sayılı değil, bilakis halktandır. Hüseyin Ağa, Gazi'nin Konya'yı ilk ziyaretlerinden beri onun aşinasıdır. Hatta Hüseyin Ağa geçen sene Ankara'ya kadar gitmiş ve Gazi Paşa ile muhterem eşlerine çamsakızı çoban armağanı kabilinden bazı hediyeler götürmüş, Gazi kendisini Çankaya'daki köşklerinde kabul etmiş ve konuşmuştu.[2]

Gazi Paşa Hazretleri bu defaki ziyaret ve seyahatlerinde de Hüseyin Ağa'yı görmek istedi. Buradan hareketlerinden bir gün evvel alafranga üç buçuğa doğru otomobiller küçük hanenin büyük misafirlerini Sedirler Mahallesi'ne doğru götürüyordu.

Hüseyin Ağa sevinçten uçacak gibi... Mahalleye yayılan bu sevinçli haber üzerine özlem dolu ve kaçamak bakışlarla etrafta toplanan kadınlar, çocuklar Gazi'yi bekliyorlar. Kulaktan kulağa fısıldaşmalar.

-Kız kim gelip batır?

-Anadolu'yu kurtaran Paşa.

Otomobilin arslan homurdayışını andıran sesi duyulunca Hüseyin Ağa dışarı fırladı. Artık misafirler gelmişlerdi. Ağa, otomobilin kapısını açarken dedi ki:

-Paşa! Çok büyüksün. Bizler gibi fukaranın kalbini almak için fakir evimize geldin. Zahmet ettin. Bizim kalbimiz seni misafir etmeye layık değil. Fakat görüyorsun ya! Şu etrafta toplanan analar ve hemşireler, ihtiyarlar... Hepsinin kalbi seni misafir etmek için hazır. Bizim noksanlarımızı görme.

Ve derhal Latife Hanım'a dönerek:

-Var ol kızım. Allah size uzun ömürler versin. Validen işte kapıda... Seni bekliyor. Konya'ya geldiğin günden beri kızımı görür müyüm diye ağlar. Bilsen onu, şimdi ne kadar sevinecek.

* *Babalık*, 16-18 Ocak 1925, Numara: 1694-1695, s.1-2; *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1925, Numara: 225, s.2. Eski yazı metinler Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 Haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'dan ayrılışından bir gün evvel bu ziyareti gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Paşa, 13 Ocak 1925 günü Konya'dan ayrıldığına göre, bu ziyareti 12 Ocak 1925 günü yapmış olmalıdır. (Y.N.)

2 Mustafa Kemal Paşa'nın Hacı Hüseyin Ağa ile 3 Ekim 1923 tarihli bu görüşmesi için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.16, Kaynak Yayınları, Mayıs 2005, s.125-126. (Y.N.)

Kapıdan içeriye giriliyordu. Altmış ile yetmiş yaş arasında, fakat zinde, şen, tam manasıyla bir Türk kadını iri vücuduyla Gazi'yi karşıladı.

-Paşam hoş geldin. Allah ömrünü uzun etsin dedi. Misafirler bir kattan ve iki odadan ibaret olan binaya üç basamaklı bir merdivenden çıkarak girdiler. Oda tam manasıyla bir köylü, bir çiftçi odasıydı. Bütün sadeliği gösterir tarzda minderler döşenmiş, yayılmış, cicimlerle bezenmiş, beyaz badanalı, aydınlık, tertemiz bir oda. Bir Türk köylüsünün ruhu, kalbi kadar saf, şen ve ferah bir mesken...

Gazi bu odada ne duydu. Onun yüksek duygusuna tercüman olan birkaç satırlık hatıraı okumak isterim. Şimdi Reisicumhur sedirin sağ tarafına bir köylü gibi mütevazı olduğu halde bağdaş kurarak oturdu. Latife Hanım da diğer köşeye çekildi. Fahreddin Paşa, Belediye Reisi Kâzım Bey ve eşleri hanım; Fırka Mutemedi İsmail Hakkı Bey ve diğer zevat etraftaki minderlere oturdular. Gazi, Hüseyin Ağa'nın haremini sol tarafına ve Latife Hanım'la kendi arasına oturttu. Hüseyin Ağa'nın haremi Latife Hanım'ın başını bütün ruhundaki bir analık samimiyetiyle okşadıktan sonra elini tuttu:

-Biraz ateşin var, hasta mısın? (Gayet tabii olarak eşine döndü) Aman Hacı! Biz de güya ev sahibiyiz. Sedire geçtik, oturduk... Ya sen kalk, ya ben... Misafirlere kahve pişirelim.

Hacı Hüseyin Ağa: Sen kalk da pişiriver.

Kadıncağız kuvvetli adımlarıyla odadan çıktı.

Biraz sonra bu koca nine, bu asil Türk ve bu şehitler anası elindeki tepsinin içinde beş bardak ayran olduğu halde içeriye girmişti. Kadın girince Gazi dedi ki:

-Hanım sen otur bakalım. Gel... Dağıtırlar.

Hacı Hüseyin Ağa (söze karışarak): Haydi bak oturanların hepsi evladımız. Paşa ne diyor sana. Git yerine otur.

Hazır bulunanlar arasında bulunan Müfettişlik Yaveri Mülazım Talat Bey kalktı, misafirlere ayranları dağıttı. Bu köylü evinde misafirlere yetişmeyecek kadar, ancak beş bardak vardı. Onlar boşalacak ve yeniden dolup gelecek, sıra ile içilecekti. Ayranlar içildikten sonra Gazi, Hüseyin Ağa'ya hitaben:

-Nasılsınız, rahat mısınız?

Hacı Hüseyin Ağa hemen cevap verdi:

-Elhamdülillah Paşam, ne rahatsız olacağız. Sizi gördük. Daha iyi olduk. Bir oğlum var, köyde çalışır; eker, biçer, zahiremizi, her şeyimizi gönderir. Biz de burada yer, içer, otururuz.

Gazi (Hacı Hüseyin Ağa'nın haremine dönerek): Başka oğlunuz var mı?

Hanım: Üç erkek çocuğumuz vardı. Bunlardan ikisi, memlekete gâvur gelmişmiş, devlet emretti, muharebeye gittiler. Orada şehit oldular. Birinden beş, diğerinden dört çocuk kaldı. Köydekinin de dört çocuğu var. O iki şehidin karılarına, yavrularına, sağ kalan bu oğlumuz bakıyor. Şükrolsun; kimseye muhtaç değiliz; geçiniyoruz.

Dedi. Bu söyleşide öyle bir saflık ve incelik vardı ki, odanın bütün misafirleri mütehassis olmuşlardı.

Gazi diyordu ki:

-Türk yavrularının bu yüksek duygulu anaları oldukça geleceğimiz emindir. Bu yüce hissi kuvvetlendirmek lazımdır. İşte bu kadın hakiki bir kadın efendidir... Evet, hakiki bir kadın efendi...

Gazi, Hacı Hüseyin Ağa'nın haremine sordu:

-Hacı Hüseyin Efendi sizi almadan evvel bir haremi daha varmış, doğru mu?

-Evet Paşam. Evvel bir haremi vardı. Dört çocuğu da vardı. Benim hemşirem Hacı'nın kardeşi Ali Efendi'de idi. Ben hemşiremin yanına gidip geldikçe bu Hacı bana gönül koymuş. Babamdan istedi. Babam evvela vermemek istedi ya... O zorla, ısrarla nihayet beni aldı.

-Nasıl, iyi geçinebildiniz mi?

-Evvelki haremi biraz huysuzca idi. Hatta ekmeği felanı kitlerdi. Ama ben idareli olduğumdan, gürültüye meydan vermedim. İyi geçinmeye çalıştım. Evvelki haremi Hicaz'a gidinceye kadar pek tatlı geçindik.

Latife Hanım: Sizi mi çok severdi, evvelki haremini mi?

Hanım: Ben ferik[1] *idim. Tabii beni çok severdi.*

Latife Hanım: Desene hanım, bizim pabuçlar dama atıldı.

Hanım büyük bir şaşkınlıkla hemen güya bir hatayı tamir eder gibi:

-Yok... Ana kızım. Ben latife ediyorum. Öyle söylemedim. Allah arkadaşından ayırmasın. Bak kızım Hacı'ya bana; bizi kantarlar çekmiyor. Ne olur siz de burada otursanız da rahat etseniz...

Hacı Hüseyin Efendi (diz çökmüş ve ellerini dizlerinin üstüne koymuştu): Paşa! Bilmem, aklım erer de mi söylerim, yoksa ermez de mi söylerim. Biz seni böyle iki üç senede bir kere görmekle doyamıyoruz. Şurada daimi otursan... Rahat etsen... Onlara da haber göndersen, buraya gelseler.

Gazi: Onlar kim?

Hacı Hüseyin Ağa: Hep işte o hükümettekiler felan... Onları çağırıver buraya gelsinler vesselam.

Gazi: Hacı aklın eriyor. Hem pek iyi eriyor.

Hacı: Vallah Paşa, bilmem eriyor mu? Siz okuyup yazmak biliyorsunuz.

1 Ferik: Kümes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavruları, piliç. (Y.N.)

Bunu müteakip Gazi sözün mecrasını değiştirdi ve dedi ki:

-Nasıl köyünüz buraya kaç saat?.. Selametle gidip geliyor musunuz? Hırsızlık falan var mı?

-Köyümüz buraya beş saat. Abdi Develi... Elhamdülillah selametle gidip geliyoruz. Bir şey yok. Yalnız buradaki yerebatasıcalar sövmeye (yani boş yere) silah atarlar. Sen geldiğin günden beri korkularından kestiler. Sen gittikten sonra atmamaları için kimin kulağını çekecek isen bir çek...

Hacı Hüseyin Ağa, Latife Hanım'a dönerek dedi ki:

-Hani geçen sene sana çorap getirmiştim. İşte onları bu validen yapmıştı. Şimdi yine çorap hazırladı.

-Teşekkür ederim Hacı Efendi.

Hacı Hüseyin Ağa Gazi'ye dönerek güya Latife Hanım'a çorap hediye edildiği halde Gazi'ye verilmezse gücenir zannıyla:

-Oğlum, dedi, senin de çorapların hazır, sana da hazırladılar.

Hacı'nın bu çocukça saflığı andıran sözleri, bilhassa Gazi'ye çoraplar için verdiği teminat hazır bulunanları güldürüyordu. Hemen sözünü değiştirdi. İlave etti:

-Ah oğlum... Sen bana darılmışsın doğru mu? Güya geçen sene Ankara'da bir şey söylemişim. Sen bundan bana gücenmişsin, doğru mu? Bunu o fesatçı gazeteciler yazmış? Eğer hatırına bir şey geldiyse vazgeç oğlum, bana darılma.

Gazi: Ne söylemiş gazeteciler, ne yazmış?

-Ben sana güya deliyi burada bağlasak durmaz demişim. Ben bunu başka maksatla söylemedim. Paşa bütün akıllıları buraya toplamış, buraya deli giremez demek istedim. Canım şu gazeteciler de ne tuhaf adamlar, insanın arasını açmaya çalışıyorlar. Bilmem nereden işitiyorlar. Nasıl duyarlar. Yoksa içimizde mi bir fesatçı var. Korkarım ki bugün şu konuştuklarımızı da yazarlar.

Hüseyin Ağa bunu bilmeyerek ne güzel keşfetmişti. Çünkü o dediği şey işte devam eden şu satırlarla şimdi artık bir emrivakidir.

Gazi, Hüseyin Ağa'ya sordu:

-Hani mahallenizde bataklık vardır diyordun. Yolunuzu gördüm; çok iyi, bataklık falan yok.

Hacı: Yaz olsa da bir görsen... Belediye yaptırdı ama bitiremedi. Parası yok belediyenin... Yeterli gelmiyor. Bütün parayı Ankara'ya çekme oğlum. Biraz da burada bırak da belediye şunları yapsın.

-Peki Hacı... Size yardım ederiz.

Hacı Hüseyin Ağa bu vaadi alınca biraz daha ileri gitti. Mahallelerinde bir cami yaptırdıklarını, imamın maaşı altı lira olduğunu, geçinemediğini, başka bir yere ka-

çacağını ve hiç olmazsa maaşına bir zam yapılarak yirmi liraya çıkarılırsa durabileceğini söyledi ve rica etti.

Gazi, hocanın mahallede namaz kıldırmaktan başka vazifesi olup olmadığını sordu.

Hacı Hüseyin Ağa: Efendim... Hutbe okur, geçici kâtiplikte bulunur.

Gazi: Hutbeden ne anlıyorsun Hacı? Doğru söyle.

-Ne anlayım oğlum. Okuyorlar, biz de dinliyoruz. Ben cahil bir adamım, Tabii anlayan anlar. Tabii sizler anlarsınız.

-Ben de anlamıyorum.

-Nasıl anlamazsın! Geçende elhamın, kulhünün manasını bana verdin. O günden beri ben düşündükçe hep ağlarım. İki üç gündür hocalara gittim. Onlara dedim ki:

-Haydi bakalım... Düşünüz önüme, sizi Paşa'ya imtiham (imtihan) ettireceğim. Bak korkularından banga yanaşamadılar. Gelemediler.

-Canım hutbeden hiç de mi bir anladığın yok?

-Arada bir devlete dua ediyorlar. Onu anlıyorum, ama ötelerini anlamıyorum. Paşam, çok ileri gitme, ben cahilim. Beni karının yanında imtiham edip de mahcup etme.

-Mahallenizde mektep yok mu?

-Ha... İyi hatırıma getirdin oğlum. Geçen sene yalvardık yakardık. Bize evin yanında bir mektep yapmaya karar verdiler. Boğçaya (bütçeye) iki üç bin lira koymuşlar. O da yetişmemiş... Altı bin lira lazımmış. Bu sene yine yalvaracağız. Sen de bir gayret et de şu mektebimiz yapılsın. Bilmem ki, ben, boğça yalnız kadınların olur zannederdim. Meğer erkeklerin de boğçası olurmuş. Mektep parası bu boğçaya konurmuş. Nedir bu, yapıversinler, çıksınlar.

-Köyünüz nasıl? Bir arzunuz var mı? Hepsine benden selam söyle.

-Köyümüz çok iyi. Hükümette işlerimiz iyi görülüyor. Doğrusunu istersen, eskisi gibi değil. Yalnız şu Ziraat Bankası'ndan köylüye biri birine kefil olmakla para vermiyorlar. Konya'da mutlaka bir tüccar kefil istiyorlar. Ah oğlum! Bunu bize düzelttiriver. Herkes tüccardan kefil bulamaz. Bana kalırsa sandık azalarını çiftçiden yapsak... Onlar para verecek vermeyecek çiftçileri pekâlâ bilirler. Yine sen bilirsin ya, başka hiçbir endişemiz yok. Elhamdulillah gâvur korkusu felan da kalmadı. Rahat rahat yiyip içip dua ediyoruz. Allah gâvurun kalbine bir korku verdi. Onlara karşı seni çok büyük gösterdi. Onlar da korktular, kaçtılar senden.

Hacı Hüseyin Ağa zevcesine hitaben:

-İşte kız... Yunan gâvurlarını kovalayan paşalar bunlar...

Bu aralık Latife Hanım, Hacı Hüseyin Ağa'nın haremine sordu:

-Hacı Efendi sizi aldığı zaman bir kadayıf hikâyesi olmuş... Şu nasıl oldu?

-Kızım, başını ağırtmazsam anlatayım. Mademki istedin, söyleyeyim. Eski zamanda bizim evlere kadayıf senede bir iki defa girerdi. Bir gün Hacı bize kızmış, atasına demiş ki, sana kadayıf göndereceğim. İyi pişiremediler diye bahane ederek şu karılara adamakıllı bir sopa atacağım demiş. Kadayıf geldi. Ramazandı. Biz de pişirdik, akşama hazırladık. Hacı namazdan geldi. Bir surat, bir kıyamet... Hiçbirimizin yüzüne bakmıyor. Somurtuyor. Yemek yememek istiyor. Kaynanamız ne vırladı, yine yemedi. Biz tuttuk, yemeği güzelce yedik. En sonra kadayıfı yedik. İçimden tuttu, Hacı'nın şöyle yüzüne baktım. O da gözünün altından bir baktı, gülüştük. Bunun üzerine kaynanam: "Haydi oğlum haydi. Sende avret dövecek suret yok. Beyhude yere kadayıftan oldun" dedi. Ah Paşam. Biz Türküz, köylüyüz, kusurumuza bakmayın.

Gazi: Ne demek, hepimiz Türküz... Türkler dünyanın en büyük milletidir. Beyhude sıkılacak bir şey yok...

-Bilmem ya! Şehirliler bize kenar mahallelidir diye gelmezler.

Latife Hanım: Beğenmemek ne demek. Milletin anasını köylüler teşkil eder. Siz teşkil ediyorsunuz.

Bu sözler üzerine Hacı Hüseyin Ağa'nın hareminin yüzünde büyük bir güvenin eserleri görünüyordu.

Gazi: Tekrar Hicaz'a gitmek ister misin?

-Ya... Paşam gideceğim. Hem bak, parasını da senden alacağım ha... Aklıma gelmiş iken söyleyeyim. Şu Hicaz meselesine bir çare düşününüz. Orada hacıları soyuyorlarmış. Hicaz'da İngilizlerin bir kralı varmış. Öyle söylüyorlar bana... Şuna bir çare bulunmaz mı?

Gazi: Emanatı Mukaddese bizde Hacı Efendi... Ankara'da muhafaza ettiriyorum.

-Ah oğlum neden söylemedin. Geçen sene bir ziyaret edeydim ya... Ankara'ya bir geleyim de onları bana ziyaret ettir.

Gazi kalkmak istedi. Hüseyin Ağa yalvarıyordu:

-Ah oğlum. Lokmaya kalalım. Bir köylü yemeği ye...

-Ayran içtik, kahve içtik. Hacı Efendi bak başka işlerimiz de var... Bize müsaade et de gidelim.

Büyük misafir, artık bu küçük köylü hanesinden çıkmıştı. Binanın haricine, sokağa, mahallenin, civar mahallenin çoluk çocukları, kadınlar, genç ihtiyar her cinsten, her tabiattan birçok adam toplanmıştı. Gazi Paşa ile Latife Hanım dışarıya çıkınca "Paşa hangisidir, karısı hangisidir" diye soruyorlardı. O dakikada verilen bir göz işareti kâfi geldi. İşte bu dakika, görülecek bir sevinç ve neşe anı idi. İlahi, o manzara ne idi! Görseniz ve bilseniz bu kalabalık ne yaptı. Hemen bütün kadınlar, genç ihtiyar Paşa'ya hü-

cum eder gibi yaklaştılar, etrafını bir hale gibi kuşattılar. Kimi yüzünü, kimi elini öpüyor, öpüyordu... Birçok ihtiyar kadıncağızın ağzından şu sesler yükseliyordu:

-Paşa, biz de şehitler anasıyız. Sizi gördük, memnun olduk. Bundan sonra artık ölsek de gözümüz açık gitmez. Allah size uzun ömürler versin.

O zaman dikkatli bir nazar değil, alelade bir bakış da görebilirdi, o metin adam, Gazi titriyordu ve gözleri çok yaşarmıştı. Garez ve menfaattan, kin ve hileden uzak bu samimiyetlerin ifade ettiği mana ne yüksek idi. Bütün orada bulunanlar, hep o saf ve pak manzaranın karşısında gözlerinin yaşlarını siliyorlardı. Birçok kadınlar sevinçlerinden hüngür hüngür ağlıyordu. Çocuklar ve daha küçükler, neden ve ne için olduğunu bilmiyorlardı. Çocukça, masumca büyük bir sevinç içinde ellerini çırpıyorlar ve çırpınıyorlar, zıplıyorlardı.

Artık otomobillere binilmişti. Hacı Hüseyin Efendi elinde "nevli" denilen bir urma seccade ile, iki çift çorap ile geldi. Latife Hanım'a dedi ki:

-Kızım şu hediyeni al.

Otomobiller yürüdü. Caddenin kıvrımları içinde kayboluyorlardı. Bütün gözler ve bütün bu mahallenin saf gönlü, temiz kalbi küçük hanenin büyük misafirlerini takip ediyor ve onlara selametler temenni eyliyordu.

OSMANİYE HALK FIRKASI HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(16 OCAK 1925)

Adana, 16 (AA) – [...] Paşa Hazretleri bugün saat dokuzda Dörtyol'dan Osmaniye'ye doğru hareket buyurmuşlardır. [...] Evvela hükümet konağı daha sonra Halk Fırkası ile belediye dairesini ziyaret buyurdular. Halk Fırkası mahfilinin hatıra defterine:

Osmaniye 16 Kânunusani 1341 [16 Ocak 1925]

Osmaniye kasabası ve buranın halkını ziyaret edebilmekten çok memnun oldum. Halkın gösterdiği kalbi ve samimi tezahürattan fevkalade mütehassisim. Bu güzel kalpli, mert insanlar arasında daha ziyade kalmak saadeti için ayrıca fırsat arayacağım.

Gazi
M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: V-4, D: 81, F: 4'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. *Babalık*, 19 Ocak 1925, Numara: 1696, s.1. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki eski yazı belge Musa Sarıkaya, *Babalık*'taki eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

CEYHAN HALKINA NUTUK*

(16 OCAK 1925)

Adana, 16 (AA) – [...] Saat bir buçukta tren Osmaniye'den Adana'ya doğru hareket etti. Ceyhan istasyonunda gösterilen samimi tezahürat cidden heyecan verici oldu. Kadın erkek bütün kasaba halkı, erkek ve kız mektepleri talebesi istasyona dolmuşlardı. İstasyon binasının önünde bir tak yapılmış ve bir salon düzenlenmişti. Paşa Hazretleri, halkın candan "yaşa" sesleri arasında trenden indiler ve zaptedilemez bir heyecan ve sevinç içinde bulunan halkı selamlayarak hatırlarını sordular, hazırlanan salona girdiler.

[...]

Erkek Numune Mektebi Müdürü İrfan Bey heyecanlı bir nutuk irat etti ve halk namına hoş geldiniz dedi. Mekteplıler tarafından manzumeler okundu. Bundan sonra Gazi Paşa Hazretleri halkın gösterdiği çok samimi ve yüksek tezahürat ve hissiyattan pek mütehassis olduklarını söyleyerek:

"Sizin gibi fedakâr ve kahraman halk arasında günlerce ve aylarca kalmak isterdim. Fakat insan her arzusunu yerine getiremez. Bundan dolayı mazur görülmekliğimi rica ederim" *buyurdular ve teşekkür ettiler. Bu esnada kendilerine canlı bir ceylan yavrusu hediye edildi. Yine halkın alkış tufanı arasında trene bindiler.*

* *Babalık*, 19 Ocak 1925, Numara: 1696, s.1. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

ADANA'DA ZİRAAT MEKTEBİ'NDE NUTUK*

(18 OCAK 1925)

Adana, 19 (Özel muhabirimizden) - Reisicumhur Hazretleri dün beraberlerinde Fahrettin Paşa olduğu halde Ziraat Mektebi'ne gitmişlerdir.

Talebeden biri Gazi Paşa'nın "Bu memleketin efendisi çiftçidir" *ve* "Kılıçla alınan memleketler gider, sabanla kurtarılanlar gitmez, kalır" *sözlerini hatırlatarak, daima bu sözleri gaye edinerek çalıştıklarını ve çalışacaklarını söylemiş, arkadaşları namına Paşa'yı selamlamıştır. Paşa Hazretleri cevaben:*[1]

Efendiler! Benim için kıymetli ve istifadeli saatler hazırlamış olduğunuzdan dolayı teşekkür ederim. Memleketinizin iyi bir ziraat memleketi olduğu malumdur. Ziraat tarzının da iktisadi ve asri olduğunu yakından görmekle seviniyorum. Eğer arkadaş efendinin söylediği gibi, hizmetlerimiz varsa ve bunu mükâfatlandırmak istiyorsanız, tahsile hasrolunan zamanlarınızı boş geçirmemenizi, iyi bir çiftçi, asri gelişmelere ve ilerlemelere vâkıf bir ziraatçı olmanızı, ziraat sahasında emin ve metin adımlarla yürümenizi büyük bir ciddiyetle talep ederim.

Paşa, Ziraat Mektebi'nden sonra Topçu Kışlası'nı teşrif etmiştir. [...] Gazi Paşa kız ve erkek muallim mekteplerini gezmiştir. [...] Paşa, Cumhuriyet Halk Fırkası merkezini ziyaret ettikten sonra ikametgâhına dönmüştür.[2]

* *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1925, Numara: 254, s.3. Ayrıca bkz. Taha Toros, *Atatürk'ün Adana Seyahatleri*, Seyhan Basımevi, Adana, 1939, s.28; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.204. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 Buraya kadarki kısım *Cumhuriyet*'te yer almaktadır. (Y.N.)

2 *Atatürk'ün Adana Seyahatleri*'nde, Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyet Halk Partisi'ni ziyareti hakkında şu bilgi yer almaktadır:

> "Liseden ayrılan Büyük Misafir, kız muallim ve erkek muallim mekteplerine de gitmiş ve akşama doğru Halk Partisi Adana şubesine uğramıştı. O zaman Parti Reisi Fazıl Berki idi. Atatürk Partililerle ve gençlerle hasbıhalde bulunarak:
> Adana'yı çok iyi bulduklarını, irticanın, kara kuvvetin yer bulmasına imkân olmadığını, Adana'nın temiz ve lekesiz halkının iyi ve kötü yolları ayırmaktan âciz bulunmadıklarını söylemişler ve Partililerin alkışları arasında salondan ayrılmışlardır."

Bkz. aynı eser, s.28. (Y.N.)

ADANA TÜRK OCAKLILARINA*

(20 OCAK 1925)[1]

Reisicumhur Hazretleri Adana'dan ayrılırken Ocağın muhabbet ve hürmetlerini arz eden Adana Türk Ocağı Reisi ve Türk Sözü refikimizin başyazarı Ferit Celal Bey'e aynen şu sözleri söylemiştir:

Adana Ocaklılarına bütün muhabbet ve sevgilerimi söyleyiniz. Adana'dan ayrılırken hepsinin ayrı ayrı ellerini sıkıp gözlerini öpemedim. Hepsinin muhabbeti içimdedir. Bu hususlaki hislerimi görüyorsunuz. İfade etmek istediğim şeyleri arkadaşlara güzel lisanınızla siz anlatınız.

* *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1925, Numara: 270, s.2. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 *Cumhuriyet*'te Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözlerini hangi tarihte söylediği belirtilmemektedir. Mustafa Kemal Paşa, Tarsus'a gitmek üzere 20 Ocak 1925 günü öğleden evvel Adana'dan ayrılmıştır. Bu sözlerini bu sırada söylemiş olmalıdır. Bkz. Taha Toros, *Atatürk'ün Adana Seyahatleri*, Seyhan Basımevi, Adana, 1939, s.28-29. (Y.N.)

MERSİN VİLAYETİ EYTAM İDARESİ'NİN VAZİYETİ HAKKINDA BAŞVEKİL FETHİ BEY'E*

(22 OCAK 1925)

Telgraf

Başvekil Fethi Beyefendi'ye

Mersin Vilayeti Eytam[1] İdaresi'nin feci bir vaziyette olduğunu büyük bir üzüntüyle öğrendim. Şimdiye kadar olan yetimler mevduatı yolsuzluk neticesinde kayba uğramış ve birçok yetim hakları heba olmuştur. Buna cüret edenlerin hapis ve para cezasına mahkûm edildiğini söylediler.

Ankara'daki ait olduğu makam yeni defterler gönderecek ve bundan sonrası için doğru bir usul gösterilecekmiş.

Bu meselenin hızlandırılması uygun olur.

22.1.341 [1925]

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-11, D: 59, F: 7'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Erol Şadi Erdinç ve Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Eytam: Yetim ve öksüzler. (Y.N.)

TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI HAKKINDA*

(25 OCAK 1925)

Konya, 25 (Son telgraf) - Reisicumhur Gazi Paşa, Konya mebuslarından Fuad Bey'le vaki konuşmaları esnasında fırkalar hakkındaki görüşlerini izah ederken Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na sözü getirerek demiştir ki:

"Yeni fırkanın muhafazakâr olmasını isterdim ki, bizim için düzenleyici olsun. O vakit onlara yardım borçtu. Halbuki bizden daha ilerici olduklarını söylüyorlar. Bu yüzden düzenleyicilik vazifesi kalmıyor. Onun için muhalif vaziyet almak mecburiyetindeyiz."

* *İkdam*, 26 Ocak 1925, Numara: 9992, s.2. Eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

CEVAD ABBAS BEY'İN İSTİKLAL MADALYASI HAKKINDA MECLİS RİYASETİ'NE TEZKERE*

(25 OCAK 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyasetı
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/28
Tezkere

Ankara
25.1.1341 [1925]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

24.1.341 [1925] tarih ve 204/956 numaralı tezkerei devletleri cevabıdır.

Bolu Mebusu Cevad Abbas Bey'e ait olup, özel kanun icabınca değiştirilerek adı geçen namına yeniden yazdırılan kırmızı yeşil kurdeleli İstiklal Madalyası vesikası tanzim ve imza kılınarak iade edilmiştir, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-19-b, D: 76, F: 1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

TRABZONLU MEHMED FAHRİ BEY'İN ASALETİNİN TASDİKİ İÇİN DAHİLİYE VEKİLİ CEMİL BEY'E*

(27 OCAK 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Şifre

Silifke
27.1.1341 [1925]

Dahiliye Vekili Cemil Beyefendi'ye

Yedi aydan beri Silifke'de vali vekâletini muvaffakiyetle yapmakta olan Trabzonlu Mehmed Fahri Bey'in asaletinin tasdiki uygundur. Adı geçenin buradaki vekâleti esnasında halkın her suretle muhabbet ve memnuniyetini kazanmaya muvaffak olduğunu gördüm. Ben burada iken asaletinin tasdiki teşvikini icap ettirecektir. Bu konudaki teklifinizi bekliyorum. Yarın öğlene kadar buradayım, Efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 29-1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

SİLİFKE VALİ VEKİLİ FAHRİ BEY'İN ASALETİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E*

(28 OCAK 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Başkitabeti
Tel

Silifke
28.1.1341 [1925]

Ankara'da Başvekâleti Celileye

C. Silifke Vali Vekili Fahri Bey'in Heyeti Vekile kararı ile memuriyetinin asaleti uygundur, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 29'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

SİLİFKE HÜKÜMET KONAĞI'NDA NUTUK*

(28 OCAK 1925)

Arkadaşlar, Silifke halkı ve özellikle öğretim için gençlik adına söylenen sözlerden çok memnun oldum. Bundan dolayı teşekkür ederim. Dile gelen fikirler, ileri sürülen istekler, halkımızın Cumhuriyet idaresinden istekleridir. Devlet bunu ve buna benzer şeyleri yapmakla görevlidir. Yeni devlet ekonomik kalkınmaya, halk ihtiyaçlarını karşılamaya önem verecektir. Merak etmeyin. Zamanla her şey olacaktır ve siz, yeni idareden memnun kalacaksınız.

Efendiler, Osmanlı siyaseti asırlarca pek yüksek ve parlak yaşamakla beraber, yine de imparatorluğu parçalanmaktan kurtaramamıştır. İmparatorluğun sükûtu ve çöküşü karşısında çok yalnız ve mustarip kalan Türk milleti, kendini kurtarabilmek için Osmanlı siyasetine tamamen zıt bir siyaset izledi. Bu siyaset, halkı kurtarmayı hedef edindiği için milli bir siyasettir.

Silifkeliler, arkadaşlarım, insanlarda kusur olabilir. Kusurları söylemek iyi ve yararlı bir şeydir. Geçmişte çok ve acı hatalar yapılmış, kusurlu işler olmuştur. Bu yüzden insanımız ve milletimiz zor durumlara düştü. Biz mümkün mertebe az kusurlu olmaya, buna karşılık çok dikkatli, gayretli, fedakâr ve çalışkan olmaya mecburuz. Millet işlerindeki alaka ve heyecanınızı kutlarım. Teşekkür ederim.

* Sadık Taşucu'nun *İçel* gazetesinden yukarıdaki şekilde aktaran: İzzet Aslan, *Atatürk Silifke'de*, 2. Basım, İçel, 1981, s.151-152. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.206. Belgeye, *Atatürk Silifke'de*'de şu açıklamayla yer verilmiştir: "Seyahatin ikinci günüdür. Konuğumuz, Hükümet Konağı'ndadır. Silifke'nin memur, tüccar, işçi, çiftçi ve diğer kişileriyle tanışacaktır. Vali odası kapıya kadar doludur. Sağlık Müdürü Dr. Hasan Ali (Giritli) söz alır. Silifke'ye şeref verdiklerini, bugünün hiçbir şekilde unutulmayacağını söyler. [...] Daha bazı konuşma ve dilekleri dikkatle dinleyen Mustafa Kemal, ayağa kalkarak şunları söylemiştir:" (Y.N.)

SİLİFKE TÜRK OCAĞI'NDA NUTUK*

(28 OCAK 1925)

Arkadaşlar, Silifke'ye geldiğimden son derece memnunum. Bu çatı altında güzel bir tesadüfle, Türk Ocağı-Cumhuriyet Halk Partisi-İdman Yurtlu gençlik havası yaşamaktayız. Türk milleti hayal peşinde koşmaktan bıkmış usanmıştır efendiler. Artık akılcı ve gerçekçi bir politika izlemek devrine girmiş bulunuyoruz. Cumhuriyet Halk Partisi'ni onun için kurduk. Milli sınırlar içinde Türk zekâsını işlemek, Türk'ün uygarlık kabiliyetini geliştirmek, maddi ve manevi kaynakları işletmek Cumhuriyet'in temel politikasıdır. Bu sebeple Türk Ocakları da, Türk tarihinin kutsallığını, soyluluğunu, dünyada ilk uygarlığı yayanın Türkler olduğunu anlatmalıdır.

[...] Görevli gençler, ayran tepsilerini ve bardakları bir yana bırakarak sıraya geçip Ata'larının elini öpüyorlar. Coşku son düzeydedir. Büyük Önder tekrar ayaktadır. Bu kez konuşması tamamen, Cumhuriyet Halk Partisi üzerinedir.

Silifkeliler, sizlere şunu açıklıkla belirtmek zorundayım. Cumhuriyet'in temelinin ileri bir dünya görüşüne dayalı olduğu hiçbir zaman unutulmamalı ve bu hakikat gözden kaçmamalıdır. Zira Türk halkı, padişah idaresinden çok ıstırap çekmiştir. O yüzden çok kanlar akıtmıştır. Milyonları şehit, yüz binleri gazi etmiştir. Geri kalışın, yabanlığın günahları arasında dediklerimin ehemmiyetli yeri vardır.

Halkçılık, halktan yana bir tutum içinde olmak demektir. Bütün devrimci güçlerin halktan yana olması şarttır. Halkın desteği sağlanmadıkça hiçbir şey kazanılamaz. Bu nedenle, Cumhuriyet sıkı sıkıya dediğim ilkeye bağlı kalacaktır. Devletimiz, halkın devletidir. Bunun böyle bilinmesini isterim.

* Yukarıdaki şekilde aktaran: İzzet Aslan, *Atatürk Silifke'de*, 2. Basım, İçel, 1981, s.153-156.
Belgeye, kaynakta şu açıklamayla yer verilmiştir: "Mustafa Kemal [...] Hükümetten sonra, yaya şekilde Türk Ocağı binasına gelmişlerdir.
Türk Ocağı salonu alkış ve yaşa. var ol seslerinden belki yarım saat çın çın ötmüştür. Gösterilen sevgi ve bağlılığı masaya oturmadan ayakta izleyen Mustafa Kemal, yine masaya oturmadan şunları söylemiştir:" (Y.N.)

SİLİFKE TÜRK OCAĞI HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(28 OCAK 1925)

Silifke, 28 (Özel muhabirimizden) - Gazi Paşa, bugün öğleden evvel Silifke'de hükümet konağı ile belediye, Türk Ocağı, İdman Yurdu, Halk Fırkası ve Lise'yi ziyaret etmiş, Türk Ocağı hatıra defterine "Silifke Türk Ocağı'nı bu muhitler için kıymetli bir feyiz ocağı olarak gördüm. Mensuplarını tebrik ederim" *cümlelerini yazmışlardır.*

* *Cumhuriyet,* 29 Ocak 1925, Numara: 263, s.5; *Taşeli,* 3 Şubat 1925, Numara: 97, s.1. Eski yazı metinler Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.
Belge, *Atatürk Silifke'de* kitabında şu şekilde aktarılmaktadır:

> "Dilekleri dinledikten sonra, Büyük Misafir Gazi Mustafa Kemal, Silifke Türk Ocağı onur defterine, 'Silifke'ye geldiğimden çok memnunum. Beni unutmayacağınızı bilirim. Sizi kalbimden çıkarmam' satırlarını yazmıştır."

Bkz. İzzet Aslan, *Atatürk Silifke'de,* Töyko Matbaası, Ankara, 1969, s.75. (Y.N.)

SİLİFKE MERKEZ İDMAN YURDU HATIRA DEFTERİNE*

(28 OCAK 1925)

[...] Gazi Paşa Hazretleri halkın alkışları arasında İdman Yurdu'nu teşrif buyurmuşlardır. [...] Biraz istirahat verilen çay ziyafetinin bitiminde yurdun hatıra defterine:

Silifke Merkez İdman Yurdu'nda kıymetli ve gayretli gençlerin temasında geçirdiğim dakikalar benim için unutulmaz bir hatıra teşkil edecektir.

* *Taşeli*, 3 Şubat 1925, Numara: 97, s.3. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

SİLİFKE MERKEZ İDMAN YURDU BAĞIŞ DEFTERİNE*

(28 OCAK 1925)

[...] Gazi Paşa Hazretleri, İdman Yurdu bağış defterine:

Silifke Merkez İdman Yurdu'na küçük bir yardım olmak üzere bin lira takdim ediyorum.

* *Taşeli*, 3 Şubat 1925, Numara: 97, s.3. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

SİLİFKE SULTANİSİ HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(28 OCAK 1925)

Bu nur ocağında, geleceğin parlak güneşleri, doğuş halinde görülmektedir.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: İzzet Aslan, *Atatürk Silifke'de,* Töyko Matbaası, Ankara, 1969, s.73, 75; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928),* c.I, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.206, 377. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet,* 29 Ocak 1925, Numara: 263, s.5. Eski yazı belge ve metinler Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.
Belge, *Atatürk Silifke'de*'de şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Türk Ocağı ziyafeti bitince, Cumhuriyet İlkokulu'na geliyorlar. Silifke'de o zamanlar bugünün lisesine yakın ve adına sultani denilen bir okul vardı. İlk kısmı Cumhuriyet İlkokulu binasında idi. Atatürk'ün o günkü ziyareti Sultani Mektebi'ne yapılmıştır. Şu anda başlı başına Cumhuriyet İlkokulu hizmeti gören bu bina iki katlıdır. Henüz kızlarla oğlanlar aynı sınıfta oturmamaktadır. Onun için okulun üst katında kızlar, alt katta ise oğlanlar eğitim görmektedirler. Öğretmen arkadaşlar Ata'ya nadide çiçeklerden yapılmış bir buket takdimine ve bunun da bir bayan öğretmen tarafından sunulmasına karar verirler. Ancak hoca hanım henüz peçelidir. Peçesini öğrencileri tamamen kız olan dershaneye girince çıkarmaktadır. Dışarda peçelidir. Aynı düzenle çiçek demetini alır ve yüzü peçeli olarak Gazi'nin önüne gelir. Yıl 1925'tir. Ulu Önder, durumu görünce çiçekten önce peçeyle ilgilenir. Hoca hanıma peçesini kaldırmasını ve çok memnun olduğu armağanı ondan sonra kabul edeceğini söyler. Bütün öğretmenlerin alkışları arasında peçe çıkarılıp atılır ve eşsiz kurtarıcı Mustafa Kemal takdim edilen çiçek buketini kabul eder, teşekkür eder, tebrik eder...
> Gözler yaşartan bu pek ilginç olay üzerine, Aziz Atatürk, Sultani Mektebi'nin hatıra defterine ülkü ve ideal dolu şu satırları yazmıştır:"

Bkz. *age,* s.75. (Y.N.)

AYDIN MEBUSU DR. REŞİT GALİP BEY'E TEŞEKKÜR*

(1 ŞUBAT 1925)

Konya
1.2.1925

Aydın Mebusu Dr. Reşit Galip Beyefendi, Ankara

Teşekkür, afiyet ve saadetinizin devamını temenni ederim, Efendim.

Gazi Mustafa Kemal

* *Dr. Reşit Galip*, Hazırlayan: A. Şevket Elman, Ankara, 1955, s.227. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.152.

FUAT BEY'E İSTİKLAL MADALYASI VESİKASI*

(1 ŞUBAT 1925)

İstiklal Madalyası Vesikası

Bilfiil kıta başında kahramanlık ve fedakârlık eserleri gösterdiğinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 17.1.341 [1925] tarihinde vuku bulan 2. toplantı senesi 36. toplantısının 1. celsesinde aşağıda hüviyeti yazılı eski İzmit Mebusu Fuat Bey'e[1] bir kıta kırmızı-yeşil şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir. 1.2.1341 [1925]

Türkiye Cumhuriyeti
Riyaseti
Gazi M. Kemal

Madalyayı Alan Zat:
TBMM Birinci Dönem İzmit Mebusu
Fuat Bey

* Mehmet Aldan, *Ulusal Kurtuluşumuzda Atatürk Yolunda Yöneticiler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurum Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s.496.

1 Fuat Carım. (Y.N.)

BAHRİYE MİRALAYI ALİ RIZA BEY HAKKINDA BAHRİYE VEKÂLETİ'NE*

(9 ŞUBAT 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Tezkere
Zata mahsustur
6/51

Ankara
9.2.341 [1925]

Bahriye Vekâleti Celilesine

Kastamonu Mebusu Bahriye Miralayı Ali Rıza Bey'in mektubunu ekte takdim ediyorum. Anadolu'da adı geçen kumandanın rütbesine göre bir vazife olmamasından, vaktiyle tarafımdan davet olunmamıştı. Bilakis İstanbul'da kalarak talimatım dairesinde vazife görmesi lüzumu sözlü olarak tebliğ edilmişti, Efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: III-9-c, D: 39, F: 47'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

MECLİS BİRİNCİ DEVRE ÜYELERİNDEN BAZISININ İSTİKLAL MADALYALARI HAKKINDA MECLİS RİYASETİ'NE*

(16 ŞUBAT 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti — Ankara
Kalemi Mahsus Müdüriyeti — 16.2.1341 [1925]
Adet
6/65
Tezkere

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

14.2.1341 [1925] tarih ve 620/1181 numaralı tezkerei devletleri cevabıdır.

Milli mücadele esnasında bilfiil ateş altında iyi hizmetleri geçtiğinden dolayı İstiklal Madalyası Kanunu'nun o konudaki maddesi icabınca kırmızı-yeşil kurdeleli İstiklal Madalyası'yla taltifleri Büyük Millet Meclisi'nin 11.2.1341 [1925] tarihinde yapılan 53. toplantısının birinci celsesinde kabul edildiği bildirilen birinci devre üyelerinden Kırşehir Mebusu Rıza, Gaziayıntap Mebusu Ragıp ve Yasin ve Hafız Şahin ve Malatya Mebusu Hacı Bedir ve eski İstanbul ve halen Aksaray Mebusu Neşet Beylere ait vesikalar tanzim ve imza edilerek ekte iade kılınmıştır, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-19-b, D: 76-, F: 2'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ROMANYA KRALI BİRİNCİ FERDINAND'A*

(19 ŞUBAT 1925)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Romanya Kralı Haşmetlu Birinci Ferdinand Hazretleri'ne

Halis ve çok kıymetli dostum,

Haşmetpenahilerinin nezdine fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla gönderilen ve bu kere Paris Büyükelçiliği'ne tayin eylemiş olduğum Cevad Bey zatı haşmetanelerine bizzat vedanamesini veremediğinden, halefini işbu vazifenin yerine getirilmesine memur eyledim.

Cevat Bey'in her iki memleket arasında mevcut dostluk bağlarını daha samimi bir surette sağlamlaştırmak hususunda büyük çaba sarf ettiğini memnuniyetle gördüm. Adı geçenin haşmetpenahilerinin teveccüh ve itimadını kazanmaya muvaffak olduğunu zannetmekteyim. Elçime karşı gösterdikleri iyi kabul onun muvaffakiyetle vazifelerini yapmaya imkân bahş eylemiş olduğundan zatı haşmetanelerine teşekkür ederim.

Zatı haşmetanelerinin saadetini ve Romanya'nın refah ve mamuriyetini temenni ederim.

Ankara'da bin üç yüz kırk bir [1925] senesinin Şubat'ının on dokuzuncu günü yazıldı.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 3/94'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.11-12. Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.

BÜKREŞ ELÇİLİĞİ'NE HÜSEYİN RAGIP BEY'İN TAYİNİ HAKKINDA ROMANYA KRALI BİRİNCİ FERDINAND'A*

(19 ŞUBAT 1925)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Romanya Kralı Haşmetlu Birinci Ferdinand Hazretleri'ne

Halis ve çok kıymetli dostum,

İki memleket arasında hayırlı olarak yerleşmiş olan barış ve dostluğun muhafaza ve takviyesini talep ettiğimizden ve lüzumlu bulduğumuzdan, şimdiye kadar Paris'te maslahatgüzar sıfatıyla bulunan Hüseyin Ragıp Bey'i riyasetpenahilerinin nezdine fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin eyledim. Adı geçen sefirin vasıfları ve hasletleri ile şimdiye kadar gösterdiği etkili dirayet ve fatanet ve fazilet, yeni vazifelerini iyi yapmaya muvaffak olacağına şüphe bırakmamaktadır. Gerek Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından vuku bulacak tebligata, gerek zatı haşmetaneleri hakkında beslediğim halisane ve tazimkârane hislere dair verceği teminata emniyet ve itimat buyurulmasını ve yüksek memuriyetinin iyi yapılması hususunda desteğe mazhar olmasını rica eylerim.

Ankara'da bin üç yüz kırk bir [1925] senesi Şubat'ının on dokuzuncu günü yazıldı.

Gazi M. Kemal

Hariciye Vekili

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 3/94: Bükreş Elçiliği'ne Hüseyin Ragıp (Baydur)un tayini'nden Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.12-13. Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.

TAYYARE CEMİYETİ RİYASETİ'NE*

(24 ŞUBAT 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/79

Ankara
24.2.1341 [1925]

Ankara'da Tayyare Cemiyeti Riyaseti'ne

23.2.1341 [1925] tarihli tezkerenizi ve eki olan nizamnameyi memnuniyetle okudum. Hava kuvvetlerimizin az zamanda ehemmiyetiyle orantılı bir mükemmellik derecesine yükseltilmesi için sarf edilegelmekte olan faaliyete destek maksadıyla teşekkül eden cemiyetinize hayırlı mesaisinde yardım etmek benim için haz ve iftihar vesilesidir. Memleketimizin her tarafında takdir ve bir an evvel temini arzu edilen bir ihtiyacın tatmini yolundaki teşebbüslerinden dolayı cemiyet kurucularını tebrik eder ve cemiyetin hedefine doğru sürat ve muvaffakiyetle ilerlemesini temenni eylerim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-17-d, D: 71, F: 39'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Şubat 1925, Numara: 1359, s.1; *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1925, Numara: 290, s.3; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.518-519. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki eski yazı belge Musa Sarıkaya, diğer eski yazı metinler Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

KOLORDU KARARGÂHININ SİVAS'A NAKLİ HAKKINDA 6. KOLORDU KUMANDAN VEKİLİ MİRALAY NACİ BEY'E*

(25 ŞUBAT 1925)

Şifre
Zata mahsustur
2/59

Tokat

6. Kolordu Kumandan Vekili Miralay Naci Beyefendi'ye

Mevcut ahval[1] dolayısıyla kolordu karargâhının Sivas'a nakli uygun olmaz mı? Görüşünüzü bekliyorum.

25.2.341 [1925]

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-14, D: 61, F: 13'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.
Hasan Rıza Soyak, bu konuda şu bilgiyi aktarmaktadır:

> "Bir gece yarısına doğru telgrafhaneden Meclis binasına gelmiştim; Atatürk odasındaydı; yanına girdim; topladığım malumatı arz ettim. Sözüm bittikten sonra cebinden bir kâğıt çıkarıp bana uzattı: 'Tekrar telgrafhaneye git, bu telgrafı şifre et; üzerine, bizzat açılacaktır, kaydını koy. Ve muhataplarını makine başına çağırarak ver, kendilerinden derhal cevap istediğimi de ilave edersin. Cevapları alıp bana getir; bekliyorum' dedi.
> Telgraf, Erzurum ve Trabzon valileri ile İstanbul'da Kolordu Komutanı rahmetli Şükrü Nailî Paşa'ya hitaben yazılmıştı ve aklımda kaldığına göre aşağı yukarı şu mealde idi:
> 'Güney'deki hadisenin genel bir irtica hareketinin başlangıcı olmasından endişe ediyorum. Bu bakımdan mıntıkanızdaki vaziyet nedir? Ve yapılacak bastırma hareketi sırasında oradan emin olabilir miyiz?' Telgrafhaneye giderek aldığım emrin icabını yaptım. Her üç yerden gelen cevaplar memnunluk vericiydi. Valiler ve Komutan, mıntıkalarındaki durumun sakin olduğunu ve bu durumu, hareketin sonuna kadar muhafaza edebileceklerini bildiriyorlardı. Şükrü Nailî Paşa, ayrıca, kolordusunun verilecek her türlü vazifeyi büyük bir sadakat ve fedakârlıkla başarmaya daima hazır bulunduğunu temin ediyordu.
> Meclis'e döndüm; Atatürk beni bekliyordu; cevapları takdim ettim, okuduktan sonra bu haberleşmeye ait kâğıtları yırttı. Ve yakılmak üzere parçalarını bana verdi."

Bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.1, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.317-318. (Y.N.)

1 Genç iline bağlı Piran'da 13 Şubat 1925 günü başlayan Şeyh Sait İsyanı kastediliyor. İsyan, 31 Mayıs 1925 günü kesin olarak bastırıldı. (Y.N.)

HIYANETİ VATANİYE KANUNU'NA EK HAKKINDA TEZKERE*

(25 ŞUBAT 1925)

Suret

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25.2.341 [1925] tarihinde yapılan 64. toplantısının 2. celsesinde kabul edildiği, Meclis Riyaseti Celilesinin 25.2.341 [1925] tarihli ve Kavanin Müdüriyeti 1-625-1267 numaralı tezkeresinde bildirilen Hıyaneti Vataniye Kanunu'nun 1. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki 15 Nisan 339 [1923] tarihli kanuna ek 556 numaralı kanun tebliğ olunur.

25 Şubat 341 [1925]

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

* *Karesi*, 2 Mart 1925, Numara: 67, s.1. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur. Söz konusu kanun şudur:

"Numara 556

Hıyaneti Vataniye Kanunu'nun Birinci Maddesinin Tadili Hakkındaki
15 Nisan 339 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun

Madde 1 - Dini, mukaddesatı diniyeyi siyasi gayelere esas veya alet ittihaz maksadıyla cemiyetler teşkili memnudur. Bu kabil cemiyetleri teşkil veya bu cemiyete dahil olanlar haini vatan addolunur. Dini veya mukaddesatı diniyeyi alet ittihaz ederek şekli devleti tebdil ve tagyir veya emniyeti devleti ihlal ve dini veya mukaddesatı diniyeyi alet ittihaz ederek her ne suretle olursa olsun ahali arasında fesat ve nifak ilkası için gerek münferiden ve gerek mütecemien kavli veya tahriri veyahut fiili bir şekilde veya nutuk iradı veyahut neşriyat icrası suretiyle harekette bulunan kezalik haini vatan addolunur.
Madde 2 - İşbu kanun neşri tarihinden muteberdir.
Madde 3 - İşbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur."

Bkz. *Karesi*, 2 Mart 1925, Numara: 67, s.1. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur. (Y.N.)

17. FIRKA KUMANDANI MİRALAY OSMAN BEY'E*

(26 ŞUBAT 1925)

Durumunuz, tertibatınız, düşünceniz hakkında ait olduğunuz resmi makamlara elbette bilgi verdiniz. Gereken emirleri ve talimatı alacaksınız. Ben de size hatıra olarak bir iki noktayı bildireyim.

Asiler[1] ciddi muharebe ve çarpışma sonucunda değil, mensuplarının ve müritlerinin çağrısına uymak suretiyle ve bunların kendilerine katılması ile Elazığ'a kadar gelebilmişlerdir. Silahlı kuvvetleriniz arasında sizin yerli dediğiniz ülküsüz erlerin bulunuşu, sizi şimdi bulunduğunuz yere ve duruma gelmeye zorlamıştır. Bu durum sizin için dikkat ve uyanıklığı gerektiren bir noktadır. Bundan sonra ülkeyi savunmak için kullanacağınız vasıtalarda bu noktaya dikkat buyurunuz. Asilerin silahı, aldatmayı, bozgunculuğu ve din ile şeriatı vasıta edinerek bilgisizlikten faydalanmadır. Sizin karşı vasıtanız ve savunmanız, bütün bu sahtekârlıkların emriniz altında olanlara ve temasta bulunanlara layıkıyla ve süratle anlatılmasında ve şuurlu hareketinizdedir. Bilgisizlik ve gafilliğin çokluğu karşısında durumunuzu bozarak dağılmak elbette aleyhimizdedir. En az sayıda da olsanız, varlığınızın korunması bizce değerlidir. Geçmesi zorunlu olan birkaç günü mevcudunuzu koruyarak kazanmak tercihe değer. Ayrıca durumunuzun olağanüstü olduğundan ve bunun gereği olarak olağanüstü tedbir almaya zorunlu olacağınızdan beni haberdar etmelisiniz. Malatya halkı Cumhuriyet'e sadık ve irticaya düşmandır. Bu bilinmektedir. Bu değerli unsurlardan büyük ölçüde faydalanma olanağını elde ediniz. Bu öğütlerim, bağlı olduğunuz makamlardan alacağınız kesin emirlerin yapılmasında size yardım eder umudundayım.

* Yukarıdaki şekliyle aktaran: *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Ankara, 1972, s.106-107. Ayrıca bkz. *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları*, c.1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s.149-150.
Belge kaynakta şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Durumu yakinen izleyen Cumhurbaşkanı Atatürk de, 26 Şubat'ta Malatya Valisi aracılığı ile İzoli'de 17. Tugay Komutanı Albay Osman'a verdiği emirde:"

Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

1 Şeyh Sait isyancıları kastediliyor. (Y.N.)

ADANALILARIN İRTİCAYA KARŞI HİSSİYATINA TEŞEKKÜR*

(26 ŞUBAT 1925)

Adana, 26 (Özel Muhabirimizden) - Adana'dan Reisicumhur Hazretleri'ne çekilen telgrafnameye Gazi Hazretleri bugün cevap vermişlerdir:

Adana Belediye Reisi Ali Münif Beyefendi İle Muhterem Arkadaşlarına

Milli mücadelede pek şerefli ve müstesna bir mevki kazanan Adanalıların Genç havalisinde ortaya çıkan irtica hadisesi münasebetiyle gösterdikleri samimi ve takdire değer hissiyata teşekkür ederim. İyiyi ve kötüyü hakkıyla idrak eden milletimizin Cumhuriyet ve inkılaba bağlılığı sayesinde işbu hadiseye sebep olanların yakında layık oldukları şekilde cezalandırılacakları muhakkaktır. Muhterem Adanalılara hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1925, Numara: 292, s.1; *Vakit*, 28 Şubat 1925, Numara: 2577, s.1; *Babalık*, 2 Mart 1925, Numara: 1732, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.152-153. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, *Vakit*'teki Musa Sarıkaya, *Babalık*'taki Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

İRTİCAYA KARŞI KOYAN KİĞI HALKINA*

(27 ŞUBAT 1925)

Ankara
27 Şubat 1341 [1925]

Suret

Şeriat perdesi altında Cumhuriyet ve birliğimize vaki olan suikast teşebbüsünün karşısındaki vatanperverane ve fedakârane hissiyatınız şükran ve takdire layıktır. Pek ulvi mücahedenizde aynı hissiyat ve imanla devam buyurulacağından eminim. İrtica heyet ve teşebbüslerine karşı, halkımızın her taraftan gösterdikleri lanet ve nefret hisleri karşısında hainlerin yakın zamanda tamamen ceza ve layıklarını bulacaklarına itimadım katidir. Herkese selam ve hürmetler.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

* M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1961, s.137. Ayrıca bkz. Halil Şimşek, *Geçmişten Günümüze Bingöl ve Doğu Ayaklanmaları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.147.

KİĞI BELEDİYE REİSİ YUSUF ZİYA BEY'E*

(28 ŞUBAT 1925)

Kiğı Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey'e

C. Telgrafnamenizi aldım. Vaziyetinizden icap edenleri haberdar ettim. Vatana ve Cumhuriyet'e şiddetli bağlılığınız şükrana ve takdire layıktır. Hain ve mürtecilere karşı fedakârane mukabele ve mücahedenize devam ve bunların layık oldukları acı akıbete çarpacakları zamanın yakın olduğuna itimat ediniz. Herkese selam ve muvaffakiyet temenni eylerim, Efendim. 28 Şubat 1341 [1925]

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* M. Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul, 1950, s.280-281.

İSVİÇRE CUMHURBAŞKANI'NA*

(28 ŞUBAT 1925)

Muazzez ve halis dostum,

İki memleket arasında daimi siyasi münasebetleri tesis etmek halisane emel ve arzusuyla Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri Münir Bey'i İsviçre Cumhuriyeti nezdine fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin eyledim. Adı geçenin dirayet, fatanet ve diğer meziyetleri verilen vazifeleri iyi yapmaya muvaffak olacağında şüphe bırakmamaktadır. Gerek Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından vuku bulacak tebligata ve gerek İsviçre'nin refah ve saadeti hakkında halisane temennilerime dair tebliğine memur edildiği teminata itimat buyurulmasını ve adı geçenin zatıâlileri ve Federal Şûrası üyeleri tarafından desteğe mazhar olmasını rica eylerim.

Ankara'da bin üç yüz kırk bir [1925] senesi Şubat'ının yirmi sekizinci günü yazıldı.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 3/94'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.97-98. Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.
Belge, kaynakta "Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa'dan, İsviçre Cumhuriyeti Reisi Cenaplarına" başlığı altında yayımlanmıştır. (Y.N.)

HALKIN İRTİCA KARŞISINDAKİ CUMHURİYETÇİ HİSLERİ ÜZERİNE ÇEŞİTLİ İLLERE TELGRAF*

(1 MART 1925)

Ankara
1.3.41 [1925]

C. Halkın gösterdiği yüksek idraki ve Cumhuriyetperverlik hislerini[1] büyük bir şükran ve memnuniyetle görüyorum. Muhterem halkımızın her taraftan yükselen hararetli lanet ve nefret hisleri karşısında irtica zihniyet ve teşebbüslerinin ebediyen eriyeceğine itimadım katidir. Herkese selam ve hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Büyük Tarih Trabzon'da,* Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s.20. "Trabzon halkına" çekilmiş olan bu telgrafın "Kastamonu Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi Hüsnü Bey'e" çekilen örneği için bkz. *Açıksöz,* 1 Mart 1925, Numara: 1305, s.1; "Silifke Türk Ocağı Reisi Said Bey'e" çekilen örneği için bkz. *Taşeli,* 2 Mart 1925, Numara: 101, s.3; "Mersin Halk Fırkası Müteşebbis Heyetine" çekilen örneği için bkz. *Cumhuriyet,* 3 Mart 1925, Numara: 296, s.3; "Karesi Belediye Reisi'ne" çekilen örneği için bkz. *Zaferi Milli,* 3 Mart 1925, Numara: 321, s.1; "İzmit Belediye Riyaseti'ne" çekilen örneği için bkz. *Hür Fikir,* 9 Mart 1925, Numara: 59, s.1; "Tarsus Belediye Reisi Abdullah Bey'e" çekilen 9 Mart 1925 tarihli örneği için bkz. *Tarsus,* 13 Mart 1925, Numara: 231, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V,* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.153. *Taşeli*'ndeki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, diğerleri Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

1 *Açıksöz*'de "vatanperverlik asarını" (vatanseverlik eserlerini). (Y.N.)

BOLU TÜRK OCAĞI'NA*

(1 MART 1925)

Bolu Türk Ocağı'na

C. Cumhuriyet ve inkılabımıza vaki olan suikast teşebbüsleri karşısındaki vatanperverane hassasiyetinize ve hakkımdaki samimi hissiyat ve itimada teşekkür ederim, Efendim.

1 Mart 341 [1925]

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Altın Yaprak*, 1 Mart 1925, Sayı: 1, s.3. Aynı telgrafın "İzmir'de Umum Birinci Sınıf İhtiyat ve Mütekaid Zabitan Cemiyetleri Merkezi Umumi Reisi Binbaşı İsmail Hakkı Bey'e" çekilen, 2 Mart 1925 tarihli örneği için bkz. *Vatan*, 7 Mart 1925, Numara: 685, s.3; "Mübadele Cemiyeti Kâtibi Umumisi Abdürrahman Bey'le Muhterem Arkadaşlarına" çekilen örneği için bkz. *İkdam*, 3 Mart 1925, Numara: 10028, s.2; "Trabzon Türk Ocağı Reisi Reşit Bey'e" çekilen örneği için bkz. *Büyük Tarih Trabzon'da*, Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s.21. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.153. *Altın Yaprak*'taki eski yazı metin Ercan Dolapçı, *Vatan*'daki Hüseyin Gültekin, *İkdam*'daki Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

DAHİLİ SİYASET VE ŞEYH SAİT İSYANI HAKKINDA CUMHURİYET HALK FIRKASI GRUP TOPLANTISINDA KONUŞMA*

(2 MART 1925)

İnkılaba başlayan, inkılabı tamamlayacaktır.

* *İkdam*, 4 Mart 1925, Numara: 10029, s.1'den aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.208. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.1, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1973, s.325-326.
Belge, *Başöğretmen Atatürk*'te şu açıklamayla yayımlanmıştır:

> "Gazi Paşa, bugün sabah saat 10.00'da başlayan ve saat 22.30'a kadar süren iç siyaset ve isyan olayına dair Cumhuriyet Halk Fırkası Grubunun olağanüstü toplantısına katıldı. Fırka toplantısında dedi ki:"

Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

BAŞVEKİL ALİ FETHİ BEY'E*

(2 MART 1925)

Tezkere

Ankara
2.3.341 [1925]

Başvekil Ali Fethi Beyefendi Hazretleri'ne

Yeni hükümet heyetinin teşekkülüne kadar vekâleten işlerin idare buyurulmasını rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 25-6'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

İSTANBUL DARÜLFÜNUNU EMANETİ'NE*

(3 MART 1925)[1]

Genç havalisindeki isyan ve irtica hareketini protesto için her taraftan telgraflar almaktayız. Dün de Adana, Biga belediye riyasetinden, Samsun, Uzunköprü, Nevşehir Türk Ocaklarından, Kastamonu Muallimler Birliği'nden gazetemize telgrafnameler gelmiştir.

Darülfünun'da vuku bulan toplantıda çekilen telgrafnamelere Reisicumhur Hazretleri ve Başvekil Fethi Bey cevap vermişlerdir. Reisicumhur Hazretleri'nin cevabı şudur:

İstanbul Darülfununu Emaneti'ne[2]

Darülfünun müderris ve talebelerinin yaptıkları toplantıda Cumhuriyet aleyhine ve din aletiyle yapılan her türlü irticakâr hareketlere karşı gösterilen şiddetli lanet ve kınama hislerini bildiren telgrafnamenizi memnuniyetle aldım. Darülfünunumuzun milli ve vatani meselelerde daima gösterdiği yüksek idrak ve hassasiyet teşekküre değer ve gelecek için de emniyet vericidir. Büyük milletimizin insan takati haricinde sayılan uzun ve ciddi mücahedesinin ve pek ulvi fedakârlıklarının muazzez semeresi olan inkılap aleyhine ne şekil ve ne surette olursa olsun tezahür edecek eğilim[3] ve teşebbüslerin genel nefret ve mukavemetle karşılanacağı tabii idi. Birkaç günden beri bunun en açık ve asil işaretlerini görmekle iftihar etmekteyiz. Her sınıf halkın, vazifesi ve[4] doğru yolu idrak hususunda gösterdiği takdire değer isabet ve liyakat karşısında irtica zihniyetinin ebediyen eriyeceğine itimat edebiliriz. Bu münasebetle hakkımda gösterilen teveccühkâr hislere teşekkür eder ve herkese selam ve hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Vatan*, 3 Mart 1925, Numara: 681, s.2; *İkdam*, 3 Mart 1925, Numara: 10028, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.519; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.207-208. Eski yazı metinler Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 3 Mart 1925, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

2 İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü. (Y.N.)

3 "Eğilim" sözcüğünün aslı olan "istidat" sözcüğü *Başöğretmen Atatürk*'te yanlışlıkla "isnâdat" şeklinde okunmuş. (Y.N.)

4 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "vazifesi" sözcüğü, *Başöğretmen Atatürk*'te "vazifesi ve" sözcükleri yoktur. (Y.N.)

BAYAZIT KADIN BİRLİĞİ NAMINA NEZİHE MUHİDDİN HANIM'A*

(3 MART 1925)[1]

İrtica hadisesi dolayısıyla Kadın Birliği'nin Gazi Paşa'ya çektiği telgrafa Reisicumhur aşağıdaki cevapla karşılık vermiştir:

Bayazıt Kadın Birliği Namına Nezihe Muhiddin Hanımefendi'ye

Memleketimizin inkılap ve yeniliklerine karşı vaki olan irtica hakkındaki vatanperverane hissiyatınıza ve hakkımdaki hissiyata teşekkür ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *İkdam*, 3 Mart 1925, Numara: 10028, s.2. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.
1 *İkdam*'da telgrafın tarihi yer almamaktadır. 3 Mart 1925, telgrafın *İkdam*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

İSTANBUL İHTİYAT ZABİTAN CEMİYETİ REİSİ HİKMET VE ÜYELERİNDEN RAŞİT VE SABİT BEYLERE*

(3 MART 1925)[1]

İstanbul İhtiyat Zabitan Cemiyeti Reisi Hikmet ve
Üyelerinden Raşit ve Sabit Beylere

C. Fedakârane ve vatanperverane hissiyatınıza teşekkür ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

İkdam, 3 Mart 1925, Numara: 10028, s.2; *Akşam*, 3 Mart 1925, Numara: 2297, s.3. *İkdam*'daki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, *Akşam*'daki Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 3 Mart 1925, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

FETHİ BEY'İN BAŞVEKÂLET'TEN İSTİFASI HAKKINDA TEZKERE*

(3 MART 1925)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

İstanbul Mebusu Fethi Beyefendi Başvekâlet'ten istifa etmişlerdir. Vaki olan istifa kabul olunarak yeni Heyeti Vekile'nin teşekkülüne kadar vekâleten vazifelerine devam etmeleri kendilerinden rica olunmuştur, Efendim.

3.3.1341 [1925]

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.15, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s.127. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Mart 1925, Numara: 1366, s.1. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa'nın bu tezkeresi, Büyük Millet Meclisi'nin 4 Mart 1925 günü öğleden sonra saat 5.40'ta açılan ve riyasetini Kâzım Paşa'nın yaptığı 69. toplantı 1. celsesinde okunmuştur. (Y.N.)

BAŞVEKÂLET'E SEÇİLDİĞİ HAKKINDA İSMET PAŞA'YA*

(3 MART 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/113
Tezkere

Ankara
3.3.1341 [1925]

Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri'ne

Başvekil Fethi Beyefendi'nin istifasının vukuundan dolayı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun özel maddelerine uygun olarak başvekâlete zatı devletlerini seçtim. Teşkil edilecek İcra Vekilleri Heyeti üyelerinin isimlerini gösteren listenin tasdik için gönderilmesini rica ederim, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 25-1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

BAŞVEKÂLET'E İSMET PAŞA'NIN SEÇİLDİĞİ HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(3 MART 1925)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

3.3.1341 [1925] tarihli tezkereye ektir.

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun özel maddesi icabınca Başvekâlet'e Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri seçilmiştir. Adı geçenin seçtiği diğer vekillerin isimleri aşağıdadır. Tamamı yüce Meclis'in tasvibine arz olunur, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Başvekil: Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri,
Dahiliye Vekili: Tekfurdağı[1] Mebusu Cemil Beyefendi,
Hariciye Vekili: İzmir Mebusu Tevfik Rüştü Beyefendi,
Müdafaai Milliye Vekili: Kütahya Mebusu Recep Beyefendi,
Adliye Vekili: İzmir Mebusu Mahmut Esat Beyefendi,
Nafıa Vekili: İstanbul Mebusu Süleyman Sırrı Beyefendi,
Maliye Vekili: Trabzon Mebusu Hasan Beyefendi,
Ticaret Vekili: Gaziantep Mebusu Ali Cenani Beyefendi,
Sıhhiye Vekili: İstanbul Mebusu Dr. Refik Beyefendi,
Bahriye Vekili: Cebelibereket Mebusu İhsan Beyefendi,
Maarif Vekili: İstanbul Mebusu Hamdullah Suphi Beyefendi,
Ziraat Vekili: Saruhan Mebusu Sabri Beyefendi.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.15, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s.127. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Mart 1925, Numara: 1366, s.1. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa'nın bu tezkeresi, Büyük Millet Meclisi'nin 4 Mart 1925 günü öğleden sonra saat 5.40'ta açılan ve riyasetini Kâzım Paşa'nın yaptığı 69. toplantı 1. celsesinde okunmuştur. (Y.N.)

1 Tekirdağ. (Y.N.)

BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(3 MART 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Tezkere

Ankara
3.3.1341 [1925]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

/ /1341 [1925][1] tarihli tezkere ile tarafı devletlerinden seçildiği bildirilmiş olan hükümet heyeti Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun özel maddesi icabınca tasdik edilmiş ve keyfiyet yüce Meclis'e arz olunmuştur. Zatı samilerine ve mesai arkadaşlarınıza muvaffakiyetler temenni ederim, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 25-3'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Belgede gün ve ay belirtilmemiştir. 3/3/1341 olmalıdır. (Y.N.)

İRTİCA TEŞEBBÜSLERİ HAKKINDA MEKÂTİBİ ÂLİYE TALEBE BİRLİĞİ'NE*

(4 MART 1925)[1]

İstanbul'da Mekâtibi Âliye Talebe Birliği'ne

Hür ve aydın gençliğin şeriat perdesi altında inkılabımıza yapılan suikast teşebbüsü karşısında gösterdiği samimi ve müdrik dayanışma takdire değerdir. Bu hususta icap ederse her fedakârlığı yapmaya hazır olduğunuzdan eminim. Genel lanet ve nefret karşısında irtica teşebbüslerinin ebediyen neticesizliğe mahkûm kalacağına olan itimadım da katidir. Hakkımdaki bağlılık hislerine teşekkür ve herkese selam ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Vatan*, 4 Mart 1925, Numara: 682, s.2. Ayrıca bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.208. *Vatan*'daki eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 *Vatan*'da telgrafın tarihi yer almamaktadır. 4 Mart 1925, telgrafın *Vatan*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

ASİLERİN TEPELENMESİ HAKKINDA ÇARSANCAK'TA ESKİ ERGANİ MEBUSU PALULU RÜŞTÜ BEY'E*

(4 MART 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/95
Tel

Ankara
4.3.1341 [1925]

Çarsancak'ta Eski Ergani Mebusu Palulu Rüştü Bey'e

C. Silahlar için 3. Ordu Müfettişi Kâzım Paşa'ya yazılmıştır. Kendileriyle irtibat tesis ediniz. Asilerin oraya saldırısı halinde Cumhuriyet'e bağlı bulunan muhterem halkın büyük bir şiddetle müdafaa ve def edeceğinden eminim. Hainlerin yakın zamanda tepelenmeleri ve cezalandırılmaları için bütün tedbirler ve tertipler alınmıştır. Herkese selam ve hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-15-d, D: 63, F: 29'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

GENÇ İSYANI DOLAYISIYLA MİLLETE, ORDUYA VE MEMURLARA BEYANNAME*

(5 MART 1925)

Kalemi Mahsus Müdürlüğü *11 Mart 1341 [1925]*
Sene sıra numarası: 42

Reisicumhur Hazretleri'nin imzalarıyla yayımlanmasına İcra Vekilleri Heyeti'nin 5 Mart 341 [1925] tarihli toplantısında karar verilmiş olan beyanname sureti aşağıda aynen nakledilmiş olmakla, gereğinin yapılmasına dikkat ve itina olunması tamimen tebliğ olunur, Efendim.

Beyanname Sureti[1]

Genç'te başlayıp Elaziz ve Diyarbekir merkezleri sınırlarına kadar genişleyen hadise, kanunen suçlu olan bazı nüfuzlu kimselerin din maskesi altında mahiyetini gizlemeye çalışan teşebbüsleri mahsulüdür.

Asiler memleketin her tarafında devlet kuvvetinin zayıflaştırılması için bir müddetten beri muhtelif suretlerle devam eden faaliyetlerin geniş tesirler vücuda getireceğine güvenmişlerdir. Hadise, bütün vatandaşlarca nefret ile karşılanmış ve civar mıntıkaların ahalisi, ani bir mukavemet hissi ile Cumhuriyet'in müdafaasına girişmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin maddi ve manevi kuvvetleri ile donanmış olan Cumhuriyet hükümeti icap eden silahlı vasıtaları asiler aleyhine yöneltmiş ve pek yakında kati semereler verecek etkili tedbirler alınmıştır.

Bununla beraber, Cumhuriyet hükümeti bütün memlekette huzur ve sükûnu ve emniyet ve asayişi tehdit edebilecek bütün unsurlara karşı özel kanun ile engel olma salahiyeti almış ve bu salahiyeti azim ve kanaatle derhal tatbik etmek kararını vermiştir.

Cumhuriyet'in hürriyet ve nimetlerini, bizzat Cumhuriyet'i tahrip edecek neşriyat ve zehirlemelere ve Cumhuriyet'in ordusunu ve zabıtasını herhangi bir sebeple kü-

* Aslı, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Sayı: 1584, Fon: 30.18.1.1, Yer: 13.12.14 0/0/1925'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Mart 1925, Numara: 1368, s.1; *Cumhuriyet*, 8 Mart 1925, Numara: 301, s.1; *İkdam*, 8 Mart 1925, Numara: 10033, s.1; *1924 (1340)-1927 Tamimler Mecmuası*, Türkiye Cumhuriyeti Adliye Vekâleti İstatistik ve Neşriyat Müdürlüğü, Yeni Matbaa, İstanbul, 1928, s.32-33; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.520-521. T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki eski yazı belge ve *Hâkimiyeti Milliye* ve *Cumhuriyet*'teki eski yazı metinler Musa Sarıkaya, *...Tamimler Mecmuası* ve *İkdam*'dakiler Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 Buraya kadarki kısım *...Tamimler Mecmuası*'nda yer almaktadır. (Y.N.)

çümsemeye ve hafifsemeye vasıta sayacak olanların en şiddetli kanuni hükümlerle takipleri ve tepelenmeleri kararlaştırılmıştır.

Vatanın bir köşesinde halkın huzurunu ihlal eden hadisenin, yalnız oradaki vatandaşların değil, en uzak yerlerdeki vatandaşların rahatını, saadetini ve mesai hayatını ve iktisadını ve üretimlerini etkilediği ve zarara uğrattığı sabittir. Dolayısıyla her saadetin ve her faaliyetin ve bilhassa iktisadi ve ticari gelişmelerin ilk şartı, huzur ve sükûn ile emniyet ve asayişin ihlal edilemez bir emniyet ve kuvvette bulunmasıyla mümkündür. Bu sebeple de Cumhuriyet polis ve jandarmasının ve Cumhuriyet ordusunun şeref ve itibarı her fikrin üstündedir. Bu şeref ve itibara riayet için vatandaşlarımın dikkat ve uyanıklığını talep ederim.

Bu münasebetle ve büyük bir iftihar ve ehemmiyetle beyan eylerim ki, vatanın her tarafındaki hassasiyet ve tezahürat, kahraman milletimizin Cumhuriyet'i ve sükûn ve asayişi mutlaka muhafaza için kuvvetli ve metin iradesini bir daha tecelli ettirmiştir.

Üst seviyedeki memurların ve mazisi şan ve zafer ile dolu olan Cumhuriyet ordusu mensuplarının vatanın dahili ve harici bütünlüğü için fedakârlık hislerini ve yüksek vazife hislerini beklerim.

Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği kanun, bütün hükümet memurlarına kanunun öngördüğü herhangi bir hadiseyi vukuundan sonra bastırmaktan ziyade, o hadiseyi vukuundan evvel engellemek vazifesini yüklemiştir. Bu vazifenin eksik yapılmasından doğacak mesuliyetin ısrarla takip edileceğine şüphe edilmemelidir.

Devletin sarsılmaz nüfuz ve kudreti sokaklarda mütecaviz sarhoşların, dağlarda hırsızların, herhangi maksatla Cumhuriyet'in silahlı vasıtalarına mukavemete yeltenen asilerin ve milletin masum fikirlerini karıştıran ve bozanların mümkün olan süratle cezalandırılmasını emretmektedir.

Mülki ve askeri devlet memurlarını her şeyden evvel bu yüksek vazifelerini tereddütsüz ve büyük bir azim ve şiddetle yerine getirmeye davet ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

3. ORDU MÜFETTİŞLİĞİ'NE*

(9 MART 1925)

Diyarbakır'a tecavüz cüretinde bulunan asilerin tepelenmesinde, subay ve erlerimizle yardımcı kuvvetlerin gösterdiği fedakârlığı takdir ve ayaklanmanın yakında tamamen yok olmasını bekleyerek hepinize selam ederim.

* *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Ankara, 1972, s.119. Ayrıca bkz. *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları*, c.1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s.164.
Belge, kaynaklarda şu açıklamayla yer almaktadır:

> "Nihayet 8 Mart 1925 sabahı güneş doğarken, asi kuvvetler, ilk kez karşılaştıkları bu örgütlü ve azimkâr direnme karşısında dayanamayarak dağınık bir halde kaçmaya başladılar. [...]
> Diyarbakır'da asilere indirilen bu ilk başarılı darbe dolayısıyla Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 9 Mart 1925'te 3. Ordu Müfettişliği'ne gönderdiği emirde: [...] diyerek tebriklerini bildirmiş oluyordu."

Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

ALMAN BÜYÜKELÇİSİ RUDOLPH NADOLNY'NİN NUTKUNA CEVAP*

(10 MART 1925)

Ankara, 10 (AA) - Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri bugün Çankaya'da Alman Sefiri Her Nadolni[1] *Cenaplarını büyükelçi sıfatıyla kabul buyurmuşlardır. Sefir Hazretleri itimatnamesini takdim ile aşağıdaki nutku irat etmiştir:*

[...]

Reisicumhur Hazretleri, aşağıdaki cevabi nutuk ile karşılık vermişlerdir:

Sefir Hazretleri, Almanya Reisicumhur Vekili Hazretleri'nin zatıâlilerini nezdime büyükelçi sıfatıyla tayin buyurduklarını bildiren itimatnamenizi memnuniyetle alıyorum. Türk milleti dahi iki memleket arasında tekrar kurulan siyasi ve iktisadi münasebetlerin iyi şekilde gelişmesini samimi bir memnuniyetle görmektedir. Bu hususta zatıâlilerinin benim ve Cumhuriyet hükümetinin tam itimadına mazhar olmakta devam edeceğinize şüphe yoktur. Türkiye ve şahsım hakkındaki temennilerinize teşekkür eder ve ben de Almanya ve Alman Reisicumhur Vekili Hazretleri'nin saadeti için samimi temennilerimi beyan eylerim.

* *Cumhuriyet*, 31 Mart 1925, Numara: 324, s.3; *İkdam*, 31 Mart 1925, Numara: 10055, s.2. Eski yazı metinler Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 Herr (Bay) Nadolny. (Y.N.)

İTALYA BÜYÜKELÇİSİ GIULIO CESARE MONTAGNA'NIN NUTKUNA CEVAP*

(12 MART 1925)

Evvelki gün şehrimize gelmiş olan İtalya Büyükelçisi Mösyö Montanya[1] *cenapları dün saat üçte Çankaya'daki köşklerinde Reisicumhur Hazretleri tarafından kabul buyurularak itimatnamesini takdim eylemiştir.*

[...] Sefir Cenapları itimatnamesini takdimden sonra şu nutku irat eylemiştir: [...]

Reisicumhur Hazretleri cevaben şu nutku irat buyurmuşlardır:

Sefir Hazretleri,

Haşmetli İtalya Kralı Hazretleri'nin zatıâlilerini nezdime büyükelçi sıfatıyla tayin buyurduklarını bildiren itimatnamenizi büyük bir memnuniyetle alıyorum. Zatıâlilerinin büyükelçi olarak memleketimize gelmesini hükümetlerimiz arasındaki samimi dostluk münasebetlerinin her gün daha ziyade kuvvet ve sağlamlık kazanacağına delil saymaktayım.

İki memleket arasında kararlaştırılmış olan yeni hükümlere karşılıklı riayetkâr olarak Türkiye dahi İtalya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerinin artan bir şekilde gelişmesini arzu etmektedir.

Bu gayenin hasıl olması için sarf edeceğiniz bütün mesainin desteğime ve Cumhuriyet hükümetinin yardımına mazhar olacağına şüphe yoktur.

Türkiye'nin geleceğine ve gelişmesine ve şahsıma yönelik temennilerinize teşekkür eder, bu münasebetle ben de İtalya'nın saadet ve refahı ve haşmetli İtalya Kralı Hazretleri'nin saadeti için samimi temennilerimi beyan eylerim.

* *Hâkimiyeti Milliye,* 13 Mart 1925, Numara: 1373, s.1; *Cumhuriyet,* 13 Mart 1925, Numara: 306, s.1. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya, *Cumhuriyet*'teki Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 M. Giulio Cesare Montagna. (Y.N.)

ÇORUM MEBUSU FERİT BEY'İN EŞİNE BAŞSAĞLIĞI TELGRAFI*

(13 MART 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Tel

Ankara
13.3.341 [1925]

İstanbul'da Halk Fırkası Mutemedi Refik İsmail Bey Vasıtasıyla
Çorum Mebusu Ferit Bey'in Eşi Hanımefendi'ye

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kıymetli bir uzvu olan muhterem eşinizin ebedi kaybı haberini büyük bir üzüntüyle aldım. En derin taziyetkârane hislerimi arz eylerim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-1, D: 49, F: 30'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 15 Mart 1925, Numara: 308, s.2; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.154. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki eski yazı belge Musa Sarıkaya, *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

İNGİLTERE BÜYÜKELÇİSİ RONALD CHARLES LINDSAY'E*

(16 MART 1925)

Ankara, 16 Mart 1925

Sefir Hazretleri,

Haşmetli İngiltere Kralı Hazretleri'nin zatıâlilerini nezdime fevkalade delege ve büyükelçi olarak tayin buyurduklarını bildiren itimatnamenizi memnuniyetle alıyorum.

Zatıâlilerinin birçok senelerden beri kesilmiş olan Türkiye-Büyük Britanya diplomatik münasebetlerinin tamamıyla ve resmi surette yeniden tesisine memur edilmesini memnuniyetle karşılarım. Krallık hükümetinin bu münasebetlerin süratle emin ve samimi vasıfları kazanması hususundaki arzusunu memnuniyetle karşılarım.

Türkiye hükümeti dahi bu münasebetlerin daha emin ve samimi olmasını arzu etmektedir.

Bu konuda desteğime ve Cumhuriyet hükümetinin tam yardımına mazhar olacağınıza şüphe yoktur. İki memleket münasebetlerinin iyi bir şekilde gelişmesine yönelik mesainizde muvaffakiyetinizi temenni ederim.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. K.5/1'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.291-292; *Cumhuriyet*, 17 Mart 1925, Numara: 310, s. 1; *İkdam*, 17 Mart 1925, Numara: 10041, s.2. *Cumhuriyet* ve *İkdam*'daki eski yazı metinler Hadiye Yılmaz tarafından okunmuş, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'ndaki Fransızca metin Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.

NERİMAN NERİMANOF'UN VEFATI ÜZERİNE KALİNİN'E*

(21 MART 1925)

Tel

Ankara, 21 Mart 1925

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

İcra Merkezi Komitesi Reisi Mösyö Kalinin'e
Moskova

Reis Neriman Nerimanof'un vefatı haberinden duyduğum derin üzüntüyle en samimi taziyelerimi kabul etmenizi ve bu vesileyle Şûra İttihadı[1] halklarının duyduğu acıyı tamamıyla paylaştığıma itimat buyurmanızı rica ederim.

Gazi Mustafa Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 1/49'dan aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.127. Fransızca metin Kiraz Perinçek tarafından çevirilmiştir.

1 Sovyetler Birliği. (Y.N.)

TEŞKİL OLUNACAK AYDINLATMA HEYETLERİ HAKKINDA DARÜLFÜNUN TALEBE BİRLİĞİ'NE*

(21 MART 1925)

Darülfünun Talebe Birliği, Darülfünun talebelerinden bir aydınlatma heyeti teşkil etmiş ve Gazi Paşa ile Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'e birer telgraf çekerek son hadise üzerine doğu vilayetlerine talebeden aydınlatma heyetleri göndermek istediğini bildirmiştir. Talebe Birliği'nin telgraflarına dün telgrafla şu cevaplar gelmiştir:

İstanbul'da Darülfünun Talebesi Heyeti'ne

Heyetinizin teşkilini memnuniyetle karşıladım. Memleketin aydın gençliğinin taassup ve irticaa karşı mücadeledeki yüksek vazifesini idrak ile teşebbüs sahasına geçmesi takdire değerdir. Tertip edeceğiniz heyetlerin memleket dahilinde seyahati, en büyük ilim ocağına, yurdumuzu yakından inceleme fırsatını da vereceğinden, ayrıca faydalıdır.

Teşebbüsünüzün ciddiyetle takip ve gelişmesinde hayırlı semereler ümit ve muvaffakiyet temenni eylerim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* *Vakit*, 22 Mart 1925, Numara: 2599, s.5; *İkdam*, 22 Mart 1925, Numara: 10046, s.2; *Vatan*, 22 Mart 1925, Numara: 700, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.154; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.208. *Vakit* ve *İkdam*'daki eski yazı metinler Hadiye Yılmaz, *Vatan*'daki Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

İRTİCA HADİSESİ HAKKINDA MALATYA BELEDİYE RİYASETİ'NE*

(24 MART 1925)[1]

Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri ile Başvekil İsmet Paşa ve Dahiliye Vekili Cemil Bey tarafından Malatya Belediye Riyaseti'ne aşağıdaki telgrafnameler gönderilmiştir:

C. 5.3.341 [1925]. İsyan ve irtica acı hadisesi karşısında gösterdiğiniz fiili vatanperverane heyecandan dolayı zatıâlinize ve arkadaşlarınıza bilhassa teşekkür arz eylerim. Hainlerin de şiddetle bastırılmaları ve cezalandırılmaları için bütün tedbirler alınmıştır. Yakında cezalarını ve layıklarını bulacakları tabiidir. Arkadaşlarınıza ve muhterem halka selam ve hürmetlerimin tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur Gazi
Mustafa Kemal

* *Vatan*, 24 Mart 1925, Numara: 702, s.2; aslı Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu No: 91, Belge No: 25'te bulunan eski yazı telgrafın çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. *Vatan*'daki eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 TİTE Arşivi'ndeki belgeye ait çevrimyazısında belgenin tarihi "3 Teşrinisani 1341" (3 Kasım 1925) olarak yer almaktadır. Yanlış okunduğu anlaşılmaktadır. *Vatan*'da telgrafın tarihi yer almamaktadır. 24 Mart 1925, telgrafın *Vatan*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

KİĞI BELEDİYE REİSİ YUSUF ZİYA BEY VE ARKADAŞLARINA*

(26 MART 1925)

Kiğı Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey ve Arkadaşlarına

C. Şeriat perdesi altında Cumhuriyet'e, inkılap ve birliğimize vaki olan suikast teşebbüsü karşısındaki vatanperverane ve fedakârane hizmetiniz şükrana ve takdire değerdir. Pek ulvi mücadelenizde aynı cesaret ve imanla devam buyurulacağından eminim. İrtica heyet teşebbüslerine karşı halkımızın her taraftan yükselttiği lanet ve nefret hisleri karşısında hainlerin yakın zamanda tamamen cezalarını ve layıklarını bulacaklarına itimadım katidir. Herkese selam ve hürmetler. 26 Mart 1341 [1925]

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

* M. Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul, 1950, s.281.

ESKİ MARAŞ MEBUSU ARSLAN BEY'E VERİLECEK İSTİKLAL MADALYASI HAKKINDA MECLİS RİYASETİ'NE*

(28 MART 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/162
Tezkere

Ankara
28.3.1341 [1925]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

25.3.1341 [1925] tarih ve 926/1776 numaralı tezkerei devletleri cevabıdır.

Büyük Millet Meclisi'nin 25.3.1341 [1925] tarihinde yapılan 87. toplantısının birinci celsesinde kırmızı-yeşil kurdeleli İstiklal Madalyası'yla taltifi kabul edilen eski Maraş Mebusu Arslan Bey namına tanzim edilen ve gönderilen madalya beratı mühürlendi ve ekte iade kılındı, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-19-b, D: 76, F: 5'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Büttin Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

KİĞI HALK FIRKASI VE BELEDİYE REİSİ YUSUF ZİYA BEY'E*

(2 NİSAN 1925)

Kiğı Halk Fırkası ve Belediye Reisi Yusuf Ziya Bey'e

C. Cumhuriyet'in müdafaası uğrunda kasabanız halkının gösterdikleri kahramanlık ve aşiretler halkına örnek olan kahramanca harekâtlarına teşekkür ederim, Efendim.

2 Nisan 1341 [1925]

Reisicumhur Gazi
Mustafa Kemal

* Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul, 1950. s.282. Ayrıca bkz. Yılmaz Akbulut, *Bingöl Tarihi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.252.

YUNANİSTAN REİSİCUMHURU AMİRAL KUNDURİYOTİS'E*

(7 NİSAN 1925)

Halis ve çok kıymetli dostum,

Memleketlerimiz arasında samimi ve dostça bağların takviyesi halisane arzusuyla Büyükelçi Cevat Bey'i riyasetpenahileri nezdine fevkalade delege ve ortaelçi olarak tayin eyledim.

Adı geçenin taşıdığı özel meziyetler yeni vazifelerini iyi yapmaya muvaffak olacağında şüphe bırakmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından vuku bulacak bütün tebligata ve zatıâlii riyasetpenahileri ile Yunanistan hakkında beslediğim halis hissiyat ve dostluğuma dair vereceği teminata itimat buyurulmasını rica ederim.

Adı geçenin gerek zatıâlileri gerek Cumhuriyet hükümeti nezdinde samimane ve iyi bir surette karşılanacağına eminim.

Ankara'da bin üç yüz kırk bir [1925] senesi Nisan'ının yedinci günü yazıldı.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 3/94'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.368-369. Fransızca metin Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.
Belge, kaynakta "Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal'den, Yunanistan Reisicumhuru Amiral Kunduriyotis Hazretleri'ne" başlığı altında yayımlanmıştır. (Y.N.)

MARAŞ ŞEHRİNİN İSTİKLAL MADALYASI VESİKASI*

(13 NİSAN 1925)

Metni işbu varaka arkasında yazılı bulunan 66 numaralı kanun icabınca verilecek olan

İstiklal Madalyası Vesikası

Numara
2626

..... den dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 5.4.341 [1925] tarihinde vuku bulan 2. toplantı senesi 94. toplantısının birinci celsesinde aşağıda hüviyeti yazılı Maraş şehrine bir kıta kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.

İstiklal Madalyası alan zatın hüviyeti: 13.4.341 [1925]
Maraş Şehri Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Mesut Dedeoğlu, *Dünden Bugüne Kahramanmaraş*, Ankara, 1996, s.17. Eski yazı belge Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

BELÇİKA ELÇİSİ BARON DE VILLEFANGE DE SORINNES'İN NUTKUNA CEVAP*

(14 NİSAN 1925)

Çankaya, Ankara, 14.4.1925

Sefir Hazretleri,

Haşmetli Belçika Kralı Hazretleri'nin zatıâlilerini nezdime tayinine dair itimatnamenizi memnuniyetle alıyorum.

Türk milletine karşı beslemekte olduğunuz takdirkârane hislerden ve bu konuda kullanmak lütfunda bulunduğunuz güzel sözlerden dolayı bilhassa teşekkür ederim.

Türk milleti dahi Belçikalıların gösterdiği âlicenaplık, kahramanlık, vatan aşkı ve çalışkanlık vasıflarını çok takdir etmektedir.

Parlak beyanatınızın samimiyet ve hakikati ortaya koymasından bilhassa müteHassis ve memnun oldum. Belçika'nın arzu ettiği buğday ve pamuk hakikaten bizim memleketimizde bolca mevcuttur. Belçikalılar gibi barışı ve iktisadi gelişmeyi kendilerine en büyük gaye edinmiş olan Türkler dahi iki memleket arasında uzun senelerden beri mevcut ve her iki memleketin menfaatlarına uygun olan ticari ve iktisadi münasebetlerin karşılıklı bir iyi geçinme ve muhabbet içinde gelişmeye mazhar olmasını arzu etmektedirler. Bu yoldaki mesainizde gerek benim gerek Cumhuriyet hükümetinin tam bir yardımına mazhar olacağınız şüphesizdir.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Nisan 1925. Numara: 1401, s.1; D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 4/1'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1. Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.419-420. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuş, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'ndaki Fransızca metin Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir. Belge, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda "Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Belçika Elçisi Baron de Villefange de Sorinnes'in Söylevine Cevabı" başlığı altında yayımlanmıştır. (Y.N.)

MEKTEP VERGİSİ KANUNU HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E TEZKERE*

(16 NİSAN 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/226
Tezkere

Ankara
16.4.1341 [1925]

Başvekâlet Canibi Samisine

Mektep Vergisi hakkında olup Büyük Millet Meclisi'nin 13.4.1341 [1925] tarihinde yapılan 101. toplantısının 1. celsesinde kabul edildiği Meclis Riyaseti Celilesinin 14.4.1341 [1925] tarih ve 360/1971 numaralı tezkeresinde bildirilen 616 numaralı kanun yayımlanmak ve ilan edilmek üzere ekte gönderildi, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-4-a, D: 52-1, F: 76-3'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

MEKTEP VERGİSİ KANUNU HAKKINDA MECLİS RİYASETİ'NE TEZKERE*

(16 NİSAN 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/226
Tezkere

Ankara
16.4.1341 [1925]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

14.4.1341 [1925] tarih ve 360/1981 numaralı tezkerei devletleri cevabıdır.

Mektep Vergisi hakkında olup Büyük Millet Meclisi'nin 13.4.1341 [1925] tarihinde yapılan 101. toplantısının 1. celsesinde kabul edildiği bildirilen 616 numaralı kanun yayımlanmak ve ilan edilmek üzere Başvekâlet'e gönderilmiştir, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-4-a. D: 52-1, F: 76-4'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ASİ REİSLERİNİN YAKALANMASI ÜZERİNE 12. FIRKA KUMANDANI OSMAN PAŞA'YA*

(16 NİSAN 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kâtibi Askeriliği

Ankara

12. Fırka Kumandanı Osman Paşa Hazretleri'ne

Asi reislerinin yakalanması şerefinin fırkanıza düşmesi beni pek memnun etti. Bu muvaffakiyet münasebetiyle zatıâlilerine ve fırkanız subaylarına ve efradına tebrik ve teşekkürlerimi takdim ederim, Efendim.

16 Nisan 341 [1925]

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-15-d, D: 63, F: 95'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafı, 12. Fırka Kumandanı Osman Paşa'nın şu telgrafına cevaben yazılmıştır:

"Çıkış yeri: Varto
Numarası: 627

Ankara'da Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bugün 15.4.41 [1925] saat 6.30 evvelinde Şeyh Said, Şeyh Abdullah ve Cebranlı Binbaşı Kasım'ın, ağalarından ve beylerinden ibaret yirmi beş yardakçısıyla riyasetpenahilerinin iltifatına mazhar olan fırkam tarafından yakalandığını arz ile muhterem ellerinizi öperim, Efendim.

15.4.41 [1925]

12. Fırka Kumandanı
Osman"

Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-15-d, D: 63, F: 95-1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur. (Y.N.)

DİYARBEKİR'DE İSTİKLAL MAHKEMESİ ÜYELERİ KOZAN MEBUSU ALİ SAİP, BOZOK MEBUSU AVNİ, KIRŞEHİR MEBUSU LÜTFİ MÜFİT BEYLERE*

(16 NİSAN 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Seryaverliği
Adet
Telgraf

Ankara
16.4.341 [1925]

Diyarbekir'de İstiklal Mahkemesi Üyeleri Kozan Mebusu Ali Saip, Bozok Mebusu Avni, Kırşehir Mebusu Lütfi Müfit Beyefendilere

C. Milletimizin azim ve irade ve mefkûresinin bir tecellisi olan son muvaffakiyet münasebetiyle hakkımda ifade ettiğiniz samimi hislere teşekkür ve vatani vazifelerde muvaffakiyetlere mazhar olmanızı temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-15-d, D: 63-1, F: 94'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

KIRKLARELİ MEBUSU DOKTOR FUAD VE ZONGULDAK MEBUSU RAGIB BEYLERİN MADALYALARI HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(18 NİSAN 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/223
Tezkere

Ankara
18.4.341 [1925]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

16.4.1341 [1925] tarih ve 420/1996 numaralı tezkerei devletleri cevabıdır.

Kırklareli Mebusu Doktor Fuad ve Zonguldak Mebusu Ragıb Beylere ait madalyalar beratı tanzim ve imza edilerek ekte iade kılınmıştır, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-19-b, D: 76, F: 7'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

TÜRK TİCARET VE SANAYİ BANKASI HEYETİ İDARE REİSİ ABBAS HALİM PAŞA'YA*

(19 NİSAN 1925)[1]

Türk Ticaret ve Sanayi Bankası'nın açılış töreni münasebetiyle dün gece Pera Palas önünde bir kabul töreni icra kılınmıştır. [...] Takdim merasimini müteakip Nuri Aziz Bey Reisicumhur'umuz Gazi Paşa Hazretleri'nden, İsmet Paşa'dan ve Ticaret Vekâleti'nden Abbas Halim Paşa namına gelen aşağıdaki telgrafları okumuştur:

Türk Ticaret ve Sanayi Bankası Heyeti İdare Reisi Abbas Halim Paşa'ya

Memleketimiz iktisadi hayatının gelişmesine büyük hizmetler yapacağına kani bulunduğum Türk Ticaret Bankası'nın açılış töreninden dolayı zatı devletleriyle diğer kuruculara tebrikler arz ve muvaffakiyetler temenni eylerim. Tarafımdan açılış töreninin icrasına İstanbul Valisi Süleyman Sami Bey memur edilmiştir, Efendim.

Gazi Mustafa Kemal

* *İkdam*, 20 Nisan 1925, Numara: 10075, s.1. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 *İkdam*'da telgrafın tarihi yer almamaktadır. 19 Nisan 1925, telgrafın Nuri Aziz Bey tarafından okunduğu gündür. (Y.N.)

RİZE MEBUSU RAUF BEY'İN TALTİFİ İÇİN MÜDAFAAİ MİLLİYE VEKÂLETİ'NE*

(19 NİSAN 1925)

6/234

Müdafaai Milliye Vekâleti Celilesine

31 Temmuz 340 [1924] tarih ve 6/673 numaralı tezkereye ektir.

Rize Mebusu Rauf Bey'in (Piyade Binbaşı) milli mücadelenin başlangıcında İzmit mıntıkasında teşkil ettiği müfreze ile kuvayi inzibatiyeye karşı Geyve muharebelerinde amirlerinin de şahitliği üzere muharebe hattında fedakârane hizmeti geçtiğine vâkıfım. Daha sonra Ereğli mıntıkasında teşkilatta ve Ruslardan silah getirtilmesinde de fedakârane çalışmıştır. 400 numaralı kanun icabınca terfi ettirilerek taltifini bildiririm.

19 Nisan 341 [1925]

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-19-b, D: 76, F: 8'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

KİĞI'DA YAZICIZADE İBRAHİM BEY'E TEŞEKKÜR*

(21 NİSAN 1925)

Ankara
21 Nisan 1341 [1925]

Kiğı'da Yazıcızade İbrahim Bey'e

Teşekkür ve millet ve memleket için daima saadet ve refah temenni ederim.

Reisicumhur
Ġazi Mustafa Kemal

* M. Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul, 1950, s.282. Ayrıca bkz. Yılmaz Akbulut.·*Bingöl Tarihi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.255.

VATANDAŞLARIN RAMAZAN BAYRAMINI TEBRİK*

(24 NİSAN 1925)[1]

Ramazan Bayramı münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri tarafından Şehremaneti'ne, bütün belediye riyasetlerine ve Halk Fırkalarına tamim edilen aşağıdaki telgrafname gelmiştir:

Ramazan Bayramı'nı aziz vatandaşlarıma hararet ve muhabbetle tebrik ederim. Bugünlerde Cumhuriyet şanlı ordusunun kahramanlığı ve bütün vatan evlatlarının desteği ve yardımı ile büyük bir irtica tehlikesini bastırmak ve isyanın ve ihanetin reislerini Cumhuriyet mahkemelerinin adaletinin pençesine teslim etmiş olmakla bir defa daha parlak bir muzafferiyet kazanmıştır.

Bu suretle Türklerin milletlerarası ailede en temiz ve en yeni medeniyet düsturları ile cidden itibara ve hürmete layık bir mevcudiyet olduğunu bir daha ispat etmiş bulunuyoruz. Şüphe yoktur ki, Cumhuriyet düşmanlarına karşı milletimizde bu basiret ve uyanıklık mevcut oldukçâ iktisadi ve medeni gelişmemiz feyizli neticelerini süratle yayacak ve genişletecektir. Aziz vatandaşlarımı ve bu anda Cumhuriyet'i silah elinde düşman karşısında müdafaa eden evlatlarımızı tekrar tebrik ve hepimize muvaffakiyet ve saadet temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet,* 27 Nisan 1925, Numara: 348, s.1; *Vakit,* 27 Nisan 1925, Numara: 2632, s.1; *İkdam,* 27 Nisan 1925, Numara: 10079, s.1; *Vatan,* 27 Nisan 1925, Numara: 733, s.1; *Paşaeli,* 3 Mayıs 1925, Numara: 207, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV,* Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.521-522. *Vatan*'daki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, diğerleri Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. Ramazan Bayramı, o yıl 24 Nisan gününe rastlamaktadır. (Y.N.)

ORDUYA BAYRAM TEBRİKİ*

(24 NİSAN 1925)[1]

İdrak ettiğimiz bayramı Cumhuriyet'in müdafaasını ve şan ve şerefini kuvvetli omuzlarında taşıyan ordularımıza hararetle, muhabbetle tebrik ederim. Memleketi büyük bir irtica ve çöküş tehlikelerine karşı müdafaa yolunda yeniden büyük zafer kazanan kumandanlarımızı, subaylarımızı ve askerlerimizi bu münasebetle selamlarım. Bu anda aziz Türkiye'nin bütün aileleri, Cumhuriyet düşmanlarına karşı elde silah vazife gören, seferber olan vatanı yüceltmektedir. Vatanın ve Cumhuriyet'in müdafaasına yönelik mesaide hepinize muvaffakiyet ve şerefli hizmetler temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Varlık*, 11 Nisan 1925'ten aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.522.

1 Telgraf, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te 23 Nisan 1925 tarihine konulmuştur. Ancak, Ramazan Bayramı, o yıl 24 Nisan gününe rastlamaktadır. (Y.N.)

TÜRK OCAKLARI ÜYELERİNE NUTUK*

(26 NİSAN 1925)

Ankara, 27 (Özel muhabirimizden) - Gazi Paşa, dün Ocaklılara hitaben aşağıdaki mühim nutku irat etmiştir:

"Bu gibi toplumsal ocaklar hep Batı memleketlerinde yoğunlaşmıştır. Şimdi Doğu, bu boşluğun cezasını çekmektedir. Türk Cumhuriyeti'nin inkılabı Ocaklara dayanmaktadır. Doğu'daki harekât çok mesut bir netice vererek bitmiştir. Bu seferki mücadele bir mefkûre harbi olarak tanınacaktır. Türk tarihinde askerlerimiz, ilk defa olarak mefkûreleri uğrunda asil bir maksatla harp etmiş bulunuyorlar. Askerlerimiz, ayakları altında bir metre yüksekliğinde kar, çamur bulunmasına rağmen, hasımlarına karşı koşa koşa, sevine sevine gidip harp etmişlerdir."

Gazi Paşa Hazretleri daha sonra vuku bulan hasbıhal esnasında Ocak temsilcilerinin kendilerini ayrı ayrı temsil ettikleri memleketlere davet etmelerine karşılık teveccühkârane cevaplar vererek davet edildiği şehirleri pek yakında ziyaret etmek fırsatını elde etmesini temenni etmiş ve vaatte bulunmuştur. Çanakkale temsilcisine "Memleketiniz, ilk defa kumanda ettiğim yerdir" *demişlerdir.*

* *Vakit*, 28 Nisan 1925, Numara: 2633, s.1; *İkdam*, 28 Nisan 1925, Numara: 10080, s.1; *Vatan*, 28 Nisan 1925, Numara: 734, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.35. *Vatan*'daki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, diğerleri Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

HALK FIRKASI BAŞMUTEMET VEKİLİ REFİK İSMAİL, MUTEMET HÂKİM RIZA VE SADİ BEYLERE TEŞEKKÜR*

(27 NİSAN 1925)[1]

Halk Fırkası Başmutemet Vekili Refik İsmail, Mutemet Hâkim Rıza ve Sadi Beylerin bayram münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri'ne çektikleri tebrik telgrafına Gazi Paşa aşağıdaki telgraf ile karşılık vermiştir:

Tebrik telgrafınıza teşekkürler ederim.

Reisicumhur
Mustafa Kemal

* *Yeni Türk*, 27 Nisan 1925, Numara: 24, s.1. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 *Yeni Türk*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 27 Nisan 1925, telgrafın *Yeni Türk*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

KİĞI KUVAYİ MİLLİYE TABUR KUMANDANLIĞI'NA*

(30 NİSAN 1925)

Çıkış yeri: Ankara
Numarası: 7867
Tarih: 30 Nisan 341 [1925]

Kiğı Kuvayi Milliye Tabur Kumandanlığı'na

Cumhuriyet'in müdafaası uğrundaki cansiperane hizmetlerinize teşekkür ederim.

Reisicumhur Gazi
Mustafa Kemal

* Hakkı Gündüz Koleksiyonu'ndan fotokopisiyle birlikte aktaran: Yılmaz Akbulut, *Bingöl Tarihi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.255-256. Eski yazı belge Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

318 SUBAYA VERİLECEK TAKDİRNAME HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(3 MAYIS 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Tezkere
6/282

Ankara
3.5.341 [1925]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

3.5.341 [1925] tarih ve 343/2120 numaralı tezkerei devletleri cevabıdır.

Genel Kurul'un 5.4.341 [1925] tarihinde yapılan 94. toplantısının birinci celsesinde takdirname ile taltifleri kabul edilen 318 subaya ait takdirname tanzim ve imza edilerek iade kılındı, Efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-19-b, D: 76, F: 9'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

CUMHURİYET HALK FIRKASI
VİLAYET KONGRE REİSİ EMİROĞLU SÜREYYA PAŞA'YA*

(4 MAYIS 1925)

Genel Kongresini yapan şehrimiz Halk Fırkası'nın Reisicumhur Hazretleri'ne bir telgraf çektiğini yazmıştık. Gazi Paşa'dan Fırka'ya dün aşağıdaki telgrafname gelmiştir:

Cumhuriyet Halk Fırkası
Vilayet Kongre Reisi Emiroğlu Süreyya Paşa Hazretleri'ne

C. Kongre'nin hakkımdaki hissiyatına teşekkür ve selamlarımın değerli üyelere tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1925, Numara: 356, s.2; *İkdam*, 5 Mayıs 1925, Numara: 10087, s.3. Eski yazı metinler Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

ALMAN DEVLETİ REİSİCUMHURU MAREŞAL VON HINDENBURG'A*

(5 MAYIS 1925)

Halis ve çok kıymetli dostum,

İki memleket arasında hayırlı olarak yerleşmiş olan dostluk ve dayanışmanın muhafazasını ve takviyesini talep ettiğimizden ve gerekli gördüğümüzden, Fevkalade Delege ve Ortaelçi Kemaleddin Sami Paşa'yı riyasetpenahilerinin nezdine fevkalade delege ve büyükelçi tayin eyledim.

Adı geçen büyükelçinin vasıfları ve hasletleri ile şimdiye kadar gösterdiği tesirli dirayet ve zekâ, yeni vazifelerini iyi bir şekilde yapmaya muvaffak olacağına şüphe bırakmamaktadır.

Gerek Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından vuku bulacak tebligata ve gerek zatı riyasetpenahileri ile Almanya hakkında beslediğim halisane ve dostane hislere dair vereceği teminata tamamen emniyet ve itimat buyurulmasını ve yüksek memuriyetinin iyi yapılması hususunda desteğe nail olmasını rica eylerim.

Ankara'da bin dokuz yüz yirmi beş senesi Mayıs ayının beşinci günü[1] yazılmıştır.

Gazi M. Kemal

* D.B.A.'dan (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.125-126. Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.
Belge, kaynakta "Gazi Mustafa Kemal, Türkiye Reisicumhuru, Almanya Devleti Reisicumhuru Mareşal von Hindenburg Hazretleri'ne" başlığı altında yayımlanmıştır. (Y.N.)

1 Fransızca çevirisinde "4 Mayıs" denmiştir. Hangi tarihin güven mektubunun aslına konmuş olduğu saptanamadı. (Bilâl N. Şimşir'in notu.)

147 SUBAYA VERİLECEK TAKDİRNAME HAKKINDA MECLİS'E TEZKERE*

(5 MAYIS 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Tezkere
6/274

Ankara
5.5.341 [1925]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

5/341 tarih ve 445/2139 numaralı tezkerei devletleri cevabıdır.

Genel Kurul'un 22/23.4.341 [1925] tarihinde yapılan 109. toplantısının üçüncü celsesinde taltiflerinin kabul edildiği bildirilen 147 subaya ait takdirnameler ile bir adet İstiklal Madalyası tanzim ve imza edilerek iade kılınmıştır, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-19-b, D: 76, F: 10'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

İSTANBUL TÜRK TİCARET BİRLİĞİ KONGRESİ REİSİ HÜSNÜ BEY'E*

(6 MAYIS 1925)[1]

Milli Türk Ticaret Birliği'nin 1 Mayıs tarihinde yapılan kongresinde yeniden seçilen ve teşkil edilen İdare Meclisi ilk toplantısını dün[2] *Birlik merkezinde yapmıştır. Toplantıya, on ikiden ibaret olan İdare Meclisi üyeleri tamamen iştirak eylemişlerdir. [...] Kongre kararıyla Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Başvekil İsmet Paşa'ya çekilen telgraflara gelen aşağıdaki cevaplar okunarak üyelere tebliği kararlaştırılmıştır:*

İstanbul[3] Türk Ticaret Birliği Kongresi Reisi Hüsnü Beyefendi'ye

C. Kongre'nin hakkımdaki hissiyatına teşekkür ve selamlarımın değerli üyelere tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *İkdam*, 7 Mayıs 1925, Numara: 10089, s.2; *Vatan*, 7 Mayıs 1925, Numara: 742, s.3; *Akşam*, 8 Mayıs 1925, Numara: 2360, s.2. *İkdam*'daki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, *Vatan*'daki Hüseyin Gültekin, Akşam'daki Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 *İkdam*'da telgrafın tarihi yer almamaktadır. Telgraf, Milli Türk Ticaret Birliği İdare Meclisi'nin 6 Mayıs 1925 günü yapılan toplantısında okunmuştur. (Y.N.)

2 *Akşam*'da "Salı günü", *Vatan*'da "geçen gün". (Y.N.)

3 *Akşam* ve *Vatan*'da "Deraliye". (Y.N.)

CEYHAN TAYYARE CEMİYETİ REİSİ MÜFTÜ HACI HALİL EFENDİ VE EŞİNE*

(7 MAYIS 1925)[1]

Ceyhan halkının gösterdiği büyük hamiyet ve ilk tayyarenin "Ceyhan" olarak isimlendirilmesi ricası üzerine Reisicumhur Hazretleri ile Fazıl Berki Bey'in Tayyare Cemiyeti'ne göndermiş olduğu telgraflar aşağıdadır:

Ceyhan Tayyare Cemiyeti Reisi
Müftü Hacı Halil Efendi ve Değerli Eşine

C. Ceyhan halkının vatanın müdafaası için gösterdikleri alakaya teşekkür ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *İkdam*, 7 Mayıs 1925, Numara: 10089, s.2. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.
1 *İkdam*'da telgrafın tarihi yer almamaktadır. 7 Mayıs 1925, telgrafın *İkdam*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

HACI MEHMET PAŞAZADE SADIK BEY'E VERİLEN VEKÂLETNAME*

(10 MAYIS 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet: 6/295

Ankara
10.5.1341 [1925]

Hacı Mehmet Paşazade Sadık Bey, Silifke'de müzayedeye konulmuş olan Bodosaki'den intikal eden Hazine Çiftliği'nin namıma müzayedesine iştirake ve devir muamelesinin neticelendirilmesine mezundur.

Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: İzzet Aslan, *Atatürk Silifke'de*, Töyko Matbaası, Ankara, 1969, s.84. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

GÖNDERİLEN İSTİKLAL MADALYASI VESİKALARI HAKKINDA TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ RİYASETİ'NE*

(13 MAYIS 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/281

Ankara
13.5.1341 [1925]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

12.5.341 [1925] tarih ve 4/286/2149 numaralı tezkereye cevaptır.

Gönderilmiş olan İstiklal Madalyası vesikaları mühürlenerek ve imza edilerek ekte iadeten gönderildi, Efendim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-19-b, D: 76, F: 12'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

PİYADE MÜLAZIMIEVVEL NURİ EFENDİ'YE VERİLEN TAKDİRNAME*

(14 MAYIS 1925)

Türkiye Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle taltif usulü hakkında olup, metni işbu varaka arkasında yazılı bulunan 152 numaralı kanun icabınca İstiklal Muharebelerinde bilfiil ateş hattında fevkalade yararlık gösterenlere mahsus

Takdirname

No: 1168

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, ikinci seçim devresinin ikinci toplantı senesinin 5.4.341 [1925] tarihinde yapılan 94. toplantısının birinci celsesinde, Müdafaai Milliye Vekâleti'nin yazısı üzerine aşağıda künyesi yazılı Nuri Efendi'ye, İstiklal Muharebeleri başlarında gösterdiği yararlığı yücelterek birinci defa olarak işbu takdirname verildi.

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
resmi mührü
14.5.1341 [1925]
Gazi M. Kemal

Takdirnameyi alan zatın künyesi:
Piyade Mülazımıevvel[1]
Nuri Efendi Bin Halil
Kumkapı
Sicil No: 333-69

İşbu takdirname, Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'nden Başvekâlet'e gönderilmesini belirten tezkeresinin tarih ve numarası:

* Yurdakul Yurdakul, *Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar*, Aksoy Yayıncılık, 1999, s.20.
1 Mülazımıevvel: Üsteğmen. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN MISIR SEFİRİ HEDDAYA PAŞA'YA NUTUK*

(18 MAYIS 1925)

Ankara, 18 (AA) - Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, bugün öğleden sonra saat üç buçukta Mısır Sefiri Heddaya Paşa'yı alışılmış merasimle kabul buyurmuşlardır. Sefir Hazretleri itimatnamesinde kısaca demiştir ki [...]. Reisicumhur Hazretleri karşılık olarak aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Ankara, 18.5.1925

Sefir Hazretleri,

Mısır Kralı Hazretleri'nin zatıâlilerini fevkalade delege ve ortaelçi olarak nezdime tayin ettiğine dair itimatnamenizi memnuniyetle alıyorum.

Türk milleti ile şahsım hakkında Kral Hazretleri tarafından beyan etmiş olduğunuz hissiyata teşekkür ederim. Benim de Kral Hazretleri'nin saadeti ve Mısır milletinin şeref ve refahı hakkındaki temennilerimi kendilerine iletmenizi rica ederim.

Türkler Mısırlılara karşı öteden beri özel sevgi besler. Birçok hissiyat ve menfaatlarda iştiraki bulunan iki millet arasındaki dostane bağların hükümetlerimiz arasında hayırlı olarak başlamış olan siyasi münasebetler sayesinde sağlam bir surette gelişececeğini kuvvetle ümit ederim. Bu münasebetlerin gelişmesi yolunda vuku bulacak mesainizde benim ve Cumhuriyet hükümetinin tam ve dostane yardımına mazhar olacağınız şüphesizdir.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 6/1'den Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.339-340. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1925, Numara: 370, s.3; *İkdam*, 19 Mayıs 1925, Numara: 10100, s.3; *Vatan*, 19 Mayıs 1925, Numara: 755, s.2; *Aylık Tarihi*, 1341 [1925], c.5, Sayı: 14, s.102-103. Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiş, *Cumhuriyet* ve *İkdam*'daki eski yazı metinler Hadiye Yılmaz, *Vatan*'daki Hüseyin Gültekin, *Aylık Tarihi*'ndeki Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

AMERİKA'DA TÜRK TEÂVÜN CEMİYETİ'NE*

(18 MAYIS 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Özel

Ankara
18.5.1341 [1925]

Amerika'da Muhterem Türk Teâvün Cemiyeti'ne

Doktor Fuad Beyefendi'nin ikinci defa olarak Amerika'ya seyahati münasebetiyle oradaki millet ve dindaşlarımıza hislerimi beyana vesile bulduğumdan dolayı pek memnunum.[1] Vatan ve bağımsızlık yolunda canını feda eden kahraman şehitlerimizin kimsesiz yavrularını büyük bir şefkat ve muvaffakiyetle yetiştirmeye ve mesut etmeye çalışan Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti'ne[2] aziz millet ve dindaşlarımız tarafından Fuad Beyefendi'nin ilk seyahatten dönüşünden sonra da devam eden âlicenabane bağışları takdirle yâd eyleriz. Engin denizlerin ötesinden Türk kahramanlarının yetim evladına şefkat eli uzatan muhterem zevata özel teşekkürlerimin tebliğine aracı olunmasını rica ederim.

Yetimlerimizin daima hatırlanacağına olan itimâdım berdevamdır, Efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Yrd. Doç. Dr. Veysi Akın, *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay (1885-1963)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s.135. Aynı mektubun müsveddesi olan ve aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-6, D: 54, F: 12'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1925, Numara: 436, s.4; *Vatan*, 27 Temmuz 1925, Numara: 820, s.2. *Bir Devrin Cemiyet Adamı...*'ndaki eski yazı belge Ahmet Hezarfen, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki eski yazı belge Musa Sarıkaya, *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, *Vatan*'daki Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 Doktor Fuad Bey, ilk olarak Amerika'ya 7 Nisan 1923 tarihinde gitmiş ve ertesi gün, New York'taki Türk Teâvün Cemiyeti kulübünde yapılan New York Himayei Etfal Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın 12 Mart 1923 tarihli mektubunu okumuştur. Söz konusu kongre ve mektup için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.15, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.201. (Y.N.)

2 Çocuk Esirgeme Kurumu'nun eski adı. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN FRANSA BÜYÜKELÇİSİ ALBERT SARRAUT'YA NUTUK*

(20 MAYIS 1925)

Ankara, 20 Mayıs 1925

Sefir Hazretleri,

Fransa Reisicumhuru Hazretleri'nin zatıâlinizi nezdime fevkalade delege ve büyükelçi tayin eylediğini bildiren itimatnamenizi büyük bir memnuniyetle alıyorum. Türk milleti hakkında beslediğiniz dostane hislerden ve Türk milletinin ruhuyla, medeniyetiyle ve mukadderatıyla eskiden beri alakadar olduğunuzu içeren samimiyet dolu beyanatınızdan pek mütehassis oldum.

Büyük inkılabıyla insanların ve milletlerin hukukunu dünyaya ilan ederek bugünkü medeniyetin temellerini atan Fransız milletinin memleketimizde Cumhuriyet'in tesisinden beri ilk büyükelçisi olarak zatıâlinizin gelmesini, hükümet ve milletlerimiz arasında samimi dostluğun artarak kuvvet ve sağlamlık kazanacağına delil saymaktayım.

Türkiye ve Fransa arasında tarihlerinin muhtelif safhalarında tesis edilmiş olan dostane münasebetlerin hatıratı bizce de muhafaza edilmektedir. Karşılıklı ve müşterek menfaatların idrakiyle her gün daha ziyade gelişmeye aday olan dostluğumuzun her iki memleket için faydalı neticeler hasıl edeceğine kaniim. Bu yolda sarf edilecek mesainizin desteğime ve Cumhuriyet hükümetinin yardımına mazhar olacağına şüphe yoktur.

Türk milleti ve şahsım hakkında vaki olan temennilerinize teşekkürle beraber, bilmukabele Fransız milletinin ikbal ve refahı ve Fransa Reisicumhuru Hazretleri'nin saadeti için samimi temennilerimi beyan eylerim.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 4/4'ten aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.67-68. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1925, Numara: 372, s.3; *Aylık Tarihi*, 1341 [1925], c.5, Sayı: 14, s.101-102. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, *Aylık Tarihi*'ndeki Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
Belge, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda "Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İtimatnamesini Takdim Eden Fransa Büyükelçisi Albert Sarraut'ya Hitaben Söylediği Nutuk" başlığı altında yayımlanmıştır. (Y.N.)

AVİNELİ KÂMİL BEY HAKKINDA İSTİKLAL MAHKEMESİ MÜDDEİUMUMİSİ SÜREYYA BEY'E*

(20 MAYIS 1925)

Ankara'dan
20.5.1341 [1925]

İstiklal Mahkemesi Müddeiumumisi[1] Süreyya Beyefendi'ye

Merhum Silvanlı Sadık Bey'in damadı ve Feyzi Bey'in damadının biraderi bulunan Avineli Kâmil Bey hakkında birçok yerlerden iyi şahitlikte bulunulmaktadır. Yüce Mahkemenizce tutuklanma sebebinin ne olduğu hakkında aydınlatmanızı rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Ahmet Süreyya Örgeevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi*, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s.145-146.

1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

TÜRK TAYYARE CEMİYETİ RİYASETİ'NE*

(24 MAYIS 1925)

Ankara, 24 (AA) - Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Türk Tayyare Cemiyeti Riyaseti'ne aşağıdaki teşekkürnameyi göndermiştir:

Türk Tayyare Cemiyeti Riyaseti Âliyesine

İlk kıymetli nişanı bana vermek suretiyle gösterdiği teveccühten dolayı, muhterem Cemiyet'e derin hislerimi ve teşekkürlerimi arz ederken Cemiyet'in faaliyetini ve her milli ve vatani meselede olduğu gibi hayırlı gayenizi takdir hususunda da yüksek idrakini gösteren büyük milletimizin ulvi fedakârlığını hürmet ve şükranla yâd ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Mayıs 1925, Numara: 1433, s.1; *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1925, Numara: 376, s.3; *Zaferi Milli*, 28 Mayıs 1925, Numara: 355, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.522-523. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya, *Cumhuriyet*'teki Hediye Yılmaz, *Zaferi Milli*'deki Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

HÜSAMEDDİN BEY'E VERİLEN İSTİKLAL MADALYASI*

(24 MAYIS 1925)

Suret

Metni işbu varaka arkasında yazılı bulunan 66 Numaralı Kanun icabınca verilecek olan İstiklal Madalyası Vesikası

Numara: 2765

Bilfiil vazife başında kahramanlık ve fedakârlık eserleri gösterdiğinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 22.4.1341 [1925] tarihinde vuku bulan 2. toplanma senesi, 109. toplantı, 3. celsesinde aşağıda hüviyeti yazılı Hüsameddin Bey'e[1] bir kıta kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
24.5.341 [1925]
Gazi M. Kemal

İstiklal Madalyası alan zatın hüviyeti:

Mütekait Süvari Kaymakamı
Hüsameddin Bey bin Eşref
İstanbul
10-210

* Samih Nafiz Tansu, *Hüsameddin Ertürk Anlatıyor/ İki Devrin Perde Arkası*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1957, s.VIII.

1 Osmanlı İmparatorluğu Teşkilatı Mahsusasında ve Mütareke yıllarının M.M. (Müdafaai Milliye) Grubu Başkanlığında bulunmuş olan Süvari Albayı Hüsameddin Ertürk. (Y.N.)

PİYADE BİNBAŞI ALİ RATİP EFENDİ'YE VERİLEN İSTİKLAL MADALYASI VESİKASI*

(24 MAYIS 1925)

İstikl'al Madalyası Vesikası

Numarası: 2795.

Bilfiil kıta başında kahramanlık ve fedakârlık eserleri gösterdiğinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 22.4.1341 [1925] tarihinde vuku bulan 2. toplanma senesi, 109. toplantı, 3. celsesinde aşağıda hüviyeti yazılı Ali Ratip Efendi'ye bir kıta kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.

24.5.1341 [1925]
Büyük Millet Meclisi Riyaseti
Gazi M. Kemal

İstiklal Madalyası alan zatın hüviyeti:
Piyade Binbaşı Ali Ratip Efendi bin Reşat Behçet
Uzunköprü
327-64

* *Dirlik*, 27 Nisan 1965, s.3.

SEFERBERLİĞİN KALDIRILMASI DOLAYISIYLA VATANDAŞLARA BEYANNAME*

(31 MAYIS 1925)

Ankara, 31 (AA) – Reisicumhur Hazretleri aşağıdaki beyannameyi yayımlamışlardır:

Erkânıharbiyei Umumiye'mizin bildirimine nazaran son irticaı bastırmak için silah altına celp edilmiş olan seferber vatan evlatlarının terhisleri zamanı gelmiştir. Bir taraftan doğudaki kıtalarımızın barış zamanındaki kadrolarını ikmal için tedbirler alınacak ve diğer taraftan seferber askerleri yavaş yavaş ve müteakiben terhis olunacaktır.

Cumhuriyet'in Erkânıharbiye'si ve Müdafaai Milliye Vekâleti tarafından alınmakta bulunan tedbirlerin tamamının, seferberliğin kaldırılması ile beraber devlet kuvvetlerinin sağlamlık ve büyüklüğünün muhafazasını ve tek tek ve onlarla alakalı takip hareketinin neticelendirilmesini emniyette bulundurduğu anlaşılmıştır.

Aynı şekilde Büyük Millet Meclisi'nin verdiği mezuniyet ve salahiyetlerle İstiklal Mahkemelerinin ve Divanıharplerin irtica ve isyan unsurlarını muhakemeye devam etmeleri tabiidir. Cumhuriyet'i müdafaa için düşman üzerine koşan kahraman ve yiğit ordumuzun seferber askerlerini, daimi kıtalarını ve cesur ve tecrübeli subay ve kumanda heyetlerini muhabbet ve memnuniyet ile tebrik ederim. Bu esnada ordumuzu isabet[1] ve muvaffakiyetle yönetmiş ve sevk ve idare etmiş olan Erkânıharbiyei Umumiye'mize ve onun muhterem reisi Müşir Fevzi Paşa Hazretleri'ne itimat ve şükranımızı millet karşısında tekrar ifade ve ilan etmek isterim.

Türkler, Cumhuriyet'in muhafazasına, vatanın gelişmesine ve milletin medeniyet ve yükselme yolunda mesaisine mâni olmak isteyeceklerin mahkûm oldukları felaket ve hüsranı kati olarak ispat etmişlerdir. Muhakkaktır ki, milletimiz takip ettiği kurtuluş ve mesai yolunda ilerlemekten başka bir hal kabul edemez.

Aziz yuvalarına dönmeye başlayan evlatlarımıza karşı milletimizin beslediği muhabbet ve şükrana tercüman olurken, bir hakikati bütün vatandaşlarıma tekrar etmeyi vazifemden sayarım.

Vatanın dahili ve harici herhangi bir tehlikeden en az fedakârlıkla, en az zamanda kurtulması için yegâne çare, herhangi bir seferberlik davetine her vatandaşın derhal ve

* *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Haziran 1925, Numara: 1439, s.1; *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1925, Numara: 383, s.1; *İkdam*, 1 Haziran 1925, Numara: 10113, s.1; *Akşam*, 2 Haziran 1925, Numara: 2385, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.523-524. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya, *Cumhuriyet*'teki Hadiye Yılmaz, diğerleri Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "ehliyet". (Y.N.)

bir an kaybetmeksizin icabet etmesidir. Nasıl bu son defaki bastırma harekâtının birinci derecede muvaffakiyet sırrı, vatandaşların gösterdiği bu idrak ve cantan atılış oldu ise, Cumhuriyet'in maruz kalabileceği herhangi bir ihtimalde de yine birinci muvaffakiyet etkeni seferberlik davetine derhal ve bir an kaybetmeksizin icabet etmek olacaktır.

Vatandaşlarım! Türk vatanının gelişmesi, bütünlüğü ve her tehlikeden korunmuşluğu bir seferberlik davetine derhal icabet etmektedir. Bu düsturu yetişmişlerimizin ve yetişecek evlatlarımızın daima hatırında[1] bulundurmalıyız.

Türk vatanperverliğinin birinci ayırıcı vasfı vatan müdafaası daveti karşısında her işi bırakarak silah altına koşmaktır. Cumhuriyet'i müdafaa etmiş olmanın verdiği haklı şeref ve gurur hisleriyle yuvalarına dönmeye başlayan evlatlarımızı muhabbet ve minnet ile tekrar selamlarım.

31 Mayıs 341 [1925]

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

1 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "hatırasında". (Y.N.)

BÜYÜK BRİTANYA VE İRLANDA BİRLEŞİK KRALİYETLERİ VE DENİZLER AŞIRI BRİTANYA DOMİNYONLARI KRALI VE HİNDİSTAN İMPARATORU GEORGE'A*

(31 MAYIS 1925)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Kraliyetleri ve Denizler Aşırı Britanya Dominyonları Kralı ve Hindistan İmparatoru vs., vs., vs. Haşmetli George Hazretleri'ne Selam Eder.

Haşmetpenahilerinin nezdine fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla gönderilen ve bu kere Moskova Büyükelçiliği'ne tayin eylemiş olduğum Zekai Bey zatı haşmetanelerine bizzat vedanamesini veremediğinden, halefini işbu vazifenin yerine getirilmesine memur eyledim.

Zekai Bey'in haşmetpenahilerinin teveccüh ve itimadını kazanmaya muvaffak olduğunu zannetmekteyim. Elçime karşı gösterdikleri iyi kabul onun muvaffakiyetle vazifelerini yapmaya imkân bahş eylemiş olduğundan zatı haşmetanelerine teşekkür ederim.

Ankara'da 31 Mayıs 1341 (1925)'te yazılmıştır.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. K. 3/95'ten aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.293. Fransızca metin Kiraz Perinçek tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

BÜYÜK BRİTANYA VE İRLANDA BİRLEŞİK KRALİYETLERİ VE DENİZLER AŞIRI BRİTANYA DOMİNYONLARI KRALI VE HİNDİSTAN İMPARATORU GEORGE'A*

(31 MAYIS 1925)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Kraliyetleri ve Denizler Aşırı Britanya Dominyonları Kralı ve Hindistan İmparatoru vs., vs., vs. Haşmetli George Hazretleri'ne Selam Eder.

Türkiye Cumhuriyeti ile Britanya İmparatorluğu arasında dostane münasebetler tesisi halisane arzusuyla eski vekillerden ve Büyük Millet Meclisi üyelerinden Ahmet Ferit Beyefendi'yi haşmetpenahileri nezdine fevkalade delege ve büyükelçi seçtim.

Adı geçenin taşıdığı mümtaz hasletler ve nezdimde sahip olduğu tam itimat, memur olduğu vazifeyi iyi bir şekilde yapmaya muvaffakiyeti ile emniyet ve itibarınıza mazhariyeti için kuvvetli teminattır.

Bu kanaatle adı geçenin iyi kabul ve Türkiye Cumhuriyeti namına bildireceği hususlara itimat buyurulmasını ve yüksek memuriyetinin iyi bir şekilde yapılması hususunda desteğe nail olmasını rica eylerim.

Bin üç yüz kırk bir [1925] senesi Mayıs ayının otuz birinci günü Ankara'da yazılmıştır.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - İngiltere D.1. a.1 K.1/49'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.293-294. Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.

İÇTİMAİ ŞÛRA CUMHURİYETLERİ İTTİHADI İCRA MERKEZİ KOMİTESİ REİSİ'NE*

(8 HAZİRAN 1925)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

İçtimai Şûra Cumhuriyetleri İttihadı[1] İcra Merkezi Komitesi Reisi Cenaplarına

Muazzez ve halis dostum,

İki memleket arasında hayırlı olarak yerleşmiş olan dostluk ve dayanışmanın muhafaza ve takviyesi talep edildiğinden ve lüzumlu görüldüğünden, eski Londra Elçisi Zekâi Beyefendi'yi İçtimai Şûra Cumhuriyetleri İttihadı İcra Merkezi Komitesi nezdine fevkalade delege ve büyükelçi olarak tayin eyledim. Adı geçenin taşıdığı şahsi vasıflar ve hasletler ile şimdiye kadar yaptığı memuriyetlerde gösterdiği dirayet ve zekâ izlerine nazaran memurluk vazifesini iyi yapmaya muvaffak olacağına eminim.

Adı geçen büyükelçi tarafından Türkiye Cumhuriyeti namına vuku bulacak tebligata ve Rusya'nın refah ve saadeti hakkında Türk milletiyle benim beslediğimiz halisane temennilerimize dair zatıâlilerine bildirilmesine memur edildiği teminata itimat buyurmalarını ve adı geçenin tarafı âlilerinden desteğe mazhar olmasını rica ederim.

Ankara'da 1341 [1925] senesi Haziran'ının sekizinci günü verildi.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 6/95'ten aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.127-128.

1 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. (Y.N.)

HAMDULLAH SUPHİ BEY'LE SOHBET*

(12 HAZİRAN 1925)[1]

Muallimler Cemiyeti Kongresi'nin dün yapılan ikinci toplantısına Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey de iştirak etmiştir. Esasen Cemiyet'te üye olan Hamdullah Suphi Bey Kongre'deki muallimlere hitaben bir nutuk irat ederek demiştir ki:

"... Size hatırınızda kalacağını muhakkak bildiğim ufak bir hikâye söyleyeceğim:

Bir gün Çankaya'da Reisicumhur Hazretleri'nin sofrasında beş on arkadaşla yemek yiyorduk. Bir telgraf sureti getirip kendilerine takdim ettiler. Reisicumhur, bu telgrafı yüksek sesle okudu: 'Serdarı sipeh,[2] hocalarla görüştükten sonra cumhuriyet hareketinin daha vakti gelmediğine hükmetmiş ve bu kararını ilan etmiş.'[3]

Gazi Hazretleri, bunun üzerine hoşnutsuzluklarını ifade eden bir iki kelime söylediler. Ben dedim ki: 'Şimdiki İran'da bir cumhuriyet hareketinde kimsenin muvaffak olmasına imkân yoktur. Çünkü, orada Türk Cumhuriyeti'nin dayandığı aydın subay zümresi, Tıbbiyemizin, muallim mekteplerimizin, Darülfünun şubelerinin ve Tanzimat'tan beri vücuda gelen bütün mekteplerimizin yetiştirdiği şuurlu, müdrik nesiller yoktur; bu nesiller olmasaydı, Türkiye'de cumhuriyet hareketi yapılabilir miydi?'

Reisicumhur, daima vecizeler söylemeye müsait olan müstesna lisanıyla bir iki saniye durduktan sonra fikrimi tamamladılar:

'İki Mustafa Kemal vardır. Biri karşınızda oturan ben; et ve kemik, fani Mustafa Kemal... İkinci bir Mustafa Kemal var; onu 'ben' kelimesiyle ifade edemem. O, ben değil, bizdir. O, burada oturan sizler, memleketin her köşesinde yeni fikir, yeni hayat ve yeni mefkûre[4] için uğraşan aydın ve mücahit bir zümredir. Ben, onların rüyasını temsil ediyorum. Benim teşebbüs ettiklerim, onların hasret duyduklarını tatmin içindir. O Mustafa Kemal bütün bir aydın ve mücahit zümrenin temsilcisidir.[5] Fani olmayan, yaşaması ve muvaffak olması mukadder olan Mustafa Kemal odur.'"

* *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1925, Numara: 395, s.1-2; *İkdam*, 13 Haziran 1925, Numara: 10125, s.1-2. Ayrıca bkz. Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Dağyolu*, c.1, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.35-36; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.209. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, *İkdam*'daki Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 12 Haziran 1925, konuşmanın Hamdullah Suphi Bey tarafından aktarıldığı gündür. (Y.N.)

2 Serdarı sipeh: Başkumandan. (Y.N.)

3 *Dağyolu ve Başöğretmen Atatürk*'te "bir beyanname ile ilan etmiş". (Y.N.)

4 *Dağyolu* ve *Başöğretmen Atatürk*'te "büyük mefkûre". (Y.N.)

5 Bu cümle *Dağyolu*'nda "O Mustafa Kemal sizsiniz", *Başöğretmen Atatürk*'te "O Mustafa Kemal sizsiniz, cümlenizsiniz" şeklindedir. (Y.N.)

AVUSTURYA CUMHURBAŞKANI DOKTOR HAINISCH'E*

(16 HAZİRAN 1925)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Avusturya Reisicumhuru Ekselansları Mösyö Doktor Hainisch'e

Halis ve çok kıymetli dostum,

İki memleket arasındaki siyasi münasebetlerin tesisi ve mevcut barış ve dostluğun takviyesi halisane emel ve arzusuyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyesi, Türk Hükümeti Türk-Yunan Mübadele Komisyonu Delegesi Hamdi Bey'i riyasetpenahilerinin nezdine fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin eyledim.

Adı geçenin sahip olduğu dirayet ve fazilet ve diğer meziyetleri, yeni vazifelerini iyi yapmaya muvaffak olacağına şüphe bırakmamaktadır. Gerek Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından vuku bulacak tebligata, gerek haşmetpenahilerinin ve Avusturya milletinin refah ve saadeti hakkında halisane ve tazimkârane hislere dair vereceği teminata emniyet ve itimat buyurulmasını ve yüksek memuriyetinin iyi yapılması hususunda desteğe mazhar olmasını rica eylerim.

Ankara'da 16 Haziran 1341 (1925)'te yazılmıştır.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 4/1'den aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.370-371. Fransızca metin Kiraz Perinçek tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

ÇEKOSLOVAKYA REİSİCUMHURU MASARYK'E*

(16 HAZİRAN 1925)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Çekoslovakya Reisicumhuru Mösyö Masaryk Cenaplarına

Halis ve muazzez dostum,

İki memleket arasında mevcut samimi ve dostça bağların takviyesi hususunda daimi siyasi münasebetler tesisi emel ve halisane arzusuyla Büyük Millet Meclisi üyelerinden eski Maarif Vekili Vasıf Efendi'yi riyasetpenahilerinin nezdine fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin eyledim.

Adı geçenin sahip olduğu dirayet ve fazilet ve diğer meziyetlerinden dolayı yeni vazifelerini iyi yapmaya muvaffak olacağından eminim.

Türkiye Cumhuriyeti namına tarafından vuku bulacak tebligata ve zatı riyasetpenahileri hakkında beslediğim halisane hislere ve dostluğa ve Çekoslovakya milletinin ilerlemesi ve gelişmesi hakkındaki samimi temennilerime dair vereceği teminata emniyet ve itimat edilmesini ve yüksek memuriyetinin iyi yapılması hususunda desteğinize mazhar buyurulmasını rica ederim.

Ankara'da 1341 [1925] senesi Haziran'ının on altıncı günü yazılmıştır.

Gazi M. Kemal

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 1/96'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.1, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.571-572. Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.

DARÜLMUALLİMİN VE DARÜLMUALLİMAT MEZUNLARI CEMİYETİ'NE TEŞEKKÜR*

(8 TEMMUZ 1925)[1]

Darülmuallimin ve Darülmuallimat Mezunları Cemiyeti,[2] kurban bayramı münasebetiyle Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri'yle Başvekil İsmet Paşa'ya ve Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'e tebrik telgrafları çekmişti. Mezunlar Cemiyeti'nin bu telgraflarına aşağıdaki cevaplar gelmiştir:

Mezunlar Cemiyeti'ne

Tebrik ve hislerinize teşekkür ve bilmukabele tebrik ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Akşam*, 8 Temmuz 1925, Numara: 2418, s.2; *Vatan*, 8 Temmuz 1925, Numara: 802, s.2. *Akşam*'daki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, *Vatan*'daki Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 8 Temmuz 1925, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

2 Erkek ve Kız Öğretmen Okulu Mezunları Derneği. (Y.N.)

MERSİN TAYYARE CEMİYETİ REİSİ ÖMER BEY'E*

(17 TEMMUZ 1925)

Mersin, 17 (Özel muhabirimizden) - Gazi Paşa Hazretleri, Mersin Tayyare Cemiyeti Reisi Ömer Bey'e aşağıdaki telgrafı göndermişlerdir:

Muhterem Mersin halkının memleketin müdafaa vasıtalarını temin etmek vatanperverane endişesiyle gösterdiği yüksek fedakârlık hissi cidden takdire değerdir. Değerli bağış sahiplerine teşekkür ve selamlarımın tebliğine yüksek aracılığınızı rica ederim, Efendim.

* *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1925, Numara: 427, s.2. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz ve Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ISPARTA MUALLİMLER BİRLİĞİ RİYASETİ'NE TEŞEKKÜR*

(18 TEMMUZ 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/366

Ankara
18.7.1341 [1925]

Isparta Muallimler Birliği Kongresi Riyaseti'ne

C. Kongre muhterem heyetinin hakkımdaki hislerine teşekkür eder, gayeye ulaşmak yolunda faydalı kararlar almaya muvaffakiyetini temenni eylerim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 5-76'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.209, 381. Eski yazı belge Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

HEYKELTRAŞ KRIPPEL'E*

(19 TEMMUZ 1925)[1]

Heykeltraş Mösyö Krippel[2] tarafından yapılacak olan Gazi Paşa'nın heykeline[3] ait numunenin geçende adı geçen tarafından tamamlanarak İstanbul'a getirildiğini ve Galata'da merkez rıhtımhanede Hirefi Ekrem Teşebbüsatı Sanayii Fenniye Müessesesi'nde bulunmakta olan bu numunenin ziyaretçilere gösterilmekte olduğunu ve yakında numunenin Viyana'ya götürülerek heykelin orada imal edileceğini dün yazmıştık. Mösyö Krippel heykel hakkında dün aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

"Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin heykeli üç metre üzerine yapılmış. Bu heykel, gördüğünüz üzere, Paşa'nın sivil bir şeklidir. İstanbul için yapılan bu heykel, zannediyorum ki, en bariz ve en karakteristik vasıflarıyla birlikte yüzünün en küçük çizgilerine kadar bütün hatlarını ihtiva edecektir.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri kendilerine çok güzel poz verdikleri için numune olarak vücuda getireceğim heykelde bütün esas hatlar mükemmel ve pürüzsüz suretle meydana çıkmıştır. Esasen Gazi Paşa Hazretleri'nin yüzleri bir heykeltraş için fevkalade iyi şartlara sahiptir. Gayet karakteristik çehreleri vardır. Bu çehreleriyle Gazi kadar heykele müsait ve mükemmel çok az sima gördüğümü söyleyebilirim. Ankara'da kendilerinin dört yüzünü yaptım. Her bir yüz iki saatte meydana geleceğine göre heykel numunesi sekiz saatte tamamlanacaktır. Övgü kabul etmek şartıyla şunu söylemek isterim ki, Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin şimdiye kadar muhtelif heykelleri ve resimleri yapıldığı halde kendileri bunlardan memnun olmamışlardır. Gazi Hazretleri bana dediler ki:

'Şimdiye kadar bana benzetilmek üzere yapılan birçok şey var. Onların ben olduğumu bilmiyorum, fakat bu benim.'"

* *İkdam*, 19 Temmuz 1925, Numara: 10158, s.1-2. Eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 19 Temmuz 1925, haberin *İkdam*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

2 Heinrinck Krippel. (Y.N.)

3 İstanbul Sarayburnu'ndaki "Atatürk Heykeli". Heykelin temeli 26 Ağustos 1925 günü atılmıştır. Bkz. elinizdeki ciltte, s.282. (Y.N.)

TÜRKİYE HİLALİ AHMER CEMİYETİ MECLİSİ UMUMİ RİYASETİ'NE TEŞEKKÜR*

(24 TEMMUZ 1925)[1]

Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti Kongresi'nin ikinci toplantısı Konya Mebusu Refik Bey'in riyasetinde dün saat ikide Darülfünun konferans salonunda yapılmıştır. Evvela Kongre'nin ilk toplantısında Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri'yle Başvekil İsmet Paşa'ya çekilen telgraflara cevaben gönderilen telgraflar okunmuştur. Bu telgrafları aşağıya aynen alıyoruz:

İstanbul'da Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti Meclisi Umumi Riyaseti Âliyesine

C. Meclisi Umumi'nin ilk toplantısında hakkımda ifade olunan samimi hislerden dolayı muhterem heyete teşekkür eyler ve muvaffakiyetleri hakkındaki temennilerimin tebliğ buyurulmasını rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Vakit*, 25 Temmuz 1925, Numara: 2717, s.3; *Vatan*, 25 Temmuz 1925, Numara: 818, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V.* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.155. *Vakit*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz. *Vatan*'daki Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 24 Temmuz 1925, telgrafın Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti Kongresi'nde okunduğu tarihtir. (Y.N.)

MUSUL HAKKINDA SEYYİD MUHAMMED CEBBÂRÎ VE AKRABALARINA*

(1 AĞUSTOS 1925)

Muhterem Mücahit Sâdâttan[1] Seyyid Muhammed[2] ve Akrabalarına,

Memleketin ayrılmaz bir parçası olan Musul'un ve Musul ahalisinin yakında kurtulacağına inanılarak ve itimat olunarak öteden beri devam eden mücahedelerinizde kararlı olmanızı gelecekteki selamet ve saadetiniz namına malum olan hamiyetinize terk eylerim.

Türkiye hükümetinin şefkati ve Musul'un hükümetimize aidiyeti hasebiyle yakın gelecekten asla ümit kesmeyerek zulümlere karşı yüksek bir mücadele ile aydınlık bir gelecek temin olunması din kardeşlerimizin huzur ve saadeti için kıymettardır.

Kurtuluş günleri yakındır. Kurtuluş güneşinin doğuşunun sabırla beklenilmesini hatırlatır, Cenâbı Vâcib-ül-vücûd'dan[3] herkese muvaffakiyetler temenni eylerim.

1 Ağustos 341 [1925]

M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Fethî Tevetoğlu, "Atatürk'ün Musul, Süleymaniye ve Kerkük'le İlgili Bir Mektubu", *Hayat Tarih Mecmuası*, 1 Kasım 1972, Sayı: 10, s.7. Ayrıca bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.374-375. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Sâdât: Seyitler, ulular; Hz. Hasan neslinden gelmek üzere Hz. Muhammet'in soyundan olanlar. (Y.N.)

2 Seyyid Muhammed Cebbârî, üç kola ayrılmış bulunan Cebbârî aşiretinin Kerkük merkezindeki reisidir. Milli mücadele yıllarında Acemî Paşa ile birlikte Musul davası için çalışan Seyyid Muhammed Cebbârî, Musul'un Türk idaresinde kalmasına büyük çaba harcamıştır. (Y.N.)

3 Vâcib-ül-vücûd: Varlığı lüzumlu olan, Allah. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN İSVEÇ SEFİRİ WALLENBERG'E CEVAP*

(1 AĞUSTOS 1925)

Çankaya, 1 Ağustos 1925

Sefir Hazretleri,

Haşmetli İsveç Kralı Hazretleri tarafından fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla nezdime tayin kılındığınızı bildiren itimatnamenizi memnuniyetle alıyorum. Türk milleti ile İsveç arasında daima karşılıklı bir dostluk ve samimiyet cari olmuş bulunduğunu ehemmiyetle kaydederim.

Kral Hazretleri'nin hakkımda besledikleri dostane hislere teşekkür ederken, size verdikleri talimatın benim ve Cumhuriyet hükümetinin samimi arzumuza mutabık olduğunu da beyan eylerim.

Tabi olduğunuz Kral Hazretleri için beslediğim takdir ve dostluk hislerine tercüman olmanızı temenni ederim. Memleketlerimiz arasında iyi münasebetler mevcuttur. Bunun gelişmesi hususunda vaki olacak mesainizde benim ve Cumhuriyet hükümetinin daima desteğine nail olacağınızı ilave ederim.

* D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. İsveç'in Ankara Elçisi M. Wallenberg, 1925-1930'dan Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.3, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.43-44. Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1925, Numara: 442, s.1; *Aym Tarihi*, Ağustos 1925, c.5, Sayı: 17, s.454. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz, *Ayın Tarihi*'ndeki Ahmet Hezarfen tarafından okunmuş, Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.
Belge, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda, Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin, İsveç Sefiri Mösyö Wallenberg Cenaplarına Cevabı" başlığı altında yayımlanmıştır. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN İSPANYA SEFİRİ SERVERT'İN NUTKUNA CEVAP*

(3 AĞUSTOS 1925)

Ankara, 3 (AA) - İspanya Sefiri Mösyö Servert itimatnamesini vermek üzere bugün öğleden sonra iki buçukta Reisicumhur Hazretleri tarafından alışılmış merasimle kabul buyurulmuştur. [...]

Reisicumhur Hazretleri de bilmukabele aşağıdaki nutku irat buyurmuşlardır:

Sefir Hazretleri, İspanya Kralı Hazretleri'nin zatıâlinizi nezdime fevkalade delege ve ortaelçi tayin eylediğini bildiren itimatnamenizi memnuniyetle alıyorum. Kral Hazretleri'nin Türkiye ve şahsım hakkında beyan ettikleri samimane temennilerden dolayı pek mütehassisim. Hususi memnuniyetimi Kral Hazretleri'ne bildirmenizi rica ederim. Türkiye hakkında beslediğiniz dostane hislere teşekkür ederim. İki millet arasında bozulmamış olan samimane dostluğun devam etmesi ve gelişmesi hakkındaki arzularınız Türkiye'nin İspanya'ya karşı beslediği hislerin bir aksidir. Bu dostane bağların gittikçe daha sıkı, daha geniş olması için nezdimde ve Cumhuriyet hükümeti nezdinde en samimi bir destek bulacağınıza emin olabilirsiniz. İspanya'nın refah ve ikbali ve Kral XIII. Don Alfonso Hazretleri'nin saadeti için samimi temennilerimi beyan eylerim.

* *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1925, Numara: 444, s.1; *İkdam*, 4 Ağustos 1925, Numara: 10174, s.3. Eski yazı metinler Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

İTİMATNAMESİNİ SUNAN HOLLANDA'NIN ANKARA SEFİRİ BARON RENGERS'E CEVAP*

(5 AĞUSTOS 1925)

Çankaya, 5.8.1925

Sefir Hazretleri,

Felemenk Kraliçesi Hazretleri'nin zatıâlinizi nezdime fevkalade delege ve ortaelçi sıfatıyla tayin eylediklerini bildiren itimatnameyi memnuniyetle alıyorum. Felemenk milletinin Türk milleti hakkında beslediği dostane hislere işaret eden beyanatınızı alaka ile dinledim. Türkler dahi Felemenk milletine karşı asla bozulmayan eski bir dostluk beslemektedir.

İki millet arasında eskiden beri tesis edilmiş olan gayet iyi münasebetlerin daha ziyade gelişmesine çalışacağınız hususundaki ifadelerinizi memnuniyetle kabul ve bu arzunuza halisane iştirak eylerim.

Vazifenizin yerine getirilmesi hususunda benim desteğimden ve Cumhuriyet hükümetinin yardımından emin olabilirsiniz. Felemenk milletinin refah ve saadeti ve Kraliçe Hazretleri'nin afiyeti için samimi temennilerimi beyan ederim.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Ağustos 1925, Numara: 1493, s.1; *Aym Tarihi*, c.5, Sayı: 17, Ağustos 1925, s.454-455. Ayrıca bkz. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.2, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.222. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya, *Aym Tarihi*'ndeki Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
Belge, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda "Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi M. Kemal Paşa'nın. Hollanda'nın Ankara Elçisi Baron Rengers'e Cevabı" başlığı altında yayımlanmıştır. (Y.N.)

İTİMATNAMESİNİ SUNAN YUNANİSTAN'IN ANKARA SEFİRİ ARGYROPOULOS'A CEVAP*

(6 AĞUSTOS 1925)

Ankara, 6 Ağustos 1925

Sefir Hazretleri,

Yunanistan Reisicumhuru Hazretleri'nin sizi nezdime fevkalade delege ve ortaelçi olarak tayin ettiğini[1] bildiren itimatnamenizi memnuniyetle alıyorum.

Türkiye ile Yunanistan arasında iyi münasebetlerin takviyesi hususunda vaki olan beyanatınızdan memnun oldum.

Türkiye hükümeti dahi bu münasebetlerin gittikçe daha iyileşmesini ve karşılıklı bir itimada dayanarak iki memleketin böylece barış nimetlerinden istifade eylemesini arzu etmektedir.

İki memleket münasebetlerinin gelişmesine yönelik mesainizde benim desteğime ve Cumhuriyet hükümetinin yardımına mazhar olacağınıza şüphe yoktur. Bu mesainizde iyi muvaffakiyetinizi diler ve Yunanistan'ın saadet ve refahı hakkında samimi temennilerimi beyan eylerim.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 7 Ağustos 1925, Numara: 1494, s.1; *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1925, Numara: 447, s.1; *Vakit*, 7 Ağustos 1925, Numara: 2730, s.1; *İkdam*, 7 Ağustos 1925, Numara: 10177, s.1; *Aylık Tarihi*, Ağustos 1925, c.5, Sayı: 17, s.455. Ayrıca bkz. D.B.A. (TC Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - Müt. 6/3'ten Fransızca çevirisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, c.4, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.373-374. *Hâkimiyeti Milliye* ve *Vakit*'teki eski yazı metinler Musa Sarıkaya, *Cumhuriyet*'teki Hadiye Yılmaz, *İkdam*'daki Hüseyin Gültekin, *Aylık Tarihi*'ndeki Ahmet Hezarfen tarafından okunmuş, Fransızca çeviri Kiraz Perinçek tarafından kontrol edilmiştir.
Belge, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*'nda "Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, Yunanistan'ın Ankara Sefiri Mösyö Argyropoulos'a Cevabı" başlığı altında yayımlanmıştır. (Y.N.)

1 *Hâkimiyeti Milliye*, *Cumhuriyet*, *Vakit*, *İkdam* ve *Aylık Tarihi*'nde "... sizi nezdime memur ettiğini". (Y.N.)

AFYON MEBUSU ALİ BEY'E 500 LİRA VERİLMESİ HAKKINDA İŞ BANKASI'NA*

(8 AĞUSTOS 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Seryaverliği
Adet
Tezkere

Ankara
8 Ağustos 341 [1925]

İş Bankası Müdüriyeti'ne

İki numaralı cari hesabımdan 500 liranın Afyonkarahisar Mebusu Ali Beyefendi'ye[1] verilmesini ve bildirilmesini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi

Elden Salih Bey vasıtasıyla gönderilmiştir.
H.

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, Dolap No: 16, Kutu No: 175-4, Dosya No: 1, Fihrist No: 22'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Ali Çetinkaya. (Y.N.)

ÜSKÜDAR CUMHURİYET HALK FIRKASI MUTEMEDİ RIZA BEY'E*
(8 AĞUSTOS 1925)

Üsküdar Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi Hâkim Rıza Beyefendi'ye

C. Hakkımda gösterilen hissiyattan dolayı teşekkürlerimin muhterem heyete tebliğini rica ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Vakit*, 8 Ağustos 1925, Numara: 2731, s.1; *Akşam*, 8 Ağustos 1925, Numara: 2449, s.1; *Vatan*, 8 Ağustos 1925, Numara: 832, s.2. *Vakit* ve *Akşam*'daki eski yazı metinler Musa Sarıkaya ve Hadiye Yılmaz. *Vatan*'daki Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

VEKİLHARÇ TAHSİN EFENDİ'YE 400 LİRA VERİLMESİ HAKKINDA İŞ BANKASI'NA TEZKERE*

(9 AĞUSTOS 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Tezkere

Ankara
9.8.341 [1925]

Ankara'da İş Bankası'na

4 numaralı cari hesabımızdan 400 liranın vekilharç Tahsin Efendi'ye verilmesini ve bildirilmesini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, Dolap No: 16, Kutu No: 184, Dosya No: 14, Fihrist No: 59'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

LÂTİFE HANIM'LA EVLİLİĞİN BİTTİĞİ HAKKINDA BAŞVEKÂLET'E TEZKERE*

(11 AĞUSTOS 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
6/412

Ankara
11.8.1341 [1925]

Başvekâleti Celileye

Uşakîzade Lâtife Hanımefendi Hazretleri ile iki buçuk seneden beri devam eden evlilik hayatımıza son vererek birbirimizden ayrılmaya karar verdik. Hanımefendi'ye 5 Ağustos 1341 [1925] tarihiyle talakname[1] takdim ettim. Keyfiyeti hükümetin bilgisine arz ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya: 211, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 1.6.11;11.8.1925'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur. Heyeti Vekile'nin bu konudaki resmi tebliği şudur:

"Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Başkitabeti

Ankara
11.8.1341 [1925]

Resmi Tebliğ

Reisicumhur Gazi M. Kemal Hazretleri Başvekâlet'e yazdıkları 11.8.1341 [1925] tarihli tezkerelerinde Uşakîzade Latife Hanımefendi Hazretleri ile evlilik bağlarına son vererek birbirlerinden ayrılmaya karar verdiklerini ve 5.8.1341 [1925] tarihinde talak vuku bulmuş olduğunu tebliğ buyurmuşlardır. Keyfiyet malum olmak üzere Heyeti Vekile kararıyla resmen tebliğ ve ilan olunur."

Aslı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya: 211, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 1.6.11;11.8.1925'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur. Ayrıca bkz. Hasan Rıza Soyak, *Doğumundan Cumhuriyetin İlânına Kadar Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri*, Hayat Yayınları, 1965, s.13; *Uşak İl Yıllığı 1967*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1968, s.71; Gotthard Jaschke, "Mustafa Kemal'in Unutulmuş Bir Hatırası", *Belleten*, Ocak-Nisan 1984, Sayı: 189-190, s.340-341. (Y.N.)

1 Talakname: Boşama kâğıdı. (Y.N.)

AYRILIK ÜZERİNE
LÂTİFE HANIM'A VERİLECEK PARA VE EŞYALAR HAKKINDA YAZI*

(AĞUSTOS 1925)[1]

1) Arjanteri[2] ile halıları ve buna benzer kıymetli gibi görülen şeyleri, piyanoyu gönderiyorum.

2) Ayrılabilen eşya gönderildi. Bazı teferruat kalmış olabilir. Bunlardan ehemmiyet verdiği şeyler varsa size not ettirsin veya aklına geldikçe başkitabete yazdırsın, gönderilir.

3) Sarı karyolalar ve teferruatı, hasır sandalyeler ve sarı kanepe ve sandalye ve bazı eski büfelerin genel kıymeti nakliye masrafına tekabül etmez. Kendileri tarafından ihtiyaçlarına göre yenilerinin tedariki daha kolaydır. Bununla beraber, herhangi bir düşünceyle arzu ederlerse, size söylesinler, gönderilir.

4) Kitapların bir kısmını alıkoydum. Hangilerini istiyorlarsa gönderirim. Mutlaka hepsinin gönderilmesini arzu ediyorlarsa, dikkatle ayırtır göndertirim.

---

1) Kendisine mühim bir para vereceğim. Bu parayı aşağıdaki şartlarla İş Bankası'na yatırmayı kendi hayatı için daha münasip düşünüyorum: Senede 6 bin liradan fazla alamayacaktır. Yani ayda 500 lira. Bu parayı mazbut bir hayat için kâfi görüyorum. Senede 6 bin liradan fazla almak isterse veya paranın tamamını birden alıp başka surette kullanmak isterse, banka benim onayımı almaya mecbur olacaktır. Kendisi verilecek meblağın şimdi bir defada verilmesini isterse ona göre [...][3] görüşünü söyledikten sonra muamelesini yaptıracağım.

2) Buradan giderken kasada mevcut olup benim mektubumla kendisine almasını bildirdiğim meblağ ilk hayatının tanzimi için kâfi gelir zannederim. Bu parayı yirmi bin liradır tahmin ediyorum. Hakiki miktarını söylerse daha iyi olur.

* Aslı, Türk Dil Kurumu (TDK) Arşivi Yurtiçi ve Yurtdışı Şube Müdürlüğü, Dosya No: 108'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Emir Eş ve Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Eski yazı belgede tarih bulunmamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın Lâtife Hanım'dan ayrıldığı Ağustos ayı içinde yazılmış olmalıdır. (Y.N.)

2 Argenterie (Fransızca): Gümüş (sofra) takımı. (Y.N.)

3 Silik bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

3) Benden hiçbir fenalık beklemesinler.[1]

4) Nişan yüzükleri.
Hatırat defterleri.

5) Altın [...][2]

1 Bu cümlenin üstü çizilmiştir. (Y.N.)
2 Silik bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

LÜTFİ FİKRİ BEY HAKKINDA İSTİKLAL MAHKEMESİ'NE YAZI*

(15 AĞUSTOS 1925)

Dün, İstiklal Mahkemesi'nden, mektupları ve hatıratını yayımladığımız Lütfi Fikri Bey beraat ederek çıkmıştır. Lütfi Fikri Bey'in beraatı, muhakeme safhaları ve kararnamede okunacağı üzere, tamamıyla Reisicumhur Hazretleri'nin âlicenaplıklarıyla vuku bulmuştur. Büyük Reis'imizin mahkemede okunan ve yüksek hislerinin yeni bir tecellisi olan mektuplarını aynen arz ediyoruz:

Ankara İstiklal Mahkemesi Riyaseti Âliyesine

İstiklal Mahkemesi'ne verilenler arasında Lütfi Fikri Bey'in muhakeme safhalarını gazetelerde okudum. Adı geçenin fikirlerimizden ve hareket hatlarımızdan esas itibariyle farklı olan birtakım görüş ve eleştirilerini bu vesile ile öğrendim. Kanuni yollarla milletin tezahür eden kati iradesi, devlet teşkilatı ve idare usulü hakkında Lütfi Fikri Bey'in özel fikirlerine uymayan nihai tecellilerini göstermiştir.

Şahsımın bertaraf edilmesi tahminlerine ve bu tahminlerin neticesi olmak üzere ortaya koyduğu tasavvurlara karşı hukuki mahiyeti müsait dahi olsa şahsen bir iddiada bulunmaya eğilimli değilim. Dolayısıyla gerek siyasi fikirlerimize ve gerek şahsımıza karşı olan vaziyetinden dolayı eğer yüce mahkemece başka zeminde kanuni suçlayıcı sebepler mevcut değilse yüksek mahkemelerinin müsamahası için dikkatini çekerim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 16 Ağustos 1925, Numara: 1501, s.1; *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1925, Numara: 456, s.2; *İkdam*, 16 Ağustos 1925, Numara: 10186, s.2; *Karesi*, 24 Ağustos 1925, Numara: 91, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.524-525. *Cumhuriyet* ve *İkdam*'daki eski yazı metinler Hadiye Yılmaz, diğerleri Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

KASTAMONU KIŞLASI'NDA NUTUK*

(24 AĞUSTOS 1925)

[...] Gazi, dün hafif[1] *askeri üniformayı giymiş, göğsüne İstiklal Madalyasını, belindeki kayışına kasaturasını takmıştı.*

Paşa Hazretleri, kışlaya Ordu Kumandanı Ali Said, Kolordu Kumandanı Emin, Fırka Kumandanı Kâzım Paşalarla, Çankırı ve Kastamonu mebuslarıyla birlikte gitmişlerdir. [...] Paşa Hazretleri bu esnada makineli tüfek kıtalarını teftiş etmişlerdir. Paşa Hazretleri her neferi iyiden iyiye incelemişler, bilhassa birkaç neferin serpuşlarını çıkararak bakmışlardır.

Ondan sonra Paşa Hazretleri askere muhtelif şekillerde talim yaptırmış, nihayet askerin derecesini anlamak için bizzat kumanda vererek askere muhtelif muharebe vazifeleri yaptırmıştır. Askerler çok muvaffak olduğundan, memnun olmuş ve askerlere hitaben:

"Askerler, yaptığınız şeylerden çok memnunum, çok çalışmışsınız. Subaylarınız da çalışmış. Subaylarınıza ve kumandanlarınıza teşekkür ederim" *demiştir.*[2]

[...]

Bu esnada koğuştaki üç boyutlu tayyare ve tank modellerini görünce iki asker çağırmış, "Serbest dur, konuşalım" *demiş, tayyare ve tank hakkında sorular sormuştur. Neferin verdiği cevaplardan Gazi Hazretleri çok memnun ve mütehassis olmuştur.*

Gazi, koğuştan çıkarken kapının üstündeki "Bir Türk on düşmana bedeldir" ibareli levhayı görünce derhal bir subay çağırdı.

"Böyle mi?"

"Evet Paşam!"

Ondan sonra elini kaldırarak "Hayır" *dedi.* "Bence öyle değildir. Bir Türk dünyaya bedeldir!"

* *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1925, Numara: 465, s.2; *Açıksöz*, 25 Ağustos 1925, Numara: 1443, s.1; *İkdam*, 26 Ağustos 1925, Numara: 10196, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Selim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.19-20; Prof. Dr. Yücel Özkaya, "Atatürk Biyografisinden Sayfalar II (1923-1928)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 1990, c.VI, Sayı: 18, s.524. *Açıksöz*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya ve Hadiye Yılmaz, *İkdam*'daki Kamil Şeker tarafından okunmuştur.

1 "Hafif" sözcüğünün aslı olan "sebük" sözcüğü yerine, *Cumhuriyet*'te "büyük". (Y.N.)

2 Bu paragraf, *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de şu şekildedir: "'Gördüklerimden memnunum, iyi çalışmışsınız. Subaylar da çalışmış. Hepinize teşekkür ederim' dedi." (Y.N.)

SARIK HAKKINDA
KASTAMONU MEMLEKET KÜTÜPHANESİNDE NUTUK*

(24 AĞUSTOS 1925)

Memleket hastanesinde dün ne yazık ki bir doktor bile olmamasına rağmen, Paşa Hazretleri bütün hasta koğuşlarını gezdi. Bütün hastanedeki başhemşirenin izahatından çok memnun oldu ve hastaneden ayrılırken hemşirenin elini sıkarak "Çok memnun oldum" *diye iltifat etti.*

Gazi, müteakiben yeni yapılan memleket kütüphanesini ziyaret etmiştir. Camekânları boş gören Gazi Hazretleri 500 lira bağışlayarak kitap alınmasını emir verdi. Bu esnada bir cigara içerken, sarık meselesi hakkında görüşürken Paşa Hazretleri sarık hakkında fikirlerini söyleyerek

"Sarığı salahiyettar olmayana sardırmamalı. Sonra, vazifelerini yaparken sarmalı"[1] *dedi.*

Ondan sonra belediye dairesine gitmek üzere paşalar ve mebuslarla birlikte kütüphaneden ayrıldı.

* *Açıksöz*, 25 Ağustos 1925, Numara: 1443, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Selim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.20; Prof. Dr. Yücel Özkaya, "Atatürk Biyografisinden Sayfalar II (1923-1928)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 1990, c.VI, Sayı: 18, s.525. Eski yazı metin Musa Sarıkaya ve Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "Bir de görevlerini yaparken sardırmalıdır." (Y.N.)

KASTAMONU BELEDİYE BİNASINDA NUTUK*

(24 AĞUSTOS 1925)

Gazi Hazretleri'nin belediyeye teşriflerini bilen bütün halk köprüden belediye dairesine kadar iki taraflı hıncahınç dolmuştu. Paşa Hazretleri geçerken halk "Paşa" nidalarıyla alkışlamıştır. Paşa Hazretleri belediye dairesine çıkarken halkı selamlamışlar, ondan sonra belediye dairesinin kabul salonunda istirahat buyurmuşlardır. Ufak bir kahve içtikten sonra, evvela Halk Fırkası'nın daha sonra belediye heyetlerinin ziyaretlerini kabul etmişlerdir. Paşa Hazretleri bu esnada ayağa kalkmışlar ve başı açık olarak heyetlerin ziyaretlerini kabule başlamışlardır. Belediye heyetinin ellerini sıkarken Gazi Hazretleri Kastamonu halkının ellerini sıkabildiğinden dolayı memnun, mesut ve bahtiyar olduğunun halka bildirilmesini rica ve istirham etmişlerdir. Ondan sonra Türk Ocağı, Muallimler Birliği heyetlerini kabul ederek feyiz ve ilim ocaklarının ilimdarlarının ellerini sıkabildiğinden müteşekkir olduğunu söylemişlerdir.

Heyetlerin ziyaretlerini kabulden sonra Paşa Hazretleri, Araç, Daday, İnebolu ve Safranbolu, Taşköprü, Tosya, Devrekâni'den Gazi Paşa'yı karşılamak için şehrimize gelen heyetleri kabul etmiş ve hepsine ayrı ayrı iltifat ederek uzun müddet memleketleri hakkında malumat almıştır. Bilhassa çiftçilerle çok konuşmuş, teşkilatlarını, makineleri olup olmadığını sormuştur. Heyetlerin "Yok" demesi üzerine Paşa Hazretleri:

"Ben de çiftçi olduğumdan biliyorum. Makinesiz ziraat olmaz. El emeği güçtür. Birleşiniz; birliklerle makine alırsınız. Senede yüz dönüm ekeceğinize, on misli, yüz misli fazla ekersiniz. Bir de toprağa sevdiği tohumu bulup atmalıdır.[1] Memleketimiz hakiki çiftçi memleketidir. Henüz bu hususta hak kazanmış değiliz. Fakat ziraat memleketi olacağız. Bu da makine ile olacaktır."

Gazi Paşa Hazretleri, Çiftçiler Birliği'nin ricası üzerine Kastamonu Çiftçiler Birliği'nin fahri reisliğini de kabul etmişlerdir. Bu esnada çiftçilere hitaben:

"Memleketimizde yapılması lazım devletin noktai esasisi çiftçiliktir.[2] Tüketici yaşamak iyi değil; üretici olalım!" *demiştir. Ondan sonra genç fikirler hakkında geçen sözlere:*

* *Açıksöz*, 25 Ağustos 1925, Numara: 1443, s. 1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Selim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.23-24; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.206-207. Eski yazı metin Musa Sarıkaya ve Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 Bu cümle yalnız *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de yer almaktadır. (Y.N.)

2 *Açıksöz*'deki bu bozuk cümle *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*'de de aynı şekilde okunmuştur. Bir ya da birkaç sözcük düşmüş olmalı. (Y.N.)

"Milletin hakiki emelleri, görüşü budur. Bundan hariç hiçbir şey olamaz. İstisnasız hepimiz ona yönelmeye mecburuz. Genç fikirli demek, hakiki fikirli demektir"[1] *demiştir.*

İnebolulılara, Devrekânililere, Dadaylılara, Taşköprülülere memleketlerine gideceklerini vaat etmiştir. Bu esnada Kastamonu'nun bütün esnafı belediyenin orta katına dolmuşlardı. Paşa Hazretleri bundan haberdar olunca esnafın arasına girdi, hepsine ayrı ayrı Kastamonu'nun zanaatı hakkında birçok sorular sordu ve bir terzi istedi. Eliyle şalvarlı, cüppeli bir esnafı göstererek:

"Şalvarlı elbiseler mi ucuz, yoksa milletlerarası son kıyafet mi? *dedi. Terzinin "beynelmilel daha ucuz" demesi üzerine Gazi:*

"İşte görüyorsunuz ya... Bu elbiseler ucuzdur; hem basittir; yerli ise pahalıdır. Aynı kumaştan birer elbise daha yaparsınız."[2]

Bir esnafa da: "Fesini göster", *dedikten sonra:* "İşte, içinde takke, üzerinde abanî sarık, fes... Bunların hepsinin ayrı ayrı parası yabancılara gidiyor. Bunu söylemekten maksadım şudur: Biz her bakımdan medeni insan olmalıyız. Çok acılar gördük. Bunun sebebi dünyanın vaziyetini anlamadığımız içindir. Fikrimiz, zihniyetimiz medeni olacaktır. Şekillerimiz, kıyafetlerimiz tepeden tırnağa medeni olacaktır.[3] Şunun bunun sözüne ehemmiyet vermeyeceğiz. Medeni olacağız. Bununla iftihar edeceğiz. Bütün Türk ve İslam âlemine bakınız. Zihinlerini, fikirlerini medeniyetin emrettiği kapsam ve yüksekliğe uyduramadıklarından ne büyük felaketler ve ıstıraplar içindedirler. Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız ve en nihayet son felaket çamuruna batışımız bundandı. Beş altı sene içinde kendimizi kurtarmıştık. Bu, zihniyetimizdeki değişikliktendir. Artık duramayız. Mutlaka ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmeye mecburuz. Millet açıkça bilmelidir, medeniyet öyle bir kuvvetli ateştir ki, ona kayıtsız olanları yakar ve mahveder.

İçinde bulunduğumuz medeniyet ailesinde layık olduğumuz mevkii bulacak ve onu muhafaza edecek ve yükselteceğiz.[4] Refah, saadet ve insanlık bundadır."

Halk ve esnaflar "Yaşasın fikir rehberimiz" diye alkışlamışlardır.

Paşa, [...] hükümet dairesine giderek en küçük memura kadar bütün memurları kabul etmiştir. Dairelerin reislerinden vilayet hakkında tafsilatlı malumat almış, bilhassa memleketin ziraatı, ticaret, sanayi ve sıhhiyesi ile diğer hususlar hakkında birçok sorular sormuştur.

1 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "Genç fikirli demek, doğruyu gören ve anlayan, gerçek fikirli demektir. Milletin egemen amaçları, görüş noktası budur. Hepimiz ona uymak zorundayız". (Y.N.)

2 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de bu kısım şu şekildedir:

> "[...] Bu sırada bir terziye elbisesini göstererek:
> -Bu elbiseler herhalde ucuzdur. Kumaşı da düz. Uluslararası kıyafet midir? diye sorunca.
> -Evet, uluslararasıdır, diye cevap vermiş;
> -O halde bu elbiseler hem ucuz ve hem de yerli malıdır. Aynı elbiseye kumaşından bir de serpuş yaparsınız, demiştir."
>
> Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

3 Bu cümle *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*'de yoktur. (Y.N.)

4 "Yükselteceğiz" sözcüğünün aslı olan "ila edeceğiz" sözcükleri, *Açıksöz*'de yanlışlıkla "ilan edeceğiz" şeklinde yazılmış. (Y.N.)

Posta ve Telgraf Başmüdürü'yle görüşürken, telgrafçıların vaziyetleriyle bu sene içinde meşgul olacaklarını ve derin incelemeler neticesinde her halde telgrafçıları incelemek için uğrayacağını vaat etmiştir.

Gazi Hazretleri, belediyede ve hükümet dairesindeki merasimde başı açık olup, bütün heyetler ile memurlar ve sarıklılar, bilhassa Müftü Efendi Hazretleri, Gazi'nin yanına başı açık girmişlerdir. Gazi Hazretleri, Müftü Efendi'yle görüşürken, kendisine kisvenin tarihçesini sormuştur.

Ondan sonra bizzat Müftü'ye hitaben hazır bulunanlara kisvenin İslamiyetteki [...][1] menfaat ve ihtiyaç olduğunu, cüppenin hangi tarihte, kimlerden ve nerelerden, ne maksatla giydirildiğini izah etti ve ateşgedelerden[2] alınan bir ineğin sütünü vermek için ateşgede kıyafetini göstermek lazım geliyorsa, bir İslamın bu kıyafete girmesi lazım geldiğini söyledi. Paşa Hazretleri akşam geç vakit konaklarına dönmüşlerdir.[3]

1 Silik bir sözcük okunamadı. (Y.N.)

2 Ateşgede: Ateşe tapanların ibadet ettikleri mabet. (Y.N.)

3 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de bu kısım şu şekildedir:

> "[...] Memurlar başı açık olarak Gazi'nin yanına girmiş; başında sarığı olan Müftü Efendi de sarığını çıkarmış, başını açmıştı. Müftüye Gazi, kisvesinin tarihçesini sordu. Müftü de Gazi'mize ve yanında bulunanlara karşı konuşarak, kisvenin İslamiyette şeklini, çıkar ve gereksinmeye tabi olduğunu, cübbenin hangi tarihte kimler tarafından ne amaçla giydirildiğini açıkladı. Ateşe tapanlardan alınan inek, yeni sahibine sütünü sağdırmazsa o adamın ateşe tapan kılığına girebileceği hakkındaki hükmü söyledi.
> Gazi, Müftü Efendi'nin cevabını dikkatle dinlemiş, daire başkanlarına teşekkür ederek Hükümet binasından ayrılmış ve bir süre sonra da İnebolu'ya hareket etmiştir."
>
> Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

İNEBOLU'DA HALKA NUTUK*

(26 AĞUSTOS 1925)

Hakkımda bu derece samimiyet, muhabbet ve bağlılık gösteren muhterem İnebolulara, oyunlarını zevkle takip ettiğim mert ve cesur denizcilere teşekkür ederim.

Ben, şimdiye kadar millet ve memleket hayrına ne gibi hamleler, inkılaplar yapmış isem hep böyle halkımızla temas ederek, onların alaka ve muhabbetlerinden, gösterdikleri samimiyetten kuvvet ve ilham alarak yaptım. Hedefimiz, gayemiz, hep millet ve memleketimizin selameti, saadeti ve ilerlemesidir. Şimdiye kadar yaptığımız icraatımızda ve aldığımız kararlarda bizi aldatan ve millet aleyhine tecelli eden hiçbir

* *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Selim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.54-55. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tanım Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.36.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu nutku, *Cumhuriyet*, *İkdam* ve *Akşam*'da şu şekilde yer almaktadır:

> "İnebolu, 27 (AA) - |...| Yoğun bir kalabalığın iştirak ettiği Kayıkçılar Kâhyası İlyas, Cemil ve Hamdi Kaptanların idaresi altında bulunan fener alayları da gayet parlak meşalelerle ve ananevi, milli şarkılar söyleyerek Paşa Hazretleri'nin ikametgâhları önüne gelmişlerdir. Bu sırada binlerce halkın 'Yaşasın Reisicumhurumuz ve kıymetli misafirimiz' nidalarıyla şiddetli bir surette devam eden tezahüratı üzerine Reisicumhur Hazretleri ikametgâhlarından çıkmışlar ve halkın içinde mevki alarak birçok dakikalar gayet sürekli alkışlarla kesilen mühim bir nutuk irat buyurmuşlardır. Paşa Hazretleri nutuklarında esas olarak demişlerdir ki:
> 'Arkadaşlar, beraber çalışmaya başladığımız günden beri sizin hizmetlerinizi hatırlıyorum. Siz, benim işaret ettiğim yolda daima aynı kudret ve şevkle yürüdünüz. Arkadaşlar, medeniyet için, ilerleme ve refah için ve memleketimizin selametini temin için daha çok çalışacağız. Bunu şimdiden size haber veriyorum. Sizin cevherinizi, sizin ruh asaletinizi tanımayanlar vardır.
> Arkadaşlar, sizi şimdiye kadar yanlış yolda yürütmedim. Bundan sonra da yürütmeyeceğime emin olunuz. Benim ve arkadaşlarımın takip ettiğimiz yol, milletimizi medeni bir millet ve memleketimizi müreffeh bir memleket yapmak ve size yüksek bir fikir vermektir.
> Arkadaşlar, sizinle şimdiye kadar karşı karşıya geldiğimden ve sizi yakinen tanıdığımdan ve gördüğümden, çok bahtiyar ve mesudum. Sizi tanımayanlara sizi ve büyüklüğümüzü tanıştıracağız.
> Her defa olduğu gibi bu defa da sizinle, milletle temastan çok kuvvet ve salahiyet aldım. Bunu, milletin hayır ve menfaatı için kullanacağım.'"

Bkz. *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1925, Numara: 468, s.1-2; *İkdam*, 28 Ağustos 1925, Numara: 10198, s.2; *Akşam*, 29 Ağustos 1925, Numara: 2470, s.1. Eski yazı metinler Musa Sarıkaya, Hadiye Yılmaz ve Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

Aynı haber, *Cumhuriyet* (27 Ağustos 1925) ve *Açıksöz*'de şu şekildedir:

> "Belediye Meclisi, Ticaret Odası ve belde eşrafı ve esnaf cemiyetlerini kabulden sonra kayıkçıları memnuniyetle karşılayarak, 'Sizin hizmetlerinizi ve faaliyetinizi öteden beri takdir ediyorum. Ve yine her vakit ve her suretle vatan emrinde bulunacağınıza kaniim. Yaptığınız hizmetleri hiç unutamıyorum' diye İnebolu denizcilerini taltif buyurmuşlardır.
> Müteakiben Muallimler Birliği heyeti kabul buyurulmuştur. Gazi Paşa Hazretleri muallimlere 'hususi mahalle mekteplerinin kaldırılmasını nasıl buldukları' sorusunu yöneltmişler ve muallimlerden

şeyimiz yoktur ve gösterilemez. Milletimizi en kısa yoldan medeniyetin nimetlerine kavuşturmaya, mesut ve müreffeh kılmaya çalışacağız ve bunu yapmaya mecburuz.

İstanbul'da saltanat ve sefahatlerinin, menfaatlarının devam ettirilmesini düşmanların anavatanımızı istila etmek emellerine uydurmakta, onlarla işbirliği yapmakta, düşman devletlerin her isteğine boyun eğmekte asla tereddüt göstermeyen, vicdanları sızlamayan, milletimizin hür ve bağımsız yaşama azmini kırma için hainane teşebbüslerden çekinmeyen sultan ve halifelerin artık bu vatanda asla yeri yoktur ve olamaz. *(Katiyen olamaz ve olmayacaktır sesleri.)*

İnebolulların hiçbirinin böyle düşünmediklerini, böyle bir fikir taşımadıklarını, taşıyanları da kınadıklarını biliyorum. Bu defa geldim gördüm. Canlı şahidi oldum.

Hilmi Bey 'Hususi mekteplerin kaldırılması çok doğrudur. Çünkü memlekette tam bir eğitim hasıl olamıyor ve ilköğretim ehil olmayan ellerde kalıyordu. Çok mektep olmaktan ise iyi muallimler elinde az mektebin bulunması daha iyidir' demiş, Reisicumhur Hazretleri bu beyanattan memnun kalmışlardır. [...]

Bunu müteakip Çatalzeytin nahiye heyeti, başlarında müdürleri Selahattin Bey olduğu halde Gazi Paşa Hazretleri tarafından kabul edilmiş ve Paşa Hazretleri heyete memnuniyetlerini beyan ederek 'Mümkün olsa oralara da gelir, halk ile temas ederdim' demişlerdir. Daha sonra kunduracılar şirketini kabul buyurarak şirketin sermayesini, faaliyetini ve nerelere kadar iş yapabildiğini sormuşlar, verilen izahattan sonra şirketin daha ziyade sermaye ve faaliyetini artırmasını ve yabancı memleketlere dahi ihracatta bulunmasını tavsiye buyurmuşlardır. [...]

Reisicumhur Hazretleri biraz istirahatten sonra belediyeden ayrılırken Belediye Reisi Hüseyin Kaşif Bey'e 'Halkın gösterdiği tezahürattan çok mütehassis oldum. Kendilerine müteşekkirim, teşekkürlerimi münasip surette halka tebliğ ediniz' diye iltifat buyurarak daire önünde toplanan ve caddelerde ihtiramla dizilmiş bir halde bulunan binlerce halkın fevkalade tezahüratına mazhar olmuşlardır. Paşa Hazretleri'nin 'Kazanızda en fazla gelir hangi vergidendir?' sorusuna Mal Müdürü 'Arazi vergisidir, zira sayılmamış arazi yoktur. Bundan sonra temettü vergisidir' cevabını vermiştir.' [...]

Düyunu Umumiye memurlarının kabulünde Gazi Paşa Hazretleri'nin güleryüz Düyunu Umumiye Müdürü'ne sordukları 'Parayı nereye gönderiyorsunuz?' sorusuna cevaben Müdür 'Ankara'ya gönderiyoruz' demiştir.

Bundan sonra Ziraat Bankası memurlarına, köylüye ne derece nakdi yardımda bulunduklarını sormuş ve 'İnşallah gelecek sene tüccarlara da nakdi yardımda bulunursunuz' demişlerdir.[...]

Gazi Paşa Hazretleri hükümet dairesinde son defa olarak kabul ettiği Tosya Çeltik Fabrikası mühendisine 'Sizin gibi gençler ne kadar fazla yetişirse memleketimiz o nispette ilerleyecektir' demişlerdir."

Bkz. *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1925, Numara: 467, s.1-2; *Açıksöz*, 29 Ağustos 1925, Numara: 1446, s.1. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, *Açıksöz*'deki Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur. (Y.N.)

İSTANBUL'DA DİKİLECEK HEYKEL HAKKINDA İSTANBUL ŞEHREMİNİ OPERATÖR EMİN BEY'E*

(26 AĞUSTOS 1925)

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, İstanbul'da dikilecek heykellerinin[1] ilk temel taşının konulması münasebetiyle Şehremini Emin Bey'e aşağıdaki teşekkür telgrafını çekmişlerdir:

İstanbul Şehremini Operatör Emin Beyefendi'ye

26.8.41 [1925] İstanbul - Muhterem İstanbul halkının ilk olarak benim heykelimi dikmeye teşebbüs suretiyle hakkımda gösterdiği pek ulvi kadirşinaslık eserinden mütehassis olmuştum. Bugün ilk temel taşımın konulması münasebetiyle tercüman olduğunuz muhabbet hislerinden dolayı teşekkürler takdim eylerim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1925, Numara: 467, s.1. Eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Ünlü Avusturyalı heykeltraş Heinrinck Krippel tarafından yapılan İstanbul Sarayburnu'ndaki "Atatürk Heykeli". Heykel hakkında bkz. elinizdeki ciltte, s.261. (Y.N.)

İNEBOLU TÜRK OCAĞI'NDA NUTUK*

(27 AĞUSTOS 1925)

İnebolu, 27 (AA) (Gecikmiştir) - Reisicumhur Hazretleri saat altıda güzergâhlarında toplanan halkın şiddetli ve sürekli alkışları ve yaşa sesleri arasında maiyeti ile Türk Ocağı'nı teşrif buyurmuşlar ve Ocak Reisi ve üyeleri tarafından hararetle karşılanmışlardır. Gerek salon, gerek balkon ve koridorlar ve diğer odalar kadın ve erkek ve gençlerden meydana gelen büyük bir kitle tarafından tamamen doldurulmuş bulunuyordu. Reisicumhur Hazretleri bir müddet istirahat ettikten sonra Ocak üyelerinden ve Darülfünun Hukuk talebesinden Mustafa Selim Bey tarafından aşağıdaki nutuk irat edilmiştir:

[...]

Nutuk alkışlanmış ve Reisicumhur Hazretleri karşılık olarak aşağıdaki pek mühim ve kıymettar nutku irat buyurmuşlardır:

Hanım ve Bey arkadaşlarım:

Bana nezih huzurunuzda söz söylemek fırsatını bahşettiğinizden dolayı çok bahtiyarım. Bunun için size özel olarak teşekkür ederim. Hemen ilave etmeliyim ki, İnebolu'nun muhterem halkı beni çok samimi kabul etti; hakkımda kalbi tezahüratta bulundu. Bunun bende doğurduğu memnuniyet hislerini belediye dairesinde ve hükümet konağında bir vesile ile söylemiştim. Fakat burada, huzurunuzda bir defa daha bu memnuniyetimi ve samimi teşekkürlerimi ifade etmek, benim için çok zevkli bir vazifedir. Müsaadenizle onu izah edeyim:

Arkadaşlar, ben sevgili memleketimizin hemen bütün kısımlarını gezdim, gördüm. Bütün vatandaşlarımızın büyük kitleleriyle yakından temas ettim. Bütün bu candan temaslarımın bende bıraktığı silinmez hatıraları hürmetle yâd ve zikrederken, beyan etmeliyim ki bu havalide, Çankırı ve Kastamonu havalisinde ilk defa olarak seyahat ediyorum. Arkadaşlar, bu havaliyi yakından görmek benim için mukaddes bir emel halinde idi. Bu emel şüphesiz memleket ve millet vazifelerini vukufla[1] ye-

* *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1925, Numara: 469, s.1-2; *Vakit*, 29 Ağustos 1925, Numara: 2752, s.1; *Hâkimiyeti Milliye*, 30 Ağustos 1925; Numara: 1513, s.1; *Akşam*, 30 Ağustos 1925, Numara: 2471, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.208-212; *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Selim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975, s.60-66. Özeti için bkz. *Tarih IV*, Türkiye Cümhuriyeti Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.236-237; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.213. *Cumhuriyet* ve *Vakit*'teki eski yazı metinler Hadiye Yılmaz, *Hâkimiyeti Milliye* ve *Akşam*'dakiler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "dikkatle". (Y.N.)

rine getirmek bakımından da aynı zamanda bir vazife idi. Onun için vilayet namına Ankara'ya gelen muhterem heyetin vuku bulan davetine memnuniyetle ve derhal icabet ettim. Bu noktada güzel ve yüksek bir tecelliyi ifade etmek, benim için çok iftihar vesilesi olacaktır. Mühim bir vazifenin yerine getirilmesinde benden evvel teşebbüs eden millet olmuştur. Benim şu veya bu sebeple ertelediğim mühim bir vazifeyi millet bana hatırlatmış ve yaptırmıştır. Bunu milletin hissiyatına, bunu milletin müşterek ruhundaki ulviyet ve rüşte parlak bir misal olarak zikretmeliyim.

Efendiler, bu hitap münasebetiyle ufak bir noktayı tekrar edeyim. "Efendiler" dediğim zaman, başka yerlerde olduğu gibi, burada da bunun anlamı "Hanımefendiler ve Beyefendiler"dir. Bu seyahatim ne isabet oldu, geniş ormanlarıyla, çok sayıda çeşitli madenleriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin en mühim servet kaynaklarını ihtiva eden bu mıntıkayı yakından görmek benim için ne kadar istifadeli oldu. Fakat çok yüksek sesle ifade etmeliyim ki, bundan daha çok ve daha kıymetli istifade veren şey, bu mıntıka halkıyla yakından temas etmek oldu. Bütün gördüklerim her bakımdan beni çok bahtiyar etmiştir. Çankırı'da, Kastamonu'da, Ankara'dan İnebolu'ya kadar bütün bu üç yüz elli kilometrelik güzergâhta ve bugün burada samimi huzurlarıyla şeref duyduğum muhterem İnebolulularda gördüğüm aydınlanma, yüksek zihniyet ve gelişme derecesi cidden iftihara değerdir. Cidden ehemmiyetle zikre değerdir. Güzel kalpli arkadaşlar! Bu bariz hakikatin aksini iddia edenlerin de, mevcudiyetini düşündükçe elem duyuyorum. Bu gibiler, millete, milletin eğiliminc, milletin yüksek emellerine ne kadar yabancıdırlar. Bu gibiler kendi gafletlerini umumi zannetmek derin gafletindedirler. Kendi dar zihniyetlerini ölçü tutarak milleti her türlü ilerlemeden, her türlü yüksek yenilikten mahrum etmeye kalkışıyorlar.[1] Milletin medeniyet ve insanlık yolundaki uzun adımlarını durdurmak için adeta çırpınıyorlar.[2] Fakat o gibiler niçin düşünmüyorlar ki, buna artık imkân kalmamıştır.

Ey memleketi seven ve memleketi, milleti için hayatını fedadan çekinmemiş bulunan kıymetli vatandaşlar! Hep beraber bütün cihana açık olarak ifade edelim ki, bunca inkılapların şuurlu kahramanı olan bu millet, medeniyet güneşinin bütün hararetini almıştır. Şüphe etmeye mahal var mıdır ki, bu hararetin feyizleri elbette emri-vaki halinde feyizli olarak fışkırmaktadır.[3]

Muhterem arkadaşlar, gerçi çok kısa bir zamanda seri ve yoğun denilecek kadar siyasi, idari, toplumsal inkılaplar yaptık. Bu yaptıklarımızın sürat ve yoğunluğundan ancak memnuniyetle ve bahtiyarlıkla bahsolunabilir. Çünkü bu böyle olmasaydı, kurtuluş ihtimali tehlikeye düşebilirdi. Emniyet etmek lazımdır ki,[4] ve böyle yapmak zarureti olduğu içindir ki, böyle yaptık. Artık bugün her şeyi anladığına kani olduğum muhterem vatandaşlar, size soru tarzında bazı hitaplarda bulunacağım. Hâkimiyetine sahip olan bu milletin başında, bir dakika bile olsun, bir sultanı bırakmak caiz olabilir miydi? Bunu sizden soruyorum. *(Asla, katiyen sesleri.)*

Benim sevgili kardeşlerim, fikir ve idrak sahibi olduğunu büyük hadiseler ile ispat etmiş olan bu millet, Allah'ın gölgesi ve Peygamber'in vekili olduğunu iddia küs-

1 *Vakit*'te "kalkışırlar". (Y.N.)
2 *Vakit*'te "çırpınırlar". (Y.N.)
3 *Vakit*'te "semereli olacak ve fışkıracaktır". (Y.N.)
4 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "muvafıktır ki". (Y.N.)

tahlığında bulunan halife unvanındaki gafillere, cahillere, riyakârlara vatanında, vicdanında yer verebilir miydi? Bunu sizden soruyorum. *(Haşa, katiyen sesleri.)* Ey büyük millet, cihan medeniyet ailesinde ihtiram mevkii sahibi olmaya layık[1] Türk milleti, evlatlarına vereceği terbiyeyi mektep ve medrese namında birbirinden büsbütün başka iki tür müesseseye taksim etmeye halen katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimini birleştirmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette fertlerden meydana gelen bir millet yapmaya imkân aramak abesle iştigal olmaz mıydı?

Efendiler, Türkiye Cumhuriyeti'ni tesis eden Türk halkı medenidir. Tarihte medenidir, hakikatte medenidir. Fakat medeni âleme -ben sizin öz kardeşiniz, arkadaşınız, babanız gibi söylüyorum- medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, fikriyle, zihniyetiyle medeni olduğunu ispat etmek ve göstermek mecburiyetindedir. Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, aile hayatıyla, yaşayış tarzıyla medeni olduğunu göstermek mecburiyetindedir. Kısacası medeniyim diyen, Türkiye'nin hakikaten medeni olan halkı, başından aşağıya kadar harici vaziyetiyle dahi medeni ve olgun insanlar olduğunu fiilen göstermeye mecburdurlar. Bu son sözlerimi çok açık beyan etmeliyim ki, bütün memleket ve cihan ne demek istediğimi kolaylıkla anlasın. Bu izahatımı yüksek heyetinize, hepinize bir soru yönelterek yapmak istiyorum, soruyorum:

Bizim kıyafetimiz milli midir? *(Hayır, hayır sesleri.)*

Bizim kıyafetimiz medeni ve milletlerarası mıdır? *(Hayır, hayır sesleri.)*

Size iştirak ediyorum. Tabirimi mazur görünüz. Altı kaval üstü şişhane diye ifade olunabilecek bir kıyafet, ne millidir ve ne de milletlerarasıdır. O halde kıyafetsiz bir millet! Bu olur mu arkadaşlar? Böyle vasıflandırılmaya razı mısınız arkadaşlar? *(Hayır, hayır, katiyen sesleri.)* Çok kıymetli bir cevheri çamurla sıvayarak âlemin gözleri önüne koymakta mana var mıdır? Ve bu çamurun içinde cevher gizlidir, fakat anlayamıyorsunuz demek isabetli midir?[2] Cevheri gösterebilmek için çamuru atmak elzemdir ve tabiidir. Cevherin muhafazası için bir mahfaza yapmak lazımsa onu altından veya platinden yapmak icap etmez mi? Bu kadar açık bir hakikat karşısında tereddüt caiz midir? Bizi tereddüde sevk edenler varsa, onların ahmaklığına ve bönlüğüne hükmetmekte hâlâ mı tereddüt edeceğiz? Arkadaşlar, Turan kıyafetini araştırıp canlandırmaya mahal yoktur. Medeni ve milletlerarası kıyafet bizim için çok cevherli, milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantalon, üstünde yelek, gömlek, kravat, yakalık, ceket ve bittabi bunların tamamlayıcısı olmak üzere başta siperlikli başlık... Bunu çok açık söylemek isterim; bu başlığın ismine şapka denir. Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi, frak gibi, işte şapkamız. Buna caiz değil diyenler vardır.[3] Onlara diyeyim ki, çok gafilsiniz ve çok cahilsiniz ve onlara sormak isterim:

Yunan başlığı olan fesi giymek caiz olur da şapkayı giymek neden olmaz ve yine onlara ve bütün milletime hatırlatmak isterim ki, Bizans papazlarının[4] ve Yahudi hahamlarının özel kisvesi olan cüppeyi ne vakit, ne için ve nasıl giydiler? Bu bahse ait beyanatımı bitirmeden evvel birkaç kelime daha söylemek isterim.

1 *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "olmak isteyen". (Y.N.)

2 "İsabetli midir" sözcüğünün aslı olan "musib midir" sözcüğü yerine, *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "ayıptır" (Y.N.)

3 *Hâkimiyeti Milliye*'de "İşte şapkamız diyenler vardır", *Cumhuriyet, Vakit* ve *Akşam*'da "Bunda tereddüt edenler vardır"; *Tarih IV*'te "Şapkaya itiraz edenler vardır". (Y.N.)

4 *Cumhuriyet, Vakit* ve *Akşam*'da "imparatorlarının". (Y.N.)

Efendiler, toplumsal hayatın temeli asri aile hayatıdır.[1] Aile, izaha hacet yoktur ki. kadın ve erkekten meydana gelmiştir.[2] Kadınlarımız hakkında, erkekler hakkında söz söylediğim kadar fazla izahatta bulunmayacağım.[3] Fakat bu ulvi mevcudiyeti bilhassa huzurlarında müsamaha ile geçemem. Müsaade buyurulursa bir iki kelime söyleyeceğim ve siz ne[4] söylemek istediğimi kolaylıkla anlayacaksınız. Seyahatim esnasında, köylerde değil, bilhassa kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok sıkı ve itinalı surette kapamakta olduklarını gördüm. Bilhassa bu sıcak mevsimde bu tarzın kendileri için mutlaka azap ve ıstırap verici olduğunu tahmin ediyorum. Erkek arkadaşlar, bu biraz bizim bencilliğimiz eseridir.[5] Bu belki çok iffetli ve dikkatli olduğumuzun icabıdır. Fakat muhterem arkadaşlar, kadınlarımız da,[6] bizim gibi idrak ve fikir sahibi insanlardır. Onlara son icapları[7] telkin etmek ve milli ahlakımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile, incelikle donatmak esası[8] üzerinde bulunduktan sonra fazla bencilliğe lüzum kalmaz. Onlar da yüzlerini cihana göstersinler. Ve gözleriyle cihanı dikkatle görebilsinler. Bunda korkulacak bir şey yoktur.

Arkadaşlar, bilhassa[9] telaffuz ediyorum. Korkmayınız, bu gidiş zaruridir. Bu zaruret bizi yüksek ve mühim bir neticeye ulaştırıyor. İsterseniz bildireyim ki, bu kadar yüksek ve mühim bir neticeye ulaşmak için lazım gelirse, bazı kurbanlar da verelim. Bunun ziyanı[10] yoktur. Mühim olarak şunu ihtar ederim ki, bu halin muhafazasında inat ve taassup, hepimizi her an kurbanlık koyun olmak eğiliminden kurtaramaz. Hanım ve bey arkadaşlarım! Size malumunuz olan bir hakikati kısa bir cümle ile tekrar arz edeceğim; beni mazur görünüz. Medeniyetin coşkun seli karşısında mukavemet beyhudedir ve o, gafil ve itaatsizler hakkında çok amansızdır. Dağları delen, semalarda uçan, göze görünmeyen zerrelerden yıldızlara kadar her şeyi gören, aydınlatan, inceleyen medeniyetin kudret ve ulviyeti karşısında ortaçağ zihniyetleriyle, ilkel hurafelerle yürümeye çalışan milletler mahvolmaya veya hiç olmazsa esir olmaya ve aşağılanmaya[11] mahkûmdurlar. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti halkı yenilikçi ve gelişmiş bir millet[12] olarak ilelebet yaşamaya karar vermiş, esaret zincirlerini ise tarihte eşsiz kahramanlıklarla parça parça etmiştir..." *(Gayet şiddetli ve pek sürekli alkışlar.)*

1 Bu cümle *Akşam*'da şu şekildedir: "Efendiler, içtimai hayatın mebdei akdesi aile hayatıdır" (Efendiler, toplumsal hayatın kutsal temeli aile hayatıdır). (Y.N.)

2 "Kadın ve erkekten meydana gelmiştir" sözcüklerinin aslı olan "kadın ve erkekten mürekkeptir" sözcükleri yerine, *Vakit*'te "kadın ve erkeğin heyeti umumiyesidir", *Akşam*'da "kadın ve erkek heyeti umumiyesidir". (Y.N.)

3 *Vakit* ve *Akşam*'da "Kadınlarımız hakkında da, erkekler hakkında söz söylediğim kadar açık izahatta bulunacağım." (Y.N.)

4 *Akşam*'da "siz de". (Y.N.)

5 *Vakit*'te cümle şu şekildedir: "Erkek arkadaşlar, bu ham hodbinliğimiz ağırdır". (Y.N.)

6 *Cumhuriyet*, *Vakit* ve *Akşam*'da "rüfekayı nisvanımız da". (Y.N.)

7 "Son icapları" sözcüklerinin aslı olan "icabatı ahireyi" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "mukaddesatı ahlakiyeyi". (Y.N.)

8 *Cumhuriyet* ve *Vakit*'te "ibresi". (Y.N.)

9 "Bilhassa" sözcüğünün aslı olan "sureti mahsusada" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "sureti mütehakkıkada" (hakikat olarak). (Y.N.)

10 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "ehemmiyeti". (Y.N.)

11 "Esir olmaya ve aşağılanmaya" sözcüklerinin aslı olan "esir ve zelil olmaya" sözcükleri yerine, *Cumhuriyet*'te "esir ve rezil olmaya". (Y.N.)

12 *Cumhuriyet* ve *Hâkimiyeti Milliye*'de "kitle". (Y.N.)

CİDE'DE MÜFTÜ ALİ, İDARE MECLİSİ ÜYELERİNDEN MURAD BELEDİYE ÜYELERİNDEN FETHİ BEYLERE*

(27 AĞUSTOS 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Telgraf

İnebolu
27.8.341 [1925]

Cide'de Müftü Ali, İdare Meclisi Üyelerinden Murad
Belediye Üyelerinden Fethi Beylere

Kaymakamınız Fikri Bey'in görülen hizmetlerinden dolayı kaymakamlık vazifesinde devamı uygun görülmüştür ve muamelesi yapılmaktadır.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-19-a, D: 75, F: 58'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

KASTAMONU MUALLİMLER BİRLİĞİ HEYETİNE*

(28 AĞUSTOS 1925)

Yenilik hareketlerimizin, inkılaplarımızın halkımızın ihtiyaçları arasına girmesi ve yerleşmesi hususunda muallim hanımların mühim vazifeleri ve hizmetleri olacaktır. Erkek muallimlerin muallim hanım arkadaşlarına bu uğurda destek olmaları lazım gelir.

* *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Selim İmece. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.72-73; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.214.

Bu konuda *Cumhuriyet*'te şu haber yer almaktadır:

> "Kastamonu 29, gecikmiştir (Özel olarak gönderdiğimiz yazarımızdan) - [...] Sabahleyin Muallimler Birliği'nden Latife Hikmet, Hacer, Pakize, Leman Hanımlar; Türk Ocağı'ndan Yusuf, Burhan Cemal, Hüsnü; Fırka'dan Hüsnü, Hamdi Emin, Gazi Hazretleri'ni konaklarında ziyaret etmişler Ocağa, Birliğe ve Fırka'ya davet etmişlerdir.
>
> Gazi, heyetin davetinden çok memnun olmuş, Pazartesi imkân olur Kastamonu'da kalırsa ziyaret edeceğini vaat etmiştir. Müteakiben heyetle bir saatten fazla muallim hanımların, erkeklerin inkılaptaki rolleri ve yenilik hakkında samimi hasbıhalde bulunulmuştur. Saat üçte Taşköprü'ye hareket edilmiştir."

Cumhuriyet, 31 Ağustos 1925, Numara: 471, s.2. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur. (Y.N.)

AFYONKARAHİSAR GENÇLERİNİN TELGRAFINA CEVAP*

(29 AĞUSTOS 1925)

Kastamonu, 29 (AA) - Dumlupınar'daki merasim münasebetiyle Afyonkarahisar gençleri tarafından Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne aşağıdaki telgraf çekilmiştir: [...] Telgrafa Reisicumhur Hazretleri tarafından aşağıdaki cevapla karşılık verilmiştir:

C. Dumlupınar'ın üçüncü yıldönümünü kutlar ve beni hatırladığınızdan ve hakkımda ifade buyurulan samimi hislerden dolayı teşekkürlerimi takdim ederim.

Asrın bütün icaplarını tamamen idrak ettiklerine kani olduğum muhterem Karahisarlıların askeri zaferimizde olduğu gibi, fikri ve toplumsal inkılabımızın en ön saflarında da kendilerine layık muhterem mevkide yürüyeceklerine eminim.

Bu bakımdan bana düşen vazifelerin yerine getirilmesinde ve takibinde[1] bir an bile tereddüt etmeyerek milletin emniyet ve muhabbetle bahşettiği kuvvet ve salahiyeti iyi bir şekilde kullanacağımı arz etmekle iftihar ediyorum. Herkese selam ve ihtiram.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 31 Ağustos 1925, Numara: 1514, s.2; *Cumhuriyet,* 31 Ağustos 1925, Numara: 471, s.3; *Vakit,* 31 Ağustos 1925, Numara: 2754, s.2; *İkdam,* 31 Ağustos 1925, Numara: 10201, s.2; *Akşam,* 31 Ağustos 1925, Numara: 2472, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V.* Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları. Ankara, 1972, s.155. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya, *Cumhuriyet* ve *Akşam*'dakiler Hüseyin Gültekin, diğerleri Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 *Hâkimiyeti Milliye*'de "tatbikinde". (Y.N.)

KASTAMONU'DA ASKERLERE NUTUK*

(30 AĞUSTOS 1925)

Kastamonu, 30 (AA) - Bugün öğleden evvel Kastamonu Hanımlarından meydana gelen bir heyet Reisicumhur Hazretleri'ni ziyaretle hoş geldiniz demişlerdir. Gazi Paşa Hazretleri bu ziyaretten çok memnun olarak teşekkür beyan etmişlerdir. On ikide kışlada 131. Alay'ın çektiği ziyafette Paşa Hazretleri'ne bir baston hediye edilmiştir. [...] Paşa, askere veda ederken ordumuzun büyüklüğünden bahseden bir nutuk irat ederek bu arada dedi ki:

Ordumuz, milletin ilerleme ve yükselme adımlarında öncü olmuştur. Milletimizin bütün inkılaplarında birinci adımı işgal etmiştir. Milleti sevk ve idare edenlerin en büyük dayanağı ordu olmuştur. Diğer milletlerde ordu ile millet daima yekdiğeriyle karşı karşıyadır. Halbuki bizde tamamıyla iş tersinedir. Meşrutiyeti[1] kahraman subaylarımız ilan ettirdiği[2] gibi, bu inkılabı da yine onların fedakârlığına borçluyuz.[3] Bundan sonraki yükselme ve ilerleme de sizin şuurlu kuvvetinizle olacaktır.[4]

* *İkdam*, 31 Ağustos 1925, Numara: 10201, s.1; *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1925, Numara: 471, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Selim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.75-76. *İkdam*'daki eski yazı metin Musa Sarıkaya *Cumhuriyet*'teki Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "İkinci Meşrutiyet". (Y.N.)

2 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "ilan ettikleri". (Y.N.)

3 *Cumhuriyet*'te "Halbuki bizde Meşrutiyet, kahraman zabitlerimizin ileri atılmasıyla olmuştur. Bugün de öyle olmuştur". (Y.N.)

4 *Cumhuriyet*'te "Bundan sonra da terakki ve teali hatveleri sizin şuurlu kuvvetiniz olacaktır". (Y.N.)

DADAY HALKINA NUTUK*

(30 AĞUSTOS 1925)

Daday'a geldiğimden dolayı çok memnun, çok mütehassisim. Memnun olduğum cihet, doğrusunu itiraf etmek lazım gelirse, Dadaylıları bana ve benim gibi sizi görmeyenlere tanıttıranların ne kadar yanılmış olduğunu[1] anladığım içindir.[2] Sizi bize başka türlü anlattılar; burası adeta cehalet ve taassup içindedir, dediler. Bugün işte görüyorum ve parlak alınlarınızda ve gözlerinizde görüyor ve anlıyorum ki, sizi bana anlatanlar çok şuursuz ve yalancı imiş! Ben sizden aldığım ilhamla bugün onlara kalpten nefret ediyorum.[3] Benim bütün Kastamonu vilayetinde olduğu gibi, burada da gördüğüm hakikat budur. Yüksek zihniniz ve dimağınız nurla doludur. Yoksa bugünkü gördüğüm şeklin bir günde meydana çıkarılmasının imkânı yoktur.

Arkadaşlar, sizi bize böyle tanıttıran, sizi temsil edenlerden bazılarıdır. O kadar ki, onlar sizin hakiki hayatınıza yabancıdırlar. Burada gördüklerimi bütün Ankara'daki arkadaşlarıma anlatacağım ve sizin aleyhinizde söylenecek sözlere karşı sizi ve haklarınızı ben bizzat müdafaa edeceğim.

Arkadaşlar, memleket sizin ve ordunun kahramanlığı sayesinde kurtulmuştur ve[4] bugünkü refah ve saadete gelmiştir. Bu yol üzerinde büyük bir emniyetle yürümek ve hakikati tespit etmek için bundan sonra da çok çalışmak lazımdır. Gece gündüz zaten çalışıyorsunuz; çalışınız, hakikati[5] bütün cihana tanıtalım. Arkadaşlar, sizden ayrılırken büyük bir vicdani haz duyuyorum. Bu hususta sizlere çok teşekkür ederim.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Eylül 1925, Numara: 1515, s.2; *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1925, Numara: 471, s.2; *İkdam*, 31 Ağustos 1925, Numara: 10201, s.1; *Açıksöz*, 3 Eylül 1925, Numara: 1450, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Kelim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.77; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.212-213. Özeti için bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.215. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya, *İkdam*'daki Hadiye Yılmaz, *Cumhuriyet* ve *Açıksöz*'dekiler Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 *İkdam* ve *Açıksöz*'de "tanıttıranların söyledikleri şeylerin ne kadar yanlış olduğunu". (Y.N.)

2 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "yanlış olduğunu anladığımdır." (Y.N.)

3 Bu iki cümle *İkdam*'da yoktur. (Y.N.)

4 "Kurtulmuştur ve" sözcükleri yerine, *Cumhuriyet* ve *İkdam*'da "kurtarılmış". (Y.N.)

5 *İkdam* ve *Açıksöz*'de "hakiki şekli", *Cumhuriyet*'te "hakiki şeklimizi". (Y.N.)

KASTAMONU CUMHURİYET HALK FIRKASI'NDA NUTUK*

(30 AĞUSTOS 1925)

Kastamonu, 31 Ağustos (AA) - Dün akşam saat altıda Kastamonu'ya dönen Reisicumhur Hazretleri'ni güzergâhlarında kadın erkek bütün halk aynı samimi hissiyatla karşılayarak büyük tezahüratta bulundular. Büyük kurtarıcıyı hararet ve coşkuyla alkışladılar. Gazi Paşa Hazretleri, Türk Ocağı önünde otomobillerinden indiler ve büyük bir hürmetle karşılandılar. Ocak binası kadın erkek iki yüze yakın Ocaklı ile dolmuştu.

Reisicumhur Hazretleri bir kahve içerek, üyelerle, bu arada hanımlarla sohbette bulundular ve Ocak heyetinden Ocak binası hakkında izahat alarak Ocak üyelerine:

Bütün Ocaklı kardeşleri bir arada görmek fırsatını bana bahşettiğinizden dolayı sizlere teşekkür ederim. Ocaklılar Türk hakikatinin öncüsü olacaklardır.

Müteakiben Cumhuriyet Halk Fırkası binasına geldiler. Fırka binasının bahçesi kadın ve erkek yoğun bir halk kitlesiyle dolmuştu. Gazi Paşa Hazretleri şiddetle alkışlanarak bina balkonunda hazırlanan yere oturdular. Halk büyük kurtarıcının Türk milletine hayat ve inkılap yayan sözlerini kendi ağzından işitmek için sabırsızlanıyordu.

Reisicumhur Hazretleri, bir müddet istirahat buyurduktan sonra Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi Hüsnü Bey, Paşa Hazretleri'ne hitaben şu nutku irat etmiştir: [...]

Reisicumhur Hazretleri bu nutka teşekkür etmişler ve hislerini içeren uzun bir girişten sonra buyurmuşlardır ki:

Burada gördüklerimin en kıymetli kısmı bu güzel mıntıkanın samimi halkının çok aydınlık ve çok geniş ve yüksek bir zihniyet sahibi olmalarıdır. İtiraf etmeliyim ki, bu seyahatimden evvelki malumatım, gördüklerimin hasıl ettiği kanaatlerden çok başka[1] idi. Muhterem mebuslarınız Ali Rıza Bey, Mehmet Fuat Bey gibi zevat bulunmasaydı, sizi mümkün olduğu kadar olduğunuzun aksine tanıtmak için çalışanlar zihinleri bulandırmakta kim bilir ne kadar ileri gitmeye muvaffak olacaklardı. Fiili eserlerini

* *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Eylül 1925, Numara: 1515, s.1-2; *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1925, Numara: 472, s.1-2; *İkdam*, 1 Eylül 1925, Numara: 10202, s.1-2; *Akşam*, 2 Eylül 1925, Numara: 2474, s.1-2; *10 uncu Cumhuriyet Bayramı Hatırası, Kastamonu Yıllığı*, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu, 1933, s.63-69. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*. Derleyen: Mustafa Selim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, 79-86; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.213-217. Özeti için bkz. Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.215-216. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya, diğerleri Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 *Hâkimiyeti Milliye*'de "kısa". (Y.N.)

memnuniyetle görmekte olduğum yüksek anlayışınız bittabi bir anda, bir günde meydana gelemezdi. Böyle bir iddiada bulunmak aynı cehalet olur. Şüphe yok, bu havalinin muhterem halkı esasen medeni gelişmenin tabii silsilesi üzerinde ilerlemekte idi ve ilerlemektedir. Bugün ben o gelişmenin tabii tecellilerinin mesut bir şahidi bulunuyorum. Bu hakikatin aksini ifade ve izah ederek yenileşme adımlarımızı felce uğratmaya yeltenen beyinsizlerin hükümlerini verirken kendi yarım yamalak ilimlerine, çürük mantıklarına, yetersiz akıllarına dayanmış olduklarını zannediyorum. O zavallı benciller böyle yapacaklarına halkın sağduyusuna müracaat etselerdi, ondan feyiz ve ilham alsalardı, kendilerini bugün gülünecek ve utanılacak bir vaziyette bırakan bu kadar iğrenç hatalara düşmezlerdi. Fakat sağduyunun, akıl ve mantığın, marifetin üstünde ehemmiyete sahip olduğunu[1] takdir etmek yalancı âlimlerin işine gelmez.

Arkadaşlar, milletimizin sağlam bir şuura sahip olduğuna, kahramanı olduğu büyük ve fiili eserlerden ve hadiselerden sonra kimsenin şüphe etmeye hakkı kalmamıştır. Şuur, daima ileriye ve yeniliğe götürür, ricat kabul etmez bir haslet olduğuna göre, Türkiye Cumhuriyeti halkı, ileriye ve yeniliğe uzun adımlarla yürümeye devam edecektir. Şuura illet bulaşmadıkça geriye gitmek veya duraklamak hatıra dahi gelemez. Asırlardan beri sarf olunan iğrenç[2] çaba ve gayretler zaman zaman milleti uykuya daldırmış olmakla beraber, milletin şuurunu felce uğratmaya asla muvaffak olamamıştır. Bu hakikat, milletin bugün gösterdiği şuurlu eserlerle kendiliğinden sabittir. Eğer şuurda illet olsaydı, onu bugünkü sağlamlığında[3] canlandırmak desti kudretten[4] bile beklenemezdi.

Efendiler, milletin hakiki eğilimi hilafında zehaplarda bulunanlara iltifat etmedik.[5] Bununla bilhassa bugün çok iftihar ediyorum. Bundaki isabet sırrını izah için derhal arz etmeliyim ki, bizim ilham kaynağımız doğrudan doğruya bütün[6] Türk milletinin vicdanı olmuştur ve daima da olacaktır. Bütün hararet, feyzi, kuvveti, milli vicdandan aldıkça, bütün teşebbüslerimizde milletin sağduyusunu rehber kabul ettikçe, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da milleti doğru hedeflere ulaştıracağımıza imanımız kuvvetlidir.

Hakiki inkılapçılar onlardır ki, ilerleme ve yenileşme inkılabına sevk etmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki hakiki eğilime nüfuz etmesini bilirler. Bu münasebetle şunu da beyan edeyim ki, Türk milletinin son senelerde gösterdiği harikaların, yaptığı siyasi ve toplumsal inkılapların hakiki sahibi kendisidir,[7] sizsiniz. Milletimizde bu gelişme kabiliyeti[8] mevcut olmasaydı, bunu yaratmaya hiçbir kuvvet ve kudret kâfi gelemezdi. Herhangi bir gelişme vaziyetinde bulunan bir insan kit-

1 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'deki aslı "Fakat hiss-i selimin, akıl ve mantıkın, marifetin fevkinde hâiz-i ehemmiyet olduğunu" olan sözcükler yerine, diğer kaynaklarda "Fakat hissi selimin; akıl, mantık ve marifetin fevkinde haizi ehemmiyet olduğunu". (Y.N.)

2 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'deki aslı "menfur". Diğer kaynaklarda "menfi" (olumsuz). (Y.N.)

3 "Sağlamlığında" sözcüğünün aslı olan "ciyadetinde" sözcüğü yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "hayatta". (Y.N.)

4 Allah'ın elinden. (Y.N.)

5 Cümle, *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de şu şekildedir: "Efendiler, bu millet, temayülü hakikisi hilâfında zehaplarda bulunanlara iltifat etmemektedir". (Y.N.)

6 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "büyük". (Y.N.)

7 ...*Kastamonu Yıllığı*'nda "bizatihi kendisidir". (Y.N.)

8 "Gelişme kabiliyeti" sözcüklerinin aslı olan "istidadı tekâmül" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "istidat ve tekâmül". (Y.N.)

lesini bulunduğu vaziyetten kaldırıp damdan düşer gibi filan gelişme mertebesine ulaştırmanın tabii imkânsızlığı izaha muhtaç değildir.

Reisicumhur Hazretleri, burada bazı izahatı tamamladıktan sonra nutuklarına şu suretle devam eylemişlerdir:

Efendiler! Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve şekilleriyle medeni[1] bir toplum haline kavuşturmaktır. İnkılaplarımızın asli umdesi budur.

Bu noktada ısrar ile izahat verdikten sonra:

Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir. Şimdiye kadar milletin beynini paslandıran, uyuşturan, bu zihniyette bulunanlar[2] olmuştur. Her halde zihinlerde mevcut bütün hurafeler tamamen kovulacaktır. Onlar çıkarılmadıkça beyne hakikat nurlarını nüfuz ettirmek[3] imkânsızdır.

Paşa Hazretleri hurafelere dair misallerle tafsilat verdiler. Türbelerden, yalancı evliyalardan bahsederek: Türbelerden, ölülerden yardım istemek medeni bir toplum için lekedir, ayıptır, *dediler. Sonra tekkelere intikal ederek aşağıdaki beyanatta bulundular:*

Mevcut tarikatların gayesi, kendilerine tabi olan kimseleri dünyevi ve manevi olan hayatta saadete mazhar kılmaktan başka ne olabilir? Bugün ilmin, fennin, bütün kapsamıyla medeniyetin yaydığı ışık karşısında filan ve falan şeyhin yol göstericiliğiyle maddi ve manevi saadet arayacak kadar ilkel insanların Türkiye medeni camiasında mevcudiyetini asla kabul etmiyorum. *(Şiddetli alkışlar.)*

Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru ve en hakiki tarikat, medeniyet tarikatıdır. *(Sürekli alkışlar.)* Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak, insan olmak için kâfidir. Tarikat reisleri bu dediğim hakikati bütün açıklığıyla idrak edecek ve kendiliklerinden derhal tekkelerini kapayacak, müritlerinin artık reşit olduklarını elbette kabul edeceklerdir.

Reisicumhur Hazretleri, bundan sonra:

Arkadaşlar, huzurunuzda, millet karşısında fikir beyan ederken hissettiğim ve gördüğüm-hususları olduğu gibi söylemeyi tarih ve vicdan karşısında vazife bilirim. *sözleriyle diğer bir zemine intikal ederek demişlerdir ki:*

Cumhuriyet hükümetimizin bir Diyanet İşleri Riyaseti makamı vardır. Bu makamın kendisine bağlı müftü, hatip, imam gibi vazifeli birçok memurları bulunmaktadır. Bu vazifeli zevatın ilimleri, faziletleri derecesi malumdur. Ancak bu yolda[4] vazifeli olmayan birçok insanlar da görüyorum ki, aynı kıyafeti giymekte devam etmektedirler. Bu gibiler içinde çok cahil, hatta ümmi olanlarına tesadüf ettim. Bilhassa bu gibi cahiller, bazı yerlerde halkın temsilcileriymiş gibi onların önüne düşüyorlar. Halkla doğrudan doğruya temasa adeta bir mâni teşkil etmek sevdasında bulunuyorlar. Bu gibilere sormak istiyorum. Bu sıfat[5] ve salahiyeti kimden ve nereden almışlardır? Malum olduğuna göre, milletin temsilcileri, seçtikleri mebuslar ve onlardan

1 *Akşam*'da "mütekâmil" (gelişmiş, olgun). (Y.N.)
2 *Akşam*'da "bu hakikati kabul etmeyenler". (Y.N.)
3 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "hakikat nurlarını yaymak ve yerleştirmek". (Y.N.)
4 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "Ancak burada". (Y.N.)
5 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "vaziyet". (Y.N.)

teşekkül eden Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Meclis'in itimadına mazhar Cumhuriyet hükümetidir. Bir de mahalli seçilmiş belediye reisleri ve heyetleri vardır. Millete hatırlatmak isterim ki, bu laubaliliğe müsaade etmek asla caiz değildir. Her halde salahiyet sahibi olmayan bu gibi kimselerin vazifeli olan zevat ile aynı kisveyi taşımalarındaki mahzuru hükümetin nazarı dikkatine koyacağım.

Reisicumhur Hazretleri bu zemin üzerinde çok ciddi görüşler ortaya koyduktan sonra kıyafet meselesine intikal ederek buyurdular ki:

İnebolu'da ve diğer bazı yerlerde söyledim. Bugünün meselesi gibi değerlendirilebileceğinden burada da bahsetmek isterim. Her milletin olduğu gibi bizim de milli bir kıyafetimiz varmış, fakat inkâr edilemez ki, taşıdığımız kıyafet o değildir. Hatta milli kıyafetimizin ne olduğunu bilenler içimizde azdır bile. Mesela karşımda kalabalığın içinde bir zat görüyorum. *(Eliyle işaret ederek)* Başında fes, fesin üstünde bir yeşil sarık, sırtında bir mintan, onun üstünde benim sırtımdaki gibi bir ceket, daha alt tarafını göremiyorum. Şimdi bu kıyafet nedir? Medeni bir insan bu acayip kıyafete girip dünyayı kendine güldürür mü? *(Hayır, güldürmez sesleri.)*

Gazi Hazretleri kıyafet hakkında tafsilatlı izahat ve malumat vererek sözü şu neticeye getirdi:

Devlet memurları, bütün millet kıyafetlerini düzeltecektir.[1] Fen ve sıhhat bakımından pratik olmak itibariyle, her bakımdan tecrübe edilmiş medeni kıyafet giyilecektir. Bunda tereddüte mahal yoktur. Asırlarca devam eden gafletin acı derslerini tekrarlamaya takat yoktur.[2] Bir adam olduğumuzu, medeni insan olduğumuzu ispat etmek ve göstermek için icap edeni yapmakta inat etmek adamlıkla bağdaşmaz.[3]

Daha sonra toplumun gelişmesine sözü getirerek demişlerdir ki:

Arkadaşlar, Türk milleti çok büyük vakalarla ispat etti ki, yenilikçi ve inkılapçı bir millettir. Son senelerden önce de milletimiz yenileşme yolları üzerinde yürümeye, toplumsal inkılaba teşebbüs etmemiş değildir. Fakat hakiki semereler görülemedi. Bunun sebebini araştırdınız mı? Bence sebep işe esasından, temelinden başlanmamış olmasıdır. Bu hususta açık söyleyeyim: Bir toplum, bir millet, erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Mümkün müdür ki, bir kitlenin bir parçasını ilerletelim, diğerini ihmal edelim de kitlenin tamamı ilerlemeye mazhar olabilsin? Mümkün müdür ki, bir camianın yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilsin? Şüphe yok, ilerleme adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve iş, ilerleme ve yenileşme sahasında birlikte merhaleler kat edilmek lazımdır. Böyle olursa inkılap muvaffakiyetle neticelenir. Memnuniyetle görmekteyiz ki, bugünkü gidişatımız[4] hakiki icaba yaklaşmaktadır. Her halde daha cesur olmak lüzumu aşikârdır.

Bu hususdaki cesaret ve cesaretsizliğin sebeplerini ve etkenlerini izah ettikten sonra derhal düzeltilmesi elzem bir misal zikretti:

1 ...*Kastamonu Yıllığı*'nda cümle şu şekildedir: "Devlet memurları da, bütün millet de kıyafetlerini tashih edecektir"; *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de: "Devlet memurları, bütün milletin kıyafetlerini tashih edecektir". (Y.N.)

2 Cümle *Cumhuriyet*'te şöyledir: "Asırlarca devam eden bir sırrı tekrarlamaya hacet yoktur." (Y.N.)

3 Cümle, *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de şu şekildedir: "Biz medeni insan olduğumuzu ispat ve izhar için icap edeni yapmakta asla tereddüt etmeyeceğiz." (Y.N.)

4 "Gidişatımız" sözcüğünün aslı olan "mişvarımız" sözcüğü yerine, *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "münevverlerimiz". (Y.N.)

Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya bir peştemal[1] veya buna benzer bir şeyler atarak yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya bir yere otururak yumulur. Bu tavrın mana ve ifadesi nedir? Efendiler, medeni bir millet anası, bir millet kızı bu garip şekle, bu vahşi vaziyete girer mi?[2] Bu hal milleti çok gülünç gösteren bir manzaradır ve derhal düzeltilmesi lazımdır.

Bundan sonra aynı zemin üzerinde bazı görüşler ortaya koyarak memlekette mevcut cemiyetlerin milleti aydınlatmakta ve uyarmakta ciddi surette alakadar olmalarını tavsiye etti. Daha sonra milletle temastan aldığı zevk ve kuvvetten ve hakkında gösterilen muhabbet ve itimadı iyi bir şekilde kullanmaya çok dikkat sarf edeceğinden ve gayenin milleti mesut ve refah içinde ve medeni dünyada vasıfları takdir olunmuş gelişmiş bir millet görmekten ibaret olduğunu izah ederek çok hararetli ve heyecanlı nutkuna son verdi ve pek şiddetli alkışlandı.

Muallim Sabri Bey, Paşa Hazretleri'ne cevap vermiştir. Sabri Bey cevabında [...] beyan ile şükran arz eylemiştir. Gazi Paşa Hazretleri bu nutuktan pek mütehassis olarak ayağa kalkmış ve demişlerdir ki:

Efendiler, gösterdiğiniz kıymettar dikkat ve uyanıklıktan çok mütehassisim. Sesim müsait değil, bu nutka da müsaade ederseniz bir beyitle cevap vereyim:

Ölmez bu vatan farzımuhal ölse de hatta,
Çekmez kürenin sırtı o tabutu ecsimi.[3]

1 ...*Kastamonu Yıllığı*'nda "bir yemeni ve peştemal". (Y.N.)

2 *Cumhuriyet*, *İkdam* ve *Akşam*'da "... bir millet kızı için bu garip şekiller, bu vahşi vaziyet nedir?"; *Atatürk'ün Şapka Devriminde*...'de "...bir millet kızı, bu garip şekle, zahmetli vaziyete girer mi?" (Y.N.)

3 Mithat Cemal Kuntay'ın "Yurt Duyguları" adlı şiirinin son iki mısrası. (Y.N.)

KASTAMONU HALKINA VEDA NUTKU*

(31 AĞUSTOS 1925)

Kastamonu, 31 (AA) - Reisicumhur Hazretleri bugün saat 12'de Çankırı'ya doğru hareket buyurdular. Halk, Gazi'nin konağından şehir haricine kadar iki taraflı dizilmiş idi. Asker ve halkın ellerini sıkarak "Allahaısmarladık, arkadaşlar" *diye ilerleyen Gazi'yi tarif edilmez bir muhabbetle alkışlıyorlardı. Halkın hissiyatına tercüman olan Kastamonu Lisesi Almanca Muallimi Cemal Bey bir nutuk irat etti. Bu hitabe Paşa'nın gözlerini yaşarttı. [...]*

Reisicumhur Hazretleri bu nutka aşağıdaki cevapla karşılık vermişlerdir:

Arkadaşlar! Muhterem Kastamonu halkının coşkun hislerini açık bir surette ifade eden arkadaşımızın sözleri, benliğimin üzerinde tesirler ve heyecanlar hasıl etti. Buna aynı samimiyetin, aynı derin hislerin vicdanımda yükselttiği heyecanı ifadeyle karşılık vermek isterim.

Arkadaşlar! Benim için sizden ayrılmak çok acıdır. Arkadaşımızın ifade ettiği kati mecburiyet olmasaydı, şimdi buradan geri döner ve çok bahtiyar olurdum. Fakat emin olunuz ki, size veda için elimi uzattığım zaman, bu sizden uzaklaşmak için değil, sizinle temasımı bütün ömrümde hissetmek içindir.

Teminat verebilirim ki, burada bulunmadığım ve birkaç yüz kilometre mesafede bulunduğum halde bile yine sizin içinizde imiş gibi mütehassis olacağım.

Arkadaşlar! Çok yerde büyük tezahürata şahit oldum. İtiraf edeyim ki, buradaki tezahüratın samimiyet şiddetini çok yüksek gördüm. Buna bilhassa teşekkür ederim. Bu samimiyet kitlesi karşısında meramı ifade edebilmek çok güçtür. Biliyorsunuz ki, samimiyetin lisanı yoktur. Samimiyet ifade edilemez. O, gözlerden ve yüzlerden anlaşılabilir. İşte size yüzümü, gözlerimi çeviriyorum. Bakınız, görünüz. Oradan anlayacaksınız ki, kalbim çok şiddetli bir muhabbetle çarpmaktadır. Hepinize derin bir muhabbetle veda ediyorum.

* *İkdam*, 1 Eylül 1925, Numara: 10202, s.2; *Açıksöz*, 1 Eylül 1925, Numara: 1448, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Eylül 1925, Numara: 1516, s.1; *10 uncu Cumhuriyet Bayramı Hatırası Kastamonu Yıllığı*, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu, 1933, s.75-77. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Selim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.79-86; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.218; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.216-217. *İkdam*'daki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, diğerleri Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ÇANKIRI'DA NUTUK*

(31 AĞUSTOS 1925)

Çankırı, 31 Ağustos (AA) - Gazi Paşa Hazretleri bugün öğleden sonra saat beşte şehrimizi teşrif buyurmuşlar ve başta askeri kıtalar, mektep talebeleri, memurlar ve teşkilatlarına mahsus bayraklarla bütün esnaf, kadın, erkek, çocuk binlerce halk tarafından karşılanmışlardır. Rençberler, kırmızı beyaz kurdelelerle süslü ve başak dolu bir kağnı arabası hazırlamışlardı. Bütün halkın başı açıktı. Reisicumhur Hazretleri "Zahmet ettiniz, teşekkür ederim, afiyette misiniz?" *iltifatıyla halkı sevince boğmuşlardır. Gazi Paşa kağnı arabası hizasına gelince rençberlerden Dava Vekili İsmail Efendi aşarın ilgasından dolayı köylünün minnet ve şükranını arz etmiş ve Gazi Paşa Hazretleri* "Aşar kalktığı halde, tatbikinde müşkülat vardır diyenler var, böyle bir şey var mıdır" *diye sormuşlar ve rençberler "Hayır, katiyen Paşam" cevabını vermişlerdir. Reisicumhur Hazretleri şehre girerken top atılmak suretiyle selamlanmıştır.*

"Yaşa öksüzler, yetimler babası, bin yaşa" nidaları ve alkışlar arasında hükümet dairesini teşrif etmişler ve orada bir müddet istirahatten sonra Çorum Mebusu İsmail Kemal Bey'in riyasetinde davet için İskilip'ten gelen heyeti kabul buyurmuşlardır.

Reisicumhur Hazretleri İskilip'e kadar seyahatlerini uzatmaları hakkında heyetin vuku bulan istirhamlarına cevaben "Seyahatimi uzatmaya imkân kalmadı. Bundan sonraki ilk fırsatta güzel İskilip'i de görmeye geleceğim. Muhterem İskiliplilere teşekkürlerimi ve selamlarımı iletiniz" *buyurmuşlardır. Heyetle sohbet esnasında başlık ve kıyafet meselesi söz konusu olmuş ve Gazi Paşa Hazretleri* "Kıyafetin medeni bir şekle sokulması için kanun lazım değildir. Millet karar verir, yapar. Yalnız bir Diyanet İşleri Riyaseti ve bu makama mensup müftü, imam ve hatipler vardır. Bu sınıfa ait olan kıyafeti tanırız. Bu işlerle vazifeli olmayıp da haricinde kalanların aynı kisveyi giymeleri doğru değildir. Bu gibilerini kimse tanımaz ve kabul etmez.

Biz de medeni kisvenin bütün teferruatını kabul ettik. Bunu memurlar ve mebuslar lüzumu kadar tatbik ederek halka rehber olmalıdırlar. Tekkeler mutlaka kapanmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti, her şubede yol gösterecek kudrete sahiptir. Hiçbirimiz tekkelerin yol göstermesine muhtaç değiliz. Biz medeniyetten, ilim ve fenden kuvvet

* *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1925, Numara: 473, s.1-2; *İkdam*, 2 Eylül 1925, Numara: 10203, s.4; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Eylül 1925, Numara: 1516, s.1-2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Derleyen: Mustafa Selim İmece, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.94-96; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.217; *Cumhuriyet'in 50. Yılında Çankırı 1973 İl Yıllığı*, 1974; Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, c.1, Tarihi Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000, s.368. Eski yazı metinler Musa Sarıkaya ve Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

alıyoruz ve ona göre yürüyoruz. Başka bir şey tanımayız. Tekkelerin[1] gayesi halkı meczup ve abdal yapmaktır. Halbuki halkımız abdal ve meczup olmamaya karar vermiştir.[2] Tekkeler[3] basit bir keyfiyet görünür, fakat ehemmiyeti vardır. Biz medeni dünya ailesi içinde bulunuyoruz.[4] Her bakımdan medeniyetin bütün icaplarını tatbik edeceğiz" *demişler ve tekrar kıyafet meselesine geçerek* "Samsun'da bulunuyordum. Halk miting yapıyordu. Bir İngiliz memuru da inceleme yapmak için orada bulunuyormuş. Halkı türlü türlü kıyafette gören İngiliz, bunlar millet değildir, hamallar falan demiş. Aynı zamanda medeni kıyafet daha faydalıdır. *(Heyet arasında bir zatın kıyafetini göstererek)* Bu kıyafet milli ve medeni bir şey değildir. Hatta medeni kıyafeti kabul ve tatbik etmeyenleri medeni bir muhite koymamalı" *buyurmuşlardır. Reisicumhur Hazretleri seyahatlerine ait hislerinden bahis buyururken:*

"Kastamonu, İnebolu, Taşköprü, Daday, Çankırı köylerini ve halkını aydın ve yüksek fikirli ve yüksek zihniyetli, çok temiz duygulu görüyorum" *demişlerdir. Çorum Mebusu İsmail Kemal Bey'in aşarın ilgasından doğan sevinç hakkındaki sözlerine Gazi Paşa Hazretleri* "Esasen bu gibi işlerde çok ara vermek doğru değildir. Lüzumuna kani olduğumuz bir işi derhal yapmalıyız. Mütefekkirler, köylülere daima yol göstermeli, alışkanlıkları değiştirmelidir" *buyurmuşlardır. Daha sonra, büyük salonda bütün memurları kabul buyuran Gazi, her memurun ayrı ayrı elini sıkmış, sıhhiye müdürüne* "Sıhhiye ahvali nasıldır?", *hastahane doktoruna* "Çok hasta var mı?", *matbaa müdürüne,* "Matbuatınız var mı? Kaç gazete çıkıyor?" *sorularını sormuşlar, tapu müdürüne* "Tapu kayıtları çok karışıktır, kadastrosuzdur. Güç oluyor" *demişlerdir. Orta nahiyesi müdüründen nahiye hakkında malumat almışlardır. Nahiyenin verimliliğini ve ekili alanların bire kaç verdiğini soran Gazi, dört buçuk cevabını alınca* "Çok az" *demişlerdir. Daha sonra istirahat için orta mektebi teşrif buyurmak üzere hükümet dairesi önüne inen Gazi'ye hitaben, Türk Ocağı Reisi Tahsin Nahid Bey tarafından bir nutuk irat edilmiş ve Reisicumhur Hazretleri de binlerce halkın alkış tufanını davet eden nutuklarını irat buyurmuşlardır:*

Sevgili kardeşler, beni mütehassis etmek, beni heyecanlandırmak için ne güzel bir kardeş aracı kıldınız. Bundaki isabetinizi tebrik ederim. Sizin çok derin, çok samimi hissiyatınıza teşekkürler ederim. Bana dediniz ki, beni çok seviyorsunuz, bana çok emniyet ve itimat ediyorsunuz. İtimadınız o kadar yüksek, o kadar kayıtsızdır ki, işaret ettiğim noktaya bütün mevcudiyetle ve korkusuzca yürünür. Benim buna verebileceğim cevap şudur ki, ben bu samimi itimadınızı hak edecek muvaffak neticeler göstermiş isem, o da sizin yardımınızladır. İtimadınızı iyi kabul ederek vicdani ve milli vazifede devam etmek için muhtaç olduğum kuvvet ve salahiyeti sizden bulmuş oluyorum. Bahtiyarlığımı Çankırı'nın muhterem samimi umum halkının samimiyeti karşısında yüksek sesle ifade ediyorum.[5]

1 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "Dalâlete düşmüşlerin" (sapkınlığa düşmüşlerin). (Y.N.)
2 *Cumhuriyet* ve *İkdam*'da "Halbuki halk meczup ve abdal olmaya karar vermemiştir." (Y.N.)
3 *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "Bunlar". (Y.N.)
4 *Hâkimiyeti Milliye* ve *Atatürk'ün Şapka Devriminde...*'de "Biz cihan ailesi içinde medeniyiz." (Y.N.)
5 Bu paragraf yalnız *Cumhuriyet'in 50. Yılında Çankırı 1973 İl Yıllığı* ve *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri*'nde yer almaktadır. (Y.N.)

31 AĞUSTOS TAYYARE BAYRAMI DOLAYISIYLA GÖNDERİLEN TEBRİKLERE TEŞEKKÜR*

(3 EYLÜL 1925)[1]

31 Ağustos tayyare bayramı münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri'ne Türk Tayyare Cemiyeti Riyaseti tarafından bir tazimat telgrafı çekilmiştir. Reisicumhur Hazretleri de karşı bir telgraf lütuf buyurmuşlardır. Tayyare Cemiyeti Riyaseti'nin telgrafı şudur:

Büyük Hami ve Yüce Reisicumhurumuz Gazi Paşa Hazretleri'ne

Bir düşman cihanı mağlup eden ve Türk vatanını ebedi kurtuluşa ulaştıran keskin ve muazzam dehanızın bütün dünyaya karşı parladığı bu tarihi günde yüksek himayenizden nur ve kuvvet alarak bütün milletle beraber yükselmeye çalışan Tayyare Cemiyeti en derin ve sonsuz tazimat ve şükranının kabul buyurulmasını arz ve niyaz eyler, Efendimiz.

Türk Tayyare Cemiyeti Reis Vekili
Bitlis Mebusu Muhiddin Nami

Ankara'da Bitlis Mebusu Muhiddin Nami Bey'e

Tebriklerinize ve hakkımda gösterilen hissiyata teşekkür ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye,* 3 Eylül 1925, Numara: 1517, s.3. Aynı telgrafın "Tayyare Cemiyeti Reisi Ragıp Bey'e" çekilen örneği için bkz. *Akşam,* 3 Eylül 1925, Numara: 2475, s.2; "Türk Mühendisleri Ocağı'na" çekilen örneği için bkz. *Akşam,* 4 Eylül 1925, Numara: 2476, s.2; "Beylerbeyi Halkına" çekilen örneği için bkz. *Akşam,* 7 Eylül 1925, Numara: 2479, s.2. Eski yazı metinler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 3 Eylül 1925, telgrafın *Hâkimiyeti Milliye* ve *Akşam*'da yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

TÜRK MÜHENDİSLERİ OCAĞI'NA TEŞEKKÜR*

(3 EYLÜL 1925)[1]

Türk Mühendisleri Ocağı, Dumlupınar Harbi'nin kutlama günü münasebetiyle Gazi Paşa Hazretleri'ne aşağıdaki telgrafı çekmişti:

[...]

Gazi Paşa Hazretleri'nin cevabi telgrafı:

C. Tebrik telgrafınıza ve hakkımda gösterilen hissiyata teşekkür ederim.

* *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1925, Numara: 474, s.2. Eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 *Cumhuriyet*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 3 Eylül 1925, telgrafın *Cumhuriyet*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

AHMET MAHİR EFENDİ'NİN ÖLÜMÜ ÜZERİNE KASTAMONU'DA ABİDİN BEY'E BAŞSAĞLIĞI*

(7 EYLÜL 1925)[1]

Reisicumhur'umuz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Kastamonu halkının muazzez misafiri oldukları sırada hasta bulunan mebusumuz Ahmet Mahir Efendi'ye yaverlerini göndererek hatır sordurtmuşlar ve kendilerine has yüksek tevazu ile adı geçenin hastalığını merak ettiklerinden, iyileştiğinden haberdar edilmelerini arzu buyurmuşlardır. Ahmet Mahir Efendi'nin vefatı, damadı arkadaşımız Abidin Bey tarafından Paşa Hazretleri'ne arz edilmesi üzerine âlicenap Reisicumhur'umuz aşağıdaki telgrafla üzüntüsünü beyan etmişlerdir:

Kastamonu'da Abidin Beyefendi'ye

Kıymettar arkadaşımız Ahmet Mahir Efendi'nin ebedi kaybından doğan üzüntünüze iştirak ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Açıksöz*, 7 Eylül 1925, Numara: 1453, s.1. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.
1 *Açıksöz*'de telgrafın tarihi yer almamaktadır. 7 Eylül 1925, telgrafın *Açıksöz*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

İSTANBUL'DA DARÜLFÜNUN FEN FAKÜLTESİ REİSİ HÜSNÜ HAMİT BEY'E*

(9 EYLÜL 1925)

Gazeteye verildi — Ankara
Tel — 9.9.341 [1925]

İstanbul'da Darülfünun Fen Fakültesi Reisi Hüsnü Hamit Beyefendi'ye

Milletin hakiki eğilim ve ihtiyacının emrettiği son kararların Fen Fakültesi tarafın dan sevinçle karşılandığını bildiren telgrafnamenizi memnuniyetle aldım. Aydın gençliğimizin yenilik ve ilerleme yolundaki milli harekete karşı gösterdiği alaka ve hassasiyete ve bu münasebetle hakkımda gösterdiği hissiyata teşekkürler takdim eylerim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 19-3'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 9 Eylül 1925, Numara: 1522, s.1; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.525; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.218. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki eski yazı belge ve *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafı, İstanbul'da Darülfünun Fen Fakültesi Reisi Hüsnü Hamit Bey'in şu telgrafına cevaben yazılmıştır:

"Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bugünkü medeniyetin temeli olan pozitif bilimlerin verileri ve kati kelimeleri karşısında eski devirlerin hurafelerini yaşatarak Türk milletinin saf tabakasını karanlığa sevk eyleyen köhne ve eskimiş müesseselerin kapatılması ve lağvı hakkında Cumhuriyet hükümetimiz tarafından alınan kararı fakülte heyetimiz sevinçle karşılar ve bu hususta üzerine düşen vazifesinin ehemmiyetini idrak etmiş ve ifasına sımsıkı sarılmış olduğunu arz ve bu vesileyle hürmetlerini takdim eyler, Efendimiz.

İstanbul'da Darülfünun Fen Fakültesi Reisi
Hüsnü Hamit"

Bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 9 Eylül 1925, Numara: 1522, s.1. Eski yazı metin Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur. (Y.N.)

BALIKESİR MÜFTÜSÜ ABDULLAH EFENDİ'YE, İSTANBUL'DA TOKAT MÜLGA RUFAİ ŞEYHİ ŞÜKRÜ EFENDİ'YE*

(9 EYLÜL 1925)

Gazeteye verildi — Ankara
Tel — 9.9.341 [1925]

Balıkesir Müftüsü Abdullah Efendi Hazretleri'ne,
İstanbul'da Bahçekapı'da Celâl Bey Hanı'nda 29 numarada
Tokat Mülga Rufai Şeyhi Şükrü Efendi Hazretleri'ne

C. Zatıâlileri gibi faziletli zevatın yenilik ve ilerleme yolunda milletin attığı mukaddes adımlar karşısında ifade buyurduğunuz gibi mütehassis olacağınızdan bir an şüphe etmedim. Teşekkür ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 19'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 9 Eylül 1925, Numara: 1522, s.1; *Zaferi Milli*, 20 Eylül 1925, Numara: 396, s.1; *Atatürk'ün Tanım, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.526. Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki ve *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı belge ve metin Musa Sarıkaya, *Zaferi Milli*'deki Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

DOKTOR ÂSIM İSMAİL BEY'E VERİLEN SALAHİYETNAME*

(9 EYLÜL 1925)

Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Reisicumhuru

Bu yazılı belgeyi göreceklerin hepsine selam.

Bu sene Teşrinievvel'inin [Ekim'inin] dördüncü günü Roma'da toplanacak olan Birinci Milletlerarası Malarya Kongresi'ne Türkiye Cumhuriyet Hükümeti namına Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti Hıfzıssıhhayı Umumiye Müdürü ve Umum Sıtma Mücadele Reisi Doktor Âsım İsmail Bey tarafımızdan delege tayin edilmiştir.

Söylenenler tasdik olunup işbu salahiyetname tarafımızdan imzalanarak adı geçene verildi.

9 Eylül 341 [1925] tarihinde Ankara'da tanzim olunmuştur.

Gazi M. Kemal

Hariciye Vekâleti Vekili
Mahmut Celâl

* İsmail Arar Koleksiyonu'ndan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Tarih ve Toplum Dergisi*, Temmuz 1984, Sayı: 7, s.5. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

TEKKELERİN KAPATILMASI VE ŞAPKA DEVRİMİ ÜZERİNE GÖSTERİLEN HİSSİYATA TEŞEKKÜR*

(9 EYLÜL 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Ankara
9.9.341 [1925]

Beyşehri Doğanbey Nahiyesi Belediye Reisi Mehmed Bey'e
Tokat Belediye Reis Vekili Abdullah Bey'e
Kilis Belediye Reis Vekili Ahmed Hamdi Bey'e
Trabzon Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi Ali Beyefendi'ye

C. Milletimizi asri gelişmeye ulaştıracak olan son kararlar dolayısıyla gösterilen hissiyatı memnuniyetle karşıladım. Selamımın muhterem halka bildirilmesini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi M.Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 19-5'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 11 Eylül 1925, Numara: 1524, s.1; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.526. Telgrafın aynı içerikle 10 Eylül 1925'te "Kayseri Bankı Osmani Veznedarı Nakibüleşrafzade Giridi Ali Galip Bey'e, İzmir Basmahane'de Tilkilik Türk Gençler Birliği'ne" çekilen ve aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 19-20'de bulunan ve 12 Eylül 1925'te "Mardin Belediye Reisi Hami Bey'e, Mardin Halk Fırkası Reisi Hakkı Hızır Efendi Hazretleri'ne" çekilen ve aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 19-23'te bulunan örneklerinin eski yazı belgelerin fotokopileri Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge ve metinler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

GELİBOLU'DA ŞEHİTLİKLER İMAR KOMİSYONU REİSİ İSTANBUL MERKEZ KUMANDANI ALİ GALİP BEY'E*

(12 EYLÜL 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/466
Telgraf

Ankara
12.9.341 [1925]

Gelibolu'da Şehitlikler İmar Komisyonu Reisi
İstanbul Merkez Kumandanı Ali Galip Bey'e

Anafartalar'da seyahat eden heyetin hakkımda gösterdiği kadirşinaslığa teşekkür ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-c, D: 92, F: 1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafı, Gelibolu'da Şehitlikler İmar Komisyonu Reisi İstanbul Merkez Kumandanı Ali Galip Bey'in şu telgrafına cevaben yazılmıştır:

"Çıkış yeri: Gelibolu
Çıkış numarası: 18
Çıkış tarihi: 11

Ankara'da Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Çanakkale harbinde şehit olan mübarek ve mukaddes askerlerimizi ziyaret etmek maksadıyla Anafartalar'a gelen seyyah heyetimiz şehitlerin ruhlarına fatihalar gönderirken, Türk süngülerinin kahraman zaferini bu sahillerde de hazırlayan ve temin eden Anafartalar Kumandanı'nı hürmet ve minnetle yâd eylediklerini arz ederim.

Şehitlikler İmar Komisyonu Reisi
İstanbul Merkez Kumandanı
Ali Galip"

Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi A: VII-2-c, D: 92, F: 1-1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur. (Y.N.)

YARGILANAN GAZETECİLER HAKKINDA ŞARK İSTİKLAL MAHKEMESİ MÜDDEİUMUMİLİĞİ'NE*

(13 EYLÜL 1925)

Şark İstiklal Mahkemesi Müddeiumumiliği'ne[1]

Gazetecilerin mahkemeye celbinden sonra, Anadolu'da ve isyan sahasındaki gözlemleri üzerinde hata ettikleri ve pişman oldukları hakkındaki telgrafnamelerini evvelce Mahkemenin nazarı adaletine takdim etmiştim. Bu defa yine müştereken yukarıdaki telgrafla müracaat ediyorlar. Bunu da nazarı insafa almak uygundur, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1925, Numara: 485, s.1. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, c.1, Yapı Kredi Bankası A.Ş., İstanbul, 1973, s.348. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.

1 Müddeiumumilik: Savcılık. (Y.N.)

KASTAMONU ÇİFTÇİLER BİRLİĞİ ÜYELERİNDEN MEBUS MEHMET FUAT BEY'E*

(14 EYLÜL 1925)[1]

Kastamonu Çiftçiler Birliği Üyelerinden
Mebus Mehmet Fuat Bey'e

C. Teşkilatını tamamlayan Çiftçi Birliği'nin gayesinde muvaffakiyetini temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Açıksöz*, 14 Eylül 1925, Numara: 1459, s.2. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 *Açıksöz*'de telgrafın tarihi yer almamaktadır. 14 Eylül 1925, telgrafın *Açıksöz*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

KASTAMONU SANATKÂRLARININ İMAL ETTİĞİ ŞAPKA HAKKINDA KASTAMONU VİLAYETİ'NE*

(15 EYLÜL 1925)

Kastamonu Vilayeti'ne

Kastamonu sanatkârları tarafından imal olunup bir numunesi bana gönderilen keçe şapka mevcut haliyle bile halkımız tarafından kullanılabilecek mükemmelliyettedir. Tebrik eder ve muvaffakiyet temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Açıksöz*, 15 Eylül 1925, Numara: 1460, s.2; *Akşam*, 22 Eylül 1925, Numara: 2494, s.3; *Vakit*, 22 Eylül 1925, Numara: 2776, s.3. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*. Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.156. *Açıksöz*'deki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, *Akşam*'daki Hadiye Yılmaz, *Vakit*'teki Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 15 Eylül 1925, telgrafın *Açıksöz*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

DARÜŞŞAFAKA MÜDÜRÜ ALİ KÂMİ BEY'E*

(15 EYLÜL 1925)[1]

Darüşşafaka Mezunları Cemiyeti'nin Cuma günü toplanan senelik kongresi münasebetiyle Reisicumhur Hazretleri'ne çekilmiş olan telgrafa cevaben Reisicumhur Hazretleri tarafından aşağıdaki telgraf gelmiştir:

Deraliye Darüşşafaka Müdürü Ali Kâmi Bey'e

Darüşşafaka Mezunları Cemiyeti'nin senelik kongresi toplantısında hakkımda gösterilen hissiyattan dolayı teşekkürlerimin genel kurula tebliğini rica ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1925, Numara: 486, s.3; *İkdam*, 15 Eylül 1925, Numara: 10216, s.4. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Güler Kızılelma, *İkdam*'daki Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 Gazetelerde telgrafın tarihi yer almamaktadır. 15 Eylül 1925, telgrafın gazetelerde yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

BERGAMA'DA İZMİR MEBUSU OSMANZADE HAMDİ BEY'E*

(16 EYLÜL 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/468
Telgraf

Ankara
16.9.341 [1925]

Bergama'da İzmir Mebusu Osmanzade Hamdi Bey'e

C. Bergama'nın kurtuluş gününün yıldönümünü kutlamak vesilesiyle muhterem Bergama ahalisinin hakkımda gösterdiği hissiyata teşekkür ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: VII-2-b, D: 91, F: 7'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

ŞEHİTLİKLERİ İMAR KOMİSYONU REİSİ İSTANBUL MERKEZ KUMANDANI ALİ GALİP BEY'E*

(18 EYLÜL 1925)[1]

Gelibolu'daki şehitleri ziyarete giden heyet tarafından Gazi Paşa'ya çekilen telgrafnameye Gazi Hazretleri aşağıdaki cevabı göndermiştir:

Şehitlikleri İmar Komisyonu Reisi İstanbul Merkez Kumandanı
Ali Galip Bey'e

C. Anafartalar'da seyahat eden heyetin hakkımda gösterdiği kadirşinaslıklara teşekkür ederim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Cumhuriyet,* 18 Eylül 1925, Numara: 489, s.2. Eski yazı metin Güler Kızılelma tarafından okunmuştur.
1 *Cumhuriyet*'te telgrafın tarihi yer almamaktadır. 18 Eylül 1925, telgrafın *Cumhuriyet*'te yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

ANKARA HUKUK MEKTEBİ TEDRİS HEYETİ REİSİ MAHMUT ESAT BEY'E*

(20 EYLÜL 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
6/484

Ankara
20.9.1341 [1925]

Ankara Hukuk Mektebi Tedris Heyeti Reisi
Mahmut Esat Beyefendi'ye

Ankara Hukuk Mektebi'nin 15 Eylül 1341 [1925] tarihinde toplanan profesörleri tarafından söz konusu mektebin tedris heyeti fahri riyasetini kabul etmekliğim hakkında vaki olan teklifi büyük bir memnuniyetle kabul ettim. Mektebin müstakbel faaliyetinde Türk İnkılabının ve medeniyetinin ruhuna uygun öğretimde bulunmak suretiyle vatanımıza faydalı olmasını temenni ederim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Prof. Ahmet Mumcu, "Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Yarım Yüzyıllık Tarihi", *Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, s.69-70; fotokopisiyle birlikte aktaran: Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk (1919-1928)*, c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.219, 383. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Eylül 1925, Numara: 1533, s.1; *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1925, Numara: 493, s.2. Eski yazı belge ve metinler Musa Sarıkaya, Hüseyin Gültekin ve Güler Kızılelma tarafından okunmuştur.

KARESİ VALİSİ MÜMTAZ VE BELEDİYE REİSİ HAYREDDİN BEYLERE*
(21 EYLÜL 1925)[1]

Balıkesir'in kurtuluş bayramı münasebetiyle Vali, Vilayet ve Belediye Reisi tarafından Reisicumhur Hazretleri'ne çekilen tebrik telgrafının şerefle gelen cevabı âlisi aşağıdadır:

Karesi Valisi Mümtaz ve Belediye Reisi Hayreddin Beylere

C. Karesi'nin kurtuluş gününün yıldönümünü kutlarken muhterem ahalinin hakkında gösterdiği muhabbet ve teveccühten dolayı teşekkürlerimin ve refah ve saadetlerinin devamı hakkındaki temennilerimin tebliğine aracı olunmasını rica cderim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* *Karesi*, 21 Eylül 1925, Numara: 95, s.1. Eski yazı metin Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.
1 *Karesi*'de telgrafın tarihi yer almamaktadır. 21 Eylül 1925, telgrafın *Karesi*'de yayımlandığı tarihtir. (Y.N.)

YAVUZ GEMİSİNDE
DONANMA KUMANDANI YARBAY NECATİ BEY'E*

(21 EYLÜL 1925)

Yavuz gemisine ilk defa geliyorum. Şimdiye kadar Yavuz, Türk bayraklı bir Alman gemisi idi. Yaralı da olsa bugünkü şekli o zamandan daha pek çok değerlidir. Bu gemiyi Türk milletinin ihtiyacı olan sağlam ve kudretli bir zırhlı şekline sokacağız. Bu kudret silah bakımından sizlere, dış politika bakımından da bizlere büyük hizmetler görecek, gurur sağlayacaktır.

* Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1969, s.165; Rasim Ünlü, "Atatürk Döneminde (1923-1938) Cumhuriyet Bahriyesinin Oluşumu ve Gelişimi Süreci", Doktora Tezi, İstanbul, 1996, s.41.

REŞİT PAŞA VAPURU HATIRA DEFTERİNE YAZI*

(22 EYLÜL 1925)

22 Eylül 1925
Vapurda

Reşit Paşa Vapuru'nda geçirdiğimiz saatler, kıymetli hatıratım arasında bulunacaktır. Gördüğümüz intizam ve mükemmeliyet, seyri sefain idaremizin muktedir ellerde bulunduğuna şüphe bırakmamaktadır. Bu yazılarım teşekkürdür.

Gazi M. Kemal

* El yazısı klişesiyle birlikte aktaran: *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1925, Numara: 495, s.1; *Vakit*, 25 Nisan 1926, Numara: 2987, s.2. Ayrıca bkz. *Vakit*. 23 Eylül 1925, Numara: 2777, s.2; Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, TC Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 1966, s.105. Eski yazı belge ve metinler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

İSTANBUL'DAN GELEN HEYETLERE ERTUĞRUL YATI'NDA NUTUK*

(22 EYLÜL 1925)

Reisicumhur Hazretleri'nin Bursa seyahatlerine ait birçok tafsilat verdik. İstanbul heyeti ile buluşma ve Reisicumhur Hazretleri'nin hitabelerini de bir İstanbul arkadaşımızdan ayrıca naklediyoruz:

İstanbul'dan mebuslar ile Halk Fırkası erkânı bütün cemiyet ve müesseselerin reislerini Gazi Paşa Hazretleri'ne tazimat arz etmek üzere Mudanya'ya götürecek olan "Kınalıada" Vapuru sabahleyin saat sekiz buçukta köprüden kalktı. Vapur hıncahınç dolu idi. Evvelce kendilerine davetiye gönderilenlerin hemen hepsi iştirak etmişti. "Kınalıada" Kadıköy'e uğrayarak, oradan gelen davetlilerle şark musiki heyetini aldıktan sonra Marmara'ya doğru açıldı.

[...]

Heyetlerin kabulünden sonra kamarada Halk Fırkası 13. Mıntıka Müfettişi Refik İsmail Bey, Gazi Paşa Hazretleri'ne hitaben şu nutku okudu:

[...]

Gazi Paşa Hazretleri bu nutka şu karşılığı verdiler:

* *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Eylül 1925, Numara: 1536, s.2; *Ayın Tarihi*, 1341 [1925], c.6, Sayı: 19, s.564. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Hüseyin Gültekin, *Ayın Tarihi*'ndeki Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.
Mustafa Kemal Paşa'nın nutku *Vakit*'te şu şekilde yer almaktadır:

> "İstanbul halkını temsil eden heyetlerinizin bu samimi ve heyecanlı hissiyat ve tezahüratından fevkalade memnun ve mütehassis oldum. Buraya kadar zahmet ettiniz. Yüksek heyetinize teşekkürler ederim. Bu teşekkürlerimin bütün İstanbul halkına dahi bildirilmesini sizden rica ederim.
> İstanbul'u ziyaret etmeyi çok isterim. Bu arzunun hususunde hakikaten bugüne kadar çok gecikmeler oldu. Bunun sebepleri kolaylıkla izah olunabilir. İnşallah bu sebeplerin ortadan kalkmasıyla İstanbul ve İstanbulluları da ziyaret etmek bahtiyarlığına nail olacağım."

Bkz. *Vakit*, 23 Eylül 1925, Numara: 2777, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.37; Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, TC Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 1966, s.106. *Vakit*'teki eski yazı metin Hadiye Yılmaz tarafından okunmuştur.
Cumhuriyet'te ise son paragraf *Vakit*'tekinden şu şekilde farklıdır:

> "İstanbul'u ziyaret etmeyi çok isterim. Bu arzunun hususunde hakikaten bugüne kadar çok gecikmeler oldu. Ancak bu gecikme kolaylıkla izahı tahmin olunabilir sebeplerden ileri geldi. İnşallah bu sebeplerin milli menfaatlarımıza uygun bir surette ortadan kalkması ile İstanbul ve İstanbulluları daha iyi ve daha mesut bir surette ziyaret bahtiyarlığına nail olacağım."

Cumhuriyet, 23 Eylül 1925, Numara: 494, s.1. Eski yazı metin Güler Kızılelma tarafından okunmuştur. (Y.N.)

İstanbul halkını pek sevimli ve kapsamlı bir surette temsil eylcyen heyetinizin şahsım hakkında gösterdiği tezahürattan çok mütehassisim. Yorgunluğa bakmayarak muhabbetlerini ifade için buraya kadar zahmete katlanan arkadaşlarınıza ve sevgili İstanbullulara teşekkürlerimi lütfen tebliğ edersiniz. İstanbul'a gelmek, orada muhterem İstanbul halkıyla beraber güzel vakitler geçirmek, benim için de tatlı bir emeldir. Pek güzel tahmin buyurursunuz ki, bu hususta bazı engeller vardır. Bazı meselelerin yakında inşallah büyük milletimiz lehine tamamen hallolunmasını müteakip ifade buyurduğunuz büyük bayramı İstanbul'da, İstanbul'un muhterem halkıyla bir arada yapacağız. Bu benim için de bir özlem, doyulmaz bir ihtiyaçtır.

ŞAPKA HAKKINDA GEÇİT İSTASYONU'NDA KÖYLÜLERLE KONUŞMA*

(22 EYLÜL 1925)

Bursa, 22 Eylül (Kınalıada Vapuru'yla giden yazarımızdan) - Sabahtan itibaren Bursa'dan şimendifer ve otomobiller ile Bursa Valisi ve Belediye Reisi, Halk Fırkası, Türk Ocağı, Muallimler Cemiyeti üyeleri, tüccar ve eşraftan meydana gelen karşılama heyetleri, üç yüzden fazla Bursalı, Gazi Hazretleri'ni karşılamak için Mudanya'ya gelmeye başlamışlardı. [...]

Saat üçte, Gazi Paşa Hazretleri'ni selamlamak üzere Eskişehir'den Mudanya'ya altı tayyaremiz geldi ve Mudanya-Bursa üzerinde bir saat uçtu. [...]

Gazi Paşa Hazretleri saat beş buçukta iskeleye çıktılar ve orada bekleyen İstanbul heyetlerine, halka iltifat ettiler. Doğruca belediye dairesine giderek bir müddet istirahat eylediler. Burada İstanbul heyetlerine veda ettikten sonra İstanbullu, Mudanyalı, Bursalı pek kalabalık bir halk tabakasının alkışları arasında istasyona gittiler. Saat altıda [...] tren halkın hararetli uğurlaması arasında Bursa'ya doğru hareket etti. Tren yolundaki bütün köylüler şapkalarını ellerinde tutarak Gazi Paşa'yı selamlıyorlar, kadınlar "Yaşa Gazi" diye alkışlıyorlardı.

Saat altı buçukta Geçit İstasyonu'na ulaşıldı. İstasyonda köylüler toplanmıştı. Gazi Paşa Hazretleri trenden indiler ve köylüler ile hasbıhal ettiler. Köylülerin ellerinde yerli fötr şapkalar vardı. Reisicumhur Hazretleri köylülerden birinin şapkasını aldılar, baktıktan sonra köylüye sordular:

-Bu kaça çıkıyor?

-Beş yüz elli kuruşa Paşam.

-İnşallah daha ucuza çıkacaktır.

Bu esnada Bursa Mebusu Refet Bey dedi ki:

-Paşam, arakıyeciler[1] *eskiden dervişlere külah yapıyorlardı. Şimdi şapka yapmaya başladılar.*

Gazi Paşa Hazretleri:

-Bu daha kazançlıdır *dedikten sonra şapkaların mahallinde yapılması fikrini ortaya koydular.*

* *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1925, Numara: 494, s.2; *Vakit*, 23 Eylül 1925, Numara: 2777, s.2. Eski yazı metinler Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

1 Arakıye: Dervişlerin giydikleri tiftikten yapılmış ince külah. (Y.N.)

BURSA SEYAHATİNDEKİ İZLENİMLER HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(23 EYLÜL 1925)

Çıkış yeri: Bursa
Numarası: 916
Tarihi: 23.9.341 [1925]

Ankara'da Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

Bugün öğleden sonra Bursa'ya ulaşıldı. Bütün güzergâhta, İzmit'te ve bilhassa Marmara'da, İstanbul'dan gelen heyetlerle –ki her biri kadın erkek beş yüzden ziyade idi– mülakat ve Mudanya'da, Bursa yolunda ve Bursa'daki tezahürat ve gördüklerimiz pek ziyade tahassüs ve iftihar sebebidir. Bütün bu tezahüratın yeni sebebi şapkadır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıdır. Her yerde gayet güzel ve ucuz fötrler imaline başlanmıştır. Eskişehir'e yaklaştığımızda iki tayyare karşılamış ve uğurlamıştı. Mudanya'ya yaklaştığımızda altı tayyare semamızda uçtu. Gazetelerde çok tafsilat göreceksiniz. Gözlerinizden öperim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya: 320, Fon: 30.10.0, Yer No: 2.9.20, 23.10.1925'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: Tülay Duran, "Bir İnkilâb Modeli 'Şapka İnkilâbı'", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. Ekim-Kasım-Aralık 1988, Sayı: 44-45-46, s.74. Eski yazı belgeler Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

İSTANBUL ŞEHREMİNİ EMİN BEY HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(23 EYLÜL 1925)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Bursa
23 Eylül 341 [1925]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

İstanbul Şehremini Emin Bey'in bir yerden mebus çıkarılması söz konusu idi. Bu defa görüştüğüm esnada kendisi İstanbul'da şehremini olarak kalmayı tercih etmekte ve faydalı görmektedir. Aleyhindeki dedikoduların sınırlı sayıda hasımları tarafından yapılmakta olduğunu, kendisinin vaziyete hâkim bulunduğunu ifade ediyor. Benim de son gözlemlerim adı geçenin çok lehindedir. Keyfiyeti arz ederim, Efendim.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya: B-2; Fon Kodu: 030.01; Yer No: 40.239.6; 23.9.1925'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

BURSA TÜRK OCAĞI'NDA NUTUK*

(24 EYLÜL 1925)

Bursa, 24 (Özel olarak gönderdiğimiz yazarımızdan) - Gazi Paşa Hazretleri bugün (dün) öğleden sonraya kadar Uludağ'ın eteğindeki köşklerinde istirahat etmişlerdir. Saat dörtte siyah resmi elbise giymiş ve başlarında melon şapka bulunduğu halde hükümet dairesini ziyaret etmişlerdir. [...] Gazi Paşa Hazretleri bütün memurları kabul buyurduktan sonra belediye dairesini teşrif etmişler, saat dört buçukta Halk Fırkası'na gitmişlerdir. [...]

Halk Fırkası'nda Gazi Paşa Hazretleri'ne kahve ikram edilmiş, Fırka Müfettişi Kemal Bey, Halk Fırkası vilayet, kaza ve nahiyeler heyetlerini takdim etmiştir. Reisicumhur Hazretleri, heyet üyelerinin ellerini sıkmışlar, vazifelerinde muvaffakiyet temenni ve hasbıhal eylemişlerdir. Seçimler esnasında kimlerin Fırka'yı temsil ettiğini sormuşlar, Müfettiş Bey izahat vermiştir.

Ondan sonra Gemlik, Orhaneli, Orhangazi, Karacabey, Mudanya, Mustafakemalpaşa kazaları heyetleri ayrı ayrı Reisicumhur Hazretleri tarafından kabul buyurulmuşlardır. Bütün heyetler Gazi Paşa Hazretleri'ne tazimat arz etmişler, Paşa Hazretleri'nin memleketlerini teşriflerini rica ve halkın sonsuz özlemini arz eylemişlerdir. Gazi Paşa, heyetlere, gösterdikleri samimi hissiyattan dolayı teşekkür ettikten sonra fırsat bulursa memleketlerini de ziyaret edeceğini vaat eylemiştir. Bilhassa Mudanyalılara "İnşallah gelmeye çalışacağım" *demişlerdir. Gazi Paşa Hazretleri, Karesi vilayeti namına gelen Vali Mümtaz, Belediye Reisi Hayrettin Beylerle, Saadettin, Adil, Türk Ocağı'ndan Avni ve muallimlerden Hilmi Beylerden meydana gelen heyeti de kabul eylemişlerdir. Heyet üyeleri tazimat arz ettikten sonra Gazi Hazretleri'ni kürsüye davet etmişlerdir. Gazi Hazretleri Karesililere şunları söylemişlerdir:*

"Zahmet ettiniz. Ben de Balıkesir'e gelmek arzusundayım. Burada kaldığım müddet zarfında birkaç gün sizin için ayırmaya çalışırım. Esasen bir kere daha Balıkesir'e gitmiştim. Hatırasını halen muhafaza etmekteyim. İhtiram ve selamlarımı Balıkesirlilere söylemenizi rica ederim."

Reisicumhur Hazretleri Fırka'ya hediye ettikleri muhtelif vaziyetlerde alınmış üç kıta fotoğraflarından birine "Bursa Cumhuriyet Halk Fırkası, 24 Eylül 341 [1925]"

* *Vakit*, 25 Eylül 1925, Numara: 2779, s.1-2; *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1925, Numara: 496, s.1-2. ●zeti için bkz. *İkdam*, 28 Eylül 1925, Numara: 10229, s.1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Hazırlayanlar: Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s.37-38. *Cumhuriyet*'teki eski yazı metin Musa Sarıkaya, *Vakit* ve *İkdam*'dakiler Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur.

tarihini kaydettikten sonra her üçünü imzalamışlardır. Ondan sonra Türk Ocağı'nı ziyaret etmişler, erkek ve kadın üyeler tarafından alkışlarla karşılanmışlardır.

Gazi Paşa'ya Ocaklılar tarafından kahve ve İsaköyü'nde yetişen yarım okka büyüklüğündeki tatlı elmadan bir tane ikram edilmiştir. Gazi Hazretleri, Bursa arakıyeci[1] *esnafı tarafından imal edilip kendilerine takdim edilen fötr şapkayı giyerek aynaya bakmışlar ve:* "Bana büyük geliyor. Benim başım 56 santimetredir" *demişlerdir. Aynı zamanda bu şapkayı imal eden ustalarla konuşarak vaki olan mesailerini takdir etmişler, güzel bir başlık olan şapkadan pek az bir müddette dervişlerin, mürit ve hocaların da memnun kalacaklarını söylemişler, kavrayışlı ve zeki insanların medeni olmayan bir kisve altında şahsi ve ilmi kıymetlerini kaybetmekte olduklarından, dolayısıyla şerefli mevkilerini muhafaza için medeni kisveye bürünmek lüzumundan bahisle cidden sıcak ve samimi bir hasbıhal ile Ocaklıları aydınlatmışlardır. Gazi Paşa Hazretleri:*

"Her yerden hediye olarak memlekette imal edilmek şartıyla birer şapka istiyorum" *demişler ve arakıyecilere hitaben şu sözleri ilave etmişlerdir:*

"Bana şöyle güzel bir şapka yapınız da, Ankara'ya o şapka ile döneyim."

Gazi Paşa Hazretleri şapka hakkındaki hasbıhallerinde demişlerdir ki:

"Başımızda ayrı bir alametle kendimizi medeniyet cihanından hariç saymışız. Bugün şapkayı giydik. Bundan birçok yabancılar memnun olmamışlardır.[2] Çünkü onlar başlarındaki şapka ile bizden fazla birçok imtiyaza sahip olmuşlardır."

Bu esnada Ocaklı bir hanım, Gazi Paşa Hazretleri'nin hanımların başlığı hakkındaki fikirlerini sormuş, Paşa Hazretleri şu cevabı vermişlerdir:

"Hanımlar da erkekler gibi şapka giymelidir. Başka türlü hareket etmemize imkân yoktur. İşte size bir misal: Bu başla medeni bir hanım Avrupa'ya gidip insan içine çıkamaz."

Reisicumhur Hazretleri ayrılmak ve veda etmek üzere ayağa kalktıkları esnada Ocak Reisi bir nutuk irat ederek demiştir ki:

[...]

Reisicumhur Hazretleri verdikleri cevapta demişlerdir ki:

"Milletin hissiyatını[3] daima hassas ve yüksek bir halde bulundurmak, zihinlerdeki eski pasları atmak için en kuvvetli dayanak noktası, Ocaklardır. Ben de böyle bir Ocakta bulunduğumdan dolayı çok memnunum. Mesai tarzınızda muvaffakiyetinizi de gördüm. Tebrik ve teşekkür ederim."

1 Arakıye: Dervişlerin giydikleri tiftikten yapılmış ince külah. (Y.N.)
2 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*'te yanlışlıkla "olmuşlardır" şeklinde okunmuş. (Y.N.)
3 *Vakit* ve *İkdam*'da "hayatını". (Y.N.)

Gazi, alkışlar arasında Osmangazi'deki askeri fırkaya giderek askeri kışlayı teftiş etti. Ali Sait, Ali Hikmet Paşalarla Mebus Nuri ve Fuat, Vali, Belediye Reisi Beyler refakat ediyorlardı. Gazi, askerlere "Nasılsınız asker" *dedi. "Var ol, sağol Paşamız" cevabını aldı. Gazi, intizamdan memnun olarak fırka binasında on beş dakika kaldı. Limonata, kurabiye ikram edildi. Askere veda ederek Çekirge'ye gittiler. Yarın akşam belediyede ziyafet vardır.*

BURSA'DA İSTANBUL ERKEK MUALLİM MEKTEBİ HEYETİNE*

(25 EYLÜL 1925)

Bursa, 27 (AA) - [...] İstanbul Erkek Muallim Mektebi talebesinden birkaçının müdürleri İbrahim Alaaddin Bey'le birlikte Bursa'ya giderek Gazi Paşa'ya tazimat arz eylediğini yazmıştık. Bu heyet dün şehrimize dönmüştür. Talebeden kırk beş efendiyi geçen Cuma Gazi Paşa lütfen kabul buyurmuş ve İstanbul hakkında hislerini şu suretle ifade etmişlerdir:

İstanbul'u birkaç defa yakından geçtiğim halde gelmek nasip olmadı. Artık benim de canım sıkılıyor. İnşallah yakında geleceğim.

* *İkdam*, 28 Eylül 1925, Numara: 10229, s.1-2. Eski yazı metin Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul Erkek Muallim Mektebi heyetiyle görüşmesi *Cumhuriyet*'te şu şekilde yer almaktadır:

> "[...] Gazi Paşa Hazretleri saat 9.15'te refakatlerinde Nuri Bey (Kütahya), Fuat Bey (Rize), Hami Bey (Malatya) ve maiyetleri erkânı bulunduğu halde Muallimler Birliği'ni teşrif etmişler ve sürekli candan alkışlanmışlardır. Beş dakika sonra Vali Bey, Ali Hikmet Paşa, Belediye Reisi, Balıkesir heyeti, üç dakika sonra da Ali Sait Paşa eşiyle geldiler. [...]
> Gazi Paşa, müsamerede zeybek raksını pek ziyade beğendiler. Muhtelif fasılalarla üç defa tekrarlandı. 'Ne güzel!' buyurdular. Bu dansa hanımların da iştirakinin daha güzel olacağını söylediler. [...] Gazi Paşa İstanbulluların 'Cumhuriyet' ve 'Zafer' marşlarını özel alaka ile dinlediler. Güftelerini istediler. Alaaddin Bey takdim etti. Müsamereye üçüncü defa olarak zeybek raksıyla nihayet verildi."

Bkz. *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1925, Numara: 497, s.2. Eski yazı metin Musa Sarıkaya ve Hüseyin Gültekin tarafından okunmuştur. (Y.N.)

ANKARA'DA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(26 EYLÜL 1925)

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet
Telgraf
Aceledir

Ankara
26.9.341 [1925]

Ankara'da Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

C. 21 Eylül 41 [1925] ve 6/4642 tele

Bitlis ve Beyoğlu vali vekâletlerine tayin olunan zevat ile Beynelmilel Mektebi Sınaiye İttihadı[1] ve Demiryollar Seyrüseferi[2] ve Doğru Katarlar Konferansları'na gönderilecek delegelere ve memurların kıyafetlerini tanzim için Maliye Vekâleti'nce kâfi miktarda avans verilmesine dair olan kararnameler uygundur, Efendim.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

* Aslı, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: IV-3, D: 51, F: 30'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Milletlerarası Sanayi Mektepleri Birliği. (Y.N.)

2 Seyrüseferi: Gidiş gelişi, trafiği. (Y.N.)

FERİK KÂZIM PAŞA'NIN MEKTUBU HAKKINDA BAŞVEKİL İSMET PAŞA'YA*

(27 EYLÜL 1925)

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalemi Mahsus Müdüriyeti
Adet

Bursa
27 Eylül 341 [1925]

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

1. Ferik Kâzım Paşa'dan aldığım bir mektupta bazı fıkralar aynen aşağıdadır.

2. Tokat'la Diyarbekir'deki hayvanlarımın satılmasını bekleyerek, üzülerek dönüşü az bir şey ertelemek zaruretine düştüm. Hoş Ankara'ya gelir gelmez de Erkânıharbiyei Umumiye'miz hemen, hakkın varmış, sana yazık olmuş diyecek değildir ki. Bilhassa arada belki artık her geçmişi unutturacak derece uzun bir de zaman aşımı hasıl oldu. Hakkı haksız ve olumsuzu olumlu kılan mertebe sınırsız kudrete sahip zamandan çok korkar bulunduğum için bu devamlı geçen zamanın da malum davalarımı unutturmuş olmasından endişedeyim.

3. Vazife de etmektedir.[1] Erkânıharbiye'nin raporu, hükümetin bu rapor üzerine vereceği kararın üç ay ertelenmesi gibi uzun zaman tereddütlü ve haksız vaziyette bulunduğu manasında alınmaktadır. Daha ziyade ertelemek caiz olmadığı gibi, malum vaziyet ve kanaate göre âlicenaplığın ne kadar zayıf ve olumsuz bir tesir yapacağını da izaha lüzum görmem.

Reisicumhur
Gazi Mustafa Kemal

* Aslı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Dosya: B-2; Fon kodu: 30.1.0; Yer no: 40.239.7; 27.9.1925'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

1 Eski yazı belgede cümle bu şekildedir. (Y.N.)

DİZİN

Abbas Halim Paşa (Türk Ticaret ve Sanayi Bankası Heyeti İdare Reisi), 226.
Abbas Hilmi Paşa, 75.
Abdal, 299.
Abdi Develi, 156, 159.
Abdullah Bey (Tarsus Belediye Reisi), 192.
Abdullah Bey (Tokat Belediye Reis Vekili), 306.
Abdullah Efendi (Balıkesir Müftüsü), 304.
Abdullah Sabri Bey (Edirne Valisi), 118, 124.
Abdürrahman Bey (Mübadele Cemiyeti Kâtibi Umumisi), 193.
Abidin Bey (Ahmet Mahir Efendi'nin damadı), 302.
Acemî Paşa, 263.
Adalet, 81, 122, 308.
Adana, 163-166, 188, 196, -lılar, 146, 188, -nın kurtuluşu, 146.
Adana Cumhuriyet Halk Partisi, 165.
Adana Türk Ocağı, 166.
Adana Ziraat Mektebi, 165.
Adil Bey, 323.
Adilane, 122.
Adliye, 132, 186, - dairesi, 23, - memurları, 121.
Afgan, 122. - Emiri, 147.
Afyonkarahisar, 30, 110, 155, 268, - gençleri, 289.
Ağa, 223.
Ağaç, 80.
Ahali, 32, 38, 39, 54, 60, 63, 154, 186, 205, 263, 312, 315.
Ahlak, 286.
Ahmet Ferit (Tek) Bey (Londra Büyükelçisi, Kütahya Mebusu), 107, 253.
Ahmet Hamdi Bey (Kilis Belediye Reis Vekili), 306.
Ahmet Mahir Efendi (Kastamonu Mebusu), 302.
Aile, 76, 78, 102, 106, 229, 299, - bütçesi, 142, - hayatı, 285, 286, - huzuru, 143.
Ajans, 27, 61, 67, 70.
Akdeniz, - sahili, 64, - şehirleri, 23.
Aksaray, 181.
Alâeddin Tepesi, 154.
Alafranga, 156.
Ali (Çetinkaya) Bey (Afyonkarahisar Mebusu), 110, 268.
Ali (Mehmet) Cenani Bey (Gaziantep Mebusu, Ticaret Vekili), 132, 201.
Ali (Ursavaş) Saib Bey (Diyarbakır İstiklal Mahkemesi Üyesi, Kozan Mebusu), 224.
Ali Bey (Cide Müftüsü), 287.
Ali Bey (Trabzon Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi), 306.
Ali Efendi, 158.
Ali Fethi (Okyar) Bey (İstanbul Mebusu, Başvekil, Müdafaai Milliye Vekili), 88, 132, 133, 167, 195, 196, 199, 200.
Ali Galip Bey (Şehitlikleri İmar Komisyonu Reisi, İstanbul Merkez Kumandanı), 307, 313.
Ali Haydar Mithat Bey (Mithat Paşa'nın oğlu), 101.

Ali Hikmet Paşa (2. Kolordu Kumandanı), 115, 325, 326.
Ali Kâmi Bey (Darüşşafaka Müdürü), 311.
Ali Münif Bey (Adana Belediye Reisi), 188.
Ali Ratip Efendi (Piyade Binbaşı), 249.
Ali Rıza (Direkoğlu) Bey (Kastamonu Mebusu, Bahriye Miralayı), 108,180, 292.
Ali Said Paşa, 275, 325, 326.
Âlim kisvesi, 108.
Allah, 55, 93, 156, 158, 160, 162, 263, 284, 293.
Almanca Muallimi, 297.
Almanya, 208, 236, 59. - Büyükelçisi, 208, - Devleti Reisicumhuru, 236, - gemisi, 316, - Reisicumhur Vekili, 208.
Altın, 273, 285.
Amanullah Han (Afgan Emiri), 147.
Amasya, 55, - belediyesi, 54, - halkı, 53, -lılar, 53.
Amerika, 122, 244, -lı, 142.
Ana, 157, 158, 161, 162, 296, -lar, 156.
Anadolu, 43, 98, 122, 152, 156, 180, 308, - şehirleri, 142.
Anafartalar, 307, 313.
Anavatan, 76, 120.
Anayasa, 139.
Ankara, 23, 33, 34, 57, 67, 68, 72-74, 78, 80, 82, 88, 91, 98, 100-102, 104-106, 108, 109, 111, 112, 118, 121, 122, 125, 127-129, 133, 134, 137, 140, 142, 144, 145, 150, 152, 156, 159, 161, 167, 169, 171, 178, 180-184, 189, 191, 192, 195, 200, 202, 204, 208, 210-212, 216, 218, 220-225, 228, 231, 233, 234, 236, 237, 240, 241. 243-247, 250, 252-254, 256, 257, 260, 266-268, 270, 271, 274, 281, 284, 291, 300, 303-307, 312, 314, 321, 324, 327, 328, - eşrafı, 97, -lılar, 97.
Ankara Hukuk Mektebi, 314.
Ankara-Musaköyü demiryolu, 83.
Ankara-Sivas demiryolu, 85.
Antlaşma, 120.
Araba, 76, 94.
Araç, 277.
Arazi vergisi, 281.
Ardahan, 76, 108.
Argyropoulos (Yunanistan'ın Ankara Elçisi), 267.
Arif Bey, 142.
Arslan (Toğuz) Bey (Maraş Mebusu), 216.
Asayiş, 80, 94, 119, 205, 206.
Âsım İsmail Bey (Doktor, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti Hıfzıssıhhayı Umumiye Müdürü, Umum Sıtma Mücadele Reisi), 305.
Asım Paşa (Kolordu Kumandanı), 60.
Asi, - kuvvetler, 207, -ler, 187, 204, 205, 207, - reisleri, 223.
Asker, 39, 230, 231, 250, 275, 297, 325. -ler, 29, 154, 290, 307, -lik dünyası, 120.
Askeri, - daire, 67, - devlet memurları, 206, - faaliyet, 67, - fırka, 325, - kışla, 325, - kıta, 44, 60, 298, - üniforma, 275, - vazife, 79, 115. - yardım, 76, - zafer, 289.
Askeriye, 80.
Asrın icapları, 98.
Asri, 294, - aile hayatı, 286, - gelişme, 165. 306.
Aşar, 298.
Aşiret, 217, 263.
Atatürk Heykeli, 261. 282.
Ateşe tapanlar, 279.
Atina bkz. Pazar.
Avine, 246.
Avni (Doğan) Bey (Diyarbakır'da İstiklal Mahkemesi Üyesi, Bozok Mebusu). 94, 224.
Avni Bey (Balıkesir Türk Ocağı Üyesi), 323.
Avrupa, 102, 324.
Avusturya, 256, - Elçisi, 129, 256, -lı heykeltraş, 282, - milleti, 256, - Reisicumhuru, 129, 256.
Ayaklanma, 207.
Aydın, 107, 132, 178.
Aydın, 121, 255, 299, - gençlik, 203, 213. 303.
Ayet, 47.
Azınlık, 138.
Aziz Bey (Yozgat Valisi), 94.

Babalık, 156.
Babıâli Caddesi, 77.
Bağımsız, 47, 281, -lık, 47, 54, 64, 138, 155, 244.
Bağış, 70, 71, 77, 176, 244, 259, 276.
Bahçekapı, 304.
Bahriye, 35, 41, 120, 180.
Balıkesir bkz. Karesi.
Banka, 66, 70, 71, 95, 160, 226, 268, 270, 272, 281, 306.
Bankı Osmani bkz. Osmanlı Bankası.
Barış, 120, 122, 183, 220, 250, 256, 267.
Basın, 137, 138.
Basmahane, 306.
Başhemşire, 276.
Başkent, 91.
Başlık, 298.
Başyazar, 138, 166.
Bataklık, 159.
Batı memleketleri, 231.
Bayazıt Kadın Birliği, 197.
Bayrak, 42, 53, 316, -lar, 298.
Bayram, 90, 108, 109, 136, 146, 229, 230, 232, 258, 300, 315, 319.
Behçet Kemal (Çağlar) Efendi, 89.
Belçika, - Elçisi, 220, - Kralı, 220, -lılar, 220.
Belediye, 28, 30, 38, 39, 52, 54, 60, 63, 76, 91, 94, 101, 105, 110, 111, 136, 151, 159, 163, 174, 188, 190, 192, 196, 214, 215, 217, 229, 276-279, 283, 287, 295, 306, 315, 320, 325, 326, - dairesi, 95, 323, - Meclisi, 280.
Bergama, 312.
Beyanname, 205, 250.
Beynelmilel Mektebi Sınaiye İttihadı (Milletlerarası Sanayi Mektepleri Birliği) Konferansı, 327.
Beyoğlu, 102, 327.
Beyşehri, 306.
Biga, 196.
Bilgi Yurdu, 29, 30.
Bilim, 303.
Bir Türk dünyaya bedeldir, 275.
Birinci İnönü Meydan Muharebesi, 154, 155.
Birinci İnönü Zaferi, 154, 155.
Birinci Milletlerarası Malarya Kongresi, 305.
Bitlis, 79, 80, 300, 327.
Bizans papazları, 285.
Bodosaki, 240.
Bolu, 169, 193.
Bolu Türk Ocağı, 193.
Boşama kâğıdı, 271.
Bozok, 224.
Britanya Dominyonları, 252, - Kralı, 253.
Britanya İmparatorluğu, 253.
Bu memleketin efendisi çiftçidir, 165.
Buğday, 220.
Burhan Bey (Kastamonu Türk Ocağı Üyesi), 288.
Bursa, 107, 123, 155, 318, 320-322, 324, 326, 328, -lı, 320.
Bursa Cumhuriyet Halk Fırkası, 323.
Bursa Türk Ocağı, 323.
Bükreş Elçiliği, 183.
Bütçe, 26, 58, 84, 142, 160.
Büyük Britanya, 211.
Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı, 252, 253.
Büyükelçi, 128, 137, 208, 209, 211, 218, 236, 245, 252-254, -lik, 182.

Cafer Tayyar Paşa (7. Kolordu Kumandanı), 115, 116.
Cahil, 294.
Camii Şerif, 54, 159.
Cebbari aşireti, 263
Cebelibereket, 201.
Cebranlı, 223.
Cehalet, 44, 121, 291, 293.
Ceket, 295.
Celal (Bayar) Bey (İzmir Mebusu, Hariciye Vekâleti Vekili, İş Bankası Umum Müdürü), 66, 71, 107, 305.
Celal Bey Hanı, 304.
Cemal Bey (Kastamonu Lisesi Almanca Muallimi), 297.

Cemal Bey (Kastamonu Türk Ocağı Üyesi), 288.
Cemil (Mehmet Uybadın) Bey (Tekirdağ Mebusu, Dahiliye Vekili), 150, 170, 201, 214.
Cemil Bey (Ankara Valisi Şehremini Vekili), 91, 97.
Cemil Kaptan, 280.
Cemiyet, 52, 60, 110, 114, 184, 193, 198, 239, 244, 247, 255, 258, 259, 262, 280, 300, 311, 318, 320, -ler, 111, 186, 296.
Cemiyeti Akvam (Milletler Cemiyeti), 122.
Cenabı Hakk bkz. Allah.
Cevad Abbas (Gürer) Bey (Bolu Mebusu), 169.
Cevad Bey (Paris Büyükelçisi, Bükreş Ortaelçisi), 182.
Cevat (Çobanlı) Paşa (3. Ordu Müfettişi), 115, 116.
Cevat Bey (Yunanistan Büyükelçisi), 218.
Ceyhan, - halkı, 164, - istasyonu, 164.
Ceyhan Tayyare Cemiyeti, 239.
Ceylan yavrusu, 164.
Cide, 287.
Cihan, 32, 285, 286, 291, 300, 324, - medeniyet ailesi, 285, - tarihi, 155.
Cumhuriyet, 36, 39, 55, 57, 61, 67-73, 75, 79, 83, 92, 107, 112, 119, 121, 122, 124, 127, 134, 135, 138, 144, 152, 153, 169-171, 173, 180, 181, 183, 184, 187-191, 193, 196, 200, 202, 204, 205, 210, 215, 217, 221-225, 229, 231, 233, 234, 236, 237, 240, 242, 244, 248, 250, 251, 255, 268, 270, 271, 284-287, 293, 298, 305, 312, 322, 327, 328, - bayrağı, 53, - bayramı, 108, - devri, 120, - donanması, 35, - düşmanları, 229, 230, - fikri, 98, - hayatı, 64, - hükümeti, 37, 42, 80, 91, 119, 128, 129, 205, 208, 209, 211, 218, 220, 243, 245, 264-267, 294, 295, 303, - idaresi, 64, 65, 109, 120, 139, 172, -in ilanı, 110, 111, 114, 118, 137, -in muhafazası, 250, - jandarması, 206, - Mahkemesi, 229, - marşı, 326, - muallimleri, 121, - ordusu, 205, 206, -perver, 26, 110, 121, 192, - polisi, 206, - tarihi, 52, 55, - zabıtası, 205.
Cumhuriyet, 98.
Cumhuriyetçi, 138, - hisler, 192.
Cumhuriyet Caddesi, 63.
Cumhuriyet İlkokulu, 177.
Cumhuriyet Halk Fırkası, 32, 38, 60, 76, 93, 111, 138-140, 142, 151, 157, 163, 165, 168, 173, 174, 192, 194, 210, 217, 229, 232, 235, 269, 277, 288, 292, 306, 318, 320, 323.
Cüppe, 278, 279, 285.

Çanakkale, 231, - harbi, 307.
Çankaya, 129, 156, 208, 209, 220, 255, 266.
Çankırı, 132, 275, 283, 284, 297-299.
Çankırı Türk Ocağı, 299.
Çarsancak, 204.
Çarşamba, 42, 43.
Çatalzeytin, 281.
Çay, 26.
Çekirge, 325.
Çekoslovakya, 122, - milleti, 257, - Reisicumhuru, 257.
Çeltik Fabrikası, 281.
Çiftçi, 157, 160, 165, 172, -ler, 76, 277.
Çiftçiler Birliği, 277, 309.
Çiftlik, 240.
Çocuk, 30, 56, 98, 157, 159, 298, -lar, 77, 156, 161, 162.
Çocuk Esirgeme Kurumu bkz. Himayei Etfal Cemiyeti.
Çorum, 108, 210, 298, 299.

Daday, 277, 299, - halkı, 291, -lılar, 278, 291.
Dahili, - mücadele, 138, - siyaset, 194.
Darülfünun, 113, 196, 255, 262.
Darülfünun Fen Fakültesi, 303.
Darülfünun Hukuk Mektebi, 283.
Darülfünun Talebe Birliği, 213.
Darülmuallimin ve Darülmuallimat Mezunları Cemiyeti (Erkek ve Kız Öğretmen Okulu Mezunları Derneği), 258.
Darüşşafaka, 311.
Darüşşafaka Mezunları Cemiyeti, 311.

Dedikodu, 322.
Delege, 191, 305, 327.
Demiryolu, 43, 83, - hattı, 42, 145, - Seyrüseferi, 327, - talimatnamesi, 83.
Demiryolu refah ve ümran yoludur, 121.
Demokrasi, 108.
Deniz, 244.
Denizciler, 280.
Denizler aşırı Britanya Dominyonları, 252, 253.
Deprem bkz. zelzele.
Deraliye bkz. İstanbul.
Ders programları, 94.
Derviş, 294, 320, -ler, 324.
Devlet, 36, 55, 118, 120-122, 142, 154, 157, 160, 172, 173, 205, 250, 281, - hastanesi, 94, - memuru, 206, 295, - meseleleri, 120, - teşkilatı, 274.
Devrekâni, 277, -liler, 278.
Devrimci güçler, 173.
Dış, - borçlar, 120, - politika, 316.
Din, 186, 187, 196, - kardeşleri, 263, - maskesi, 205, - oyunları, 110, - perdesi, 110, - serbestisi, 139.
Dindaş, 244.
Dini, - eser, 142, - fikir, 139, - ilimler, 47, - mazi, 135, - terbiye, 47.
Diplomatik münasebetler, 211.
Divanıharpler, 250.
Diyanet İşleri Riyaseti, 294, 298.
Diyarbakır (Diyarbekir), 132, 207, 205, 224, 328.
Diyarbakır-Ergani demiryolu, 83.
Doğanbey, 306.
Doğru Katarlar Konferansı, 327.
Doğrudan oy kullanma hakkı, 138.
Doğu, 79, 231, - Türkiye, 135.
Doktor, 29, 94, 101, 172, 178, 244, 256, 299, 305.
Dominik, 125, 126.
Don Alfonso, XIII. (İspanya Kralı), 265.
Donanma, 35-37, 39, 316.
Doumergue, Gaston (Fransa Cumhurbaşkanı), 68, 69, 100, 103.
Dölek, 73.
Dörtyol, 163.
Dua, 160.
Dumlupınar, 30, 110, 155, 289, 301.
Dumlupınar Harbi, 301.
Dünya, 44, 46, 89, 161, 245, 275, 278, 300, - görüşü, 173.
Düşman, 39, 40, 63, 187, 229, 230, 250, 275, 300, - devletler, 281, - donanması, 39, - işgali, 30, 57, 153, - kuvveti, 155, - lar, 138, 154, -lık, 121, - ordusu, 155, - tayyareleri, 155
Düyunu Umumiye, 281.

Ebe, 94.
Edebiyat âlemi, 100.
Edirne, 118, 124, -nin Kurtuluşu, 136.
Efrat, 47, 223.
Eğitim, 121, 177, 285, - aletleri, 25.
Ekonomik kalkınma, 172.
Elazığ (Elaziz), 187, 205.
Elçi, 127, 129, 182, 252.
Elham, 160.
Emin (Kulaksızzade) Efendi (Giresun Nahiyesi Süvari Müfrezesinden, Balıkesirli), 141.
Emin Bey (Doktor, İstanbul Şehremini), 90, 282, 322.
Emin (Sazak) Bey (Eskişehir Mebusu), 142.
Emin Paşa (Kolordu Kumandanı), 275.
Emniyet, 205.
Emrekum, 73.
Emvali metruke, 30, 57, 153.
En hakiki mürşit ilimdir, fendir, 44.
Ereğli, 227.
Ergani, 83, 204.
Erkek, 50, 52, 59, 121, 154, 164, 165, 258, 283, 286, 292, 295, 298, 321, 324, 326, - çocuk, 157, - mektebi, 164, -ler, 160, 296, - muallimler, 288.
Erkek Muallim Mektebi, 59, 165, 258, 326.
Erkek Numune Mektebi, 164.
Erkek ve Kız Öğretmen Okulu Mezunları Derneği, 258.
Erler, 187, 207.

Ermeni, 57.
Ertuğrul Yatı, 318.
Erzincan, 61, 82, - halkı, 60, -lılar, 60.
Erzincan Cumhuriyet Halk Fırkası, 60
Erzurum, 26, 35, 61, 65-67, 69, 70-78, 80, 83, 104, 119, 185, - felaketi, 23, 64, - felaketzedeleri, 33, 34, 70, 73, 96, - halkı, 68, -lu kardaşlar, 64, -lular, 63, 64, - zelzelesi, 34.
Erzurum Belediyesi, 63
Erzurum Hareketi Arz Felaketzedegânı Komisyonu (Erzurum Zelzele Felaketzedeleri Komisyonu), 70, 71, 73, 76.
Erzurum Lisesi, 84.
Esaret, 47, - zincirleri, 286.
Eser, 52, 102, 108, 142.
Esir, 286.
Eskişehir, 142, 155, 320, 321, - istasyonu, 142.
Esnaf, 32, 278, 298, 324, - cemaatleri, 95, - cemiyetleri, 60, 280.
Estonya, - Cumhuriyeti, 127, delegesi, 127.
Eşkıya, 119.
Eşraf, 95, 97, 156, 280, 320.
Eşref Bey, 248.
Evliyalar, 294.
Eytam İdaresi, 167.

Fabrika, 59, 281.
Fahrettin (Altay) Paşa (2. Ordu Müfettişi, 5. Kolordu Kumandanı), 115, 117, 154, 157, 165.
Faik Bey (Ordu Mebusu), 32.
Faiz Bey (Erzincan Valisi), 60.
Fakülte, 303.
Fatih, 86.
Fazıl Berki Bey (Cumhuriyet Halk Partisi Adana Reisi), 165, 239.
Federal Şûrası üyeleri, 191.
Fehmi Bey (Samsun Valisi), 145.
Felemenk, 122, - Kraliçesi, 266, - milleti, 266.
Fen, 44, 294, 295, 298, 303.
Fen Fakültesi, 303.
Fener alayı, 280
Ferdi saltanat, 90.
Ferdinand, Birinci (Romanya Kralı), 182, 183.
Ferid (Hüseyin, Törümküney) Bey (Çorum Mebusu), 108, 210.
Ferid (Tek) Bey bkz. Ahmet Ferit (Tek).
Ferit Celal Bey (*Türk Sözü* Başyazarı), 166.
Fes, 278, 285, 295.
Fesih hakkı, 138, 139.
Fethi (Okyar) Bey bkz. Ali Fethi (Okyar).
Fethi Bey (Cide Belediye Üyesi), 287.
Fetva, 155.
Fevkalade delege, 127, 129, 182, 183, 211, 218, 236, 243, 245, 252-254, 256, 257, 264-267.
Fevzi (Çakmak) Paşa (Erkânıharbiyei Umumiye Reisi), 78, 115, 250.
Feyzi (Pirinççioğlu) Bey (Nafıa Vekili, Diyarbakır Mebusu), 132.
Feyzi Bey, 246.
Fındık, 26.
Fırka, 138-140, 142, 151, 156, 157, 163, 168, 174, 192, 194, 210, 217, 229, 232, 235, 269, 277, 288, 292, 306, 318, 320, 323, 325, - mensupları, 152, - programı, 142.
Fikri Bey (Cide Kaymakamı), 287.
Fikri inkılap, 39, 289.
Fotin, 285.
Fotoğraf, 323.
Fötr şapka, 320, 321, 324.
Frak, 285.
France, Anatole, 100.
Frank, 104.
Fransa, 68, 69, 100, 122, 134, 135, 245, - Büyükelçi, 245, - Cumhuriyeti, 122, - hükümeti, 103, - Reisicumhuru, 245.
Fransız, 100, 102, 103, 135, - milleti, 100, 245.
Fransızca, 30.
Fransız Hastanesi, 102.
Fuad (Umay) Bey (Doktor, Kırklareli Mebusu), 225, 244.

Fuad Bey (Konya Mebusu), 168.
Fuat (Ahmet Bulca) Bey (Rize Mebusu), 325, 326.
Fuat (Canım) Bey (İzmit Mebusu), 179.
Fuat Bey, 52.
Fukara, 156.

Galata, 261.
Gâvur, 160.
Gayrimüslim, 30, - unsurlar, 57, 153.
Gazete, 50, 98, 101, 134, 136, 138-140, 152, 196, 274, 299, 303, 321, -ciler, 159, 308, -cilik, 142.
Gazi Mustafa Kemal Caddesi, 63.
Gazi, 173, -ler, 155.
Gaziantep (Gazi Ayıntap), 132, 181, 201.
Geçit İstasyonu, 320.
Gediz, 155.
Gelibolu, 307, 313.
Gemi, 35-37, 41, 316.
Gemlik, 323.
Genç, 161, 188, 196, - beyinler, 47, - cumhuriyet, 55, - fikirler, 277, - fikirli, 278, -ler, 29-31, 86, 165, 173, 175, 281, 283, 289, -lik, 30, 76, 172, 173, 203, 213, 303, - nesil, 48.
Genç isyanı, 205.
Gençlik Yükselme Birliği, 32.
George (Büyük Britanya İmparatoru), 252, 253.
Gerici, 89.
Geyve, 227.
Giresun, 23, 141, - gençleri, 29, 30.
Giridi Ali Galip Bey (Nakibüleşrafzade, Kayseri Osmanlı Bankası Veznedarı), 306.
Göztepe, 118.
Grip, 108.
Gümüş, 272.
Gümüşhane, 132.
Güney, 185.
Güneydoğu, 79.
Gürcistan harekâtı, 27.
Güzelyalı (Kokaryalı) Sineması, 56.

Haberleşme, 121, 185.
Hacer Hanım (Kastamonu Muallimler Birliği Üyesi), 288
Hacı Bedir (Malatya Mebusu), 181.
Hacı Halil Efendi (Müftü, Ceyhan Tayyare Cemiyeti Reisi), 239.
Hacı Hüseyin Ağa (Abdi Develili, Konya), 156-162.
Hacı Mehmet Paşazade, 240.
Hacı Musa Bey, 79, 80.
Hacı, 79, 80, 161, 156-162, 181, 239, 240.
Hafız (Mehmet Şahin) Bey (Gaziantep Mebusu), 181.
Haham, 285.
Hain, 143, 190, -ler, 155, 204, 214, 215, 281.
Hainisch (Doktor, Avusturya Cumhurbaşkanı), 256.
Hak, 89, 122, 138, 139.
Hâkim, 121.
Hâkimiyet, 54, 64, 109, 121, 135, 138, 139, 284.
Hâkimiyeti Milliye, 137.
Hakkâri, 119.
Hakkı Hızır Efendi (Mardin Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi), 306.
Haksızlık, 149.
Halife, 54, 135, 281, 285, - fetvaları, 155.
Halim Sabit Bey, 102.
Halk, 24-26, 29, 30, 32, 38-40, 43, 50, 52-54, 56, 60, 63, 68, 70, 73, 76, 80, 81, 89, 90, 93, 95, 98, 101, 105, 108, 110, 111, 116, 120-122, 136, 139, 140, 151, 156, 163-165, 170, 172, 173, 187, 189, 190, 192, 196, 204, 206, 214, 215, 217, 239, 259, 277, 278, 280-283, 285, 286, 288, 291-293, 297-299, 310, 318, 319, 323, -çılık, 173, -ın desteği, 173, -ın devleti, 173, -ın sağduyusu, 293, -ın temsilcisi, 294, - idaresi, 119, - kitleleri, 138, 154, - oyu, 138.
Halk Fırkası bkz. Cumhuriyet Halk Fırkası.
Hamallar, 299.

Hamdi (Ahmet Aksoy, Osmanzade) Bey (İzmir Mebusu), 312.
Hamdi (Mehmet Arpağ) Bey (Türk-Yunan Mübadele Komisyonu üyesi, Avusturya Elçisi), 256.
Hamdi Bey (Mardin Belediye Reisi), 306.
Hamdi (Ahmet Divanlıoğlu) Bey (Yozgat Mebusu), 94.
Hamdi Emin Bey (Kastamonu Cumhuriyet Halk Fırkası Üyesi), 288.
Hamdi Kaptan, 280.
Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey (İstanbul Mebusu, Maarif Vekili), 71, 201, 213, 255, 258.
Hami Bey (Malatya), 326.
Hamidiye, 23, 41, - Kruvazörü, 32, 35, 36.
Hanedan, 138, 147.
Hapis cezası, 167.
Harekât, 24, 27, 35, 217, 231.
Hareketi Arz Felaketzedegânı Komisyonu, 80.
Harp, 62, 231, 301, 307, - etmek, 138, - felaketzedeleri, 33, - gemileri, 36, 41, - hayatı, 120, - seneleri, 122.
Hasan (Hüsnü Saka) Bey (Trabzon Mebusu), 201.
Hasan Ali (Giritli) Bey (Doktor, Silifke Sağlık Müdürü), 172.
Hasan Fehmi (Ataç) Bey (Ziraat Vekili, Gümüşhane Mebusu), 132.
Hasan Fikret Bey (Giresun Hazine Vekili), 30.
Hasan Paşa, 80.
Hasan, Hz., 263.
Hasankale, 73.
Hasta, 299, 302.
Hastabakıcı, 94.
Hastalık, 142.
Hastane, 93, 94, 102, 276, 299.
Hatip, 294, 298.
Hava, - kuvvetleri, 184 , - ulaşımı, 103.
Havadis, 67.
Havza, - halkı, 52, -lılar, 52.
Hayreddin Bey (Karesi Belediye Reisi), 315, 323.
Hayri Bey (Türk Mürettibin Cemiyeti Reisi), 114.
Hayvan, 158, 328.
Hazine, 30.
Hazine Çiftliği, 240.
Heddaya Paşa (Mısır Sefiri), 243.
Hekim, 94.
Hemşireler, 156.
Heykel, 261, 282.
Heykeltraş, 261, 282.
Hıfzıssıhha, 305.
Hırsızlık, 159.
Hıyanet, 143.
Hıyaneti Vataniye Kanunu, 186.
Hicaz, 158, 161.
Hikmet Bey (İstanbul İhtiyat Zabitan Cemiyeti Reisi), 198.
Hilafet, 135, 137, 138.
Hilali Ahmer (Kızılay) Cemiyeti, 32, 262.
Hilmi Bey (Muallim), 281, 323.
Himayei Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu), 244.
Hindenburg, von (Mareşal, Alman Devleti Reisicumhuru), 236.
Hindistan, 252, 253.
Hintliler, 135.
Hirefi Ekrem Teşebbüsatı Sanayii Fenniye Müessesesi, 261.
Hoca, 25, 47, 93, 160, 324.
Hoca hanım, 177.
Hollanda, 266.
Hukuk, 191, 245, 283, 314, - Mektebi, 283, 314.
Hukuki, 274.
Hurafe, 286, 294, -ler, 303.
Hususi mektep, 281.
Hutbe, 160.
Hükümdar, 128.
Hükümet, 30, 32, 37, 42, 55, 57, 60, 64, 65, 76, 80, 81, 88, 91, 94, 100, 103, 106, 109, 119, 120, 128-131, 135, 137, 139, 140, 142, 147, 152, 153, 158, 160, 173, 195, 202, 205, 208, 209, 211, 218, 220, 243, 245, 256, 263-267, 271, 278, 279, 294, 295, 303, 305, 328, - dairesi, 24, 63,

93, 132, 133, 298, 299, 323, - konağı, 23, 163, 172, 174, 283, - memurları, 206, - merkezi, 152.
Hür, 47, 64, 281, - gençlik, 203.
Hürriyet, 54, 64, 139, 205.
Hüsameddin Bey (Hamidiye Süvarisi Binbaşı), 35.
Hüsamettin (Ertürk) Bey, 248.
Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey, 142.
Hüseyin Kaşif Bey (İnebolu Belediye Reisi), 281.
Hüseyin Ragıp Bey (Türkiye Bükreş Büyükelçisi), 183.
Hüseyin Suat (Yalçın) Bey (Doktor), 101.
Hüsnü Bey (İstanbul Türk Ticaret Birliği Kongre Reisi), 238.
Hüsnü Bey (Kastamonu Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi), 192, 292, 288.
Hüsnü Hamit Bey (İstanbul Darülfünun Fen Fakültesi Reisi), 303.

Islahat, 121.
Isparta Muallimler Birliği, 260.

İbadet, 23.
İbrahim Alaaddin Bey (İstanbul Erkek Muallim Mektebi Müdürü), 326.
İbrahim Bey (Edirne Belediye Reisi), 136.
İbrahim Bey (Kars Belediye Reisi), 105.
İbrahim Bey (Yazıcızade), 228.
İbrahim Hilmi Bey (Kitapçı), 77.
İbrahim Rauf Bey (Ankara Cemiyeti Umumiye Belediye Reis Vekili), 91.
İbrahim Tali (Öngören) Bey (Türkiye Varşova Elçisi), 127.
İbrahim Veysi Efendi (Samsun Belediye üyesi), 38.
İç Anadolu, 98.
İç, - borçlar, 120, - siyaset, 194.
İçtimai Şûra Cumhuriyetleri İttihadı bkz. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
İdari, 30, 57, - inkılap, 284.
İdman Yurdu, 31, 32, 174-176, - Bandosu, 24.
İdman Yurtlu gençlik, 173.
İdman bedeni olduğu kadar, fikri olmalıdır, 31.
İhanet, 229.
İhracat, 281.
İhsan (Mehmet Eryavuz) Bey (Cebelibereket Mebusu), 201.
İhtiyar, 161, 162, -lar, 156.
İhtiyat Zabitan Cemiyeti, 198.
İkinci İnönü Zaferi, 155.
İkinci Meşrutiyet, 290.
İktisadi, 165, - gelişme, 206, 220, 229, - hayat, 226, - münasebetler, 122, 128, 208, 209, 220.
İktisat, 43, 86, 151, - hayatı, 145.
İlerici, 168.
İlim, 44, 77, 213, 294, 298, -ler, 293, - ocakları, 277, - teşkilatı, 25.
İlköğretim, 281.
İlmi kıymet, 324.
İlyas Kaptan (Kayıkçılar Kâhyası), 280.
İmam, 294, 298.
İman, 159.
İmparator, 252, 253, 285, -luk, 138, 172.
İmtiyaz, 138, 324.
İnebolu, 28, 277, 279, 280, 283, 284, 287, 295, 299, - denizcileri, 280, -lular, 278, 280, 281, 284.
İnebolu Ticaret Odası, 280.
İnebolu Türk Ocağı, 283.
İngiliz 137, - Büyükelçiliği, 137, - hâkimiyeti, 135, -ler, 161, - memuru, 299.
İngiltere, - Büyükelçisi, 211, - Dışişleri Bakanlığı, 137, - Kralı, 211.
İnkılap, 38, 39, 52, 54, 55, 60, 142, 143, 188, 193, 194, 196, 197, 203, 215, 231, 245, 280, 284, 288-290, 292-295, 314, -lar, 288, - tarihi, 154.
İnkılapçı, 295, -lar, 293.
İnönü Meydan Muharebesi, 154, 155.
İnönü Zaferi, 154, 155.
İnönü sırtları, 155.
İnzibat, 35, 120.
İran, 24, 122, 255, - Büyükelçisi, 128, -lılar, 24.

İrfan Bey (Erkek Numune Mektebi Müdürü), 164.
İrfan, 77, - müesseseleri, 152, - ordusu, 121, - teşkilatı, 25.
İrlanda, 252, 253.
İrtica, 110, 165, 187-189, 192, 196, 197, 203, 213-215, 229, 230, 250, - hareketi, 185.
İrticai, - eğilimler, 109, - hareketler, 196.
İsaköyü, 324.
İskarpin, 285.
İskele, 320.
İskilip, 298.
İslam, 47, 279, - âlemi, 278.
İslamiyet, 279.
İsmail Bey (Osman Ağa'nın oğlu), 25.
İsmail Efendi (Dava Vekili), 298.
İsmail Hakkı (Tekçe) Bey (Muhafız Kıtaları Kumandanı), 71.
İsmail Hakkı Bey (Binbaşı, İzmir Umum Birinci Sınıf İhtiyat ve Mütekait Zabitan Cemiyetleri Merkezi Umumi Reisi), 193.
İsmail Hakkı Bey (Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi), 157.
İsmail Kemal (Alpsar) Bey (Çorum Mebusu), 298, 299.
İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu) Bey (İstanbul Darülfünun Emini), 113.
İsmet (Abdullah Eker) Bey (Meclis Birinci Reis Vekili), 122, 123.
İsmet (İnönü) Paşa (Başvekil, Malatya Mebusu), 25-27, 41, 50, 57, 58, 66, 67, 69, 73-76, 78, 80, 82, 83, 85, 96, 107, 130, 131, 200-202, 214, 226, 238, 258, 262, 322, 321, 327, 328.
İspanya, 122, 265, - Kralı, 265, - Sefiri, 265.
İstanbul, 39-41, 52, 55, 67, 77, 94, 102, 110, 113, 114, 132, 135, 137-140, 152, 180, 181, 185, 199, 201, 210, 213, 226, 248, 261, 262, 281, 303, 304, 307, 313, 318, 321, 322, 326, - basını, 137, 138, - gazeteleri, 50, 152, - halkı, 90, 101, 111, 282, 318, 319, - heyetleri, 320, -lu, 318, 319, 326, 320, - matbuatı, 101, - şehremaneti, 112, - vilayeti, 106.
İstanbul-Anadolu meselesi, 152.
İstanbul Cemiyeti Umumiyei Belediyesi, 110.
İstanbul Darülfünunu Emaneti, 196.
İstanbul Erkek Muallim Mektebi, 326.
İstanbul İhtiyat Zabitan Cemiyeti, 198.
İstanbul Milli Mecmua Müdürlüğü, 118.
İstanbul Türk Ticaret Birliği, 238.
İstasyon, 142, 164, 320.
İstifa, 115, 116, 123, 130, 131, 150, 199, 200, -name, 115.
İstikbal, 142.
İstiklal, 141, 169, 179, 181, 216, 219, 224, 246, 250, 225, 237, 241, 248, 249, 274, 275, 308, - muharebeleri, 242.
İstiklal Madalyası, 141, 169, 179, 181, 216, 219, 225, 237, 241, 248, 249, 275, - Kanunu, 181.
İstiklal Mahkemesi, 224, 246, 250, 274, 308.
İstiklal Ticaret Mektebi, 44.
İstila, 281.
İstimbot, 30.
İsveç, 122, 264, - Kralı, 264, - Sefiri, 264.
İsviçre, 191, - Cumhurbaşkanı, 191, - Cumhuriyeti, 191.
İsyan, 67, 185, 194, 196, 205, 214, 229, 250, 308, -cı, 187.
İş Bankası, 66, 70, 71, 95, 268, 270, 272.
İşçi, 172.
İşgal, 30, 57, 110, 153.
İtalya, 122, 209, - Büyükelçisi, 209, - Kralı, 209.
İtikat, 139.
İtimatname, 208, 209, 211, 220, 243, 245, 264-267.
İzmir, 39, 62, 78, 94, 107, 108, 132, 193, 201, 306, 312, - halkı, 56.
İzmit, 179, 227, 321.
İzmit Belediyesi, 192.
İzoli, 187.
İzzettin (Çalışlar) Paşa (1. Kolordu Kumandanı), 115.

Jandarma, 206, - subayları, 29.

Kâbil Elçiliği, 147.
Kadastro, 299.
Kadıköy, 318.
Kadın, 50, 52, 56, 121, 154, 157, 158, 162, 164, 283, 286, 292, 295, 298, 321, 324, -lar, 156, 160, 161, 296.
Kadın Birliği, 197.
Kadın efendi, 158.
Kafkas isyanı, 67.
Kafkasya, 27.
Kağnı arabası, 298.
Kahire, 135.
Kalinin, Mihail İvanoviç (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İcra Merkezi Komitesi Reisi), 212.
Kâmil Bey (Avineli), 246.
Kâmil Efendi (Amasya Müftüsü), 54, 55.
Kamuoyu, 149.
Kanun, 24, 88, 96, 107, 133, 169, 181, 186, 200-202, 205, 206, 221, 222, 227, 242, 248, 298, -lar, 119, 121.
Kanuni, 274, - hükümler, 206, - muameleler, 139.
Karacabey, 323.
Karadeniz, 39, - sahili, 23, 64, - şehirleri, 35.
Karesi (Balıkesir), 141, 192, 304, 315, 323, 326, - Kurtuluş Bayramı, 315.
Kars, 76, 105, 119, - Belediyesi, 105.
Kars Cumhuriyet Halk Fırkası, 76.
Kars Kız Mektebi, 76.
Kars Ticaret Odası, 76.
Kars Türk Ocağı, 76.
Kasaba, 52, 217.
Kasım (Binbaşı, Cebranlı), 223.
Kastamonu, 23, 28, 108, 180, 192, 275-278, 283, 284, 289, 291, 299, 302, 309, - halkı, 277, 297, - hanımları, 290, - kışlası, 275, - sanatkârları, 310.
Kastamonu Cumhuriyet Halk Fırkası, 192, 288, 292.
Kastamonu Çiftçiler Birliği, 277, 309.
Kastamonu Kütüphanesi, 276.
Kastamonu Lisesi, 297.
Kastamonu Muallimler Birliği, 196, 277, 288.
Kastamonu Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 28.
Kastamonu Türk Ocağı, 28, 277, 288, 292.
Kayık, 23.
Kayseri, 82, 88-90, 92, 94, - halkı, 93.
Kayseri Bankı Osmani (Osmanlı Bankası), 306.
Kayseri Hastanesi, 93.
Kayseri Lisesi, 92.
Kayseri Ticaret Odası, 93.
Kâzım (Dirik) Paşa (3. Ordu Müfettişi), 79, 204, 207.
Kâzım (Özalp) Paşa, 150, 199, 201.
Kâzım Bey (Konya Belediye Reisi), 157.
Kâzım Karabekir Paşa, 137, 328.
Kâzım Paşa (Fırka Kumandanı), 275.
Kemal Bey (Bursa Fırka Müfettişi), 323.
Kemalettin Sami Paşa (Almanya Fevkalade Delegesi, Ortaelçi), 236.
Kereste, 80, 96.
Kerkük, 263.
Keşan, 83.
Kılıç, 165.
Kılıç Ali Bey (Yozgat Mebusu), 71, 79, 94.
Kılıçla alınan memleketler gider, sabanla kurtarılanlar gitmez, kalır, 165.
Kınalıada Vapuru, 318, 320.
Kırklareli, 225.
Kırşehir, 120, 181, 224.
Kıyafet, 278, 285, 294, 295, 327, - meselesi, 298.
Kız, 156, 296, -lar, 177, - Lisesi, 97, - mektebi, 76, 97, 164, - Muallim Mektebi, 59, 165, 258.
Kızıl hastalığı, 142.
Kızılay bkz. Hilali Ahmer Cemiyeti.
Kiğı, 189, 190, 215, 228, 233.
Kiğı Cumhuriyet Halk Fırkası, 217.
Kilis, 306.
Kitap, 46, 47, 77, 272, 276.
Kokaryalı bkz. Güzelyalı.
Komisyon, 256.
Konferans, 327.
Kongre, 55, 235, 238, 244, 255, 260, 305, 311.

Konya, 108, 142-146, 148, 149, 152, 154, 156, 160, 168, 178, 262, - halkı, 151.
Konya Türk Ocağı, 153.
Kozan, 224.
Köprü, 277.
Köprüköy, 73.
Köşk, 323.
Köy, 157, 160, -ler, 32, 76, 80, 94, 286, 299.
Köylü, 108, 156, 157, 159-161, 281, 298, -ler, 43, 299, 320, - yemeği, 161.
Kral, 161, 182, 183, 209, 211, 243, 252, 253, 264, -lık hükümeti, 211.
Kral, August (Avusturya Elçisi), 129.
Kraliyet, 252, 253.
Kravat, 285.
Krippel, Heinrinck (Avusturyalı heykeltraş), 261, 282.
Kulüstepe, 53.
Kumkapı, 242.
Kunduracı, 32, -lar şirketi, 281.
Kunduriyotis (Amiral, Yunanistan Reisicumhuru), 218.
Kurban Bayramı, 90, 258, 315.
Kurtuluş, 64, 143, 146, 250, 263, 284, 300, - çaresi, 54, - günü, 312, - yolu, 149.
Kuvayi İnzibatiye, 227.
Kuvayi Milliye, 233.
Kültür, 86, - sahası, 60.
Kümes hayvanı, 158.
Kütahya, 107, 132, 201, 326.
Kütüphane, 276.

Lâtife (Uşakîzade) Mustafa Kemal, 52, 53, 56, 71, 78, 82, 92, 95, 97102, 156-162, 271, 272.
Latife Hikmet Hanım (Kastamonu Muallimler Birliği Üyesi), 288.
Le Matin, 134.
Lehistan bkz. Polonya.
Leman Hanım (Kastamonu Muallimler Birliği Üyesi), 288.
Liberal, 135.
Liman, 23.
Lindsay, Ronald Charles (İngiltere Büyükelçisi), 211.
Lise, 25, 84, 92, 97, 174, 177, 297.
Londra, 107, 137, 254, - Elçisi, 254, - Elçiliği, 107.
Lozan Barış Antlaşması, 122.
Lütfi Fikri Bey, 142, 274.
Lütfi Müfit (Özdeş) Bey (Diyarbakır'da İstiklal Mahkemesi Üyesi, Kırşehir Mebusu), 224.

Maarif, 84, 132, 213, 255, 257, 258, - teşkilatı, 121.
Macartney, Maxwell (*The Times* muhabiri), 137.
Maden, 95.
Madenler, 284.
Mahalle mektebi, 280.
Mahkeme, 224, 229, 246, 250, 274, 308.
Mahmut Esat (Bozkurt) Bey (İzmir Mebusu, Adliye Vekili, Ankara Hukuk Mektebi Tedris Heyeti Reisi), 62, 108, 132, 201, 314.
Malarya Kongresi, 305.
Malatya, 130, 131, 181, 187, 200, 201, 214, 326, - halkı, 187.
Mali vâziyet, 120.
Maliye, 132, 153.
Mandalina, 26.
Maraş, 216, 219.
Mardin, 306.
Marmara, 318, 321.
Marş, 326.
Masaryk (Çekoslovakya Reisicumhuru), 257.
Maslahatgüzar, 183.
Matbuat, 101, 139, 299.
Mazhar (Germen) Bey (Doktor, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili, Aydın Mebusu), 132.
Mebus, 32, 60, 62, 71, 94, 107, 108, 110, 123, 130-132, 142, 150, 168, 169, 178-181, 199-201, 204, 210, 216, 224, 225, 227, 262, 268, 275, 276, 292, 294, 298-300, 302, 309, 312, 315, 320, 322, -lar, 88, 154, 318, -luk, 115, 116.

Meclis, 58, 88, 91, 107-109, 116, 119-123, 131-134, 137, 141, 150, 169, 181, 185, 186, 199, 201, 202, 205, 206, 210, 216, 219, 221, 222, 225, 234, 237, 241, 242, 248-250, 253, 256, 262, 295.
Mecmua, 118.
Meczup, 299.
Medeni, 65, 285, 296, 324, - devletler, 120, - dünya, 299, - dünya ailesi, 299, - gelişme, 229, 293, - insan, 278, 295, - kabiliyet, 38, - kıyafet, 295, - millet, 119, 280, - toplum, 294.
Medeniyet, 39, 62, 122, 229, 245, 250, 278, 280, 281, 284, 286, 294, 298, 303, 314, - ailesi, 285, - cihanı, 324, - düsturları, 229, - merkezi, 122, - tarikatı, 294, - yolu, 121.
Medrese, 23-25, 47, 62, 285.
Mehmed Fahri Bey (Trabzonlu, Silifke Vali Vekili), 170, 171.
Mehmet Bey (Beyşehri Doğanbey Nahiyesi Belediye Reisi), 306.
Mehmet Fuat (Müftüoğlu) Bey (Kastamonu Çiftçiler Birliği Üyesi, Kastamonu Mebusu), 292, 309.
Mehmet Mesih Bey (İstanbul Milli Mecmua Müdürü), 118.
Mektep, 23-25, 43, 44, 46, 54, 59, 60, 76, 97, 121, 142, 160, 164, 255, 280, 281, 285, 299, 314, 326, 327, -liler, 89, 164, - talebeleri, 94, 298.
Mektep Vergisi Kanunu, 221, 222.
Mektup, 69, 78, 79, 82, 103, 180, 244, 272, 274, 328.
Memduh Bey (Yaver), 71.
Memleket, 23, 25, 29, 30, 35, 38-40, 42, 45-47, 53-55, 57, 60, 63-65, 77, 79, 81, 86, 93, 95, 97, 102, 103, 109, 111, 119-122, 128, 129, 134, 135, 139, 140, 143, 145, 149, 157, 182-184, 191, 197, 205, 208, 209, 211, 213, 218, 220, 226, 228, 230, 231, 236, 245, 254-257, 259, 263, 264, 267, 276-278, 280, 281, 283-285, 291, 294, 296, 323, 324, - halkı, 30, - idaresi, 43, 121, -ler, 153, 165, - müdafaası, 120.
Memur, 57, 60, 94, 111, 172, 205, 206, 278, 294, 295, 299, -lar, 121, 154, 279, 281, 298, 323, 327.
Memuriyet, 171, 183.
Menteşe, 107, 132.
Mersin, 167, 259, - halkı, 259.
Mersin Cumhuriyet Halk Fırkası, 192.
Mersin Tayyare Cemiyeti, 259.
Mersin Vilayeti Eytam İdaresi, 167.
Merzifon, 39.
Meşrutiyet, 290.
Meydan muharebesi, 155.
Mısır, - Kralı, 243, -lılar, 135, 243, - milleti, 243, - Sefiri, 243.
Millet, 23-25, 30, 32, 38-40, 45-47, 49, 54, 55, 58, 60, 62, 63, 70, 77, 88, 89, 91, 93, 94, 100, 102, 106-110, 119, 121-123, 128, 130-133, 135, 141, 143, 148, 150, 154, 155, 169, 172, 173, 181, 186, 188, 196, 199, 201, 205, 206, 210, 216, 219-222, 224, 225, 228, 229, 234, 237, 241-245, 247-250, 253, 254, 256, 257, 264-266, 274, 278, 280, 281, 284, 285, 289, 290, 292-295, 298, 300, 303, 306, 316, 319, - anası, 296, - efradı, 47, - ferdi, 42, - işleri, 149, - kızı, 296, - menfaatı, 149, - ordusu, 120, - şerefi, 45, - vazifesi, 283, - vicdanı, 293, -in anası, 161, -in hissiyatı, 324, -in kurtuluşu, 64, 143, -ler hukuku, 245.
Milletlerarası, 229, 278, 285, 305, - terbiye, 47.
Milletler Cemiyeti bkz. Cemiyeti Akvam.
Milli, 46, 285, 299, - ahlak, 286, - bağımsızlık, 138, - eğitim, 121, - hâkimiyet, 138, 139, - harekât, 24, - hareket, 303, - kıyafet, 295, - mecmua, 118, - menfaatlar, 318, - mesele, 143, 196, - mevcudiyet, 45, - mücadele, 181, 188, 227, 263, - mücahede, 35, - namus, 45, - neşideler, 94, - sermaye, 42, - sınırlar, 173, - siyaset, 172, - şarkılar, 44, 280, - terbiye, 47, - teşebbüs, 42, - vazife, 299, - vicdan, 293.
Milli Türk Ticaret Birliği, 238.

Misakı Milli, 138.
Mithat Cemal Kuntay, 296.
Mithat Paşa, 101.
Mithat Paşa Oteli, 29.
Miting, 299.
Montagna, Giulio Cesare (İtalya Büyükelçisi), 209.
Moskova, 212, - Büyükelçiliği, 252.
Motor, 23.
Mougin, General, 134.
Muallim, 44, 46, 92, 94, 121, 165, 296, 297, 323, 326, - hanımlar, 288, -ler, 32, 49, 196, 255, 260, 277, 280, 281, 288, 320, 326, - mektebi, 59, 255.
Muallime (bayan öğretmen), 44, 177.
Muallimler Birliği, 32, 49, 196, 260, 277, 280, 288, 326.
Muallimler Cemiyeti, 320, - Kongresi, 255.
Mudanya, 318, 320, 321, 323, -lı, 320, -lılar, 323.
Muhabir, 23, 24, 98, 109, 137, 146, 165, 174, 188, 231.
Muhacir, 57, 94, -ler, 57, 58.
Muhafazakâr, 168, - program, 137.
Muhalefet, 50, 138-140, - üyeleri, 138.
Muhalif, 45, 168, - fikirler, 50.
Muhammed, Hz. bkz. Peygamber.
Muharebe, 154, 155, 157, 227, 242, 275, - meydanları, 29.
Muhiddin Nami Bey (Bitlis Mebusu, Türk Tayyare Cemiyeti Reis Vekili), 300.
Mukaddes Emanetler, 161.
Mukaddes kitaplar, 46.
Murad Bey (Cide İdare Meclisi Üyesi), 287.
Musaköyü, 83.
Musiki heyeti, 318.
Mustafa Abdülhalik (Renda) Bey (Maliye Vekili, Çankırı Mebusu), 132.
Mustafa İzzet Bey (Erkânıharbiye Reisi), 142.
Mustafa Selim Bey (Darülfünun Hukuk talebesi), 283.
Mustafakemalpaşa, 323.
Musul, 122, 142, - ahalisi, 263, - davası, 263, - meselesi, 88.
Muş, 80.
Mutemet, 157, 210, 232, 269, 292, 306.
Muvazenei Umumiye Kanunu, 96.
Muzaffer Bey (Yaver), 71.
Mübadele, 120, 123, 193.
Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, 132
Mücahit, 255.
Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 28.
Müdafaai Milliye, 123, 150.
Müddeiumumi (Savcı), 246, 308.
Müderris, 196.
Müfreze, 227.
Müftü, 23-25, 54, 55, 239, 279, 287, 294, 298, 304, -ler, 62.
Mühendis, 281, -ler, 301.
Mülakat, 109, 134, 137, 321.
Mülki, - devlet memurları, 206, - vazife, 79.
Mümtaz Bey (Karesi Valisi), 315, 323.
Münevverler, 295.
Münir Bey (Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri, İsviçre Ortaelçisi), 191.
Münir Ziya Bey (Erzincan Cumhuriyet Halk Fırkası üyesi), 60.
Mürebbi, 46.
Mürit, 294, 324.
Mürteci, 110, 190.
Müslümanlar, 135.
Müstebit, -çe, 149, -ler, 149.
Mütefekkir, 102, 106, -ler, 299.
Müzakere, 73.
Müzayede, 240.
M. Zekeriya Bey, 102.

Naci Bey (Miralay, 6. Kolordu Kumandan Vekili), 154, 185.
Nadolny, Rudolph (Alman Büyükelçisi), 208.
Nakdi yardım, 281.
Namaz, 160, 161.
Namus, 45.
Namus-ül akvam, 142.
Nasturi eşkıyası, 119.
Necati Bey (Donanma Kumandanı Yarbay), 316.
Necdet Bey (Doktor), 29.

Nefer, 275.
Nemlioğulları, 43.
Nemlizade Galip Bey, 42.
Nerimanof, Neriman, 212.
Neşet Bey (Aksaray Mebusu), 181.
Neşriyat, 205.
Nevşehir Türk Ocağı, 196.
New York, 244.
New York Himayei Etfal Kongresi, 244.
Nezihe Muhiddin Hanım (Bayazıt Kadın Birliği), 197.
Nine, 157.
Nizameddin Bey (Sinop Meclisi Umumi Reisi), 144.
Nuri (Mehmet Conker) Bey (Kütahya Mebusu), 325, 326.
Nuri Aziz Bey, 226.
Nuri Efendi (Halil Oğlu, Piyade Mülazımı-evvel), 242.
Nüfus, 120.
Nüshet Bey (*Cumhuriyet* gazetesi muhabiri), 99.

Oğlanlar, 177.
Okul, 23, 177.
Operatör, 282.
Ordu, 31, 33, 34, - ahalisi, 32, - halkı, 32, -lular, 32.
Ordu, 115-117, 120, 154, 155, 204, 205, 207, 229, 230, 250, 275, 290, 291, - mensupları, 206.
Ordu İdman Yurdu, 31.
Orhaneli, 323.
Orhangazi, 323.
Orman, 80, -lar, 284.
Orta, 299.
Orta mektep, 299.
Ortaçağ zihniyetleri, 286.
Ortaelçi, 129, 182, 183, 191, 218, 236, 243, 252, 256, 257, 264-267.
Osman Ağa, 25.
Osman Bey (Miralay, 17. Fırka Kumandanı), 187.
Osman Bey (Samsun İskân Müdür Muavini), 57.
Osman Paşa (12. Fırka Kumandanı), 223.
Osmangazi, 325.
Osmaniye, 164.
Osmaniye Cumhuriyet Halk Fırkası, 163.
Osmanlı, - hanedanı, 138, - İmparatorluğu, 138, - siyaseti, 172, - Türklüğü, 46.
Osmanlı Bankası (Bankı Osmani), 306.
Otel, 135.
Otomobil, 30, 97, -ler, 156, 162, 292, 320.
Oy, 138.

Öğretim, 172, 285, 314.
Öğretmen, 44, 177.
Öksüz, 167, -ler, 298.
Ömer Bey (Mersin Tayyare Cemiyeti Reisi), 259.

Padişah, 54, - idaresi, 173.
Pakize Hanım (Kastamonu Muallimler Birliği Üyesi), 288.
Palu, 204.
Pamuk, 220.
Pangaltı, 102.
Pantolon, 285.
Papaz, 285.
Para, 23, 96, 161, 272, 278, 281, - cezası, 167.
Paris, 68, 182, 183, - Büyükelçiliği, 182.
Parti, 137, 165, 173, -lerüstü, 137, -liler, 165.
Pasinler, 63.
Pazar (Atina), 23-25, - müftüsü, 23.
Peçe, 177.
Pera Palas, 226.
Peygamber, 263, 284.
Peykişevket Torpido Kruvazörü, 36, 41, - süvarileri, 35.
Piran, 185.
Piyade, 227, 242, 249, - subayları, 29.
Piyano, 30, 44, 272.
Platin, 285.
Polis, 206.
Politika, 173, 316, -cılar, 110, 143.
Polonya (Lehistan), 104, 122, - Cumhuriyeti, 122.

Portakal, 26.
Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü, 279.
Pozitif bilimler, 303.
Prensip, 138, 139.
Profesör, 314.
Program, 137-139, 142.
Protesto, 196.
Pulluk, 72.

Ragıb (Ahmet Özdemiroğlu) Bey (Zonguldak Mebusu), 225.
Ragıp (Yoğun) Bey (Gaziantep Mebusu), 181.
Rahmetullah Han, 147.
Rahmi (Mustafa, Köken) Bey (İzmir Mebusu), 108.
Ramazan, 161, - Bayramı, 229, 230.
Rapor, 328.
Rasathane, 59.
Raşit Bey (İstanbul İhtiyat Zabitan Cemiyeti Üyesi), 198.
Rauf (Benli) Bey (Rize Mebusu, Piyade Binbaşı), 227.
Rauf (Orbay) Bey, 71, 137, 138.
Rauf Bey (Yozgat Mebusu), 94.
Recep (Peker) Bey (Dahiliye Vekili, Mübadele İmar ve İskân Vekili, Kütahya Mebusu), 101, 107, 123, 132, 150, 201.
Recep Bey (Mülga Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesi Üyesi, Yazar), 118.
Refah, 26, 43, 64, 103, 121, 209, 243, 267, 278, 291, 296, 315.
Refahiye, 60.
Refet (Bele) Paşa, 108.
Refet (Canıtez) Bey (Bursa Mebusu), 107, 123, 320.
Refik (İbrahim Saydam) Bey (Doktor, İstanbul Mebusu), 201.
Refik (Koraltan) Bey (Konya Mebusu), 262.
Refik İsmail Bey (Cumhuriyet Halk Fırkası 13. Mıntıka Müfettişi), 318.
Refik İsmail Bey (İstanbul'da Cumhuriyet Halk Fırkası Başmutemet Vekili), 210, 232.
Rençberler, 298.
Rengers, Baron (Hollanda'nın Ankara Elçisi), 266.
Resim, 261.
Reşat Behçet Bey, 249.
Reşit Bey (Trabzon Türk Ocağı Reisi), 193.
Reşit Galip Bey (Doktor, Aydın Mebusu), 178.
Reşit Paşa Vapuru, 317.
Révolution, 142.
Rıfat Bey, 102.
Rıhtımhane, 261.
Rıza (Ali Benliağa) Bey (Kırşehir Mebusu), 181.
Rıza Bey (Hâkim, Üsküdar Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi), 232, 269.
Rifat Bey (Ordu Valisi), 32.
Riga, 67.
Rize, 23-28, 62, 227, 326, -liler, 23, - müftüsü, 23.
Rize-Erzurum şosesi, 26.
Roma, 305.
Romanya Kralı, 182, 183.
Rufai Şeyhi, 304.
Rus Askeri Şûrası, 67.
Ruslar, 227.
Rusya bkz. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
Rüsuhi Bey (Başyaver), 71, 82.
Rüştü Bey (Palulu, Ergani Mebusu), 204.

Saadettin Bey, 323.
Saban, 165.
Sabit Bey (İstanbul İhtiyat Zabitan Cemiyeti Üyesi), 198.
Sabit Bey, 137.
Sabri (Mehmet Toprak) Bey (Saruhan Mebusu), 201.
Sabri Bey (Muallim), 296.
Sadık Bey (Hacı Mehmet Paşazade), 240.
Sadık Bey (Silvanlı), 246.
Sadi Bey (Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi), 232.
Sadri İbrahim Bey, 142.
Safranbolu, 277.
Sağlık bkz. sıhhat.

Sağlık ocağı, 94.
Said Bey (Silifke Türk Ocağı Reisi), 192.
Sakarya, 155.
Sâlih (Bozok) Bey (Yozgat Mebusu), 71, 82, 94, 268.
Saltanat, 90, 281.
Samsun, 35, 40, 41, 43, 44, 50, 51, 57, 299, - ahalisi, 38, - Belediyesi, 38, - halkı, 39, -lular, 39, 40.
Samsun Muallimler Birliği, 49.
Samsun Türk Ocağı, 196.
Samsun-Sivas demiryolu, 83, 145.
Sanatkâr, 310.
Sanayi, 226, 278.
Sarayburnu, 261, 282.
Sarık, 276, 278, 295, -lılar, 279.
Sarıkamış, 74-76, 80.
Sarraut, Albert (Fransa Büyükelçisi), 245.
Saruhan, 201.
Savaş, 155.
Savcı bkz. Müddeiumumi.
Sayım vergisi, 120.
Seccade, 162.
Seçim, 107, 116, 119, 139, 150, 242, -ler, 323.
Sedirler Mahallesi, 156.
Sefer, 120.
Seferberlik, 250, 251.
Sefir, 104, 128, 183, 208, 211, 220, 243, 245, 264-267.
Selahattin Bey (Çatalzeytin Nahiye Müdürü), 281.
Selçuk Türkleri, 46.
Sermaye, 281.
Servert (İspanya Sefiri), 265.
Servet kaynakları, 284.
Seyahat, 27, 35, 36, 41, 47, 64, 76, 78, 94, 98, 99, 134, 151, 156, 172, 283, 286, 299, 307, 313, 318, 321.
Seyyid Muhammed Cebbâri, 263.
Sıhhat (Sağlık), 93, 94, 102, 120, 130, 172, 295.
Sıhhi, - ahval, 52, 130, - teşkilat, 120.
Sıhhiye, 132, 142, 278, 305, - ahvali, 299.
Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti, 305.
Sınıf, 156, 196.
Sınır, 60, 65, 88, 205, - hadiseleri, 122, -lar, 36, 173, - vilayetleri, 76.
Sırrı Bey, 29.
Sıtma, 108, 120, 305.
Silah, 63, 67, 159, 187, 204, 205, 227, 229, 230, 250, 251, 316, -lı kuvvetler, 187, -lı vasıtalar, 206.
Silifke, 170, 171, 174-176, 192, 240, -liler, 172, 173.
Silifke Hükümet Konağı, 172.
Silifke Merkez İdman Yurdu, 175, 176.
Silifke Sultani Mektebi, 177.
Silifke Türk Ocağı, 173, 174, 177, 192.
Silvan, 246.
Sinema, 56.
Sinop, 144.
Sivas, 43, 83, 85, 88, 145, 185.
Sivas Kongresi, 55.
Siyaset, 172.
Siyasi, 30, 57, - fırka, 139, - fırkalar sistemi, 138, - fikir, 274, - gayeler, 186, - inkılap, 284, 293, - lüzum, 153, - mücadele, 138, - müessese, 109, - münasebetler, 122, 128, 191, 208, 209, 256, - tecrübe, 138.
Smokin, 285.
Sorinnes, Baron de Villefange de (Belçika Elçisi), 220.
Sovyet askeri dairesi, 67.
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Rusya Sovyet Cumhuriyeti), 67, 122, 212, 254.
Subay, 29, 36, 39, 207, 223, 230, 234, 237, 250, 255, 275, 290, -lar, 32, 35, 154.
Suikast teşebbüsü, 189, 203, 215.
Sultan, 281, 284.
Sultani Mektebi, 177.
Suşehri, 59, 60, 88.
Süleyman Sami Bey (İstanbul Valisi), 226.
Süleyman Sırrı Bey (İstanbul Mebusu), 201.
Süleyman Sırrı (İçöz) Bey (Yozgat Mebusu), 94.

Süngü, 307.
Süreyya (Emiroğlu) Paşa (Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongre Reisi), 235.
Süreyya Bey (İstiklal Mahkemesi Savcısı), 246.
Süreyya Bey, 29.
Süvari, 35, 248.

Şah, 128.
Şahinzade Remzi Bey, 51.
Şakir (Kınacı) Bey (Ankara Mebusu), 108.
Şalvar, 278.
Şapka, 285, 310, 320, 321, 323, 324, - devrimi, 306.
Şark İstiklal Mahkemesi, 308.
Şebinkarahisar (Şarkikarahisar) Türk Ocağı, 86, 87.
Şehir, 23, 28, 35, 38, 39, 55, 60, 86, 88, 94, 97, 101, 112, 209, 219, 231, 298, - halkı, 54, -ler, 142, 286, -liler, 161.
Şehit, 157, 173, 244, 307, -ler, 29, 155, 313, - anası, 157, 162.
Şehitlikler İmar Komisyonu, 307, 313.
Şeref, 45, 78, 89, 206, 223, 230, 243, -li mevki, 324.
Şeriat, 187, 189, - oyunları, 110, - perdesi, 203, 215.
Şeyh, 185, 187, 194, 223, 294, 304.
Şeyh Abdullah, 223.
Şeyh Said, 223, - isyancıları, 187, - İsyanı, 185, 194.
Şiir, 296.
Şimendifer, 42, 65, 85, 95, 121, 320.
Şirket, 281.
Şûra, 67, 118.
Şûra İttihadı bkz. Sovyetler Birliği.
Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesi, 118.
Şükrü (Saraçoğlu) Bey (Maarif Vekili, İzmir Mebusu), 132.
Şükrü Efendi (Tokat Mülga Rufai Şeyhi), 304.
Şükrü Kaya Bey (Menteşe Mebusu, Haricîye Vekili), 107, 132.
Şükrü Naili (Gökberk) Paşa (İstanbul'da Kolordu Kumandanı, 3. Kolordu Kumandanı), 115, 185.

Taarruz, 65, 120.
Taassup, 213, 286, 291.
Tabatabai, Mirza Sadek (İran Büyükelçisi), 128.
Tabip, 93.
Tahsil, 165.
Tahsin Efendi (Vekilharç), 270.
Tahsin Nahid Bey (Çankırı Türk Ocağı Reisi), 299.
Takke, 278.
Talakname (Boşama kâğıdı), 271.
Talat (Sönmez) Bey (Ardahan Mebusu), 108.
Talat Bey (Müfettişlik Yaveri, Mülazım), 157.
Talebe, 23, 25, 44, 89, 92, 94, 121, 164, 165, 196, 283, 298, 326.
Talebe Birliği, 203, 213.
Tank, 275.
Tanzimat, 255.
Tapu kayıtları, 299.
Tarih, 35, 52, 55, 86, 98, 108, 122, 143, 154, 155, 173, 231, 285, 286, 294, - devri, 108.
Tarihi gün, 300.
Tarikat, 294, -lar, 294.
Tarsus, 166, 192.
Taşköprü, 277, 288, 299, -lüler, 278.
Tayyare, 103, 155, 239, 247, 275, 320, 321.
Tayyare Bayramı (31 Ağustos), 300.
Tayyare Cemiyeti bkz. Türk Tayyare Cemiyeti.
Tecavüz, 65, 81, 89, 207.
Tekirdağ (Tekfurdağı), 150, 201.
Tekke, 321, -ler, 294, 298, 299, 306.
Telgraf, 28, 33, 59, 62, 67, 68, 77, 80, 82, 84, 88, 90, 91, 100-102, 109, 111, 115, 124, 136, 146, 147, 168, 192, 196-198, 210, 213, 224, 226, 229, 232, 235, 238, 239, 255, 258, 259, 262, 287, 289, 301, 302, 311, 312, 315, 327, -çılar, 279, -hane, 185, -name, 68, 90, 101, 188, 190, 214, 303, 308, 313.
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 139, 168.

Terakkiperverler, 137-139, 168.
Terzi, 32, 278.
Teşkilat, 25, 41, 52, 120, 121, 227, 274, 277, 298, 309.
Teşkilatı Esasiye Kanunu, 88, 107, 133, 138, 139, 200-202.
Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey (Başkâtip), 71.
Tevfik Bey (Refahiye Mebusu), 60.
Tevfik Rüştü (Aras) Bey (İzmir Mebusu), 201.
Tevhidi Efkâr, 69.
Tevhidi Tedrisat Kanunu, 23, 24.
The Times, 137.
Tıbbiye, 255.
Ticaret, 26, 132, 226, 238, 278, - hayatı, 145.
Ticaret Odası, 32, 76, 93, 280.
Ticari, - ahval, 120, - gelişme, 206, - münasebetler, 220.
Tilkilik, 306.
Tilkilik Türk Gençler Birliği, 306.
Titayna (*Le Matin* gazetesi yazarı), 134.
Tokat, 57, 185, 304, 306, 328.
Tokat İskân Müdürlüğü, 57.
Top, 39, 60, 298.
Topçu Kışlası, 165.
Toplum, 47, 295, - meselesi, 45.
Toplumsal, - birlik, 152, - hayat, 286, - inkılap, 39, 284, 289, 293, 295, - nizam, 149, - ocaklar, 231.
Toprak, 46, 89, 134, 143.
Tosya, 277, 281.
Tosya Çeltik Fabrikası, 281.
Trabzon, 28, 64, 66, 185, 192, 193, 201, 306, -lu, 170.
Trabzon Cumhuriyet Halk Fırkası, 306.
Trabzon Türk Ocağı, 193.
Tren, 76, 142, 164, 320.
Troçki, 27.
Trup, 59.
Tunuslular, 135.
Turan kıyafeti, 285.
Tutuklanma, 246.
Tüccar, 95, 160, 172, 281, 320.
Tüfek, 275.
Tüketici, 277.
Türbeler, 294.
Türk, 86, 87, 102, 110, 114, 275, - âlemi, 106, 278, - bağımsızlığı, 155, - bayrağı, 316, - camiası, 64, 70, 154, - devleti, 36, 55, 122, 154, - devri, 46, - donanması, 36, - hakikati, 292, - halkı, 108, 173, 285, - hükümeti, 100, 137, 256, - idaresi, 263, - inkılabı, 154, 314, - kadını, 157, - kahramanları, 244, - köylüsü, 108, 157, -ler, 161, 173, 220, 229, 243, 250, 266, - milleti, 32, 45, 46, 49, 70, 89, 93, 106, 108, 110, 119, 122, 128, 135, 143, 154, 155, 172, 173, 208, 220, 243, 245, 254, 264, 266, 285, 292, 295, 303, 316, - milletinin vicdanı, 293, - ordusu, 154, 155, - süngüleri, 307, - tabipleri, 93, - tarihi, 98, 108, 122, 173, 231, - toprağı, 134, 143, - vatanı, 89, 122, 155, 251, 300, - vatanperverliği, 251, - yavruları, 158, - zekâsı, 173.
Türk Cumhuriyeti, 36, 47, 55, 65, 113, 231, 255.
Türk Gençler Birliği, 306.
Türk Medeniyeti Tarihi, 102.
Türk Mühendisleri Ocağı, 301.
Türk Mürettibin Cemiyeti, 114.
Türk Ocağı, 28, 30, 65, 86, 87, 153, 166, 173, 174, 177, 192, 193, 196, 231, 277, 283, 288, 292, 299, 323, 324.
Türk Sözü, 166.
Türk Tayyare Cemiyeti, 184, 239, 247, 259, 300, 244.
Türk Ticaret ve Sanayi Bankası (Türk Ticaret Bankası), 226.
Türkçe, 47, 137.
Türkiye, 27, 49, 50, 57, 58, 66-73, 75, 79, 80, 83, 88, 91, 107, 109, 110, 116, 119-123, 126-129, 131-135, 137-139, 141, 144, 150, 152, 153, 169, 179-181, 189, 208, 209, 211, 225, 230, 241, 242, 244, 245, 248-252, 254, 256, 257, 260, 262, 265, 267, 294, 295, 327, - Elçisi, 147, - halkı, 110, - hükümeti, 103, 147, 211, 263, 267.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 58, 88, 91, 107-109, 116, 119-123, 131-134, 137, 141, 150, 169, 179, -181, 186, 199, 201, 202, 205, 206, 210, 216, 219, 221, 222, 225, 234, 237, 241, 242, 248-250, 253, 256, 295.
Türkiye Cumhuriyeti, 27, 50, 57, 66-73, 75, 79, 80, 83, 107, 122, 127, 139, 144, 152, 153, 169-171, 180, 181, 183, 184, 191, 200, 202, 204, 210, 216, 218, 221-225, 234, 236, 237, 240, 242, 244, 248, 253, 254, 256, 257, 260, 268, 270, 271, 284, 287, 293, 298, 306, 312, 322, 327, 328, - halkı, 285, 286, 294, - Hükümeti, 128, 305.
Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz, 294.
Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti, 262.
Türk-Yunan Mübadele Komisyonu, 256.

Uludağ, 323.
Umum Sıtma Mücadele, 305.
Uşakîzade, 271.
Uygarlık kabiliyeti, 173.
Uzunköprü, 249.
Uzunköprü-Keşan demiryolu, 83.
Uzunköprü Türk Ocağı, 196.

Ülke, 187.
Üniforma, 275.
Üretici, 277.
Üretim, 206.
Üsküdar Cumhuriyet Halk Fırkası, 269.
Üye, 38, 97, 118, 119, 138, 181, 191, 198, 200, 224, 231, 235, 238, 253, 255, 256, 287, -ler, 121.

Vakit, 109, 143.
Vapur, 23, 317, 318, 320.
Varşova, 127.
Varto, 223.
Vasıf (Hüseyin Çınar) Efendi (Maarif Vekili, Türkiye'nin Çekoslovakya Elçisi), 84, 257.
Vasquez, Horacio '(Dominik Cumhurbaşkanı), 125, 126.
Vatan, 39, 45, 54, 64, 89, 122, 130, 155, 190, 206, 230, 244, 250, 280, 285, 296, 300, 314, - aşkı, 220, - çocukları, 98, - evlatları, 229, 250, - haini, 186, -ın bütünlüğü, 206, 251, - müdafaası, 239, 251.
Vatandaş, 42, 45, 53, 109, 135, 205, 206, 229, 250, 251, -lar, 142, 143, 152, 206, 283.
Vatani, - mesele, 143, 196, - vazife, 224.
Vatanperver, 26, 35, 89, 189, 193, 197, 198, 214, 215, 259, - halk, 39, -lik, 40, 251.
Vecihe (Gökalp) Hanım (Ziya Gökalp'in eşi), 102, 106.
Vergi, 120, 221, 222, 281.
Veto hakkı, 138, 139.
Veznedar, 306.
Vilayet, 23, 33, 42, 57, 66, 76, 88, 94, 106, 119, 122, 124, 153, 167, 235, 291, 310, 315, 323, - sınırı, 60.
Viyana, 261.

Wallenberg (İsveç Sefiri), 264.

Yabancı, 278, - asker, 39, - işgalleri, 110, -lar, 135, 324, - memleketler, 30, 57, 153, 281.
Yahudi hahamları, 285.
Yahya Galip Bey (Kırşehir Mebusu), 120.
Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey, 142.
Yargılanmak, 308.
Yasin (Mehmet Kutluğ) Bey (Gaziantep Mebusu), 181.
Yaşayış tarzı, 285.
Yat, 318.
Yavuz Gemisi, 316.
Yazar, 118.
Yerli malı, 278.
Yetim, - hakları, 167, -ler, 244, 298.
Yıldız Lokantası, 30.
Yozgat, 94-96.

Yunan, 160, 256, - başlığı, 285, - ordusu, 155.
Yunanistan, - Büyükelçisi, 218, 267, - Reisicumhuru, 218, 267.
Yunus Nadi Bey, 75.
Yurt, 213.
Yurt Duyguları, 296.
Yusuf Bey (Kastamonu Türk Ocağı Üyesi), 288.
Yusuf Bey (Ordu Belediye ve Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi), 32.
Yusuf Ziya Bey (Kiğı Belediye Reisi, Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi), 190, 215, 217.
Yusuf Ziya Bey (Bitlis Mebusu), 80.

Zabıta, 205.
Zafer, 154, 206, 230, 289, 307, - güneşi, 155, - marşı, 326, - takı, 53.
Zafer "zafer benimdir" diyebilenindir, 155.
Zanaat, 278.
Zaviye, 321.
Zekâi (Apaydın) Bey (Aydın Mebusu, Londra Ortaelçisi, Moskova Büyükelçisi), 107, 252, 254.
Zelzele, 28, 33, 34, 63, 64, 70, 73-75, 77, 80, 96, 108, 119.
Zeybek, 326.
Zeynelabidin Bey, 93.
Ziraat, 26, 120, 132, 277, 278, -çı, 165, - memleketi, 154.
Ziraat Bankası, 160, 281.
Ziraat Mektebi, 165.
Ziya Gökalp Bey, 102, 106.
Zonguldak, 225.
Zübeyirzade Nafiz Bey, 52.

KİTAP